

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

**ÇOCUKLARIN DİJİTAL MEKÂNI:
SİBER KAFENİN YENİDEN YÜKSELİŞİ,
İSTANBUL (ESENLER) ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

SERHAT AY

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. TANER KILIÇ

BİLECİK, 2023

10579110

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

ÇOCUKLARIN DİJİTAL MEKÂNI:
SİBER KAFENİN YENİDEN YÜKSELİŞİ,
İSTANBUL (ESENLER) ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

SERHAT AY

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. TANER KILIÇ

BİLECİK, 2023
10579110

BEYAN

“Çocukların dijital mekânı: Siber kafenin yeniden yükselişi, İstanbul (Esenler) örneği” adlı doktora tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Bu çalışmanın, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte, ETİK KURUL onayı alınması durumunda ise ETİK KURUL tarih karar ve sayı bilgilerinin beyan edilmesi gerekmektedir.	
DESTEK ALINMIŞTIR	DESTEK ALINMAMIŞTIR ☒
Destek alındı ise;	
Destekleyen kurum;	
Desteğin Türü	Proje Numarası
1- BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)	
2- TÜBİTAK	
Diğer;	
ETİK KURUL onayı var ise;	
ETİK KURUL karar tarih/sayı:	

Serhat Ay

Tarih

.....

İmza

.....

ÖN SÖZ

Bu doktora tezini, çocukların dijital mekânları üzerine yaptığım araştırmanın bir sonucu olarak sunuyorum. Bu çalışmanın amacı, dijitalleşmenin mekânsal boyutunu araştırmaktır. Dijital coğrafya ve çocukların coğrafyası alanlarındaki araştırmalara katkıda bulunmaya karar vermem, yüksek lisans sonrası dijital coğrafya ile ilgili makale ve kitapları okumakla başladı. Bu çalışmayı tamamlamak için, karma yöntemini kullandım. Bu yöntemle, hem dijital mekânların kentsel mekân üzerindeki dokusuna hem de bu mekânlarla aidiyet kuran sosyal gruplara dair önemli bulgulara ulaştım. Bu bulgular, beşeri coğrafyanın hem dijitalleşme gibi güncel bir fenomen hem de çocuklar gibi coğrafi araştırmanın kapsamına pek alınmayan sosyal gruplar açısından önemlidir.

Tez danışmanım değerli hocam Doç. Dr. Taner Kılıç'a, bu çalışmanın hazırlanmasında değerli katkılarından dolayı kendisine sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Her zaman destekleyici ve anlayışlı tavrıyla, tezimin her aşamasında en doğru yolları gösterdi ve o yolları ısrarla izlememi sağladı. Araştırmamın konusunu belirlememde, kuramsal ve kavramsal temelinde, metodolojik yaklaşımımı geliştirmemde, verileri elde etmede ve bulgu ve sonuçlarımı yorumlamamda bana önemli bilgiler ve tavsiyeler verdi. Siber kafelerin çocukların dijital mekânları olarak coğrafyanın sınırları içerisinde ele alınması hususunda büyük tereddüt ve kaygılarım vardı. Ancak kendisinin doktora tezini daha önce işlenmemiş bir konuyla yapması, çocukların dijital mekânları gibi çalışılmamış bir konunun doktora teziyle incelememde oldukça yol gösterici ve cesaret verici oldu. Tezimin her bölümünü aşama aşama inceleyerek yaptığı geri bildirimler ve yapıcı eleştiriler, çalışmamın daha kapsamlı ve özenli bir hale gelmesinde oldukça etkili oldu. Beş yıl boyunca hocamdan yenilik peşinde koşma, özen gösterme, özgüven kazanma ve en doğru yolda ısrar etme gibi oldukça önemli tutum ve davranışlar görerek bunları edinmeye çalıştım. Bunlar hem akademik çalışma hem de hayata bakış açısından başka bir yerde bulamayacağım önemli değerler oldu. Onun rehberliği olmadan, bu çalışmanın tamamlanması mümkün olmazdı.

Tez çalışmamın bu aşamaya gelmesinde, bana göstermiş olduğu büyük destekleri için değerli hocam Prof. Dr. Mutlu Yılmaz'a sonsuz minnettarım. Tezin daha iyi hale gelmesi için gerekli olan geri bildirimleri aldığım için çok şanslıyım. Tez izleme komitelerinde ve yaptığımız görüşmelerde, sunduğu yapıcı eleştiri ve öneriler, tezin daha güçlü ve kapsamlı olmasına büyük katkı sağladı. Paylaştığı farklı bakış açıları, tezin eksikliklerini görmemi ve bunları gidermemi sağladı. Uzmanlığı ve deneyiminden büyük ölçüde yararlandım. Tezimin konusu ve yöntemi ile ilgili görüşleri, tezin metodolojisini geliştirmeme çok yardımcı oldu.

Ayrıca tezin bulgularıyla ilgili değerlendirmeleri, tezin sonuçlarının yorumlanmasını kolaylaştırdı. Tezimin bu noktaya ulaşmasında değerli katkılarından dolayı kendisine tekrar teşekkür ederim.

Tezimi bu aşamaya getirmemde değerli hocam Doç. Dr. Ayşe Okuyucu'ya özverili ve titiz değerlendirmelerinden dolayı büyük bir minnettarlık duyuyorum. Çalışmalarımın her taslağını özenle okuması ve bana değerli geri bildirimler vermesi tezin daha iyi hale gelmesinde önemli bir rol oynadı. Tez çalışmam süresince, bütün yoğunluğu arasından bana değerli zamanını ayırıp, çalışmalarımı ilgili yapıcı eleştiri ve önerilerde bulundu. Bu eleştiri ve öneriler, her tez izleme komitesinde tezin daha iyi hale gelmesinde oldukça etkili oldu. Paylaştığı farklı bakış açıları, tezin eksikliklerini görmemi ve bunları gidermemi sağladı. Özellikle kavramlar, metodoloji ve bulgular için sunduğu bakış açıları ve önerdiği yayınlardan büyük ölçüde yararlandım. Tezimin konusu ve yöntemi ile ilgi görüşleri, tezin metodolojisini geliştirmeme oldukça yardımcı oldu. Ayrıca tezin bulgularıyla ilgili değerlendirmeleri, tezin sonuçlarının yorumlanmasını kolaylaştırdı. Tezin bu noktaya ulaşmasında değerli katkılarından dolayı kendilerine sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tezimin savunma sınavına katılma davetini kabul ederek bu tezi onurlandıran değerli jüri üyeleri hocalarım Prof. Dr. Erdal Karakaş ve Prof. Dr. Barış Taş'a paylaştıkları fikirler ve değerlendirmeleri için çok teşekkür ederim.

Doktora sürecinde bana sağladığı manevi destek ve teşvik için değerli meslektaşlarım ve dostlarım Dr. Öğr. Üyesi Ebubekir Karakoca ve Dr. Öğr. Üyesi Cem Görür'e minnettar olduğumu ifade etmek istiyorum. Her zaman fikirlerimi dinleyip beni cesaretlendirerek yaptıkları yol gösterici yorumlar oldukça yardımcı oldu. Yakın arkadaşlıkları ve destekleri için teşekkürlerimi sunarım. Tezimin yazım kurallarına uygun olarak düzenlenmesi için değerli katkılarından dolayı Arş. Gör. Kadriye Nurdanay Öztürk'e teşekkür ederim. Özverili çalışmaları ve özenli rehberliği sayesinde tezim oldukça daha iyi bir hale geldi.

Son olarak, tez yazımı sürecinde bana her zaman destek olan sevgili eşim Merve Arpacı Ay'a ayrı bir teşekkür etmek istiyorum. Eşim, tez çalışmamın her aşamasında kendi vaktinden ve aktivitelerinden feragat ederek benimle birlikteydi. Ayrıca, tez çalışmalarımı ilgili stresli zamanlarda bana her zaman destek oldu ve moral verdi. Eşim olmadan, bu tezi tamamlamak mümkün olmayacaktı.

Serhat Ay

2023

ÖZET

ÇOCUKLARIN DİJİTAL MEKÂNI: SİBER KAFENİN YENİDEN YÜKSELİŞİ, İSTANBUL (ESENLER) ÖRNEĞİ

Dijitalleşme, eğitim, medya, ekonomi, eğlence, iş gibi birçok alanda toplumsal yaşamı temelden dönüştürmektedir. Mekânsal engelleri ortadan kaldırarak yeni fırsatlar yaratmaktadır. Bu nedenle bir mekân bilimi olarak coğrafya disiplini için önemli bir araştırma alanıdır. Dijital coğrafya çalışmaları, genellikle gelişmiş ülkelerdeki insanları ilgilendiren konularda odaklanmaktadır. Ancak, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerdeki insanların önemli bir kısmı dijital teknolojilere erişememektedir. Bu nedenle, bu insanların dijital kültürle nasıl etkileşime girdiği ve ilişkilendiği coğrafi araştırmaların kapsamına dâhil edilmelidir. Bu tez, dezavantajlı coğrafyalarda dijital teknolojiyle etkileşim mekânı olarak siber kafeleri incelemektedir. Akıllı telefonların yaygınlaşması ve evlerde bilgisayar kullanımının artması, siber kafelerin işlevini kaybetmesine neden olmuştur. Ancak, İstanbul'da siber kafeler varlığını sürdürmekte ve sayıları artmaktadır. Siber kafelerin yeniden üretiminin nedenlerini ve dinamiklerini ortaya çıkarmak için, İstanbul'un Esenler ilçesinde mülakatlar, saha çalışmaları ve etnografik yöntemler aracılığıyla analizler yapılmıştır. Çalışmalar sonucunda elde edilen bulgular dört kategori altında toplanmıştır. İlk olarak, siber kafeler, hanehalklarının azalan satın alma gücünün dijital eğlence endüstrileri için gerekli olan donanımı karşılayamaması nedeniyle yeniden önem kazanmaktadır. Buna göre, İstanbul'daki internet kafelerin %83'ü düşük gelirli ve düşük eğitim seviyeli mahallelerde yer almaktadır, bu da kentsel dijital eşitsizliğin sınıf tabanlı bir biçimini göstermektedir. İkinci olarak, daha önce ağırlıklı olarak yetişkinler tarafından kullanılan siber kafeler, çocukların akranlarıyla buluşabilecekleri ve E-spor gibi dijital etkinliklerle etkileşime girebilecekleri bir Üçüncü Yer haline gelmiştir. Z kuşağına hitap eden bir mekân olan siber kafeler, bulundukları mahallelerin egemen kültüründen uzaklaşmakta ve küresel kültürle etkileşime giren alternatif bir kamusal kültür için heterotopik mekân yaratmaktadır. Erkeklerin hâkim olduğu siber kafelerden kız çocuklarının dışlanması, cinsiyete dayalı dijital eşitsizliğin mekânsal köklerini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, siber kafelerin Esporla yeniden yükselişi, dijitalleşmenin dezavantajlı coğrafyalarda hala kamusal mekâna bağımlı olduğunu ve dijital cinsiyet eşitsizliğinin mekânsal olarak inşa edildiğini göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Dijitalleşme, Dijital Eşitsizlik, Siber Kafe, Çocuklar, Z Kuşağı, Espor.

ABSTRACT

CHILDREN'S DIGITAL SPACE: THE RE-EMERGENCE OF CYBERCAFE, THE CASE OF ISTANBUL (ESENLER)

Digitalization is fundamentally transforming social life in many areas, such as education, media, economy, entertainment, and work. It creates new opportunities by eliminating spatial barriers. Therefore, it is an important research area for the discipline of geography. Digital geography studies typically focus on topics that concern people in developed countries. However, a significant portion of people in developing and underdeveloped countries do not have access to digital technologies. Therefore, how these people interact and relate to digital culture should be included in the scope of geographical research. This thesis examines cyber cafes as a space for interaction with digital technology in disadvantaged geographies. The proliferation of smartphones and the increasing use of computers at home have led to the loss of function of cyber cafes. However, cyber cafes continue to exist in Istanbul and their numbers are increasing. In order to reveal the causes and dynamics of the reproduction of cyber cafes, analyses have been carried out through interviews, field studies, and ethnographic methods in the Esenler district of Istanbul. The findings of the studies are summarized in four categories. Internet cafes are regaining importance as household purchasing power declines and can no longer afford the high-end equipment required for digital entertainment industries such as digital games and e-sports. Accordingly, 83% of internet cafes in Istanbul are located in low-income and low-education neighborhoods, indicating a class-based form of urban digital inequality. Cybercafes, which were previously predominantly used by adults, have become a Third Place where children can meet their peers and engage with digital culture such as Esports. As a space for Generation Z, internet cafes are deviated from the dominant culture of the neighborhoods in which they are located and creating heterotopia for an alternative public culture that interacts with Global culture. The exclusion of girls from cybercafes, which are dominated by men, reveals the spatial roots of gender-based digital inequality. In conclusion, the re-emergence of internet cafes reveals that digitalization is still dependent on the public space in disadvantaged geographies and that digital gender inequality is constructed spatially.

Keywords: Digitalisation, Digital Inequality, Cybercafé, Children, Gen Z, Esports.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
GRAFİKLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM TEZİN KAPSAMI

1. Tezin Konusu	7
2. Tezin Problemi ve Amacı.....	7
3. Tezin Gerekçesi ve Önemi	8
4. Araştırma Soruları	8
5. Araştırma Sahası ve Araştırmacının Konumu.....	10
6. Sınırlılıklar	17

İKİNCİ BÖLÜM LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ

1. Siber Kafe Çalışmaları	18
2. Siber Kafe Literatürünün Doğuşu	18
3. Siber Kafe Literatürünün Coğrafyaları ve Temalar	20

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. Kuramlar	27
1.1. Coğrafya, Çocuklar ve Siber Kafe	27
1.2. Çocukların Coğrafyası	30
1.3. Dijital Coğrafya.....	31
1.4. Dijital Uçurum	34
1.5. Merkez ve Çeper	35
1.6. Kuşak Teorisi ve Z Kuşağı.....	36

1.7. Kesişimsellik	39
2. Kavramlar	40
2.1. Mekân ve Yer	40
2.2. Heterotopik Üçüncü Yer	42
2.3. Küresel Yer Duygusu	45
2.4. Sosyal Altyapı ve Kentsel Eşitsizlik	46
2.5. Siber Kafe	47
2.6. Siber Mekân	48
2.7. Espor	49
2.8. Ritimanaliz	51

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM YÖNTEM

1. Araştırma Tasarımı ve Deseni	53
2. Araştırma Evreni ve Örneklemi	55
3. Nitel yöntem çeşitlemesi	57
3.1. Mülakat	57
3.2. Etnografi	58
3.3. Otoetnografi	59
4. Veri Toplama Süreci ve Analizi	60

BEŞİNCİ BÖLÜM BULGULAR

1. Nicel Bulgular	66
1.1. Esenler: Metropolün Çeperinde Bir İşçi Semti	66
1.1.1. Esenler’de eğitimin altyapısı	74
1.1.2. Esenler’de sağlık hizmetlerinin altyapısı	80
1.1.3. Esenler’de kentsel yeşil alan yoksunluğu	82
1.1.4. Esenler’de enerji yoksunluğu	84
1.2. Coğrafi Dijital Uçurum ve Siber Kafeler	86
1.3. Siber Kafelerde Zaman	95
2. Nitel Bulgular	99
2.1. Mülakat Bilgileri	100
2.2. Ebeveynlerin Korku Coğrafyası Olarak Siber Kafeler	101
2.3. Gerçeklikten Sanal Dünyaya Kaçışın Kapısı: Siber Kafeler	104
2.4. Sokaktan İnternet Kafeye Geçiş	108

2.5. Siber Kafenin Esporla Değişimi: Siber Kafelerin İşlevsel Dönüşümü	109
2.6. Dijital Cinsiyet Eşitsizliği ve Siber Kafe	111
2.7. Çeperde Kamusal Mekân ve Dijital Kültür.....	116
2.7.1. Ev	116
2.7.2. Kamusal mekân	117
2.7.3. Okul.....	119
2.7.4. İşyeri.....	119
2.7.5. Boş vakit.....	120
2.8.6. Siber kafe	121
2.8. Siber Kafe Etnografisi: Esenler İlçesi, İstanbul Örneği	122
SONUÇ	126
KAYNAKÇA	134

TABLÖLER LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1.1. Dijital Coğrafya araştırmalarının tematik sınıflandırması	3
Tablo 2.1. Siber kafe literatürü	24
Tablo 3.1. Kuşaklar ve coğrafyaları	38
Tablo 4.1. Mülakat grupları	55
Tablo 4.2. Tezde kullanılan veriler hakkında genel bilgiler.	64
Tablo 5.1. İşletme sahipleriyle ilgili tanımlayıcı bilgiler.	99
Tablo 5.2. Erkek kullanıcılarla ilgili tanımlayıcı bilgiler.	100
Tablo 5.3. Kadın kullanıcılarla ilgili tanımlayıcı bilgiler.	101

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1.1. Esenler ilçesinin mahalle haritası	11
Şekil 1.2. Esenler’de nüfusun mahallelere dağılışı	12
Şekil 1.3. Esenler’de nüfus yoğunluğunun mahallelere göre dağılışı.	13
Şekil 1.4. Esenler’de üniversite mezunu oranının mahallelere dağılışı.	15
Şekil 2.1. Siber kafe çalışmalarının ülkelere göre dağılışı (1999- 2020).....	20
Şekil 2.2. Siber kafelerin kullanım amaçlarının zamanla değişimi.....	22
Şekil 3.1. Toplumsal cinsiyet, kültür ve sınıfsallığın kesişimi.	40
Şekil 4.1. Araştırma tasarımı.....	54
Şekil 4.2. Esenler ilçesinde siber kafelerin dağılışı.	56
Şekil 5.1. Esenler İlçesi’nin konum haritası.	67
Şekil 5.2. İstanbul’da ilçelere göre nüfus yoğunluğu.....	68
Şekil 5.3. Esenlirlilerin doğum yerleri ve ilçeye göçün sanayileşmeyle ilişkisi	69
Şekil 5.4. Esenler ve çevresinde kentsel arazi kullanım haritası.	70
Şekil 5.5. Esenler’in Oruçreis ve Turgut Reis mahallelerindeki konfeskiyonların dağılışı.....	72
Şekil 5.6. Covid-19 vakalarının İstanbul’daki mekânsal yayılışı.	81
Şekil 5.7. İllerin gelir seviyesi ve sabit geniş bantlı İnternet aboneliği.	86
Şekil 5.8. İnternet kafelerin illere göre dağılışı (2022)	87
Şekil 5.9. İstanbul’da merkezi iş sahasının dokusu (2022).	88
Şekil 5.10. Avrupa yakasında siber kafelerin dağılışı ve mahallelerin eğitim düzeyi	89
Şekil 5.11. Anadolu yakasında siber kafelerin dağılışı ve lisansüstü mezun oranı	91
Şekil 5.12. Küçükçekmece ilçesinde mekânsal ayrışma ve siber kafelerin dağılışı.	93
Şekil 5.13. Bakırköy ve Bahçelievler arasındaki mekânsal ayrışma ve siber kafeler.....	94
Şekil 5.14. Göktürk ve Arnavutköy arasındaki mekânsal ayrışma ve siber kafeler	94
Şekil 5.15. Esenler’in Fevzi Çakmak Mahallesi’ndeki siber kafeden bir görünüm.	96
Şekil 5.16. Esenler ilçesinde yer alan siber kafelerin okullarla ilişkisi.....	105
Şekil 5.17. Esenler Oruçreis mahallesinde bir geçiş mekânı ve çocuklar.....	108
Şekil 5.18. Esenler Dört Yol Meydanında siber kafelerin dağılışı haritası.....	110
Şekil 5.19. Çocukluğunun geçtiği mahalle	118
Şekil 5.20. Esenler’in Oruçreis ve Turgut Reis mahallelerinde konfeksiyonlar ve kafeler... ..	120
Şekil 5.21. Esenler’deki bir siber kafeden günlük bir görünüm.	120

GRAFİKLER LİSTESİ

	Sayfa
Grafik 1.1. İstanbul ve Esenler’de üniversite mezunu karşılaştırması.....	14
Grafik 1.2. Esenler’de eğitim düzeyinin cinsiyete göre farklılaşması	16
Grafik 2.1. Siber kafe literatürünün zamansal seyri (1999-2020).....	19
Grafik 2.2. Çin’de siber kafelere olan ilgi.....	21
Grafik 4.1. Türkiye’de bilgisayarlı hane oranı ve bilgisayar fiyatları (2003-2020).....	61
Grafik 4.2. İstanbul’da açılan siber kafe sayısı ve bilgisayar fiyatları (2003-2020).....	62
Grafik 4.3. Türkiye’de eğitim düzeyi ve yoksulluk ilişkisi.	62
Grafik 4.4. Türkiye’de yoksulluk oranlarının eğitim düzeylerine göre dağılımı.	63
Grafik 5.1. Esenler ilçesinde nüfusun gelişimi (1935-2020).	72
Grafik 5.2. İstanbul’da ilçelere göre ortalama hane halkı büyüklüğüVeri kaynağı:	73
Grafik 5.3. İstanbul’da ilçelere göre üniversite mezunu oranı.	75
Grafik 5.4. Esenler ilçesindeki ilkokullarında ortalama sınıf mevcudiyeti.....	76
Grafik 5.5. İstanbul’da ilçelere göre liselerin ortalama taban puanları.....	77
Grafik 5.6. İstanbul’da anaokulu başına düşen çocuk sayısının ilçelere göre dağılışı.....	78
Grafik 5.7. İstanbul’da muayehanelerin ilçelere göre dağılışı	81
Grafik 5.8. İstanbul’da kişi başına yeşil alanın ilçelere göre dağılışı.	83
Grafik 5.9. İstanbul’da ilçelere göre evlerde doğalgaz tüketimi.	84
Grafik 5.10. Siber kafelerin eğitim düzeyine göre dağılımı.....	92
Grafik 5.11. Esenler’deki siber kafe ve kafe & restoranların haftaiçi yoğunlukları	97
Grafik 5.12. Siber kafe yoğunluğunun haftasonu ve haftaiçi karşılaştırması	97
Grafik 5.13. Siber kafelerin günlük ritimleri	98
Grafik 5.14. Esenler İlçesi’nde cinsiyete göre eğitim düzeyi (2021).....	112
Grafik 5.15. Cinsiyete göre bilgi ve bilişim teknolojilerinin kullanım yeri ve cinsiyet farkı	113
Grafik 5.16. İnternet kullanımında cinsiyete eşitsizliğinin değişimi.	114

KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ

BİT: Bilgi ve İletişim Teknolojileri

CBS: Coğrafi Bilgi Sistemleri

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

MİA: Merkezi İş Sahası

m²: Metrekare

km²: Kilometrekare

GİRİŞ

Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) ve siber mekân, 21. yüzyılda insan yaşamını derinden etkileyen iki önemli unsurdur. BİT, bilgisayar, internet, mobil cihazlar gibi teknolojilerin tümü olarak tanımlanabilir (Kitchin, 1998: 12). Siber mekân ise, bu teknolojilerin kullanıldığı sanal ortam olarak tanımlanabilir. BİT ve siber mekân birlikteliği, dijitalleşme olarak adlandırılmaktadır. Dijitalleşme, bilginin ve iletişimin dijital ortamda üretilmesi, işlenmesi ve paylaşılması süreçlerini kapsamaktadır.

Dijitalleşme, yaşam biçimimizi televizyon, telefon, araba ve uçak gibi önceki teknolojik gelişmelerin yaptığı gibi derinden değiştirmiştir (Graham, 2011). Eğitim, eğlence, ekonomi, iş hayatı, seyahat, iletişim, medya ve ticaret gibi alanlarda köklü değişimlere yol açmıştır. Örneğin, eğitim alanında, çevrimiçi dersler ve uzaktan eğitim uygulamaları yaygınlaşmıştır. Eğlence alanında, dijital oyunlar ve platformlar popüler hale gelmiştir. Ekonomi alanında, dijital ödemeler ve e-ticaret uygulamaları yaygınlaşmıştır. İş hayatı alanında, uzaktan çalışma ve işbirliği uygulamaları yaygınlaşmıştır. Seyahat alanında, çevrimiçi rezervasyon ve biletleme uygulamaları yaygınlaşmıştır. İletişim alanında, sosyal medya ve mesajlaşma uygulamaları yaygınlaşmıştır. Medya alanında, dijital yayıncılık ve gazetecilik yaygınlaşmıştır. Ticaret alanında, çevrimiçi alışveriş ve pazarlama uygulamaları yaygınlaşmıştır. Devletlerin ve büyük teknoloji şirketlerin günlük yaşamı şekillendiren dijital uygulamaları sebebiyle insanların teknolojik değişimlerden uzak durmaları artık mümkün değildir. Yeni teknolojilerin ve çevrimiçi hizmetlerin ürettiği yeniliklerin seviyesi göz önüne alındığında, BİT ve siber mekân birlikteliği, 21. yüzyılın en önemli gelişmelerinden biri olacağı kesin görünmektedir.

Dijitalleşmenin eğitim, eğlence, ekonomi, iş hayatı, seyahat, iletişim, medya ve ticaret gibi alanlarda yarattığı etkiler, mekânsal değişimleri derinden etkileyerek coğrafya alanında da önemli gelişmelere yol açmıştır (Zook vd., 2004). Bu gelişmeleri şu şekilde şu şekilde sıralanabilir:

- a) *Mekânsal erişimin artması*: Dijital teknolojiler, insanların fiziksel olarak bulundukları yerden bağımsız olarak bilgiye, hizmetlere ve ürünlere erişmesini sağlamaktadır. Bu sayede, mekânsal engeller ortadan kalkmakta ve insanlar, dünyanın her yerinden bilgi ve hizmetlere ulaşabilmektedir.
- b) *Mekânsal esnekliğin artması*: Dijital teknolojiler, insanların iş, eğitim, alışveriş ve eğlence gibi faaliyetlerini daha esnek bir şekilde gerçekleştirmesini sağlamaktadır (Ash vd., 2018). Örneğin, uzaktan çalışma ve eğitim uygulamaları, insanların fiziksel olarak

bir yere bağılı olmaksızın çalışmalarını ve eğitimlerini sürdürmelerini mümkün kılmaktadır.

- c) *Mekânsal ilişkilerdeki değişim:* Dijital teknolojiler, insanların fiziksel olarak bir araya gelmeden de iletişim kurmasını ve ilişkiler kurmasını sağlamaktadır (Longhurst, 2016). Örneğin, sosyal medya ve mesajlaşma uygulamaları, insanların dünyanın her yerinden birbirleriyle iletişim kurmasını kolaylaştırmaktadır.
- d) *Yeni mekânsal pratiklerin ortaya çıkması:* Dijital teknolojiler, yeni mekânsal pratiklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Örneğin, çevrimiçi alışveriş ve e-ticaret uygulamaları, insanların fiziksel mağazalardan alışveriş yapma alışkanlıklarını değiştirmiştir.

Dijitalleşmenin yarattığı mekânsal değişimler, coğrafi alanı yeniden şekillendirmekte ve insan faaliyetlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu değişimler, olumlu ve olumsuz yönleriyle birlikte değerlendirilmelidir. Dijitalleşmenin mekânsal değişimlere yol açan bazı somut örnekler şu şekilde verilebilir:

- E-ticareti yaygınlaşması, şehir merkezlerinde bulunan perakende mağazalarının sayısını ve önemini azaltmıştır.
- Uzaktan çalışmanın yaygınlaşması, şehirlerde yaşayan insanların kırsal bölgelere yönelmelerini beraberinde getirmiştir (Nieuwerburgh, 2023).
- Sosyal medya ve mesajlaşma uygulamalarının yaygınlaşması, insanların birbirleriyle iletişim kurma biçimlerini değiştirmiştir (Longhurst, 2016).
- Drone teknolojisinin gelişmesi, ulaşım ve lojistik alanında yeni fırsatlar yaratmıştır.

Dijitalleşmenin mekânsal değişimleri, devam eden bir süreçtir. Bu değişimlerin gelecekte nasıl şekilleneceği, dijital teknolojilerin gelişimi ve insanların bu teknolojileri nasıl kullanacaklarına bağılı olacaktır.

Dijitalleşme ve mekân kesişiminde gelişmeye başlayan *Dijital Coğrafya* alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde beşeri coğrafya ile bağılantılı araştırmaların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Ash vd. (2018)'nin coğrafyada dijital dönüş temalı makalesinden yola çıkarak ve diğer araştırmalardan faydalanarak bu çalışmalar üç ana kategoride toplanabilir (Tablo 1.1).

Tablo 1.1. Dijital Coğrafya araştırmalarının tematik sınıflandırması

<i>Kategoriler</i>	Coğrafi Araştırmanın Dijitalleşmesi	Mekânın Dijitalleşmesi	Dijitalin Coğrafyaları
<i>Alan</i>	Bilimsel	Ekonomik	Sosyo-kültürel
<i>Temel Mantığı</i>	Coğrafi Bilginin Dijital Üretimi	Mekânın Dijital Üretimi	Siber mekânın üretimi
<i>Anahtar Kavramlar</i>	Coğrafi Bilgi Sistemleri Jeogörselleştirme Mekânsal İstatistik Uzaktan Algılama Büyük Veri	Dijital Uçurum Merkezsizleşme Akıllı Şehirler Dijital Göç	Siber Mekân Sanal Mekân Arttırılmış gerçeklik
<i>Öne çıkan konular</i>	Eleştirel CBS Google Earth Google Haritalar GPS OpenStreetMap Çevrimiçi Haritalama Dijital Etnografi	Uzaktan Çalışma Uzaktan Eğitim Airbnb Gig ekonomisi Uber	Dijital oyunlar Mekânsal Medya Sosyal Medya Metaverse NFT

Birinci sınıfta coğrafi araştırmanın dijitalleşmesi yer almaktadır. Özellikle bilgisayarın akademik hayata girmesiyle birlikte coğrafyacılar haritalarını dijital olarak, istatistiki verileri ise çeşitli analiz programlamalarıyla işlemeye başlamıştır. Coğrafi Bilgi Sistemlerine (CBS) ortam sağlayan dijital teknolojileri, yine saha çalışmalarında Drone ve GPS gibi disiplinin ana hatlarını değiştiren uygulamaların rolü ve gelişimine yönelik çalışmalar artmaya başlamıştır (Kwan, 2002; Schuurman, 2002; Kitchin, 2014; Rose, 2015).

İkincisi; dijitalleşmenin mesafe ve mekân açılabilir kılarak dönüştürdüğü dijital coğrafyalar olarak tanımlanabilir. Örneğin; birçok ofis faaliyeti, ticari hizmet ve üretim merkezi, daha ucuz kira ve işçilik maliyetlerinden yararlanmak için banliyölere, daha çevre şehirlerine veya diğer ülkelere yayılmaya başlamıştır (Breathnach, 2000: 481). Bu mekânsal tercihler Merkezi İş Sahasının geleceğini düşündürterek bir nevi merkezsizleşme hareketinin oluşumunu dönüştürmektedir. Benzer şekilde, Airbnb, Uber ve çevrimiçi servis hizmetlerinin internet ortamına taşınması ile birlikte sosyal yaşamlarında insanlar dijitalleşmeyle daha çok ilişki kurmaya başlamıştır. Özellikle akıllı şehir politikalarının yerel yönetimler tarafından

hayata geçirilmeye başlanması, tarımın dijitalleşmesi, bu alanın temel ilgi alanları arasında yer almaktadır.

Üçüncüsü ise dijitalin inşa etmeye başladığı coğrafyalardır. YouTube, Twitter, Facebook ve Instagram gibi sosyal medya platformları farklı bir sosyo-ekonomik ve kültürel dünyanın oluşturulduğu siber mekânın üretiminde rol oynamaktadır. Siber mekânda bir yandan sosyopolitik uygulamalar dijitalleşirken diğer yandan dijital oyun ve dijital sinema gibi kültürel uygulamalar insanların boş vakit tercihlerini dönüştürmektedir (Ash, 2009, Lobato, 2020; Valentine and Holloway, 2002).

Yeni ekonomi modelleri geleneksel üretim mallarından ziyade dijital dönüşüm tarafından şekillendiren bilgi ve iletişim ürünleri etrafında gelişmektedir. Dijital dönüşüm akıllı kent, bankacılık, reklamcılık, pazarlama, finans ve ticaret platformları ve dijital tasarım gibi alanlarda hem küresel ölçekte merkezi ülkelerin hem de ulusal ölçekte kent merkezlerinde yaşayan ve toplumun küçük bir bölümünü oluşturan seçkinleri hedef kitle olarak belirlerken, geride bırakılmış kırılğan ve merkeze bağımlı yoksul kesimleri dışarıda bırakmaktadır.

Hâlbuki bu iki ekseni dijital coğrafya çalışmalarına dâhil etmek coğrafyacıların son dönemde ağırlık verdiği toplumsal ilişkilerin sınıf, ırk, cinsiyet ve yaş gibi önemli boyutlarını kesişimsel bir çerçevede ele alınmasını sağlayacaktır. Aynı şekilde Batı ötesindeki dijital teknoloji kültürünü inceleyen Payal Arora (2019: 15), Silikon Vadisi'nden yeni teknolojilerin peşinde koşmak yerine, yoksullara boş zamanlarını değerlendirme ve kendini ifade etme, dijital okuryazarlığı keşfetme ve diğer görüşlerle tanışmayı engelleyen dijital eşitsizliklere tavsiye etmektedir. Bu noktada geleceğin değil günlük yaşamın hatta sıradanın dijital kültürünü incelemek toplumun çoğunluğunun dijitalleşme ile kurduğu ilişkileri açığa çıkaracaktır. David Nemer (2022), Brezilyadaki gecekondu sakinlerinin teknoloji merkezlerinde ve günlük yaşamlarında teknolojiyle nasıl ilişki kurduklarına dair verimli bir açıklama sağlamak için kapsamlı etnografik saha çalışmasından faydalanmıştır. Nemer, dijital teknolojilerin aynı anda nasıl baskı mekânları ve özgürlük mücadelesinde birer araç olabileceğini anlamak için sıradan teknoloji adını verdiği kesişimsel çerçeveyi analitik bir araç olarak kullanmıştır İnsanların kendilerini arzu ettikleri bir yaşam kalitesine doğru harekete geçirmek için failliklerini, bilinçlerini ve uygun teknolojileri kullandıklarını öne sürmektedir. Bu tür çeper coğrafyaları, dünyanın başlıca ekonomik, teknolojik ve politik merkezlerinin dışında kaldıkları için genellikle dijital evrimi incelemek için yetersiz görülmektedir. Mahallelerin çeperdeki konumu, yoksul yerler ve dijital kültürün günlük yaşamda nasıl önem kazandığı hakkında bilgi

edinmemizi sağlar. Buradan hareketle, bu tez, siber kafeleri yaş, sınıfsal ve cinsiyet kategorilerini ortadan kesen dijital eşitsizliklerin kapsayıcı dinamiklerini konu edinmektedir.

Coğrafyacılar, dijital coğrafya adlandırmalarından ziyade dijitalleşme ile coğrafya arasındaki ilişkinin eleştirel olarak ele alındığı çalışmaların üretilmesini teşvik edilmektedir (Ash vd., 2018: 38). Bu sayede kentlerin kolektif olarak dijitalleşme ile değişimini daha iyi anlayabileceğimizi öne sürülmektedir. Siber kafelerin mekânsal incelemesi, dijitalleşmenin çocukların günlük yaşamlarına etkisini sınırlarını genişletmemize olanak tanır. Bu noktada siber kafelerin çocukları bir araya getiren bir sosyal mekâna dönüştüğünü ve gelişmekte olan ülkelerin çocukları için önemli anlamlar ifade ettiği düşünülmektedir. Bu çerçeveye dayanarak siber kafeleri araştırmak;

- dijitalleşmenin kentsel ayrışmayla olan ilişkisini,
- çocukların günlük yaşamlarında yeri ve oynadığı rolü
- çocukların coğrafyaları ile dijital coğrafyanın keşişim alanlarını anlamaya yardımcı olacaktır.

1990'ların ikinci yarısından Avrupa'da ilk siber kafelerin ortaya çıkmasından bu yana, bu yenilikçi internet erişim biçimi, Çin gibi birçok gelişmekte olan ülke dahil olmak üzere tüm dünyaya hızla yayılmıştır. Siber kafeler dijital teknoloji ve kafe ortamının bir araya geldiği hibrit bir mekândır. Siber kafelerin internet erişimin ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte zamanla önemini kaybettiği varsayılmaktadır. Bu düşünceyle paralel bir biçimde gelişmiş ülkelerde siber kafeler önemini kaybetti. Nitekim Britanya ve İskandinav ülkelerindeki akademik çalışmalar 2000'li yılların itibaren son bulmuştur. Siber kafelerin bu geçiş rolü her yerde geçerli olmadı. Mesela bugün Japonya'da kullanıcılarına 24 saat internet erişimi, konaklama ve barınma ihtiyaçlarını karşılayan siber kafeler yaygın bir alana sahiptir. Yine Çin, Endonezya ve Hindistan gibi ülkelerde siber kafeler dijital oyunun merkezi haline geldi. Haneler kişisel bilgisayar ve akıllı telefonlara sahip olmaya başladıktan sonra, siber kafenin internete erişim rolünü yitirmiştir. İnternet erişim yerinden dijital oyun ve keyif mekânlarına dönüşümü siber kafelerin kamusal mekân açısından yeni bir mekânsal formun ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda, *Üçüncü Yer* kavramı çocukların ev ve okul dışında boş vakitlerini geçirdikleri, sosyal ilişkiler kurdukları ve eğlendikleri siber kafelerin ele alınmasında açıklayıcı olacaktır. Üçüncü Yer, Ray Oldenburg (1994) tarafından tanımlanan mekânsal bir terimdir. Ev (birinci yer) ve iş (ikinci yer) arasında kalan ve insanların sosyalleşme, bilgi ve deneyim paylaşımı, dinlenme ve eğlence gibi çeşitli etkinlikler için kullandıkları kamusal mekânları ifade eder. Siber kafeler, üçüncü yer kavramına uygun olarak,

insanların internete erişebileceği, bilgisayar kullanabileceği ve diğer insanlarla buluşabileceği mekânlardır. Bu nedenle, heterotopik üçüncü yerler olarak kabul edilebilirler.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEZİN KAPSAMI

1. Tezin Konusu

Günümüzde, dijitalleşmenin mekânsal bağımlılığı azalttığı ve insanların mekâna olan bağlarını zayıflattığı yaygın bir görüştür. Ancak, bu çalışmada, dijitalleşmenin mekâna hala bağımlı olarak sürdürüldüğünü göstermek için siber kafelerin deneysel, kavramsal ve kuramsal bir incelemesini sunulmaktadır. Bu yönüyle tez, dijitalleşmenin mekân ile ilişkileriyle ilgilenen isteyen sosyal bilimciler, politika üreticiler, BİT sağlayıcıları ve çocukluk araştırmacıları için önemli çıktılar sunmaktadır.

Tezin hipotezi, siber kafelerin aşağıdaki üç temel işlevi yerine getirdiğini öne sürmektedir:

- *Akış mekânı*: Siber kafeler, küresel kültür endüstrisinin ürünlerini yerele getiren akış mekânlarından biri olarak değerlendirilebilir. Bu ürünler arasında dijital oyunlar, e-spor, sosyal medya ve diğer çevrimiçi içerikler yer almaktadır.
- *Sosyo-mekânsal yabancılaşma*: Yerin (yerelin) küresel tarafından yok edilmesi, çocukların yerele karşı sosyo-mekânsal yabancılaşmasına neden olabilir. Bu durum, çocukların sokaklarda oyun oynama gibi geleneksel çocukluk deneyimlerinden uzaklaşmasına yol açabilir.
- *Dijital cinsiyet eşitsizliğinin inşası*: Siber kafelerin erkek egemen yerlerde konumlanması kız çocuklarının dışlanmasını beraberinde getirmektedir. Kız çocuklarının dijital kültürle ilişkilmesini, kamusal mekâna katılımını ve yaşlılarıyla sosyalleşmesini engellemektedir.

2. Problem ve amaç

Son yıllarda Z Kuşağı söylemleri Türkiye'deki kamusal alanda kalıcı olarak yer edinmeye başladı. Özellikle siyaset, iletişim ve eğitim gibi alanlardaki araştırmalara konu olan Z kuşağı genellikle internet ve teknoloji ile olan sıkı bağlarıyla, farklılaşan tercihleri ve tüketim kültürü içerisindeki konumlarıyla karakterize edilmektedir. Fakat orta-üst sınıfların yaşam tarzına uyan Z kuşağı profili, Türkiye'deki alt sınıf kesimlerinin çocukları için kapsayıcı nitelik taşımamaktadır. Özellikle alt sınıfların kabuklaştığı semtlerdeki çocukların eğitim, BİT'ne erişim ve günlük yaşamlarındaki sınırlılıklar yeterince ele alınmamıştır. Bu noktada Z kuşağı meselesine mekânsal bir perspektif geliştirerek bakmak çeperdeki (perifer) sosyal coğrafyaların

sorunlarını aydınlatılabilir. Ekonomik geliri yüksek coğrafyalarda çocuklar evden BİT'ne erişebilirken bahsini geçen çeper semtlerin çocukları alım gücü yetersizliğinden dolayı bu teknolojiye siber kafeler aracılığıyla ulaşmaya çalışmaktadır. Buna rağmen Türkiye'de siber kafelerin "bittiği" ya da "azaldığı" yönde bir toplumsal algı bulunmaktadır. Bu algılar ise orta ve üst sınıfta yer alan kesimler tarafında oluşmaktadır. Bu çalışma İstanbul'un Esenler ilçesinde çocukların dijital kültürle ilişkilenme biçimlerini sınıf, yaş ve cinsiyet kategorileri çerçevesinde ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Çalışmada çocukların günlük yaşamındaki merkezi konuma sahip olan siber kafe, playstation salonları ve e-spor merkezleri siber kafe olarak kuramsallaştırmıştır. Bu doğrultuda ilçe belediyelerinden bu mekânlarla ilgili toplanan zamansal ve mekânsal veri seti ile İstanbul'un 20 yıllık (2000-2020) siber kafelerin gelişimi ortaya çıkarılacaktır. Z kuşağının kentteki mekânsallığı bu sanal ve dijital coğrafyalar aracılığıyla nasıl oluştuğu nicel ve nitel yöntemlerle inceleyerek siber kafelerin kent çocuklarının günlük yaşamındaki rolü, yeri ve kentsel dokusu incelenecektir. Siber kafelerin mekânsal özellikleri, ortamı, kullanıcıların davranışı ve işletmecilerin mekânsal deneyimlerini elde etmek için araştırma evreni İstanbul'un Esenler ilçesinden oluşturulacaktır.

3. Tezin gerekçesi ve önemi

Türkiye'de çocukların sanal ve dijital kültürlerini inceleyen herhangi bir coğrafi araştırma bulunmamaktadır. Kentsel çocukluğun eğlence mekânları olan siber kafeleri incelemek için coğrafya disiplinindeki Çocukların Coğrafyası ve Dijital Coğrafya alt dallarının geliştirdiği kuramlar, yöntemler ve yaklaşımlara başvurulması gerekmektedir. Bu alt dallar arasında kurulacak kuramsal ve metodolojik çerçeve sosyal bilimciler için yeni bir perspektif sunacaktır.

Uluslararası literatürde siber kafeleri ele alan 44 çalışmada çocukların coğrafyası açısından bir ilişki henüz kurulmamıştır. Bu çalışmayla hem siber kafe literatürüne hem de Batı merkezli gelişen çocukların coğrafyası çalışmalarında gelişmekte olan ülkelerin göz önünde bulundurmanın gerekliliği ortaya konulacaktır.

İstanbul'daki siber kafelerin kentte oluşturduğu ilişkisel doku henüz bir araştırmaya konu edinmemiştir. Bu çalışmada 39 İlçeyi içeren siber kafe haritaları ortaya çıkarılacaktır.

4. Araştırma soruları

Bu tez çalışmasında, siber kafelerin toplumsal sınıf, cinsiyet, yaş ve kamusal mekân boyutlarını incelemek için aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

- Türkiye’de internete erişim yaygınlaşmasına rağmen siber kafelerin varlığını sürdürmesinin nedenleri nelerdir?

Siber kafelerin internete erişim dışında sunduğu diğer faydalara ve işlevlere odaklanmaktadır. Bu işlevler arasında, yüksek kaliteli ekipman ve internet bağlantısı, sosyalleşme ve topluluk oluşturma fırsatları, oyun ve eğlence gibi çevrimiçi etkinliklere erişim sayılabilir.

- Dijitalleşmenin neden olduğu eşitsizliklerle siber kafeler arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?

Siber kafelerin dijitalleşmenin neden olduğu eşitsizlikleri nasıl yansıttığına ve hatta bu eşitsizlikleri nasıl beslediğine odaklanmaktadır. Bu eşitsizlikler arasında, gelir, eğitim, cinsiyet ve yaş gibi faktörler temelinde oluşan dijital erişime erişim ve dijital becerilerdeki farklılıklar yer almaktadır.

- Çocukların dijitalleşmesinde siber kafenin oynadığı roller nelerdir?

Çocukluk deneyimlerinin dijitalleşmeyle birlikte nasıl değiştiğini ve mekânın bu değişimde nasıl bir rol oynadığını incelemektedir. Bu bağlamda, siber kafeler, çocukların dijital kültürle etkileşime girdikleri önemli mekânsal yapılar olarak ele alınmaktadır.

- Siber kafelerin günlük yaşamdaki yeri ve rolü nedir?

Siber kafelerin insanların günlük yaşamlarında nasıl bir rol oynadığına odaklanmaktadır. Bu bağlamda, siber kafeler, eğlence ve sosyalleşme gibi amaçlarla kullanılan kamusal mekânlar olarak ele alınmaktadır.

- Siber kafeler toplumsal cinsiyet açısından barındırdığı sorunlar nelerdir?

Siber kafelerin toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikleri nasıl yansıttığına odaklanmaktadır. Bu eşitsizlikler arasında, siber kafelerin erkekler tarafından daha fazla kullanılması, kız çocuklarının siber kafelerden dışlanması ve siber kafelerde cinsiyete dayalı ayrımcılık ve şiddet gibi sorunlar yer almaktadır.

- Siber kafeler nasıl bir dönüşüm yaşamaktadır?

Siber kafelerin dijitalleşmenin etkisiyle nasıl bir dönüşüm geçirdiği sorusuna cevap aramaktadır. Bu bağlamda, siber kafelerin yeni teknolojilerin, iş modellerinin ve sosyal değişimlerin etkisiyle nasıl değiştiği incelenmektedir.

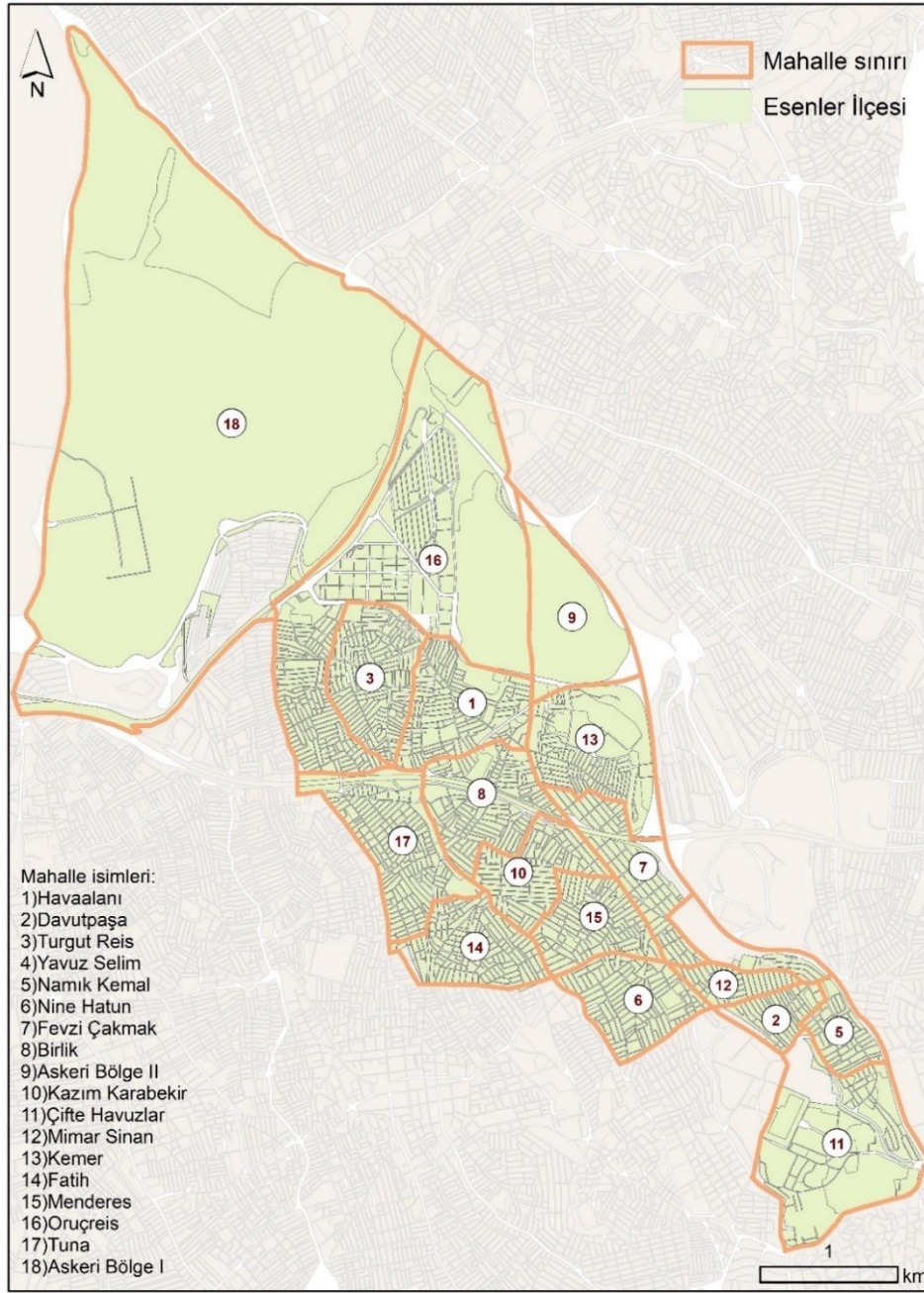
5. Araştırma sahası ve araştırmacının konumu

Türkiye’de dijital uçurum, İstanbul gibi eşitsizliklerin mekânsal açıdan belirgin olduğu büyük bir kentte henüz incelenmemiştir. İstanbul’da boğazdan uzaklaştıkça kıyılar ile çeper ilçeler arasındaki sosyo-ekonomik farklılaşmalar ortaya çıkmaktadır.

Özellikle Esenler, Bağcılar, Gaziosmanpaşa, Sultangazi, Sultanbeyli ve Esenyurt ilçeleri de kentsel eşitsizlikten derinden etkilenmektedir. Özdüşünümsellik konusuna olan duyarlılık nedeniyle, çalışmanın vaka çalışması olarak Esenler ilçesi seçilmiştir. Son zamanlarda, sosyal bilim araştırmacıları kendi konumlarına, yani düşünümselliğe daha fazla önem vermektedirler (Bondi, 2009; Sultana, 2017). Özellikle beşeri coğrafya ve kent çalışmalarında araştırmacının sahayı incelemesinde içselleşmiş deneyimlerin önemi artmaktadır (Rose, 1997: 308). Esenler’in seçilmesindeki en önemli etken, araştırmacının çocukluk, ergenlik ve gençlik yıllarını kapsayan 21 yılın ilçede geçmiş olması. Mahallelerin çevresi, kamusal mekânlar, okullar ve semtin hegemonik kimliği, araştırmacının Esenler’in yaşam koşullarını anlamasına yardımcı olmuştur.

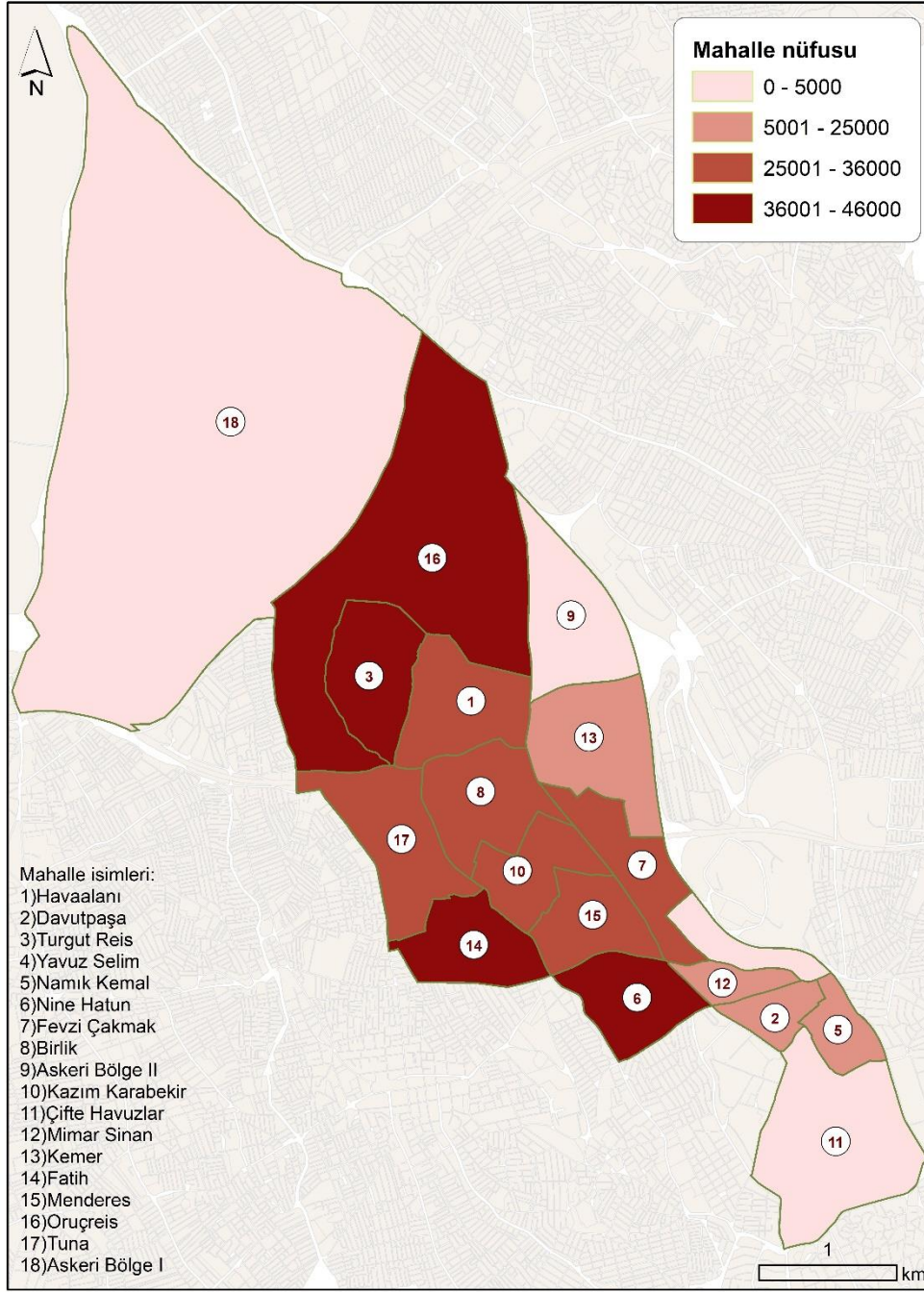
Çocukluğum ilçenin en kuzeyinde bulunan Oruçreis mahallesinde geçti. 2011 yılına kadar mahallede oyun parkı bile yoktu. Mahalle sakinleri hafta sonları boş zamanlarını yol kenarlarındaki oldukça dar çimenlik alanlarda geçirmeye çalışıyordu. Çocuklar sokaklarda boş arsalarında oynamaya çalışıyorlardı. Yoğun şehirleşme ile birlikte oyun oynadığımız arsaların üzerine birer birer apartmanlar yapılmaya başlandı. İlköğretimden önce anaokulu bulunmuyordu. 50-60 kişilik sınıf mevcudu ile ilçenin okullarında öğrenci olarak bulundum. Birçok öğrenci masasında 3 öğrenci birlikte derse katılmak zorunda kalıyordu. Bu koşullarda eğitim faaliyetlerinin ve çocukların bireysel gelişiminin verimli bir şekilde sürdürülmesi bir hayli güçtür. Bu düşünce ve deneyimler, Esenler ilçesini eğitim, yeşil alan ve sağlık gibi sosyal altyapı unsurlarından oluşan bir çerçeveye incelemede etkili olmuştur.

Esenler, İstanbul’un Avrupa yakasında yer alan bir ilçedir. Kuzeyde Gaziosmanpaşa, güneyde Güngören, güneydoğuda Zeytinburnu, batıda Bağcılar ve Başakşehir, doğuda Sultangazi ile sınırlıdır. Esenler, 1993 yılında Güngören ilçesinden ayrılarak müstakil bir ilçe olmuştur. İlçenin kuruluşundan itibaren hızlı bir nüfus artışı yaşanmıştır. 2022 yılı nüfus sayımına göre Esenler’in nüfusu 445.421’dir. Yüzölçümü 5.227 kilometrekare olan Esenler, 18 mahalleye ayrılmıştır (Şekil 1.1). Çifte Havuzlar, Askeri Bölge I ve Askeri Bölge II dışındaki mahalleler oldukça yoğun bir nüfusa sahiptir.

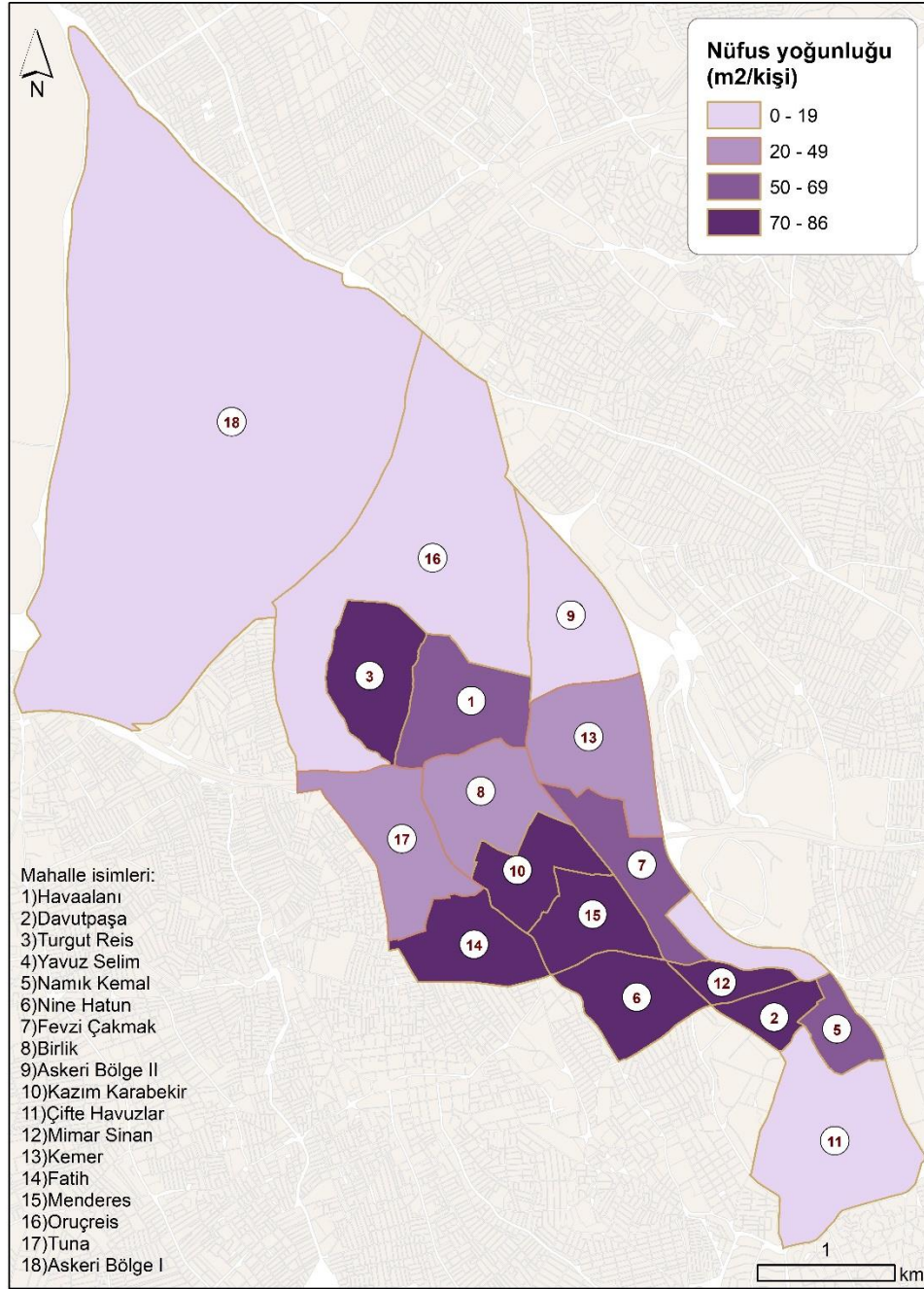
Şekil 1.1. Esenler ilçesinin mahalle haritası

Bu üç mahalle askeri kışla olarak kullanıldığı için ikamet eden nüfus bulunmamaktadır. Sanayi işletmelerinin yoğunlaştığı Oruçreis ve Turgut Reis mahallelerinin nüfusu 40.000'nin üzerindedir (Şekil 1.2).

Şekil 1.2. Esenler’de nüfusun mahallelere dağılışı.
Veri kaynağı: (TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistem, 2022.)

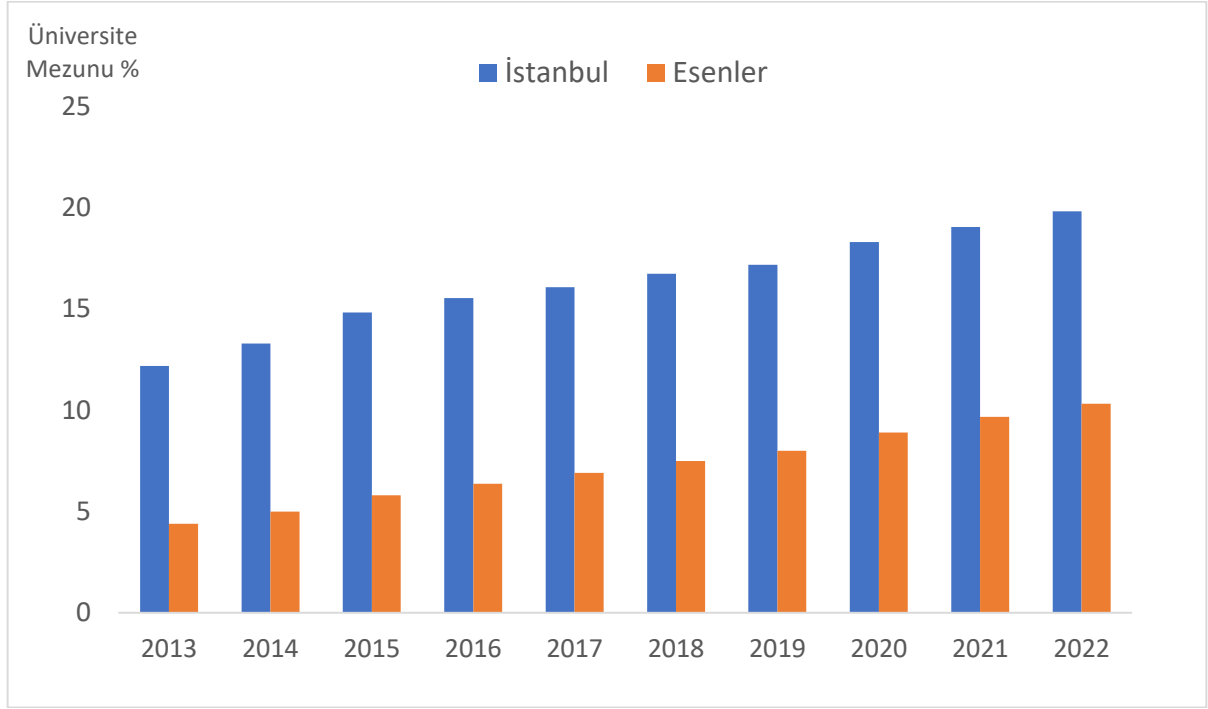
Esenler'deki nüfus yoğunluğunun yüksek olması, ilçenin önemli bir sanayi ve ticaret merkezi olmasından kaynaklanmaktadır. Esenler'de nüfus yoğunluğu, ilçenin farklı bölgelerinde farklılık göstermektedir. İlçenin güneyindeki mahalleler, sanayi ve ticaret açısından önemli bir konumdadır. Bu mahallelerde nüfus yoğunluğu daha yüksektir. Örneğin, Menderes Mahallesi'nde metrekareye düşen insan sayısı 86'dır (Şekil 1.3).

Şekil 1.3. Esenler’de nüfus yoğunluğunun mahallelere göre dağılışı.
Veri kaynağı: (TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistem, 2022)

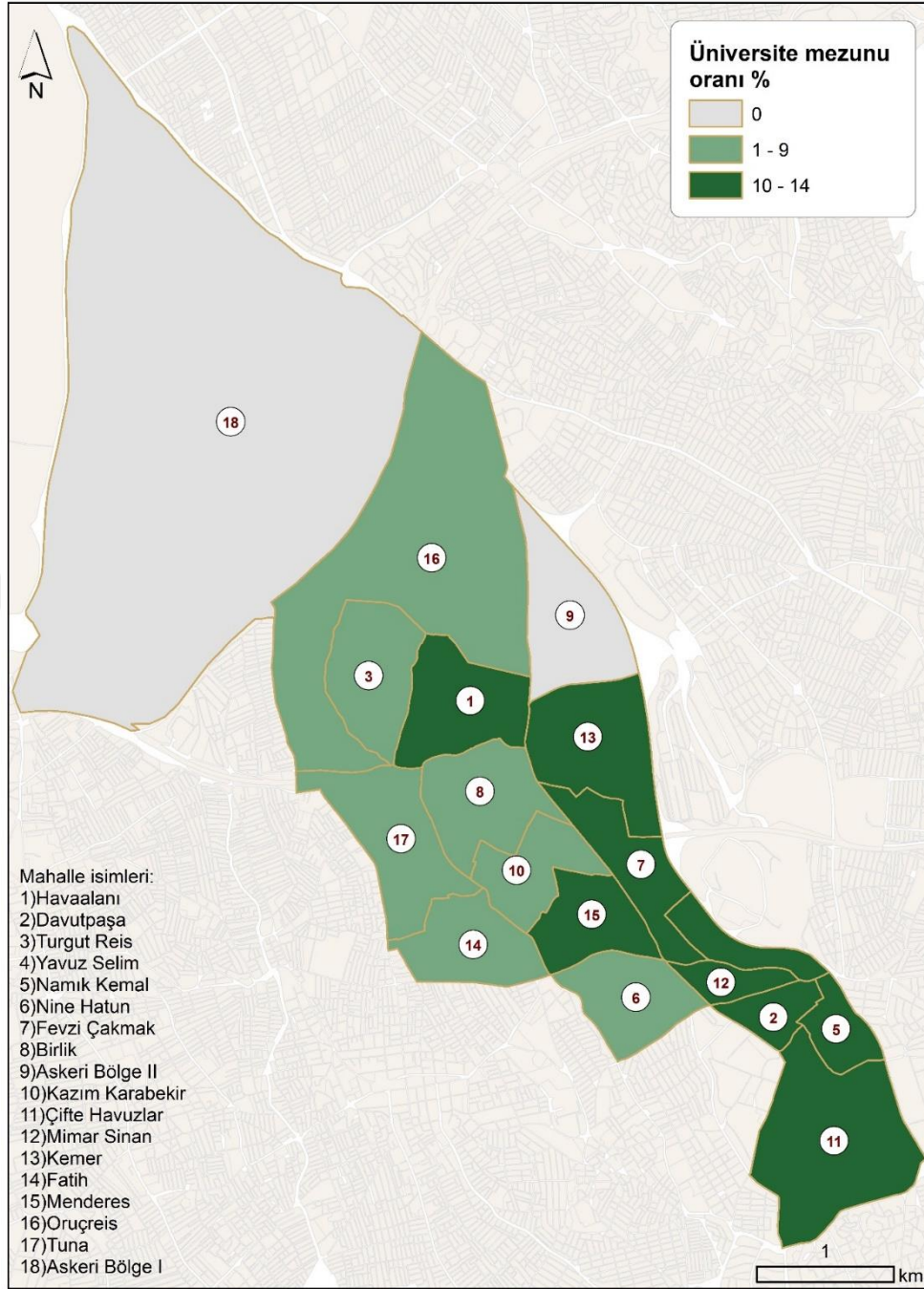
Esenler, İstanbul'un en kalabalık ilçelerinden biridir. İlçenin nüfusu, sanayi bölgelerinin ve yerleşim alanlarının yoğunlaşmasından kaynaklanmaktadır. Esenler'de yaşayanların büyük çoğunluğu işçi kesiminden oluşmaktadır. Esenler, İstanbul'un önemli bir sanayi merkezidir. İlçede tekstil, demir-çelik, otomotiv, gıda, plastik ve elektronik gibi sektörlerde üretim yapan birçok fabrika bulunmaktadır. Bu bağlamda, Esenler ilçesinin demografik görünümünü, yüksek işsizlik ve yetersiz sanayileşme sorunları olan kırsal nitelikli illerden göç eden insanlar oluşturmuştur. İlçeye gelen insanlar tekstil imalathaneleri ve çevredeki fabrikalarda çalışmaya

başlamıştır. İstanbul’da temel ekonomik güvenceyi sağlama kaygısı onların eğitime katılımını zorlaştırmıştır. Esenler’e 2000 öncesi göç eden birçok ailede çocuklar dahil bir işte çalışmaktan başka seçeneği olmamıştır. Bu yüzden ilçedeki birçok tekstil atölyesinde hala çocuklar işçi olarak çalışmaktadır. Söz konusu sosyomekânsal şartlar ilçelerin eğitim düzeyinin yükselmesinin önünde birer engel haline gelmiştir. Üniversite mezunu oranı İstanbul’da %19 düzeyindeyken, Esenler’de %9’da kalmıştır (Grafik 1.1).

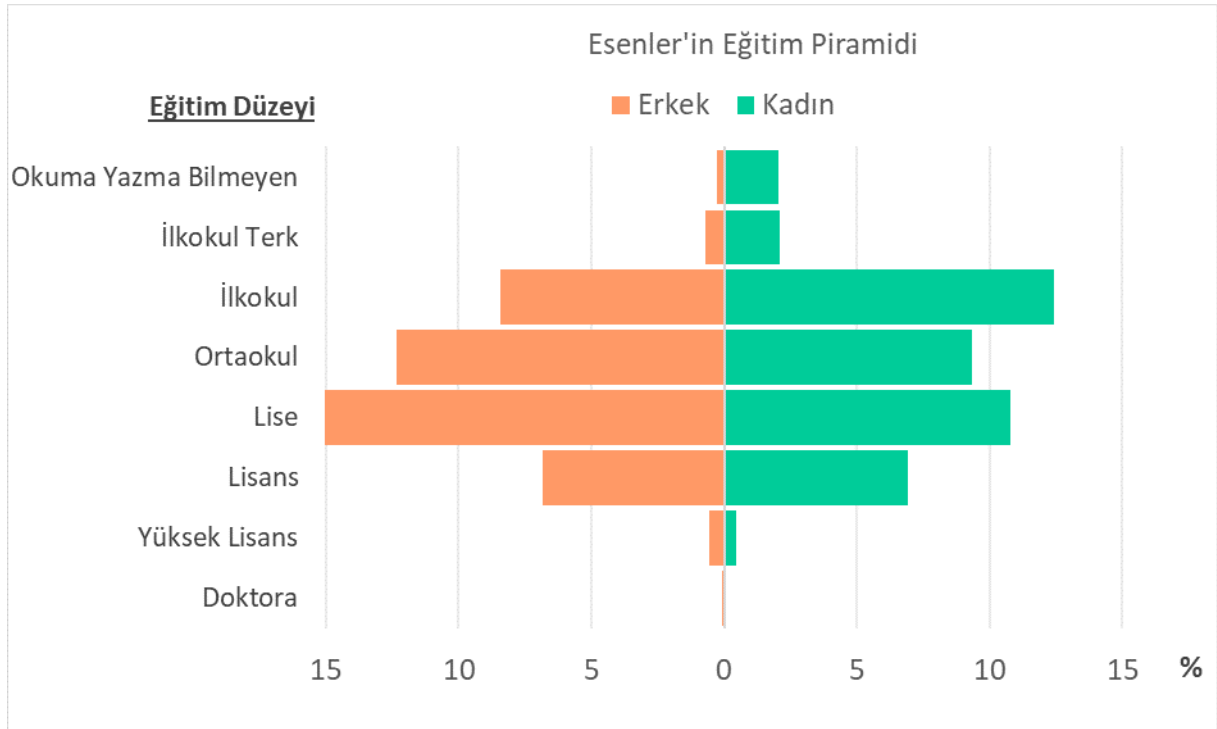
Grafik 1.1. İstanbul ili ve Esenler ilçesinde üniversite mezunu oranlarının değişimi
Veri kaynağı: (TÜİK, Ulusal eğitim istatistikleri, 2022.)

İlçenin eğitimdeki düşük seviyesi neredeyse bütün mahallelerine yansımaktadır. İlçenin 16 mahallesinde üniversite mezunu oranı birbirine yakın bir düzeydedir. Üniversite mezunu oranı %8 ile en az Oruçreis mahallesinde, %14 ile en çok Çifte Havuzlar mahallesindedir (Şekil 1.4). Bu seviyeler İstanbul’un %19’luk üniversite mezununun oranının altında kalmıştır.

Şekil 1.4. Esenler’de üniversite mezunu oranının mahallelere dağılışı.
Veri kaynağı: (TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri, 2022.)

İlçenin eğitime katılımına engel olan iç göçe dayalı sınıfsal şartlar toplumsal cinsiyet açısından geçerli değildir. Elde edilen eğitim piramidine göre Esenler’de okuma yazma bilmeyen, ilkokul terk ve ilkokul mezunu düzeylerinde kadınlar, erkeklere göre yaklaşık %3-4 oranında daha fazladır (Grafik 1.2). Bu durum kadınların lise gibi ileri eğitim düzeylerine katılımının engellediğini göstermektedir.

Grafik 1.2. Esenler’de eğitim düzeyinin cinsiyete göre farklılaşması

Kaynak: (TÜİK, Ulusal eğitim istatistikleri, 2022)

Bu bağlamda, Esenler’i çalışmak birçok yönden önem arz etmektedir. Bunlar;

- Kentsel dönüşümle adı geçen ve soylulaştırma projelerinin odağında olan semtlerinin çoğu işçi sınıfı semtidir.
- Popülizm ve dezenformasyon politikalarının kolaylıkla yayılabileceği semtlerden birisidir.
- Rekreatyonel faaliyetlere en çok ihtiyacı olmasına rağmen rekreatyonel mekânların kısıtlı olması
- Sınıflararası dikey hareketliliğin sınırlı olması
- Eğitim düzeyinin düşük olması
- Ataerkil toplumsal düzenin egemen olması
- Araştırmacının konumu itibarıyla 1994 – 2015 yılları arasında çocukluk ve gençlik dönemini Esenler ilçesinde yaşaması mekânsal analizi özdeşünümsel olarak yaklaşılmasını sağlamaktadır.

6. Sınırlılıklar

Bu tez çalışmasının aşağıdaki hususlarda sınırlılıklar taşıdığı kabul edilmektedir:

Siber kafelerin tipik müşteri yaşı düşmektedir. Siber kafelerin ilk dönemlerinde yetişkinler mekânı daha çok kullanırken günümüzde 6 - 18 yaş arasındaki çocuklar daha yaygın hale gelmiştir. Bu yaş aralığındaki çocuklardan siber kafe deneyimler ve dijital kültür edinimlerini derin bir şekilde ele almak yaş faktörü nedeniyle güçtür. 18 yaş altı bireylerle özel etik izinleri ve pedagojik hassasiyetler nedeniyle çocukluğun siber kafe deneyimlerine otoetnografik ve 18 yaş üzeri kişilerle mülakatlar aracılığıyla ulaşılmaya çalışılmıştır.

Tez çalışmasında siber kafe sayılarına ilişkin veri seti 28 Kasım 2020 tarihine kadar yapılan değişiklikler ele alınacak olup bu tarihten sonra siber kafe konusunda Türkiye’de düzenli bir veri toplama sistemi olmadığı için sayılarda meydana gelen değişiklikler kapsam dışındadır.

Saha çalışması esnasında gerçekleştirilen, dünyayı etkisi altına alan Pandemi (COVID-19) sonrasında doğan ekonomik kriz nedeniyle Esenler ilçesinde 5 siber kafe kapandı. Bir yıl boyunca siber kafeler kapalı tutulduğu için saha çalışmalarında ertelemeler yaşandı. Siber kafeler açılınca da bu mekânlarda steril bir şekilde hareket etmenin zorluğu saha çalışmalarını olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca ekonomik kriz kafeleri etkilese de yenilerinin dijital teknolojinin dönüşümüyle birlikte yeni siber kafelerin ortaya çıkacağı varsayılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ

1. Siber Kafe Çalışmaları

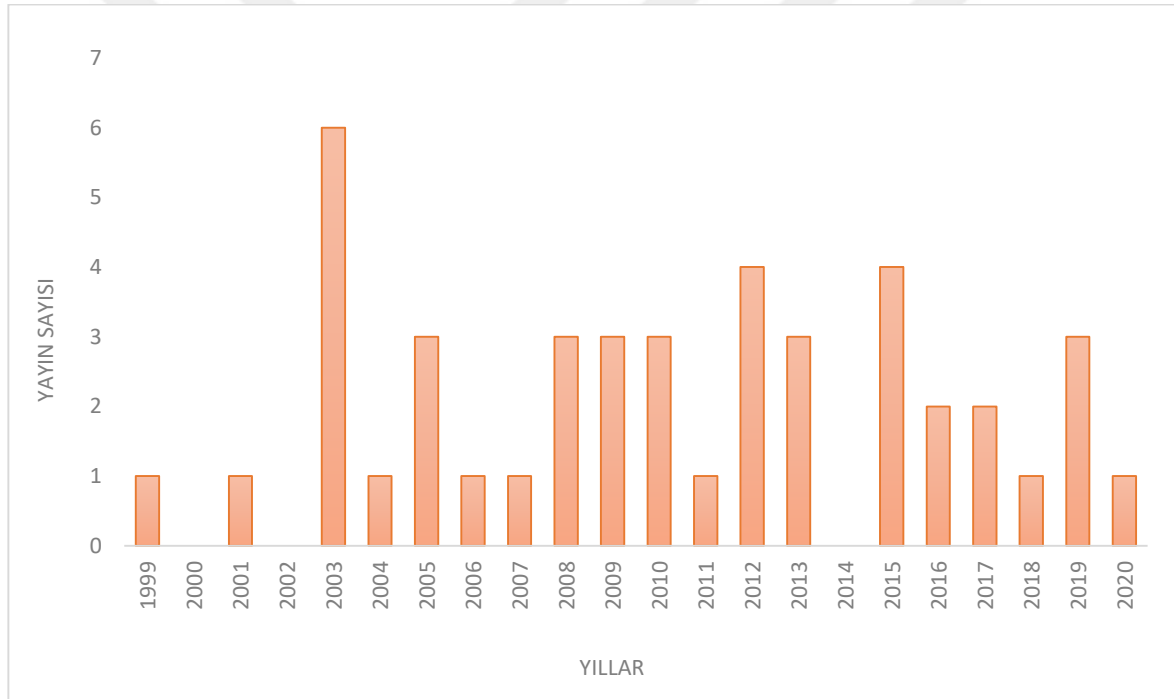
İnsanlar, bilgisayarın gündelik hayata eklenmesinden itibaren toplum çeşitli şekillerde ona erişmeye, kullanmaya ve iş yapmaya başlamıştır. Oluşan bu bilgisayar kültürü coğrafi farklılıklar göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde bireyler evden bilgisayara erişebilirken gelişmekte ülkelerin büyük bir bölümünde siber kafe ya da siber kafe olarak bilinen toplumsal mekânlarla bilgisayar kültürü oluşabilmiştir. Siber kafelere ait bu sosyoekonomik boyut sosyal bilimlerin ilgisini bir hayli çekmiştir. Buna rağmen sosyal bilimlerde genişlemeye devam eden siber kafe literatürünü değerlendirmeye alan herhangi bir akademik çalışma ise bulunmamaktadır. Bu kısmın amacı siber kafe literatürünü tematik, zamansal ve coğrafi boyutlarıyla ele aldıktan sonra literatürün genel çerçevesini ortaya çıkartmaktır. Çalışma için uluslararası akademik yayınevleri olan Sage Publishing, Elsevier, Taylor & Francis, Wiley ve ScienceDirect'in veri tabanlarından çıkarılan 121 çalışmadan 44 akademik yayın seçilmiştir. Bu yayınların tematik benzerlik ve farklılıklarıyla vakalar zamansal ve mekânsal olarak derlenmiştir. Bulgulara göre; literatür zamansal olarak üç farklı döneme ayrılırken çalışmalar daha çok Asya kıtasındaki gelişmekte olan ülkelerde yapılmıştır. Halkın internete erişimi, boş vakit ve rekreasyon, dijital oyun kültürü ve cinsiyet gibi konular siber kafe çalışmalarının en yaygın konuları olduğu tespit edilmiştir.

2. Siber kafe literatürünün doğuşu

İçinde yaşadığımız yüzyıl, insanın mekânla olan ilişkisinin köklü bir şekilde değiştiği yeni gelişmelere tanıklık etmektedir (Kaygalak, 2020: 6). Bu köklü değişimlerden birini açıklayan *zaman ve mekân sıkışması* kavramını ortaya çıkaran Harvey (1989), yerler arasındaki görelî mesafelerin (yani seyahat süresi veya maliyet açısından ölçüldüğünde) daralmasına ve bu tür yerlerin etkin bir şekilde birbirine yaklaşarak büyümesine neden olan süreçlerin varlığını tespit eder. "Küçülen bir dünya"yı oluşturan iletişim (özellikle İnternet) ve seyahat altyapısındaki hızlı gelişmeler coğrafi düşüncede yaygın olarak işlenmiştir. Bu köklü değişimi yaratan iletişim ve ulaşım teknolojileri aynı zamanda bireysel yaşantılardaki öznelîği sanal mekânlarda var olan yapaylığa ve özneyi de bu sanal gerçeklik içindeki bir düğüm noktasına çevirmiş durumdadır. Bir başka deyişle gerçek mekânsal deneyimlerin yerini sanal mekânların alıyor olması gerçek mekânın önemini yitirdiğine dayanan argümanlar ortaya çıkmaktadır (Ash vd. , 2018: 3). Sanal mekânlar modern toplum yaşantısına siber kafeler ile

girmiştir. Sosyal bilimlerde siber kafeler kavramı altında çalışmalar olsa da genel olarak *siber kafe* (cybercafe) olarak adlandırmaktadır. Siber kafe dijital teknolojilerin sunduğu sanal mekân ile sosyal mekân olarak kafenin bir araya gelişini ifade eden bir kavram olarak tanımlanmaktadır. “Cyberia” tabelalı ilk kafe 1994’te Londra’da açıldı. 1998’e gelindiğinde 109 ülkede 1908 adet siber kafenin varlığı listelendi. 2002 yılına gelindiğinde bu sayı 168 ülkede faaliyet gösteren 6062 siber kafeye ulaştı (Liff ve Steward, 2003: 8).

1999 yılından itibaren sosyal bilimlerde çeşitli yerlerdeki siber kafeler üzerine akademik çalışmalar yapılmaya başlandı. 2003 yılına gelindiğinde yapılan altı çalışma ile birlikte siber kafelerin sosyal bilimler için önemli bir konu olduğunu göstermektedir (Grafik 2.1.). İlk çalışmalar İngiltere ve Endonezya yapılmıştır (Kristiansen, Furuholt ve Wahid, 2003; Wakeford, 2003; Liff ve Steward, 2003).

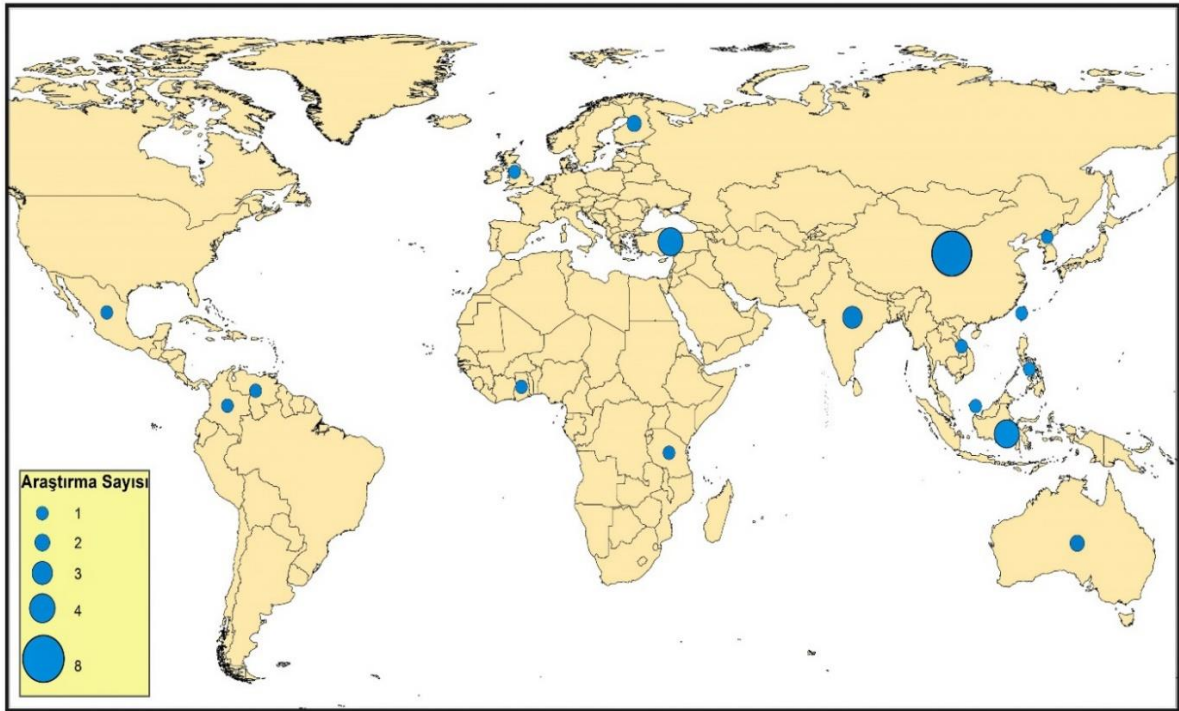
Grafik 2.1. Siber kafe literatürünün zamansal seyri (1999-2020)

Bu çalışmalar ilk oldukları için sadece kafe ortamını ve kullanıcıların tercihlerine odaklanmıştır. Literatürdeki ikinci bir dalga 2008’den sonra yaşanmıştır. Bu çalışmalarda ilk defa boş vakit, oyun oynama, mekânın toplumsal cinsiyeti gibi önemli konular ele alınmaya başlanmıştır (Cao ve Downing, 2008; Batool ve Mahmood 2010; Liu, 2011). 2015’ten sonra siber kafe çalışmaları sayısında bir azalış görülmektedir. Son dönemde yapılan yayınlar ise

Siber kafelerinin teknolojik dönüşümü ana tema olarak öne çıkmaktadır (López-Bonilla vd. , 2016; LeBlanc ve Shrum, 2017; Chew, 2019). Bu çalışmaların bir diğer ortak özelliği ise siber kafeleri başlangıcından günümüze doğru değerlendirmeye almasıdır.

3. Siber kafe literatürünün coğrafyaları ve temalar

İnternet ve bilgisayar gibi teknolojik yenilikler Batı merkezli gelişmiş ülkelerden çıkıp bir süre sonra dünyanın geri kalanına yayılmaya başlar. Bu yayılış sürecinin analizi yeniliklerin yapısına dair önemli çıkarımlar sunabilir. Siber kafeler de İngiltere ve ABD’de ortaya çıktıktan yaklaşık 10 yıl sonra birçok çalışmaya konu olmuştur (Wakeford, 1999, 2003a, 2003b). Bu tarihten sonra gelişmiş ülkelerde siber kafe çalışmaları yapılmadığı görülmektedir. Bu durumun başlıca nedeni alım gücünün yüksek olmasıyla birlikte hane halkının bilgisayar teknolojilerine sahip olmaya başlamasıdır. Fakat internet ve bilgisayar teknolojilerinin kafeden eve geçişi gelişmekte olan ülkelere henüz tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Çalışma kapsamında uluslararası literatürden toplanan 44 çalışmanın çoğunluğu gelişmekte olan ülkelere dayanmaktadır (Şekil 2.1.).

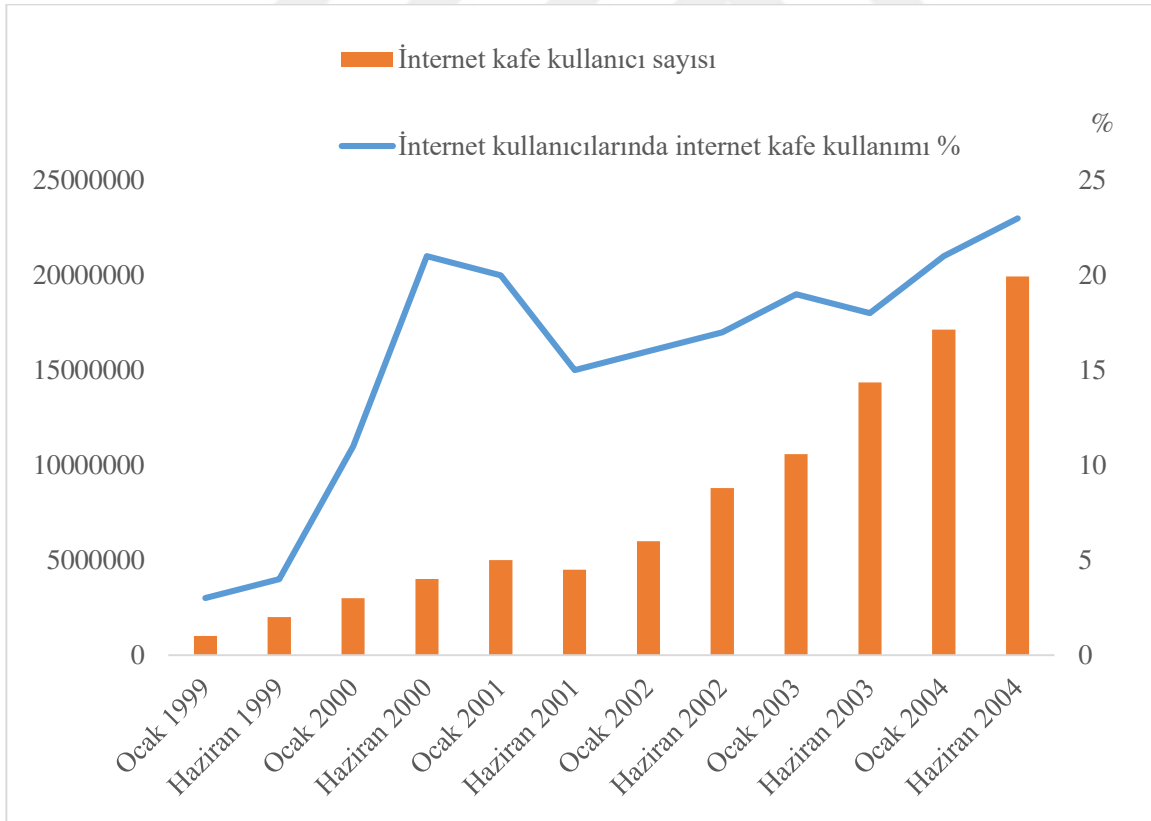
Şekil 2.1. Siber kafe çalışmalarının ülkelere göre dağılışı (1999- 2020)

Kaynak: (Sage, Taylor & Francis ve ScienceDirect)

Çalışmalardan 8’i Çin, 4’ü Endonezya, 4’ü Türkiye, 3’ü Hindistan, 2’si Filipinler, 2’si Tanzanya, 2’si Vietnam, Malezya, Kuzey Kore, Gana, Venezuela, Kolombiya gibi ülkelere ise birer siber kafe çalışması yapılmıştır.

Çin'deki siber kafelerin büyümesinin nispeten düşük ev bilgisayarları sahipliğine atfedilebileceği, gelişmekte olan dünyanın çoğunda gözlenen bir fenomen olduğu yaygın olarak belirtilmiştir (Qiu ve Liuning, 2005: 151). Öyle ki; 2005'e gelindiğinde internet erişimine sahip olan Çin halkının %20'si internete siber kafeler aracılığıyla erişebiliyordu.

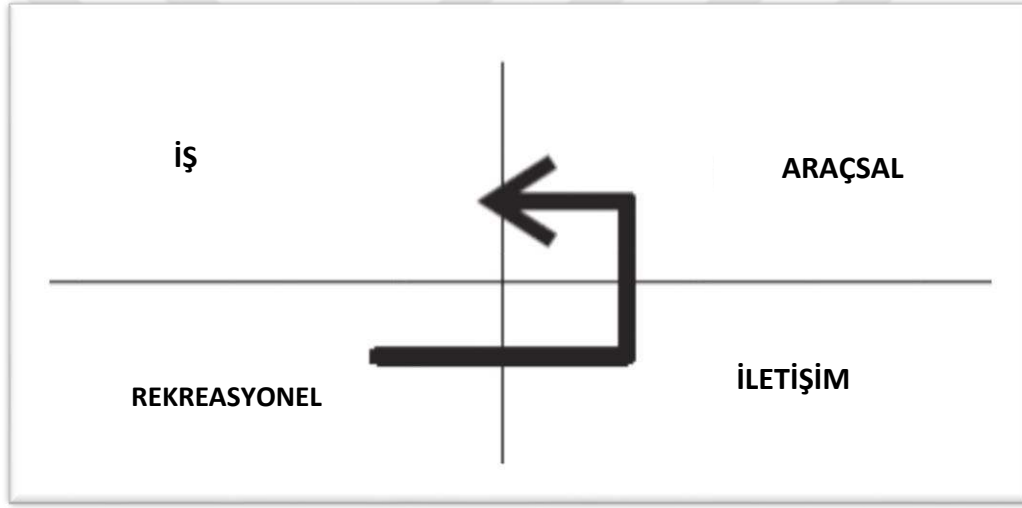
Çin'deki siber kafeler, internet talebinin yüksek olduğu, cep telefonları ve bilgisayarlar gibi cihazların özel mülkiyetinin nispeten düşük olduğu 2000'li yıllarda patlama dönemini yaşadı (Grafik 2.2.). 2009'un sonunda, 580.000 kişi Çin'deki 138.000 siber kafede çalışıyordu (Qiu, 2013: 125). Çin'deki bu hızlı yayılmanın sıkı ve baskıcı devlet yönetiminin de etkisi olmuştur. Liu (2009) Çin'deki siber kafeler üzerine yaptığı çalışma, otoriter yönetim biçimi içerisinde siber kafelerin müdavimleri için hayatlarının başka bir yerinde pek bulunmayan bir özgürlük, rahatlama, sosyalleşme, eşitlik ve eğlence duygusunu pekiştiren işlevlere sahip olduğunu ortaya koymuştur. Fakat baskıcı Çin yönetimi denetimi arttırarak siber kafelerin ilköğretim okullarının en az 200 metre uzağında kurulmasını öngören yasalar çıkartmıştır. Buna ek olarak, 18 yaşından küçük olanların siber kafelere girmeleri yasaklanmıştır (Xu, 2019: 147).

Grafik 2.2. Çin'de siber kafelere olan ilgi

Kaynak: (Qiu ve Liuning, 2005: 123)

“Zaman” daima çeper yani gelişmemiş yerlerde yavaş akar, gelişme uzun bir sürece yayılır. Gelişmiş ülkelerde geçici bir role sahip olan siber kafeler, yoksul ülkelerin gündelik yaşamında neredeyse kalıcı bir yer edinmiştir. Furuholt, Kristiansen ve Wahid’in (2008) Endonezya ve Tanzanya’daki siber kafelerin oluşturduğu kentsel dokuyu karşılaştırmalı olarak inceledikleri araştırma, siber kafelerin yoksul ülkelere internete erişim için kullanılan en yaygın yerler olduğunu ortaya koymaktadır. Bilgiye erişim ve çevrimiçi rekreasyon gibi temel kullanım amaçlarının yanı sıra toplulukların eğitim amaçlı kullanımları için faaliyet gösteren alanlar olduğu sonucuna varılmıştır. Keza 2006’da gerçekleştirdikleri çalışmada Endonezya’daki siber kafe bireysel kullanım amaçlarının zamanla değiştiğini ortaya çıkarmışlardır. Boş vakitlerde hobi olarak tercih kafeler zamanla iletişim, araçsal ve iş gibi amaçlara doğru evrilmiştir (Şekil 2.2)

Şekil 2.2. Siber kafelerin kullanım amaçlarının zamanla değişimi

Kaynak: (Furuholt, Kristiansen ve Wahid, 2006: 382)

İnternet kafeler, özellikle gençler arasında popüler olmak üzere birçok ülkede yaygın bir fenomen olmasına rağmen eğitim potansiyelleri bugüne kadar yeterince araştırılmamıştır. Cilesiz’in (2009), Türkiye’deki siber kafelerde bilgisayarların eğitimsel kullanımlarına ilişkin gençlerin deneyimlerinin fenomenolojik bir incelemesini yapmaktadır. Gençlerle yaptığı görüşmelerin bulgularında siber kafelerin birçok dezavantaj teşkil etmesine rağmen eğlence ve eğitimin birlikte sürdürülebileceğine dair yatkın bir sosyal mekân olduğu ortaya çıkarılmıştır. Fakat Türkiye’deki siber kafeler ile ilgili yapılan araştırmanın sonuçlarına göre müşteriler daha çok oyun oynayabileceğiniz kafeleri tercih ediyor (% 68,3). Müşterilerin sadece %31,1’i sadece internete erişebileceğiniz siber kafeleri tercih etmektedir (Tahiroğlu vd., 2008). İnternet kafe ortamında bilgisayar oyunları oynayan gençlerin siber deneyimlerini

inceleyen Kara ve Cagiltay (2013) birbirleriyle konuşmak ve oyun oynarken diğer oyunculara yardım etmek gibi çeşitli etkinlikleri içeren İnternet kafe sosyal ortamının gençlerin deneyimlerini olumlu yönde etkilediğini savunmaktadır.

López-Bonilla vd. (2016) tarafından Meksika'daki siber kafelerin dönüşümünü ele alınan araştırmaya göre siber kafeler ayakta kalmak için teknomekân hüviyetine bürünmeye çalışıyorlar. Yüksek kapasite gerektiren bilgisayar oyunları ve programları, eğlenceye zemin oluşturan konforlu oyun koltukları dönüşümün altyapısal gereklilikleri olarak sayılmaktadır.

Siber kafeye yönelik mevcut araştırmalar, erkeklerin egemen olduğu bir ortam olduğunu öne sürerken kadınların bu yerlere daha düşük bir katılım sağladıklarını işaret etmektedir (Wakeford, 2003; Lin, 2005; Beavis ve Charles, 2007; Krishnatray vd. , 2009). Literatürde cinsiyet konusunu ilk ele alan Wakeford (2003) siber kafe dekorlarının tıpkı arka sokakların ıssız ve korkutucu karanlığa bürünen bir manzarayı andırması kadınlara ait olmayan bir cinsiyetçi mekân olduğunu ileri sürer.

Xu (2019) Çin'in kentsel mekânlarda internet teknolojisini hızla benimsemesi bağlamında siber kafelerdeki cinsiyet, sınıf ve gençlik dinamiklerini incelediği çalışmasında spesifik olarak, kadınların bu mekânlarla ilişkilerini inceler ve aşırı kullanımıyla ilgili endişelerini ve tercihlerini ve ayrıca yerel teknoloji kaynaklarından yararlanmalarını engelleyen toplumsal engelleri ele alır. Erkeklerin aksine, kamusal alanlardaki genç kadınların çevrimiçi dünyaya rahat bir şekilde vakit geçirme olasılığı daha düşük olduğunu vurgular. Araştırmanın sonuçları; bir siber kafede kendilerini koruma duygusu ve yabancılara ve erkek egemen mekâna duydukları endişeler, bazı kadınları, diğer çevrimiçi cihazlar piyasaya çıktıkça artık siber kafe kullanmadıklarını göstermektedir. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, araştırma ayrıca daha pahalı siber kafelerin kadınlar tarafından, özellikle saatte 8 yuandan (9 Türk lirası) fazla ücret alan kadınlar tarafından daha güvenli ve daha rahat olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu nedenle, düşük ekonomik gelire sahip birçok kadın, ihtiyaç duymadıkça siber kafelere tek başına gitmemeyi seçiyorlar. Bu durum toplumsal cinsiyet açısından bir *dijital uçurum* yaratmaktadır. Dijital uçurum; farklı coğrafyalarda sosyoekonomik koşullar bakımından farklılık gösteren bireylerin, bilgi ve haberleşme teknolojilerine erişim imkânındaki adaletsizliği tanımlamaktadır. Dijital adaletsizlik olarak da tanımlayacağımız bu durum sınıfsal tabakalaşmanın yanı sıra toplumsal cinsiyet açısından olumsuz durumlara yol açmaktadır.

Tablo 2.1. Siber kafe literatürü

Ülke	Yazar	Konu	Yöntem
Çin	Qiu, J. L., & Liuning, Z. (2005)	Dijital Oyun	Mülakat, Söylem Analizi
	Cao, Y., & Downing, J. D. (2008).	Dijital Oyun	Söylem Analizi
	Liu, F. (2009)	Gençlik ve Sosyalleşme	Mülakat
	Liu, F. (2011).	İnternet ve Modernleşme	Söylem Analizi
	Huo, L., vd. (2015)	İnternet Bağımlılığı	İstatistik, Anket
	Chew, M. (2019).	Dijital Oyun	Söylem Analizi
	Xu, J. H. (2019)	Cinsiyet	Mülakat, Anket
	Puel G. ve Fernandez V. (2012)	Kamusal mekân ve Siber Kafe	Haritalama
	Rangaswamy, N. (2008)	İşletmecilik	Anket
Hindistan	Krishnatray, P. vd. (2009)	Cinsiyet	Anket, İstatistik
	Rangaswamy, N., & Arora (2015)	Dijitalleşme ve Boş Vakit	Etnografi
	Kristiansen, S. vd. (2003)	İnternet Kafe Sahipliği	Anket
Endonezya	Wahid, F. vd. (2006)	Müşteri Analizi	Anket
	Furuholt, B. vd. (2008)	Dijital Oyun	Anket, İstatistik
Tayvan	Nilan, P., & Mansfield, M.(2013)	Gençlik, Sosyalleşme	Söylem Analizi
	Lin, H. (2005)	Cinsiyet	Görüşme, Odak Grup Çalışması

Tablo 2.1. Devamı

Kuzey Kore	Warf, B. (2015)	İnternet Denetimi	Söylem Analizi
Vietnam	McCauley, B. vd. (2020)	Dijital Oyun	Yarı Yapılandırılmış Mülakat,
Malezya	Omar, S. vd. . (2015)	Eğitim	Anket
	Soriano, C. R. vd. (2018)	Sosyal Gözetim	Etnografi
Filipinler	Soriano, C. R. vd. (2019)	İnternet Erişimi	Mülakat, Etnografi
Tanzanya	Chachage, B. L. (2001).	Kullanıcı Özellikleri	Anket
	Furuholt, B. vd. (2008)	İnternet Erişimi	Anket, İstatistik
Pakistan	Batool & Mahmood (2010)	Siber kafe deneyimi	Anket
Kongo	Braun, L. N. (2015)	Dijitalleşme	Söylem Analizi
Gana	LeBlanc, M. (2017)	Dijital Dönüşüm	Mülakat, Anket
Kolombiya	Gomez, R. vd. (2012)	İnternet Erişimi	Mülakat, Anket, Odak Grup
Venezuela	Apperley, T. (2017).	Dijital Oyun	Etnografi
Meksika	López-Bonilla, G (2016).	Teknolojik Dönüşüm	Etnografi
	Taspınar, M., & Gumus, C. (2005)	Kullanıcı Özellikleri	Anket
	Tahiroglu, vd. (2008)	Oyun Kültürü	Anket ve Etnografi
Türkiye	Cilesiz, S. (2009)	Eğitim & Eğlence	Fenomenoloji, Mülakat
	Kara, N., & Cagiltay, K. (2013)	Dijital Oyun & Kullanıcı Özellikleri	Görüşme

Tablo 2.1. Devamı

İngiltere	Liff, S., & Steward, F. (2003).	Siber kafe tanımlanması	Söylem Analizi
	Liff, S., & Leagen, A. (2003).	İnternet Erişimi	Etnografi, Söylem Analizi
	Wakeford, N. (1999).	Cinsiyet	Etnografi
	Wakeford, N. (2003).	Küreselleşme	Etnografi
	Beavis, C. vd. (2005)	Eğitim	Mülakat
Avustralya	Beavis, C., vd. (2007)	Cinsiyet	Söylem Analizi
Yeni Zelanda	Seo, Y. (2013)	E-spor	Söylem Analizi
Finlandiya	Uotinen, J. (2003)	Eğitim	Mülakat

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. Kuramlar

Bu bölümde araştırmanın temel aldığı kuramlar ele alınmıştır. Beşeri coğrafyanın alt disiplinlerde geliştirilen dijital coğrafya ve çocukların coğrafyası bir araya getirilerek siber kafeler ele alınmıştır. Bunlara yardımcı olarak dijital uçurum ve merkez-çeper arasında ilişki kurularak siber kafelerin mekânsal analizine kuramsal bir temel elde edilmesi amaçlanmıştır. Son olarak Z Kuşağı ve kesişimsellik kuramları siber kafelerdeki yeniden üretimi ve dönüşümüne dayanak oluşturulmuştur.

1.1. Coğrafya, Çocuklar ve Siber Kafe

Beşeri coğrafya toplumun mekânsal düzeni ve onu meydana getiren toplumsal yaşamı ve beşeri faaliyetleri şekillendiren süreçleriyle ilgilenmektedir. Ekonomik coğrafya, tarihi coğrafya, siyasi coğrafya, sosyal coğrafya gibi çeşitli alt alanlardan oluşur. Ayrıca, "beşeri coğrafyayı, sürekli benzetilen, ekonomi, tarih, siyaset bilim, sosyoloji ve antropoloji gibi diğer ilgili disiplinlerden ayıran en temel şey *mekân, çevre, yer, manzara, bölge ve doğa* gibi bir dizi temel coğrafi kavramın araştırılmakta olan olguya uygulanmasıdır. Sanılanın aksine bir araştırmacıyı coğrafyacı kılan temel prensip ele aldığı konudan ziyade konuyu ele aldığı yaklaşım ve yöntemdir. Aksi takdirde, coğrafya ile özdeş görülen iklim, yer şekilleri, bitki örtüsü, akarsu, göç ve şehir gibi konuların diğer disiplinler tarafından da çalışılması bir çelişkili bir durumdur. Dolayısıyla bir coğrafyacıyı diğer araştırmacılardan temel prensip tema değil coğrafi ilkeler ve metodolojidir. Metodoloji ise her bilimin temel kavramlarıyla meydana getirilir. Tarihçiler zaman ve dönem, sosyologlar sınıf ve toplum, psikologlar zihin, siyaset bilimciler iktidar ve ekonomistler büyüme gibi kavramları kendilerine esas alırken coğrafya disiplini ise mekânla ilgilenir. Dolayısıyla nasıl ki bir tarihçi her türlü konuya zamansal açıdan yaklaşıyorsa coğrafyacı da her türlü konuya mekânsal açıdan bakabilme imkanına sahiptir çünkü evrende varolan her şey bir konuma bir yere sahiptir. İklimin, bitki örtüsünün veya akarsuların mekânsallığı coğrafyanın konusuysa emeğin, günlük yaşamın, kadınların ve ya çocukların da birer mekânsallığı bulunmaktadır. Bir kadının karlı bir günde sıkı giyinmeden sokağa çıkamaması coğrafyanın konusuysa başörtülü bir kadının eşarbını takmadan sokağa çıkamaması da aynı derecede coğrafi araştırmanın ilgi alanına alınabilir. Bu bağlamda, disiplinlerin özünü ele belirlemek için konudan önce temel kavramlarından başlanması daha sağlıklı ve kapsayıcı olacaktır.

Cresswell'e göre beşeri coğrafyada toplumsal yaşamın mekânsallığını analiz etmeye önem veren bir öncü yönelim ortaya çıkmıştır. “Harvey’in zaman ve mekân sıkışması, Soja’nın sosyo-mekânsal diyalektiği, Sack’ın topraksallığı ve Smith’in eşitsiz kalkınması bu yönelimin başlıca örnekleridir” (Cresswell, 1996: 11). Bu yönelim, coğrafyayı olay ve olguların salt dağılışıyla incelemeye ve tasvirine indirgeyen paradigmanın ötesine geçerek mekânın pasif bir nesne olmadığını ve mekânın toplumsal yaşamın üretiminde aktif rol oynayan aktör olarak görmektedir. Böyle bir coğrafi yaklaşım araştırmaların objesini süreçlerin bir sonucu olmasından ziyade analizi yapılan objeyi üretim sürecini gerçekleştiren şey olarak görmektedir.

“Harvey, Soja, Sack vd. nin girişimleri, toplum ve mekân diyalektiğini keşfetmeleriyle yakından ilişkilidir. Mekânın basit bir biçimde oluşturulup şekillenmediğini, toplumun oluşumunda etkin bir rol oynadığını göstermek istemişlerdir: Toplum mekânı üretir ve mekân toplumu yeniden üretir (Cresswell, 1996: 12).”

Yaşadığı mahalle ve çevredeki kalabalıklık, dar sokaklar, park etme sorunu, yoğun trafik ve gürültü, suç ve şiddet ve yeşil alan kıtlığı gibi kent sorunlarından bunalan bir aile, hem çocuklarına daha sağlıklı bir yaşam alanı sunmak hem de düzenli bir aile yaşamı için kentin çeperinde kurulmaya başlanan güvenli sitelere taşınır. Güvenli sitelerin kentin çeperlerine yoğunlaşmasıyla birlikte merkeze göre ucuz olan çeper alanların arsa ve konut değerleri anormal bir seviyede artmaya başlar. Bu durum ucuz emek ve düşük maaşla yaşamını idame ettirmeye çalışan alt sınıflar için kaygı vericidir. Alt sınıflar iç göçle büyük şehirlerin değersiz ve nispeten ucuz yerleri olan çeper alanlarını tercih eder. Çeperin orta ve üst sınıflar tarafından yani merkez tarafından tercih edilmesiyle birlikte bulundukları mahallelerde kiralar artmaya başlar. Bu durum çeper semtlerdeki yoksulları kentin ya daha da dışına ya da başka bir kente taşınmasına neden olmaktadır. Son dönemlerde yabancı olmadığımız bu hikâyeye kentsel mekânın soylulaştırma, yani mekânın sınıf açısından değiştirilme sürecini karakterize etmektedir. Bu hikâyede bir toplumsal ilişki olarak sosyal karmaşadan kaçma isteği kentin çeper ve doğal alanlarında güvenli site coğrafyalarının oluşumuna neden olmaktadır. Bu yeni çeper coğrafyası da çeperin yerlilerinin (varoş) sosyal dışlanmasına neden olmaktadır. Sosyal karmaşa, güvenli siteler ve sosyal dışlanma. Bu üç olgunun iç içe geçip birbirini etkilemesi olayı tipik bir sosyomekânsal diyalektik örneğidir. Sosyomekânsal diyalektik yaklaşımına göre coğrafya yani mekân ne bir boş bir “konteyner” ne de sürekli toplumsal değişimlerden “etkilenen” bir unsurdur. Hikâyedeki örnek gibi bir kapalı site yerleşmesi olarak mekânsal bir form sosyal dışlanmaya neden olmaktadır. Sosyal olan mekânı üretir, üretilen mekân da sosyali üretir. Yani coğrafya ile sosyal bilimler arasında hiyerarşiden ziyade karşılıklı bir ilişkinin

(reciprocality) varlığı kesindir. Bu denklem Cresswell'in iddia ettiği gibi mekânın toplumsal oluşumu üreten canlı bir aktör olduğunu göstermektedir.

Bu yaklaşımdan hareketle, tezin araştırma objesi olan siber kafelerin, meydana getirdikleri mekânsal örüntülerin yanında toplumsal oluşumdaki oynadığı rolünün de ortaya çıkarılması bir zorunluluktur. Bir mekânsal form olarak siber kafelerin toplumsal oluşuma etki ettiği üç rol tespit edilmiştir.

- i. Siber kafeler çocukların akranlarıyla bir araya gelebilecekleri sosyal mekâna dönüşmektedir. Çocuklar günlük yaşam deneyimlerini ev, okul ve sokak gibi mekânlardan ziyade bu yarı sanal mekânlarda oluşturmaktadır.
- ii. Siber kafeler çocukluktan itibaren toplumsal cinsiyetin üretilmeye başlandığı ilk yerlerden birisidir. Erkek çocukları bu mekânlara diledikleri gibi dahil olabilirken kız çocukları hem maskülen ortamı hem de ailevi engeller nedeniyle bu dijital mekânların dışında kalmaktadır. Bu durum özellikle yoksul kesimlerde dijital cinsiyet eşitsizliğinin bir mekânsal boyuta sahip olduğunu göstermektedir. Bu koşullar, kadınların teknolojiye erkeklere göre daha uzak kalmalarının özcü bir yaklaşım yerine ilişkisel yaklaşımla ele alınmasını gereketiğini göstermektedir.
- iii. Siber kafeler konumlandıkları mahallelerin yerel kültürlerinin karşısına küresel bir kültürü oluşturmaktadır. Çocuklar ev ve mahalle ortamlarının sahip oldukları gelenek, ideoloji, kimlik ve kültürün dışında dijital oyun, film, müzik, sosyal medya platformları gibi kültürel küresel ürünlerle temas kurabilmektedir. Mahallelerdeki camii, kahvehane, okul ve sokak gibi yerelin kamusal mekânlara kimliğinden sapan bir kamusal mekân eklenmiştir.

Birçok alternatif tanımlamanın varlığına rağmen, coğrafya insan ve çevre arasındaki ilişkiyi inceleyen bir bilim olarak nitelendirilmektedir. Bu tanımla nedeniyle coğrafyacı olmayan bilim insanları ve sıradan insanlar coğrafyayı (sadece) dağ, taş, akarsu, ova, ülkeler, şehirler ve köylerle ilgilenen bir alandan ibaret zannetmektedir. Günlük yaşam sorunları, eşitsizlikler, toplumsal adaletsizlikler, ırkçılık, cinsiyet eşitsizliği ve yoksulluk gibi toplumu yakından ilgilendiren konulara eğilmeyi tercih eden bir coğrafyacı hem meslektaşlarından hem de sıradan insanlardan “ama bu coğrafya mı?” gibi tepkilerle karşılaşmaktadır. Bu gibi sınırlar coğrafyacıyı esaslı toplumsal sorunlarla ilgilenmekten alıkoyduğu gibi sosyal bilimciler arasında “suya sabuna dokunmaz” pasif edilmiş bir konuma itmektedir. Bu durum, hem

eğitimde coğrafyanın seçmeli ders gruplarına kısıtlanmasını hem de alansal olarak coğrafyanın toplumsal sorunlarla ilgili söz sahibi olamamasını beraberinde getirmektedir. Esas paradoks ise toplumsal konulara mekânsal yönlerden eğilen coğrafyacıların, egemen coğrafya anlayışını tek bilen coğrafyacılar tarafından “bunlar sosyolojiye kayıyor!” gibi tepkilerle dışlanma, ötekileştirme ve marjinalleştirme zihniyetiyle karşılaşmasında yatmaktadır. Bu durumda, toplumsal açıdan coğrafi araştırma yapmak hem sosyal bilimciler hem de egemen coğrafya paradigması tarafından kabul edilmemektedir.

Coğrafyacıların karşılaştığı bu sınırlandırmaları aşmak ve coğrafyanın önemli toplumsal sorunlarla bağlantısını kurmak için öncelikle coğrafyanın hâkim ve kısıtlayıcı tanımını temellerini sorgulamak gerekmektedir. Humboldt, Hartshorne, Hettner ve Harvey gibi önde gelen coğrafyacıların vardığı düşünceye göre; coğrafya biliminin ayırt edici özelliği, incelediği olgu ve olayın tanımlama ve analizini mekân açısından yapmasıdır. Yani coğrafyacıyı diğerlerinden ayırt eden şeyi incelediği şeyi mekânsal kavramlarla ele almaktır.

Coğrafyanın tanımıyla yaygın hale gelen insan ve çevre ilişkisi aslında disiplinin beş ana temasından yalnızca birisidir: Konum, yer, insan-çevre, hareket ve bölge. Dolayısıyla insan ve çevrenin coğrafya içerisindeki egemen sınırlarını belirleyip diğer temaların kapsadığı konuları da coğrafi araştırmaya dâhil etmek gerekir. Bu doğrultuda tezde yer teması çalışmanın temel coğrafi teması olarak belirlenmiştir. Çocukların mekânla kurduğu ilişkide yer aidiyetleri, sevdikleri yerler (topophilia) ve akran yerleri gibi temel kavramlar rol oynadığını ortaya çıkaracaktır.

1.2. Çocukların Coğrafyası

21. yüzyılın başından itibaren *çocukların coğrafyası*, beşeri coğrafyanın önemli bir alt dalı haline geldi. Bu alandaki çalışmalar çok çeşitli olduğu gibi çocukların dünyayı deneyim şekillerinin yetişkinlerden farklı olduğu hususunda benzer fikirlerde birleşmektedir. Yine yetişkinlerden farklı olarak, dünya üzerinde çocukların yaşam biçimlerini, durumlarını ve mekânı algılayış biçimlerini ortaya koymak için yenilikçi yöntem ve teknikler geliştirilmektedir. Genel olarak nüfusların çeyreğini oluşturmalarına rağmen coğrafi araştırmalara konu edilmeleri ancak 1990’lı yılların sonlarını buldu.

Çocukların coğrafyası araştırmalarının önemli bir kısmı, gündelik mekânların çocukların arkadaşlık bağları için ne kadar önemli olduğunu ve arkadaşlıkların gelişiminin çocukların mekân üzerindeki faaliyetleriyle nasıl yakından bağlantılı olduğunu göstermektedir. Örneğin Matthews (2000), sokağın çocukların sosyal yaşamlarını yetişkinler tarafından

kısıtlanmadan gerçekleştirebilecekleri “yarı özerk bir alan” olduğunu öne sürmektedir (Matthews, 2000: 76). Araştırmaları, akran ilişkileri kurmak için kamusal mekânın öneminin her yaştaki kız ve erkek çocuklar arasında karşılaştırılabilir olabileceğini gösterirken, diğer çalışmalar, kız ve erkek çocuklar arasında yerin inşasında ve çocukların sokağı kullanmasında önemli farklılıklar olduğunu göstermektedir. Hansson 2003, Evans 2006, Skelton 2000, O'Brien vd. 2000, Matson vd. 2000). Matthews (2000) de bir gruba ait olmanın ve çocukların “yarı özerk” akran bağlantılarının, güvenlikleri ve sokaktaki rahatlıkları açısından önemli olduğu sonucuna varmıştır.

1.3. Dijital Coğrafya

Dijitalleşme geleceğin dünyasını bütün yönleriyle şekillendirecek bir aktör olarak görülmektedir. Hatta şimdiden politika, toplum, eğitim, kültür, ekonomi ve sanayi gibi başat alanlarda ciddi değişimler meydana getirdi. Dijitalleşmenin yanında çocuklar da geleceğin en önem verilen sembolü olarak değerli görülmektedir. Dijitalleşme ve çocukluk hafife alınmayacak kadar dinamik bir etkileşim olduğu için çocukların dijital okuryazarlığı toplumsal kalkınmanın önünde bir hedef haline getirilmelidir.

Bilgi ve bilişim teknolojilerinin sağladığı birçok fayda bulunmakla birlikte çocuklar için tehlikeli bir mecra olarak görülmektedir. Dijital ortamlardaki şiddet, suç ve cinsellik barındıran içeriklerin yaygınlığı ciddi sorunlar yaratmaktadır. Bunlara önlem olarak yazılım filtreleri ve kısıtlamalar getirilmektedir. Çocuklar için bir diğer dijital tehlike ise sanal dünyaya bağımlı hale gelen çocukların aile, akraba ve arkadaş çevresine yabancılaşıp yaşadığı çevreyle yeterli etkileşim kuramamasıdır. Özellikle eğitim düzeyi düşük ailelerde çocukların dijital ortamlardaki etkinliklerini denetleme ve sınırlama konusunda endişeler bulunmaktadır.

Bu tür yaygın korkulara rağmen çocukların günlük yaşamlarında bilgi ve bilişim teknolojileriyle nasıl etkileşim kurduklarını ve edindikleri dijital kültürün dinamikleri hakkında kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Bunun başlıca nedeni beşeri coğrafyanın yetişkin odaklı çalışmalara ağırlık verirken çocukların ve çocukluğun coğrafyaya konu edilecek kadar değerli görülmemesidir.

Üstelik genç nüfus yapısıyla Avrupa ülkelerine göre avantajlı görülen ve sürekli bununla övünülen Türkiye’de, akademik camianın çocukları görmezden gelen bir paradigmayla devam etmesi oldukça düşündürücü bir durumdur. Hızla kentleşen bir coğrafyada, iş ve ev dışında kamusal mekânların varlığı, zenginliği ve çeşitliliği hayati bir öneme sahiptir. Uzun çalışma süreleri ve ağır iş şartları altında çalışan kentli bireyleri kamusal mekânların sağladığı

rekreasyon olanakları rahatlatılabilir. Fakat Türkiye’de kamusal mekân maskülen, homojen ve tekil bir yapıya sahiptir. Kadınlar, çocuklar, engelli insanlar ve yoksullar gibi dezavantajlı kesimleri kapsayan bir anlayışla tasarlanmamıştır. Örneğin; İstanbul gibi yerlerde bir annenin çocuğuyla birlikte rahatça dolaşmasını sağlaması gereken yaya kaldırımları birçok yerde dar, onarıma muhtaç ve sürekli kesilen bir düzene sahiptir. Geniş kaldırımların bulunduğu yerlerde ise esnaf tarafından haksız bir şekilde işgal edilmektedir. Keza kadınlar maskülen bakışlar ve taciz korkusu altında kentin kamusal mekânlarından hızla geçip gitmek zorundadır. Son dönemlerde sokakta yürüyen kadınların tanımadıkları erkekler tarafından cinayet ve saldırıya uğramaları kamusal mekânın özellikle kadınlar için bir yaşam alanından ziyade sadece bir geçiş mekânı olduğunu göstermektedir. Sokakların araç park nedeniyle işgali ve boş alanların dengesiz yapılaşma ile doldurulması özellikle yoksul kesimdeki çocukların etkinliğini sadece okul ve ev ortamına hapsetmektedir. Çocukların akranlarıyla rahatça etkileşim kurmasını ve oyun oynamasını sağlayabilecek kamusal mekânların gerekliliği üzerine düşünmek gerekmektedir.

Coğrafya disiplini 2000'lerden sonra yer edinen sibermekân literatüründe coğrafyacılar sanal olanı çevrimiçi ve gerçek olanı çevrimdışı dünya olarak ayırıp zıtlık arzeden kesin bir ayrıma dayanmaya yönelmiştir (Shields, 1996; Mobach, 2008; Crang vd, 1999; Batty, 1997). Bu tarz yönelimler sanal dünyayı sınırsız, bağımsız ve yapay görürken "gerçek" dünyayı ise kısıtlı ve otantik varsaymaktadır. Siber kafeler gerçek ve sanal dünya arasında varsayılan bu ikiliği aşabilen hem fiziksel hem de soyutun bir araya gelerek oluşturulan melez bir mekânsallaşma biçimi meydana getirmektedir. Özellikle kültürün bir melez yapıda, farklı öğelerinin bir karışımıyla, meydana gelen bir olgu olduğunu savunan yeni kültürel teori için de siber kafeler önem taşımaktadır.

Dijital coğrafya araştırmaları sürekli yeni ve gelecek vizyonu taşıyan elitist dijital teknolojilerin mekânsallığına odaklanmaktadır. Bu yönelim günlük yaşamda özellikle sıradan insanların dijital teknolojiyle etkileşimini göz ardı etmektedir. Siber kafe araştırması literatürdeki bu boşluğu doldurabilecek bir niteliğe sahiptir çünkü sıradan insanların alım gücü yetersizliği nedeniyle bu melez dijital mekânlar yoksul mahallelerde varlığını sürdürmektedir. Zira, buralarda yeterli bir dijital okuryazarlık seviyesine ulaşması güç olan çocuklar gerçek anlamda bir sanal topluluğa dahil olmakta zorlanmaktadır. Onları böyle bir ortamda bağlı kılan en önemli etken ise mahallelerindeki akranlarıyla birlikte yetişkinlerin dayatıcı kimlik ve kültürel ortamlarından bir an olsa dahi kaçıştır.

BİT postmodern toplumda kimliğin oluşum sürecinin hayati bir parçası olan geleneksel eğlence ve özgür zaman rutinlerinin çözülmesinde ve tüketilme biçiminde devrim yaratmaktadır. Aslında, bir kimliğin inşasında etkili olan aidiyet duygusu, giderek daha fazla tüketime, yaşam tarzlarını ve deneyimlerini sanal bir dünyada paylaşmaya dayalı hale geldi. Toplumların neredeyse tüm katmanlarına yayılan dijital teknolojiler bireyin boş vaktini değerlendirme biçimi kadar mekânsal deneyimini de radikal bir değişime uğratmaktadır. Adeta dijital dönüşümle birlikte doğan Z kuşağının çocuk ve gençlerin fiziksel çevreyle etkileşimi oldukça yüzeysel bir haldedir. Önceki nesillere göre büyük çoğunluğu kentlerde doğan Z kuşağı çocukları mekânsal deneyimlerini sokak oyunları ile gerçekleştiriyordu. Son on yılda, Türkiye'deki yoğun kentsel dönüşüm, çocukların açık alanlardaki etkileşimlerini önemli ölçüde etkiledi. Yüksek düzeyde kentleşme ve kent nüfuslarının çeşitli demografik özellikleri, kentsel gelişim yapılarını değiştirmiştir. Plancılar ve politika yapımcılar, yeni kentleşme politikaları hakkında karar verirken ne yazık ki çocukların refahına öncelik vermiyorlar (Tezel, 2011). Bunların sonucunda İnternet kafelerin ortaya çıkışı ve sonrasında hanelerde yer almaya başlayan bilgisayar ve konsol oyunları çocuklar için cezbedici boş vakit araçları haline gelince sınırları hızla küçülen sokak ve günlük yaşamla olan bağları tehlikeye girmiştir. Z kuşağının doğa algısını ve kullanım biçimlerini kuşak coğrafyaları açısından ele alan Barton ve Collins (2011), çocukların bilgisayar ve video oyunları ile büyütüldüklerinden, yeni neslin açık havada daha az zaman geçirdiğini ve önceki nesillerde daha yaygın olan doğal çevre ile yakın bağların kaybolduğunu savunmaktadır.

Çocukların fiziksel mekândan sanal mekâna yönelmesinin kimlik ve mekân açısından başka boyutları bulunmaktadır. Birincisi, yeni nesiller anne ve babalarının aksine memurluk, öğretmenlik gibi geleneksel meslek edinme tercihleriyle pek yetinecek gibi değiller. Türkiye'deki kamu görevlilerinin mesleğe girişindeki adil olmayan koşullar ve düzenli ücretlilerin ülkedeki büyümeden payını alamayıp enflasyonun altında kalması genç nesilleri başka arayışlara sürüklemektedir. Özellikle dijital sosyal medya ve dijital boş vakit eğlencelerine içerik hazırlayan platform mühendisliği, video ve grafik tasarımcılığı, bilgisayar oyun tasarımcılığı, Esporcu, Youtuber, Influencerlık, Twitch ve TikTok yayıncılığı gibi bir merkeze ya da bir yere bağımlı olmayan yeni mesleki hedefler yeni nesiller için oldukça cezbedici durumdadır. Yeni nesil meslekler için gerekli donanımları kazanmak, yüksek kalitedeki dijital teknolojileri kullanma ve geliştirmeyi mecburi hale getirdiği için özellikle alt sınıfların bunlara erişimi oldukça sınırlıdır. Bu noktada, evde yüksek dijital teknolojiye sahip olamayan kesimlerin mahalle içlerinde siber kafeler çocukların ve gençlerin hem dijital

eşitsizliğine bir nebze çare oluyor hem de failliklerini kurabilecekleri nispeten daha özgür bir sosyal mekâna ait oluyorlar.

1.4. Dijital Uçurum

Dijital teknolojiler, iletişim ve bilgiye erişimi kolaylaştırarak ekonomik kalkınmada önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, bazı ülkelerdeki altyapı yetersizliği ve hane halklarının zayıf alım gücü, dijital teknolojilere erişim ve kullanımda eşitsizliklere sebep olmaktadır. Bu eşitsizlikler, dijital uçurum olarak adlandırılmaktadır (Graham, 2011). Dijital uçurum, toplumsal eşitsizliklerin siber mekânda da yeniden üretildiği karmaşık ve çok boyutlu bir olgudur. Yaş, toplumsal cinsiyet, coğrafi konum gibi faktörler, dijital uçurumu etkileyen önemli unsurlardır.

- *Dijital teknolojilerin ekonomik kalkınmadaki rolü:* Dijital teknolojiler, iletişim ve bilgiye erişimi kolaylaştırarak ekonomik kalkınmada önemli bir rol oynamaktadır. Dijital ekonomi, son 15 yılda iki buçuk kat büyüyerek, 2020 yılında küresel pazarın %15'ine ulaşmıştır (OECD, 2022). COVID-19 pandemisi, eğitim, sağlık, ekonomi, iletişim, kamusal mekân ve eğlence gibi birçok alanda dijitalleşmeyi arttırarak günlük yaşamın önemli bir parçası haline getirmiştir.
- *Dijital uçurumun nedenleri:* Dijital uçurum, bazı ülkelerdeki altyapı yetersizliği ve hane halklarının zayıf alım gücü gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır. Örneğin, Türkiye'de kırsal kesimde İnternete erişimi olmayan hanelerin sayısı, kentsel kesime göre daha fazladır (Ay ve Kılıç, 2023a). Ayrıca, düşük gelirli hanelerde bilgisayar ve İnternete erişimin daha az yaygın olduğu görülmektedir.
- *Dijital uçurumun boyutları:* Dijital uçurum, toplumsal eşitsizliklerin siber mekânda da yeniden üretildiği karmaşık ve çok boyutlu bir olgudur. Yaş, toplumsal cinsiyet, coğrafi konum gibi faktörler, dijital uçurumu etkileyen önemli unsurlardır. Örneğin, yaşlılar ve kadınlar, dijital teknolojilere erişim ve kullanımda daha dezavantajlı konumdadırlar. Ayrıca, kırsal kesimde yaşayanlar ve gelişmekte olan ülkelerde yaşayanlar, dijital uçurumdan daha fazla etkilenmektedir.

Sonuç olarak, dijital uçurum, toplumsal eşitsizliklerin bir yansıması olarak ortaya çıkan önemli bir sorundur. Dijital teknolojilerin yaygınlaşması ve öneminin artması ile birlikte, bu sorunun çözümü için daha fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir.

1.5. Merkez ve Çeper

Çeper, bir şeyin sınırı dışında kalan yer anlamına gelir. Başka bir deyişle, bir olgunun mekânsal boyutunu vurgulayarak bir yerin merkeze göre konumunu hiyerarşi açısından ele alır. Merkez ve çeper teorisi, dünyayı merkez ve çeper olmak üzere iki ayrı coğrafyaya ayıran bir düşünce sistemidir. Merkez, ekonomik, siyasi ve kültürel olarak daha gelişmiş olan bölgeyi ifade ederken, çeper ise daha az gelişmiş olan bölgeyi ifade eder. Merkez, çeperden kaynak ve emek çekerek zenginleşirken, çeper ise merkeze bağımlı olarak gelişir. Merkez ve çeper teorisi, 1960'lı yıllarda İmmanuel Wallerstein tarafından geliştirilmiştir. Wallerstein, dünyayı 16. yüzyıldan beri kapitalist bir dünya sistemi olarak tanımlamıştır. Bu sistemde, merkez ülkeler, üretim ve ticarete hâkimiyete sahiptir. Çeper ülkeler ise, merkez ülkelerin ürettiği malları ucuz bir fiyata satın alır ve merkez ülkelere hammadde sağlar.

Kent ölçeğinde, çeper kavramı, merkez-çeper ikiliği ile nüfusun sosyal yapısı arasındaki karşılıklı ilişkinin şeklini alır. Merkezi yerlerin nüfusu genellikle alım gücü, eğitim, sağlık, kültürel etkinlik ve sosyal sermaye açısından gelişmiş olanaklara sahipken çeperdeki insanlar hem yetersiz alım gücü nedeniyle nitelikli eğitim, sağlık ve kültürel hizmetlere erişmekte zorlanmaktadır.

Modern kentler çeşitli sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetin zenginleştiği merkezlerden ve bu merkezlere bağımlı olan çeper alanlardan oluşmaktadır. Bu kentsel eşitsizlik biçimine *merkez ve çeper* kuramı adı verilmektedir. Merkezi İş Alanlarında finans, ticaret, turizm, yükseköğretim ve idari kurumlar ve bu faaliyetleri yürüten beyaz yakalılar, yönetici ve yaratıcı sınıflar yaşamaktadır. Çeperde ise *sanayisizleşme* süreciyle kent merkezinden dışına itilen sanayi alanlarında ancak sanayi faaliyetlerinde kendisine iş bulabilen düşük kalifiyeli, yeterli eğitim almamış ve çoğunluğu kırsaldan göç etmiş insanlar yaşamaktadır. Son yıllarda kentin çeperlerine küresel göç kriziyle birlikte ülkesini terk eden göçmen ve mülteciler de eklenmiştir.

Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde sosyal ve mekânsal olarak dışlanmış nüfus grupları bulunmaktadır. Bir nevi kentsel eşitsizliğe dönüşen bu durum zamanla kentsel ayrışmayı beraberinde getirmiştir. Kentin bir kısmı şehrin en gözde yerlerinde güvenli ve steril bir biçimde mesken alanları oluştururken geriye kalan büyük kısım ise gürültü, trafik, suç, şiddet ve eğitimsizliğin iç içe geçtiği mahallelerde kente tutunmaya çalışmaktadır. İkinci grup literatürde kentsel çeper olarak adlandırılmaktadır. Bu çeperlere verilen isimler ülkeden ülkeye değişmektedir. ABD'de getto, Avrupa'da yoksun semt olarak

adlandırılan kentsel çeperler, Türkiye’de ise yoksulluğu ve dışlanmışlığı çağrıştıran gecekondu, kenar mahalle ve varoş gibi kelimelerle isim bulmuştur.

Çeper ilçeleri ile sanayi kuruluşları arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu iki ilişkinin iki boyutu vardır. Birincisi, yüksek kar amaçlayan firmalar işsizliğin yüksek olduğu yerlerin çevresine fabrikalarını kurarlar. Bu sayede, firmalar merkezi yerlerde geçerli olan maaştan daha düşük maaşlara ikna olabilecek işçileri çalıştırmaktadır. Bu yol, Avrupa’daki büyük firmaların üretim merkezlerini Ortadoğu, Afrika ve Asya gibi çeper ülkelere taşımasının başlıca nedenidir. İkincisi, kentin dışına yayılan sanayi alanlarının etrafına zamanla kırsal yörelerden işsizlik nedeniyle göç eden gruplar yerleşir. Sanayi alanlarının etrafına yerleşmek hem ulaşım hem de arazi değerinin düşük olması gibi önemli avantajlar sağlar. Dolayısıyla, Tümmertekin’in (1997) öne sürdüğü gibi İstanbul’da şehrin çepere yayılmasında, sanayi faaliyetlerinin büyük rol oynamaktadır.

Bir yerin çeper veya merkezde yer alıp almadığını belirlemek için iki yol izlenebilir. Birincisi, insanların sosyal, kültürel ve ekonomik işlerini hallettiği yerler ile yaşadığı mesken alanı arasındaki mesafenin uzaklığına bakılabilir. İkincisi, yaşadığı yerdeki mevcut sosyal hizmetlerin insanların temel ihtiyaçlarını karşılama potansiyeli araştırılabilir. Bir insanın eğitim, sağlık, alışveriş, rekreasyon, spor ve kültürel etkinlik gibi faaliyetlere katılmak için yaşadığı yerden başka bir yere gitmek durumunda kalması çeperden merkeze doğru hareket ettiğini gösterir. Bu çerçevede, çalışmamız Esenler İlçesi’nin İstanbul’daki merkez ve çeper içindeki yerini göstermek için sosyal altyapının varlığını araştırmaktadır.

1.6. Kuşak Teorisi ve Z Kuşağı

Kuşaklar teorisi, aynı zaman diliminde doğan insanların nasıl benzer değerleri, inançları ve tutumları paylaşma eğiliminde olduklarını açıklayan bir teoridir. Bunun nedeni, oluşum yıllarında benzer sosyal, ekonomik ve siyasi olaylar yaşamalarıdır. Kuşakların coğrafi veya mekânsal yönleri, coğrafyanın kuşak inançlarının ve davranışlarının oluşumunu etkileme biçimlerini ifade eder (Barton ve Collins, 2012). Örneğin, kırsal alanlarda büyüyen insanlar, kentsel alanlarda büyüyen insanlardan farklı değer ve tutumlara sahip olma eğilimindedir. Bunun nedeni, farklı sosyal, ekonomik ve siyasi fırsatlar ve zorluklar yaşamalarıdır.

Coğrafi algılar ve tercihler, çeşitli nedenlerden dolayı nesiller arasında farklılık göstermektedir (Valentine, 2019). Bunun nedenlerinden biri, farklı kuşakların seyahat ve teknolojiyle ilgili farklı deneyimlere sahip olmasıdır. Örneğin, Z kuşağı internetle büyüyen ilk kuşaktır ve bu da onlara dünya hakkında küresel bir bakış açısı kazandırmıştır. Nesiller

arasındaki coğrafi farklılıkların bir diğer nedeni de farklı nesillerin farklı ekonomik fırsatlara ve kısıtlamalara sahip olmasıdır. Örneğin, Soğuk Savaş kuşağının Y kuşağına göre daha fazla ev sahibi olma ve daha fazla harcanabilir gelire sahip olma olasılığı daha yüksektir; bu da onlara seyahat etme ve istedikleri yerde yaşama konusunda daha fazla esneklik sağlamaktadır. İşte coğrafi algı ve tercihlerin nesiller arasında nasıl değiştiğine dair bazı spesifik örnekler:

- i. Y kuşağı: Y kuşağının kentsel alanlarda yaşama olasılığı önceki kuşaklara göre daha yüksektir. Ayrıca seyahat etme ve yurt dışında yaşama olasılıkları da daha yüksektir. Y kuşağının iklim değişikliği ve diğer çevre sorunlarıyla ilgilenme olasılığı da daha yüksektir.
- ii. X Kuşağı: X kuşağının banliyölerde yaşama olasılığı önceki kuşaklara göre daha yüksektir. Ayrıca iş-yaşam dengesine ve aile zamanına değer verme olasılıkları daha yüksektir. X kuşağının kurumlara ve otoriteye karşı şüpheli olma olasılığı da daha yüksektir.
- iii. Soğuk Savaş Kuşağı: Soğuk Savaş kuşağının kırsal bölgelerde yaşama olasılığı önceki kuşaklara göre daha yüksektir. Ayrıca vatansever olma ve geleneksel değerlere önem verme olasılıkları daha yüksektir. Soğuk Savaş kuşağının ev sahibi olma ve güçlü bir topluluk duygusuna sahip olma olasılığı da daha yüksektir.
- iv. Z kuşağı, 1990'lı yılların sonlarında ve 2000'li yılların başlarında doğan, internet ve teknoloji çağında büyüyen bir nesildir. Bu nesil, dünya nüfusunun yaklaşık %30'unu oluşturmaktadır ve 2025 yılına kadar iş gücünün %27'sini oluşturması beklenmektedir. (McCrindle ve Fell, 2019).

90'ların ortalarından itibaren bilgi teknolojisi ve internet ağının hızla artan bir gelişme dönemine evrildi. İnternet ve bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler bu kuşağı önemli ölçüde etkilemektedir (Turner, 2015; Szymkowiak vd., 2021). Z Kuşağının sahip olduğu ayırt edici özellikleri kentsel coğrafya ile yakından ilişkilidir. Kuşağın büyük çoğunluğu kentlerde doğup büyümektedir. Önceki kuşaklarda özellikle çocukluk dönemi genellikle kırsal yerleşmelerde geçmekteydi. Dolayısıyla coğrafi açıdan doğal çevre ve tarımsal üretim gibi çeşitli deneyimlere doğrudan temas kurabiliyorlardı. Nitekim, Z Kuşağının göz ardı edilen keşfedilmeye muhtaç özelliği doğal çevreye ve kırsala uzak kentsel bir kimliğe sahip olmalarıdır. Çoğunluğu kentlerde doğan çocuklar öz üretimin kısıtlı olduğu kentlerin tüketim kültürü içerisinde yüksek bağımlılıkla yaşamaktadır.

BİT postmodern toplumda kimliğin oluşum sürecinin hayati bir parçası olan geleneksel eğlence ve özgür zaman aktivitelerinin çözülmesinde ve tüketilme biçiminde büyük bir dönüşüm yaratmaktadır. Aslında, bir kimliğin inşasında etkili olan aidiyet duygusu, giderek daha fazla tüketime, yaşam tarzlarını ve deneyimlerini sanal bir dünyada paylaşmaya dayalı hale geldi. Toplumların neredeyse tüm katmanlarına yayılan dijital teknolojiler bireyin boş vaktini nasıl değerlendiğini şekillendirdiği gibi mekânsal deneyimini radikal bir değişime uğratmaktadır. Adeta dijital dönüşümle birlikte doğan Z kuşağının çocuk ve gençlerin fiziksel çevreyle etkileşimi oldukça yüzeysel bir haldedir. Önceki nesillere göre büyük çoğunluğu kentlerde doğan Z kuşağı çocukları mekânsal deneyimlerini sokak oyunları ile gerçekleştiriyordu (Tablo 3.1). İnternet kafelerin ortaya çıkışı ve sonrasında hanelerde yer almaya başlayan bilgisayar ve konsol oyunları çocuklar için cezbedici boş vakit araçları haline gelince sokak ve günlük yaşamla olan bağları tehlikeye girmiştir.

Tablo 3.1. Kuşaklar ve coğrafyaları

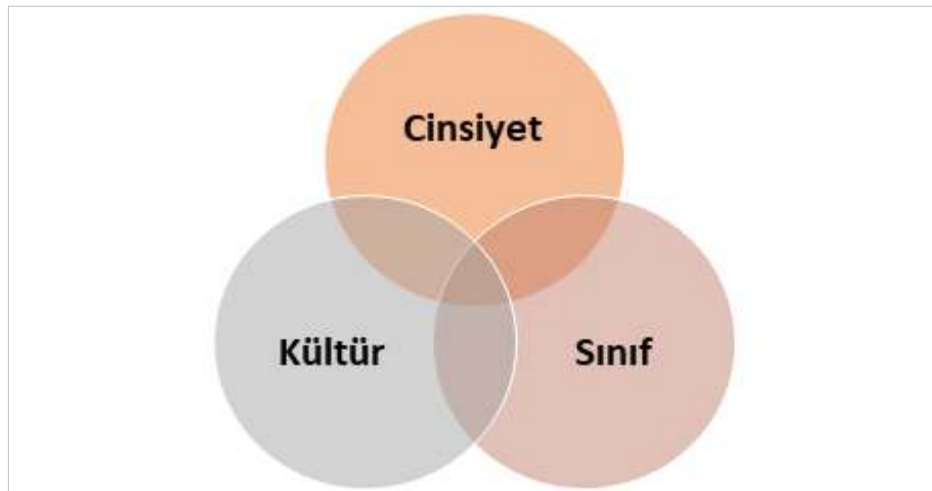
Nesil	Dönem	Faktör	Hakim Yaşam Alanı
<i>Büyük Kuşak</i>	<1928	Büyük Bunalım, Birinci Dünya Savaşı	Kırsal
<i>Sessiz Kuşak</i>	1928– 1945	İkinci Dünya Savaşı Sivilleşme	Kırsal ve Sanayi kentleri
<i>Soğuk Savaş Kuşağı</i>	1946 – 1964	Refah	Kır - Sanayi Kentleri
<i>X Kuşağı</i>	1965 – 1980	Eğitim – Özgürleşme	Kır - Kent
<i>Y Kuşağı</i>	1981 – 1996	Eğitim-mesleki kariyer	Metropol
<i>Z Kuşağı</i>	1997- Günümüz	İnternet ve Dijitalleşme	Metropol

Z kuşağı tanımlaması çocuk ve gençleri homojen bir yapı olarak göstermektedir. Halbuki toplumsal eşitsizlikler çocuklar arasındaki maddi ve gelişimsel farkların oluşmasına da yansımaktadır. Yüksek gelirli ailelerin çocukları özel okullardaki düşük sınıf mevcudiyetinde ve kapsamlı eğitimle yetişirken devlet okullarına gitmek durumunda kalan çocuklar kalabalık ve nispeten sınırlı eğitim olanaklarıyla öğrenimlerini sürdürmektedir.

Bu çağın gereklerinden olan dijital dönüşüm özellikle Z Kuşağı için vazgeçilmez hale gelmektedir. Dolayısıyla, kuşağın teknolojik özelliğinin ağır basması doğaldır. Yine de, Z Kuşağını toplumun bütün kesimlerinde homojen bir yapıda görmemek gerekir çünkü özellikle Türkiye gibi hem gelir adaletsizliğinin yüksek teknolojik üretimin düşük olduğu yerlerde hanehalkının dijital dönüşümü ulusal ekonomik gelişmelerden kolaylıkla etkilenmektedir. Bu durum özellikle alt sınıfın çocuklarının dijital teknolojiye erişimlerini ve nitelikli bir kullanım seviyesine ulaşmalarını zorlaştırmaktadır. Bu boşluğu doldurmak siber kafe gibi kamusal dijital mekânları gerekli kılmaktadır. E-spor kafe, Playstation salonu ve İnternet kafeler tam da bu yüzden birer Z Kuşağı coğrafyasıdır. Bu bakımdan, tez Z kuşağının maddi koşullarına mekânsal bir bakış açısı getirmektedir.

1.7. Kesişimsellik

Beşeri coğrafyacılar son dönemlerde ele aldıkları nesnenin farklı boyutlarını ortaya çıkarmak için sınıf, ırk, etnisite, cinsiyet, cinsellik ve yaş gibi toplumsal ayırım kategorilerini bir arada analiz etme gerekliliğini öne sürmektedir (Rose, 1994; Hopkins, 2019). Bu yönelim, özellikle Marksist coğrafyacılar gibi ana akım alanların her şeye maddi koşul ve sınıf lensiyle bakması ve olayın diğer boyutlarını göz ardı etmesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, işçi sınıfındaki insanlar toplumun en çok ezilen kesimi olarak görünmesine rağmen bu sınıfın içerisinde özellikle kadınlar gibi toplumsal kimlikler bir kat daha uçurumcılığa uğramaktadır. Bu durumda sınıf, ırk ya da cinsiyet gibi kategorilerin tek başına ele alınması yetersiz kalmaktadır. Bu bağlamda, tezin siber kafeler üzerinden ele aldığı dijital eşitsizliği en yakın hisseden alt sınıflarda kadınlar erkeklerden bir kat daha eşitsizliğe maruz kalmaktadır (Şekil 3.1).

Şekil 3.1. Toplumsal cinsiyet, kültür ve sınıfsallığın kesişimi.

Kadınlar özellikle ataerkil kesimlerde eğitime katılmaları engellenirken, dijital teknolojiye siber kafe gibi kamusal mekânlara erişimleri hoş karşılanmamaktadır. Bunun sonucunda, erkekler hem kamusal mekânda daha fazla sosyalleşme deneyimi elde ederken hem de dijital teknolojiye daha rahat erişecektir. Dolayısıyla kesişimsellik kuramı bir sorunu tam anlamıyla kavramak için birçok sosyal kategoriyi bir arada ele alınmasını savunur. Bu açıdan siber kafe çalışmalarına kesişimsel kuramdan bakmak daha yerinde olacaktır.

2. Kavramlar

Bu bölümde çalışmanın temelini kuran kavramlar ele alınmıştır. Özellikle beşeri coğrafyanın anahtar kavramlarından mekân ve yer kavramsal çerçevenin çatısını oluşturmaktadır. Mekânsal kavramlardan *siber mekân*, *kentsel eşitsizlik* ve *heterotopya*, yer ile ilgili kavramlardan ise *üçüncü yer* ve *küresel yer duygusu* esas alınmıştır. Bu çerçevede kavramlar arası bağ kurularak siber kafeler heterotopik üçüncü yer olarak literatüre sunulması amaçlanmıştır.

2.1. Mekân ve Yer

Mekân, insanların içinde yaşadığı, eylemlerini gerçekleştirdiği ve anlamlar yüklediği fiziksel ve sosyal bir çevredir. Hem maddi hem de soyut unsurlardan oluşur. Maddi unsurlar, binalar, sokaklar, parklar gibi fiziksel yapıları içerir. Soyut unsurlar ise, kültürel değerler, sosyal ilişkiler, hafızalar gibi insan deneyimine bağlı olan şeylerdir.

Mekân kavramı, sosyal bilimlerde 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında öne çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde, özellikle coğrafya disiplininde mekân, Dünyayı anlamak için önemli bir kavram olarak görülmeye başlanmıştır. Coğrafyacılar, mekânın toplumları şekillendirdiğini ve alansal farklılıkları açıkladığını vurgulamışlardır. Örneğin, iklim, toprak, ulaşım gibi fiziksel özellikler, insanların yaşam tarzlarını ve ekonomik faaliyetlerini etkilemektedir. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında gelişen kantitatif devrim coğrafyacıların mekânı içi boş bir konteyner şeklinde algılanmasına yol açmıştır. Bu paradigmaya göre mekân nötr bir alandır ve salt veriler ışığında ele alınabilir. 1970'lerden sonra gelişen hümanizm, postmodernizm ve postyapısalcılık yaklaşımlarından etkilenen coğrafyacılar ise, mekânın toplumsal ilişkileri ve sosyal grupları oluşturmada önemli bir rol oynadığını savunmuşlardır (Johnston ve Sidaway, 2016). Örneğin, kentler, farklı sosyal grupları bir araya getiren ve farklı kültürlerin etkileşime girdiği yerlerdir.

Mekân kavramının sosyal bilimlerde öne çıkmasında, özellikle 1960'larda ve 1970'lerde yaşanan toplumsal değişimlerin etkili olduğu söylenebilir. Bu dönemde, küreselleşme,

kentleşme, göç gibi süreçler, toplumsal yapıyı dönüştürmeye başlamıştır. Sosyal bilimciler, bu değişimleri anlamak için mekân kavramını kullanmaya başlamışlar ve mekânın toplumsal eşitsizlikler, çatışmalar ve değişimler gibi konularda önemli bir rol oynadığını göstermişlerdir. Son yıllarda, mekân kavramının sosyal bilimlerde giderek daha önemli bir yere geldiği görülmektedir. Mekân, toplumsal yapıyı anlamak için gerekli olan bir kavram olarak kabul edilmektedir. Sosyal bilimciler, mekân kavramını kullanarak, toplumsal süreçleri daha iyi anlama ve daha etkili politikalar geliştirme çabasıdadır.

Mekân kavramının sosyal bilimlerde öne çıkmasıyla birlikte, bu alanda yeni araştırma alanları da ortaya çıkmıştır. Örneğin, mekânsal analiz, mekânsal adalet, mekânsal politika gibi alanlar, mekânın toplumsal ve ekonomik etkilerini incelemeye odaklanmaktadır. Mekân kavramının sosyal bilimlerde öne çıkması, toplumsal meseleleri anlama ve çözme konusunda önemli bir ilerleme olarak değerlendirilebilir. Mekân, toplumsal yapının ayrılmaz bir parçasıdır ve toplumsal değişimleri anlamak için göz ardı edilemez bir kavramdır.

Kapitalizmin günlük yaşamın her anında hissedildiği bir çağdayız. Özellikle küreselleşme, tüketim kültürü, kentsel dönüşüm, mekânsal rant ve yoğun turizm faaliyetleri gibi uygulamalar mekân üzerinde kökten değişimlere neden olmaktadır. Bu uygulamalar özellikle mekânın karakterini, kimliğini ve yerel motiflerinin varlığını tehdit etmektedir. Mekân, kapitalist üretim tarzında ve soylulaştırma gibi neoliberal kentleşme altında salt bir sermaye ve gelir aracı olarak kullanıldıkça tarihten ve yerel kültürden meydana getirilen kimliğini kaybetmektedir. Mekânın içindeki insanların da aidiyet duyguları zayıflar ve belki de nesiller boyu yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalırlar. İnsanların yanısıra mekân öz kültürünü de kapitalizm altında yitirmektedir. Örneğin, yeni filmlerin ve sinemaseverlerin giderek Netflix, Disney ve Amazon gibi dijital platformları tercih etmesi kentlerin önemli sayılan kamusal mekânlarından olan şehir sinemalarının birer birer kapanmasına etki etmektedir. Şehir sinemaları salt bir temaşa mekânı değildir. İnsanların bir araya geldiği, farklı kültürle karşılaştığı ve etkileşim içinde olmasını sağlayan bir sosyal mekândır. Dijitalleşme ile birlikte sinemaya gitmenin git gide azalacağı öngörülmektedir.

Coğrafyacılar, mekân ve yer kavramlarını tanımlamak için çeşitli yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Bu yaklaşımlar, mekânın soyut ve göreceli doğasına dikkat çekmektedir. Soyut mekân, fiziksel mekânı tanımlayan geometrik bir kavramdır. Bu yaklaşıma göre, mekân, içinde yaşamın gerçekleştiği ve maddenin var olduğu bir boşluktur. Fizikçiler için mekân, nesnelerin hareket ettiği ve etkileşimde bulunduğu bir alan olarak tanımlanabilir. Bu etkileşimler ve hareketler, Öklid geometrisi ve haritacılık kullanılarak anlaşılabilir. CBS

uzmanları, mekânı soyut bir şekilde ele alırlar. Bu görüşe göre, mekân, nesnelerin konumlarını ve aralarındaki ilişkileri tanımlayan bir araçtır. Bu araç, kantitatif analiz ve yöntemler için kullanışlıdır. Bir kilometrenin soyut mekânsal anlamı, ölçümün başlangıç ve bitiş noktalarında ne bulunursa bulunsun, yol boyunca ne bulunursa bulunsun ve tüm bunlar ne olursa olsun, bir kilometrenin bir kilometre olduğu anlamına gelir. Bu yaklaşımlar, coğrafyacıların mekân ve yer kavramlarını anlamak ve açıklamak için kullandıkları temel kavramları ve kavramsal çerçeveyi sağlamaktadır.

Mekân kavramının kimliksel ve kültürel boyutu beşeri coğrafyada zengin bir literatüre sahiptir. Bu alandaki coğrafyacılar mekânın öznel, değerler, gelenekler, inanç, estetik, duygular ve tutumlarla örülmüş ve işlenmiş boyutuna “yer” adını vermektedir (Tuan, 1977; Cresswell, 2014). Yer kavramı da *yer duygusu*, *yer aidiyeti*, *yer sevgisi*, *yer korkusu* ve *yersizlik* gibi çeşitli konuları barındırmaktadır. Yer kavramı sosyal ve kültürel konularda henüz yeteri kadar ele alınmasa da günlük dilde sayısız karşılığı bulunmaktadır: “Yerli ve milli”, “Yerli malı”, “Yerim, yurdum”, “Güzel yer” ve “Kadının yeri”. Tezin konusuyla ilişkili olarak, “kadının yeri” söylemi kadınların ev ile kamusal mekân arasındaki varlığı tartışmalarını yansıtmaktadır. Coğrafyacı Kern’e göre (2020) maskülen gündelik yaşam pratiklerinde kadının yeri ev olarak sınırlandırılmaktadır. Özellikle homojen sosyal yapıya sahip yerlerde kadınların kamusal mekândaki varlığı erkeklere göre oldukça sınırlıdır. Bu şartlarda kadınların iş, eğitim, kültür, eğlence ve rekreasyon gibi alanlara erişmek için erkeklere göre daha çok çaba göstermesi gerekecektir. Özellikle dijital teknolojiye sahip olamayan hanehalkında erkekler kadınlara göre siber kafeleri daha etkin kullanmaktadır.

2.2. Heterotopik Üçüncü Yer

Foucault’nun heterotopya kavramı çocukların günlük yaşamlarında tercih ettikleri mekânları anlamak için oldukça faydalıdır. Çocukların bilgisayar kullanmak ve dijital oyunları oynamak için bir araya geldikleri siber kafeler heterotopya niteliğindedir. Çocukluk kültürü yetişkinlerden farklı bir şekilde sıkı denetim ve kapalı sınırlar içerisinde inşa edilir. Çocukların kültürü ev ve okul gibi disiplinin ve toplumsal kuralların keskin olduğu mekânlarda vücut bulur. Dolayısıyla, mekânla sınırlandırılmak toplumsal düzeni ve bireysel psikolojiyi daha katı bir hale büründürür. Çocukların boş zaman vakitlerinde tercih ettikleri mekânlara odaklanmak, günlük sosyal yaşamlarında maruz kaldıkları denetimden kaçma ve denetime direnme stratejilerini görmemizi sağlar.

Çalışma, siber kafenin çocuklar için heterotopik bir üçüncü yer olarak hizmet ettiğini gösteriyor. Genellikle çeşitli otoritelerin iradesine karşı, mahallelerinde başka bir yerde

bulunamayacak bir özgürlük, rahatlama, topluluk duygusu ve eşitlik ve eğlence duygusu için oradalar. Siber kafeye atfettikleri anlamlar, keskin sosyal tabakalaşma ile karakterize edilen bir toplumda tipik olarak büyük ebeveyn beklentileri altındaki çocuklar olarak sosyal-ekonomik durumlarıyla yakından ilgilidir. Bu anlamda, siber kafe, hem resmi hem de popüler söylemlerde siber kafenin salt bir tüketim yuvası olarak olumsuz bir şekilde tasvir edilmesinin tam tersine, varoluşsal nedenlerle gerekli bir mekân olarak görülmeli.

Foucault'ya (1986) göre, modern toplumu daha iyi anlamak için, tarihsel bir bakışla zamansal analiz artık yeterli değildir. Bunun yerine, doğrusal-tarihsel paradigmanın ötesine geçmeli ve mevcut çağı mekânsal açıdan da ele almalıyız. Dünyaya ilişkin deneyimimizin, zamanla gelişen uzun bir yaşamdan çok, coğrafyaları yani lokasyonları birbirine bağlayan dönemde olduğumuzda ısrar ediyor. Toplumsal mekân, çok sayıda farklı toplulukların yerlerinden oluşur. Bu yerler birbirinden ayrı bir korografide konumlandığından dolayı toplumu "heterojen bir coğrafyaya" dönüştürmektedir.

Bu heterojen mekânlar arasından heterotopyalar Foucault'ya göre farklılığın mekânlarını temsil etmektedir. Foucault'nun kullandığı şekliyle 'heterotopya' kavramı, hegemonik olmayan koşullarda vücut bulan toplumsal mekânları tanımlar. Bunlar, toplumun hegemonik kültürünün aksine alternatif bir coğrafya tasarımını benimser. Foucault, heterotopyayı yalnızca bir farklılık mekânı olarak değil, aynı zamanda otoriterlikten ve baskıdan bir kaçış mekânı olarak görür. Gemiye en büyük heterotopya olarak kabul edersek, teknesiz bir toplumun doğası gereği baskıcı olduğunu söyleyerek bu noktayı mecazi olarak dile getirir: 'Gemisiz medeniyetlerde hayaller kurur, maceranın yerini casusluk alır (Foucault, 1984).

Siber kafenin bir heterotopya olmasını sağlayan unsurlar fantastik bilgisayar oyunları ya da internet dünyası değildir. Öyle olsaydı evlerinde internet ve bilgisayar olan kullanıcılar siber kafelere gitmek istemezlerdi. Siber kafeler kamusal bir mekân olarak topluluk duygusu, muhabbet ortamı, sinerji ve arkadaşlık ilişkilerini kurmayı sağladığı için heterotopik bir üçüncü yerdir. Üçüncü yer, günümüz toplumunda büyük ölçüde ihtiyaç duyduğumuz heterotopyalar için bir 'liman' görür, bu sayede modern hayatın günlük stresinden ve çeşitli otoriterlik ve baskı biçimlerinden geçici olarak kaçır. Oldenburg'un kavramlaştırdığı "üçüncü yer" işte bu anlamda Foucaultcu anlamda bir heterotopya oluşturur.

Üçüncü bir yer, insanların sosyalleşmek için düzenli olarak bir araya geldikleri kamusal mekânları anlamada kullanılan bir kavramdır (Oldenburg 1999: 18). "Birinci yer" olarak

bilinen evden ve “ikinci yer” olan işten farklı olan üçüncü yerler, insanların muhabbet ederek, sosyalleşerek, bağlantı kurarak ve ilişki kurarak vakit geçirdikleri yerlerdir. İlk olarak Oldenburg ve Brissett (1982) tarafından tanımlanan üçüncü yer, 1990'lardan beri pek çok araştırmanın konusu olmuştur (Steinkuehler, 2005; Rosenbaum vd. , 2007; Wright, 2012; Montgomery ve Miller, 2013; Hawkins ve Ryan, 2013). Üçüncü yerlerdeki buluşmalar genellikle düzenli, enformel ve gönüllüdür ve genellikle her seferinde aynı insan grubunu içerir. Bu müdavimler grubu, üçüncü yerleri ikinci bir ev olarak görürken diğer müşteriler ile mekânın sahibi ve çalışanlarıyla samimi bağlar ve dostluklar kurulur (Oldenburg, 1999, 143).

Üçüncü yerin klasik tasviri, bir grup arkadaşın iş sonrasında buluşup bar taburelerinde oturup içki içip bir konu hakkında koyu bir sohbet içinde olduğu mahallenin bir köşesinde yer aldığı barlardır. Ancak üçüncü yerler bar ve kafeler sınırlı değildir. Mahallenin kültürüne ve insanların ihtiyaçlarına bağlı olarak kahvehaneler, lokantalar, yüzme havuzları, kütüphaneler, berberler, spor salonları ve parklar üçüncü yerler olabilir (Rosenbaum, 2006: 9). Türkiye’de kahvehaneler tarihten gelen bu tarz bir üçüncü yer olarak görülebilir.

Üçüncü yerlerin önemli bir özelliği topluluk ve mekânsal aidiyet duygusudur (Lee ve Sever, 2017). Basit bir restoran veya kafeyi üçüncü bir yerden ayıran bu unsurlardır. Bunlara ek olarak, çalışanlar ve mekânın diğer müdavimleri ile kurulan yakınlık ve sürekli gidip gelmenin sonucu olan uzun süreli ilişkilere sahip düzenli kişilerdir. Dolayısıyla bu mekânlar sadece maddi ihtiyaçları karşılamakla yetinmez aynı zamanda müşterinin duygusal ve sosyal ihtiyaçlarını da karşılar (Oldenburg, 1990). Üçüncü yer, aşinalık, rahatlık, dostluk ve aidiyet duygusu sunar (Meshram ve O'Cass, 2018), bu da genellikle müşterinin mekâna bağlı olmasını sağlar.

Kamusal mekânlar bulundukları coğrafyanın kimlik özellikleriyle vücut buldukları için üçüncü yer niteliği taşıyan mekânlar belli kimlik, eğitim seviyesi, sınıf, cinsiyet ve yaş grubuna göre şekillenirler. Örneğin; Türkiye’de bir nargile kafe, nispeten eğitimsiz ve alt sınıflarla anılan bir üçüncü yer iken, bir şehir sineması eğitilmiş ve üst sınıflarla birlikte vücut bulan bir mekândır. Keza, kahvehane gibi mahalle ortamına ait üçüncü yerler ise toplumsal cinsiyetin normlarına göre üretilen bir mekândır.

Kamusal mekânı sınıf ve cinsiyet açısından ele alan birçok çalışma bulunurken, yaş unsurunu göz önünde bulunduran, üçüncü yerlerin oluşumunda yaşın etkisine bakılan araştırmalar henüz yapılmamıştır. Özellikle okul çağındaki 6-18 yaş aralığındaki çocuklara ait üçüncü bir yer bulmak güçtür. Coğrafyacılar Skelton ve Valentine (1998) çocukların mekânları

üzerine yapılan coğrafi araştırmalar, kamusal mekânın esas olarak yetişkin alanı olarak nasıl üretildiğini göstermiştir. Ancak sokak veya benzeri “üçüncü yerler” (Matthews, Limb ve Taylor 2000), gençlerin halka açık yerlerde toplanmasını sorunlu olarak gören yetişkinlere karşı, gençlerin kendilerine ait olduğunu iddia edebilecekleri alanlar sağlamaktaydı. Fakat yoğun kentleşmeyle birlikte çocukların geçici olarak kullandığı boş arsalar kentsel dönüşümle, sokaklar ise arabalarla ve şiddet korkusuyla işgal edilmeye başlayınca vakit geçirilecek bir yerden ziyade içinden geçilip gidilecek bir geçiş mekânına dönüverdi. Bu açıdan Auge’nin (2020) yerlerin kültürünü ve kimliğini kaybetmesi karşısında bireyin yersizleşmesi ve yerinden olması ile çocukların sokaktaki aidiyet duygularının azalması arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu açıdan çocukların kentteki yerinin giderek daraldığı görülebilir.

İstanbul'un çevre mahallelerinde, sanal kafeler, halk arasında Z Kuşağı olarak bilinen çocuklar tarafından benimsenen, dijital teknolojilerle 'takılmak' ve video oyunları oynamakla tanınan Z Kuşağı, siber kafelerdeki erkek çocuklarının hakim olduğu mekânlardır. Z kuşağı genellikle Türkiye’de damgalanmış ve dışlanmış hissetmektedir. Ancak siber kafeyi bir buluşma yeri olarak benimseyerek ve oyun oynayarak kendi kimliklerine yer açmak için çabalarlar.

2.3. Küresel Yer Duygusu

Bir ülkedeki siyasi, sosyal ve ekonomik kriz vatandaşları dünyanın gerisinde kalma hissini uyandırmaktadır. Son zamanlarda sosyal medyada yaygınlık kazanan yurt dışında market alışverişi, bir maaşla satın alınabilen Iphone ve otomobil sayısı gibi ülkeler arası kıyaslamalar aslında bireylerin küresel açıdan dünya ile eşzamanlı ve benzer yaşam kalitesine sahip olma arzusunun varlığını göstermektedir. Küreselleşme yerlerin otantik karakterlerine bir tehdit olarak görülse de yer temelli mekânsal okuma küresel olanı açıklama potansiyeli taşımaktadır. Günümüz dünyasında özellikle gençler yaşadıkları yerlerden ziyade odaklarını onlara daha iyi bir gelecek vaad edebileceğini düşündükleri yerler ve ülkelere çevirmiş durumdadır. Özellikle Youtube ve Instagram gibi sosyal medya platformalarında her geçen gün sayıları hızla artan Almanya, İngiltere, Kanada, ABD ve Fransa gibi ülkelerin günlük yaşamını ve maddi koşullarını anlatan görsel içerikler bulunmaktadır. Bu içeriklerin varlığı özellikle maddi açıdan ümitsiz gençlerin gelecek hedeflerine karşılık ortaya çıkmaktadır. Bu gençlerin hayal ettikleri ülkelere gidebilmeleri için kozmopolitan ve küresel kültürüne yakın hissedecek duyguları taşımaları gerekmektedir. Bu küresel kültür duygusunu sağlayan başat aktör ise dijital teknolojilerdir. Gençlerin kendisini küresel dünyaya yakın hissetmeleri dijitalleşmenin ürettiği içerikler vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Bu hususta coğrafyacı Doreen Massey’in Küresel Yer

Duygusu kuramı faydalı görünmektedir. Basitçe söylemek gerekirse, küresel bir yer duygusu, insanın faaliyetlerini bir yerin sınırlarına sıkışmasından ziyade, diğer yerlerle olan bağlantıları açısından bir yer anlayışıdır. Küresel bir yer duygusu, yerlerin benzersizliğinin herhangi bir kimlikten ziyade farklı nüfuslar arasındaki dinamik sosyal etkileşimlerden kaynaklandığını ifade etmektedir. Küresel yer duygusu kişiye kendisini çağdaş ve dünyayla eş zamanlı yaşama hissini vermektedir. Dijital teknoloji ve hizmetlerin pahalı olduğu yerlerde insanlar kendisini dünyadan dışlanmış hissine kapılabilmektedir. Özellikle internete ve bilgisayara erişim küresel yer duygusunun sağlanması için zaruri hale gelmiştir. Dolayısıyla siber kafelerin dijital oyunlarda küresel kaliteye yakın bir internet hızına ve yüksek performanslı bilgisayar erişimini sunması yoksul semtler için gözde mekân haline gelmektedir. Bu demektir ki küresel yer duygusu ve siber kafeler arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır.

2.4. Sosyal Altyapı ve Kentsel Eşitsizlik

Kapitalizmdeki en temel toplumsal ilişki sermaye ve emek arasındaki iktidar ilişkisidir. Küresel ve ulusal ölçekte ortaya çıkan ekonomik krizin yarattığı yüksek enflasyon, sermaye ve emek grupları arasındaki refah farkını acımasız biçimlerde arttırmaktadır. Özellikle adil gelir vergisi düzenlemesi olmayan gelişmekte olan ülkelerde emekçi sınıf gelirinin ciddi bir bölümünü vergiye teslim ederken sermaye grupları sadece tükettiğinin bir kısmını vergiye katmaktadır. Dahası ulusal büyümeden emekçilere uygun görülen pay giderek azalmaktadır. 2022’de yayınlanan Dünya Eşitsizlik Raporuna göre, Türk vatandaşlarının en zengin %10’u, milli gelirinin %54,5’ini alırken, en düşük %50’si sadece %12’sini elde edebilmektedir. Dolayısıyla, bu gidişat orta sınıfın yükselişiyle birlikte azaldığı savunulan iki sınıflı sermaye-emek düzenini daha belirgin hale getirmektedir.

Toplumun büyük kesimini yakından ilgilendiren ekonomik eşitsizliklerin eğitim, konut, gıda ve iş gibi alanlarda neden olduğu sorunlar iktisat, sosyoloji, siyaset bilim ve eğitim gibi disiplinlerin çalışmalarına da yansımaktadır. Coğrafya ve kentsel araştırmalar gibi alanlarda ise ekonomik eşitsizliğin etkileri henüz yeterli sayıda çalışmaya konu olmamıştır. Acaba ekonomik eşitsizlikler içinde bulunduğumuz *kentsel çağ* nasıl etkilemektedir? Bu sosyoekonomik krizler kentsel alanda hangi biçimlerde kendisini göstermektedir? Bu soruların bağlamında ekonomik krizin mekânsal izleri en yakın kentsel eşitsizliklerde bulunabilir.

Günümüz şehirleri hakkında geliştirilen kentsel söylem, genellikle ekonomik büyüme ile yenilik, teknolojik ilerlemeler veya nüfus artışı gibi konuları gündemine almaktadır. Bu söyleme ve kent idaresinin bakışına göre bir şehir kendini çekici bir oyuncu olarak konumlandırılmalı, popüler bir turistik destinasyon olarak diğer büyük şehirlerle rekabet

etmelidir. Bu yüzden, her yıl şehirlerde finansal gelişimi önceleyen onlarca kültür festivalleri ve iş fuarları düzenlenir. Böylece, şehir daha çok pazarlama, markalaşma, kent turizmi ve emlak piyasasının bir ürünü haline gelir. Dolayısıyla, araştırmalarda odağın çoğu şehir merkezlerine ve varlıklı ve yaratıcı kesimlere dönerken işçi sınıfı çevreleriyle kemikleşmiş kentsel çeper alanlarına gösterilen ilgi oldukça yetersizdir (Diebäcker vd, 2018: 5). Kent merkezlerindeki konut ve işyeri fiyatlarının artmasıyla birlikte sermaye aktörleri yönünü kentsel dönüşüm bahanesiyle ucuz bulduğu kent çeperlerine çevirmiştir. Bu yüzden gelecekteki kent çalışmaları ister istemez odağını çeperdeki gelişime çevirecektir.

Bu boşluğu doldurmak için çalışmada İstanbul'un hem çeper hem de işçi sınıfı semti olan Esenler İlçesi'nin sosyomekânsal analizi yapılmıştır. Bu sayede çeper işçi semtlerinin içinde bulunduğu mekânsal eşitsizlikler ortaya konulacaktır. Kentsel eşitsizlikleri anlamının temel yolu sosyal altyapı olanaklarına bakmak gerekmektedir. Kentler büyüme ve turist sayılarından ziyade yerlilerine sunduğu kreş, anaokulu, derslik, oyun sahası, yeşil alan, yüzme havuzu, fitness salonu, trafiğe kapalı yürünebilir sokaklar, bisiklet yolları, rekreasyon mekânları, sinema salonu, kütüphaneler gibi kamusal yaşamı zenginleştiren, insanlara evleri dışında bir sosyalleşme imkanı veren mekânlarıyla da değerlendirilmelidir. Sosyal altyapının kent çalışmalarına dâhil edilmesi araştırmacıları şehir yaşamı için daha kapsayıcı düşüncelerini sağlayacaktır. Bu yerler, kentlilerin mahallelerini ve şehirlerini paylaştığı diğer insanlarla tanışıp kaynaşabilecekleri yerler oldukları için önemlidir. Araçsal bir ihtiyacı karşılamının ötesinde, şehirlerin kapsayıcı ve hoşgörülü deneyimlenebileceği yerlerdir (Latham ve Layton, 2019: 3).

2.5. Siber Kafe

Siber kafe terimi, bilgisayarlara ve internete erişim sağlamak için tasarlanmış sosyal mekânları belirtmektedir. Teknoloji ve insan etkileşiminin iç içe geçtiği bir tür tekno-mekân olarak nitelendirilen siber kafeler, toplumda farklı işlevler üstlenmektedir (López-Bonilla vd. , 2016: 4). Kayda değer bir Siber kafe tanımlaması ilk defa Wakeford (2003) tarafından yapılmıştır. Ona göre siber kafeler, bazıları sanal olan çeşitli nesne ve deneyimleri birleştirebilen sosyal ve fiziksel mekânlar olarak değerlendirilebilir. Wakeford, Londra'daki siber kafelere ilişkin gözlemlerine göre bu yerler birbirinden farklı özelliklere sahip nesnelerin oluşturduğu melez mekânlardır. Bunlar; dışarıdan yalıtılmış nesne olarak bilgisayar, yerel ağın parçası olarak bilgisayar, küresel ağın parçası olarak bilgisayar, bağlantı hızı, personel ve bilgileri gibi sistemler ve teknolojik altyapı ve kafenin dış dünyadan ayrışan fiziksel ortamıdır. Bu nedenle, Siber kafelerin üstlendiği birçok sosyal işlevin çeşitliliği tek bir faktörle

ilişkilendirilemez. Bu yerleri belirli bir sosyal ve fiziksel alandaki çeşitli nesnelerin, güzergâhların ve deneyimlerin bir araya gelmesinin sonucu olarak değerlendirilirse daha kapsayıcı bir analiz elde edilebilir (Lægrand, 2002; Massey, 1994). İnternet kafelerle ilgili geniş literatürün öne çıkan konuları arasında enformel öğretim ve öğrenim (Beavis, Nixon ve Atkinson, 2005), sosyal etkileşim (Lægrand, 2002; Liff ve Laegran, 2003) boş zaman ve rekreasyonel faaliyetler (Cilesiz, 2009; Furuholt, Kristiansen ve Wahid, 2008) gösterilebilir.

Wakeford (2003)'a göre 2000'li yılların başında siber kafeler üç temel özelliği ile tanınıyordu:

- I. İnsanların yeni teknolojileri deneyebileceği destekleyici bir ortama sahip olması
- II. Eğitim ve eğlence arasındaki sınırının ötesine geçen ve bir arada işleyen bir mekân olması
- III. Yeni kullanıcıların genellikle deneyimli bir kullanıcıdan yardıma ihtiyaç duyması inovasyon yardımlaşmasını teşvik etmesi

Bu özelliklerin tanımlanması, siber kafenin, yeni internet kullanıcılarının daha geniş katılımına elverişli, alışılmadık bir dizi özellik sunan bir mekânsal biçim olduğunu göstermektedir. Bu olumlu özelliklere rağmen, siber kafelerin evde internet teknolojisine ulaşmadan önceki bir geçiş rolüyle algılanıyordu. Ancak, bu tezle birlikte siber kafenin geçiş aşamasından ötesinde dijital eğlencenin sosyal mekânına dönüştüğü ortaya çıkarılacaktır.

2.6. Siber Mekân

Mekânın "dijital eşitsizlikleri" söylemleri içinde epistemolojik ve ontolojik bir çerçeve olarak kavramsallaştırıldığı ve kullanıldığı yolları tam olarak keşfetmek için, öncelikle siber mekânın doğasını daha kapsamlı bir şekilde araştırmak gerekir. "Dijital uçurum" gibi, siber mekân da doğası gereği coğrafi bir kavramdır. Siber mekân, sosyo-ekonomik ve kültürel değişim tartışmaları bağlamında bir kavram olarak kullanıldığında, mekânsal ayrışma ve eşitsiz erişim ile bir çerçeve oluşturabilir.

Bununla birlikte, siber mekâna genellikle kendi kendine oluşan ve bağımsız bir rol atfedilmiştir. Siber mekân, bu anlamda, hem aynı anda sınırsız ve her yerde, hem de fiziksel olmasa da ayrı bir yerde sabitlenmiştir. Katılımcıların aynı pazar alanına, sivil foruma ve sosyal alana geldiği düşünülmektedir. Siber mekân bu anlamda gerçekten küresel bir köye dönüşüyor. Bu nedenle siber mekân, diğer mekânlar gibi haritalanabilir bir forma sahiptir, ancak fiziksel dünyanın ötesinde sanal bir mekândır (Batty ve Miller, 2000; Dodge ve Kitchin, 2001). Bu yönüyle bir sanal gerçeklik ve "coğrafyaya tamamen yeni bir boyut kazandıran" (Batty, 1997: 339) ağa dayalı bir sanrı haline gelmiştir.

Öne sürülen bir argümana göre, "küresel bir köy" olarak siber mekânın, dualist bir mekân anlayışına sahiptir (Wertheim, 1999). Örneğin Descartes, gerçekliği *res extensa* (bedensel madde ve maddenin alanı) ve *res cognitans*'a (düşüncelerin ve maddi olmayan, ruhsal varoluşun ruhani alanı) ayırmaktadır. Bu düalist dünya görüşünün varyasyonları, bilimsel devrimin materyalizmi, gerçekliğin yalnızca fiziksel dünyadan oluştuğu şeklinde bir anlayışa doğru bir kaymayla sonuçlanana kadar batı toplumunda geniş çapta kabul görmüştür. İnternetin icadıyla yeni bir tür fiziksel olmayan mekânın [siber mekân] ortaya çıktığını ve dolayısıyla "teknolojik *res cognitans*" olarak görüldüğü savunulmuştur. (Wertheim, 1999: 38).

İletişim teknolojileri ve üretim ve tüketim fırsatları, tek biçimli bir şekilde dağıtılmak şöyle dursun, mekânsal farklılıklar ve eşitsizlikler varlığını sürdürmektedir (Castells, 2002; Dodge ve Kitchin, 2001). Kısmen coğrafi önyargısı nedeniyle, siber mekân "küresel bir köy" veya evrensel olarak erişilebilir bir sosyal mekân olmaktan çok uzaktır ve eşitsiz coğrafyalara sahiptir. Cohen (2007) benzer şekilde siber mekân ayrı bir alandan ziyade günlük mekânsal pratiğin bir evrimi ve uzantısı olduğunu ileri sürmektedir. Başka bir deyişle, dijital teknoloji, bireyin maddi coğrafyasındaki konumuna eşzamanlı olarak yerleşip ve bundan etkilenirken, belirli mesafeleri aşan faaliyetlerin gerçekleştirilebildiği bireysel bir hibrit coğrafya meydana getirmektedir. Bu bağlamda, siber kafeler, siber mekânın hibrit bir yapı olduğu yaklaşımına uyan bir mekânsal formdur çünkü bu kafelere giden çocukların Espor dünyasına girme hayalleri ve yaşadıkları yerlerin sosyal, ekonomik ve kültürel engellerini bir arada barındırmaktadır.

2.7. Espor

Espor, elektronik sporlar veya bilgisayar ve Playstation oyunları rekabeti olarak da bilinir. Bilgisayar oyunları oynayan oyuncuların birbirleriyle rekabet ettiği bir tür çevrimiçi spordur. Espor, geleneksel sporlardan farklı bazı yönleri sahiptir. Örneğin, Espor müsabakaları genellikle çevrimiçi olarak düzenlenir ve oyuncular birbirleriyle fiziksel olarak karşı karşıya gelmezler. Espor, dünyanın dört bir yanında milyonlarca insan tarafından takip edilmektedir ve giderek daha popüler hale gelmektedir (García-Lanzo ve Chamarro, 2018). Espor, farklı türde oyunları içerebilir. En popüler Espor oyunları arasında League of Legends, Dota 2, Counter-Strike: Global Offensive, Starcraft II ve Hearthstone yer almaktadır. Bu oyunlar, genellikle takımlar halinde oynanır ve çok hızlı bir tempoya sahiptir. Oyuncular, oyunun kurallarına ve stratejilerine hâkim olmak için çok fazla pratik yapmak zorundadır (Banyai, 2019).

Espor, giderek daha popüler hale gelmektedir ve bu popülerlik, Espor müsabakalarının daha fazla izleyici tarafından izlenmesine neden olmuştur. Bu durum, Espor müsabakalarının daha fazla sponsor tarafından desteklenmesine ve daha fazla ödül havuzunun oluşturulmasına

neden olmuştur. Bu sayede ekonomik bir sektöre dönüşerek oyuncularına maddi kazanç vaadi sunmaktadır. Özellikle önceki nesillerin mesleki tercihlerini izlemek istemeyen Z kuşağı bireyleri için Esporcu ya da Espor yayıncısı olmak bir ideal haline gelmektedir (Hamari ve Sjöblom, 2017). Gençlerin Espor'u tercih etmelerinin birçok nedeni var. En yaygın nedenlerden bazıları şunlardır:

- Espor, gençlerin ilgi alanlarına hitap eder. Gençler, genellikle bilgisayar oyunlarını oynamayı severler ve Espor, bu oyunları daha rekabetçi bir ortamda oynama fırsatı sunar.
- Espor, gençlere sosyalleşme fırsatı sunar. Gençler, Espor müsabakalarını izleyerek ve diğer oyuncularla etkileşim kurarak yeni arkadaşlar edinebilirler.
- Espor, gençlere para kazanma fırsatı sunar. Çok iyi olan oyuncular, profesyonel olarak Espor oynayarak para kazanabilirler.
- Espor, gençlerin stres atmalarına yardımcı olur. Espor, gençlerin rekabetçi bir ortamda mücadele etmelerini ve stres atmalarını sağlar (García-Lanzo ve Chamarro, 2018).

Profesyonel Esporcular, farklı şekillerde para kazanabilirler. En yaygın yollardan bazıları şunlardır:

- Turnuvalar: Profesyonel Esporcular, turnuvalarda kazanarak para kazanabilirler. Turnuvalar, genellikle büyük bir ödül havuzu sunar ve bu ödül havuzundan kazanan takımlar pay alır.
- Sponsorluklar: Profesyonel Esporcular, sponsorluklar alarak da para kazanabilirler. Sponsorlar, Esporculara oyun ekipmanı, giyim ve diğer ürünler sağlayabilirler ve bu ürünlere Esporcuların isimlerini ve logolarını koyabilirler.
- Yayıncılık: Profesyonel Esporcular, yayıncılık yaparak da para kazanabilirler. Oyunlarını yayınlayarak, izleyicilerin bağışlarından ve reklamlardan para kazanabilirler.
- Eğitim: Profesyonel Esporcular, eğitim vererek de para kazanabilirler. Yeni oyunculara oyun hakkında bilgi verebilir ve onlara stratejiler öğretebilirler.

Espor, giderek daha popüler hale gelmektedir ve bu popülerlik, Esporcuların para kazanma fırsatlarını artırmaktadır. Profesyonel Esporcular, iyi bir performans sergileyerek, büyük bir izleyici kitlesine ulaşabilir ve çok fazla para kazanabilirler (Hamari ve Sjöblom, 2017). Bu fırsatlardan Espor yayıncılığı Türkiye’de öne çıkmaktadır. Dijital sosyal medyanın

yaygınlaşmasında Espor içerikleri önemli rol oynamaktadır. Özellikle Youtube'ta 50'yi aşkın aktif Youtube kanalının, çoğunluğu çocuk ve gençlerin oluşan 1 milyonu aşkın aboneli bulunmaktadır (Tablo 3.2).

Tablo 3.2. Dijital platformlarda Espor'un varlığı (2023).

Platform Adı	Espor Abone Sayısı	Beğeni sayısı	Espor İçerik Sayısı
Yotube	1.245.018	210.864	257
Instagram	2.703.223	71.126	84
TikTok	3.241.172	73.842	136

Espor'un Türkiye'de sahip olduğu geniş etki alanını Z kuşağı bireylerinin yönelimi belirlemektedir. Ancak, yüksek hız ve güç gerektiren internet ve bilgisayar teknolojileri ülkedeki sürekli zayıflayan alım gücü nedeniyle her kesimden insanlar sahip olmakta zorluk çekmektedir. 2023 itibarıyla gençler seçimlerde vaad edilen vergisiz internet ve bilgisayar müjdesini beklemektedir. Sürekli küresel gelişme kültürle ilişkilendirme ihtiyacı duyan bu nesil Espor gibi fırsatların peşinde koşmak için yeniden üretimini öne sürdüğümüz siber kafelere yönelmektedir. Bu mekânlarda hem antrenman yapıp hem de Espor yayını üretip platformlarda var olmaya çalışmaktadır. Bu açıdan siber kafeler oldukça güncel bir ihtiyacın başlıca mekânı haline gelmiştir. Zira bugün hizmet veren birçok siber kafe hem donanım hem de vizyon bakımından dönüşerek isimlerini “Espor Merkezi” ya da “Espor Kafe” olarak değiştirmektedir.

2.8. Ritimanaliz

İnsan davranışını anlamaya alternatif bir bakış olarak İsveç'teki Lund Üniversitesi Coğrafya Bölümü'nde Hagerstrand tarafından geliştirilen *zaman coğrafyası*dır. Başlangıçta yeniliklerin yayılması (difüzyon) sürecinin incelenmesiyle başlayan bu akım zamanla coğrafyanın davranışsal yönünü temsil ettiği keşfedilmeye başlandı (Özgüç ve Tümer, 2012). Fakat zaman coğrafyası nicel açıdan bir sistemi kuramadı. Bunu yaparken ritimanaliz yöntemiyle hareket etmek faydalı olabilir.

Ritimanaliz, insanlar, yerler ve şeylerdeki ritmin zihinsel ve bedensel boyutuyla ilgili olduğu anlayışına dayanmaktadır. Bireylerin ve grupların sosyal ilişkilerin ve bireysel bilincin

bir parçası olarak “anları” yaratma biçimlerine ve bu anların tekrarının nasıl yarattığına değil, tekrara, ölçüye ve şeylerin birbirine bağlanma biçimine - ritmine - vurgu yapar (Lefebvre, 2017). Ritimanalizi, sosyal, mekânsal ve zamansal olanın karşılıklı olarak birbirlerini nasıl şekillendirdikleri açısından düşünmek faydalıdır.

Lefebvre'nin Ritimanaliz (2017) kitabının ardından, ritimler üzerine yakın zamanda elde edilen zengin araştırmalar, ritim analizinin önemli bir kavramsal çerçeve ve araştırma tekniği olduğunu kanıtlıyor. Artan tanınırlığına rağmen, ritim analizi, savunucularının umduğu gibi henüz kapsayıcı bir disiplin haline gelmedi. Bu bölüm, ritim analizinin daha da geliştirilmesinden ve nicel bir yer ritmine adapte edilmesinden fayda sağlayabileceğini savunmaktadır.

Bu doğrultuda, Esenler İlçesinde yer alan 11 siber kafe ve 7 kafe&restorana ait her güne ait doluluk oranları Google Maps üzerinden alınıp saatlere göre Excel programında sayısallaştırıldı. Oluşturulan veri tabanlarında kafelerin haftaiçi ve haftasonu ortalamaları hesaplandı. Bu ortalamalar üst üste getirilerek üç adet grafik meydana getirildi. İncelemede siber kafe bir çatı terim olarak ele alındı. Buna göre; siber kafe, Espor kafe ve playstation kafe siber kafe olarak ele alındı. Bunda üç mekânda ortak bir biçimde özellikle çocukların bir araya gelip dijital oyun oynamaları bir ölçüt olarak belirlendi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma tasarımı ve deseni, evren ve örneklem, mülakat, etnografi, veri toplama süreci ve veri analizi konuları değerlendirilmektedir. Bugün dijital kültür ve pratiklerin derinlemesine içine girilip, bağlamında gözlemlenmeyince yapılan dışarıdan yorumların gerçeği göz ardı edeceği bilinmektedir. Böylesine yorumlar, yüzeysel ve özcü olacağından, özellikle yoksul kesimlerin yaygın olduğu Esenler ilçesindeki çocukların çağın gereklerinden olan dijitalleşmeyle olan ilişkisini siber kafelerle ortaya çıkarmak için etnografi, otoetnografi ve mülakat gibi nitel araştırma yöntemleri seçilmiştir.

1. Araştırma tasarımı ve deseni

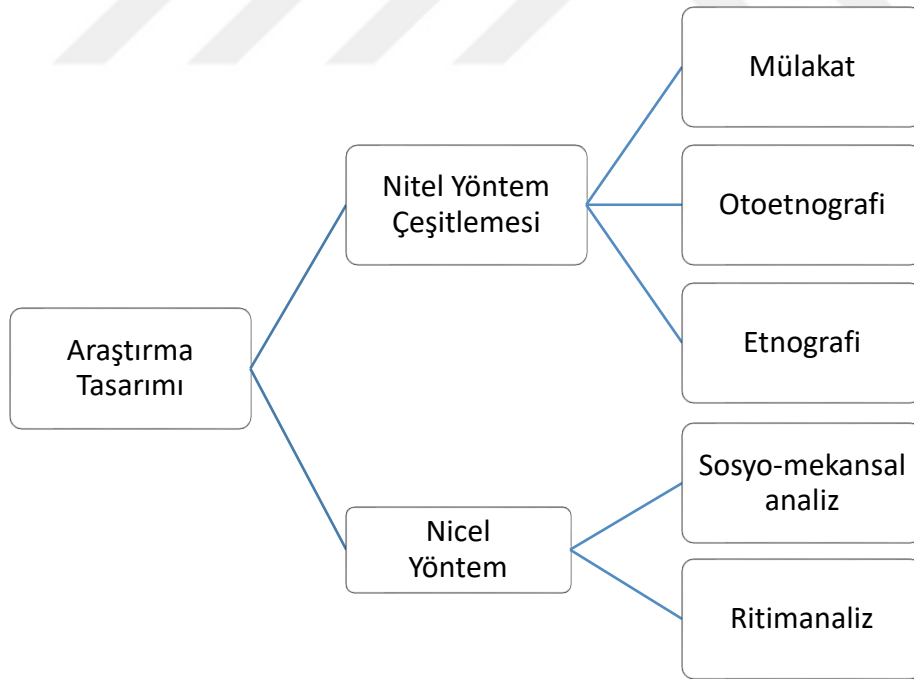
Dijitalleşme hem ülkelerin bilgi ve iletişim altyapılarını hem de bireylerin dijital kültürle angajeolmaları gibi geniş alanlarda yansımaları olan dönüştürücü bir olgudur. Dolayısıyla böylesine geniş bir olgunun yekpare bir perspektiften ve metodolojiden ele alınması oldukça güçtür. Dolayısıyla, araştırmada dijitalleşmenin eşit olmayan altyapısı nicel, bireyin dijital kültürle angajmanı ise nitel yöntemlerle incelenmesi gereği duyulmuştur. Çalışmanın verilerinin toplanmasında nicel ve nitel yöntemlerin bir arada kullanıldığı karma yöntem deseni uygulanmıştır. Karma yöntem araştırmalar, nitel-nicel yaklaşım ve yöntemlerin kasıtlı ve sistematik olarak tek bir çalışmada kullanımını sağlar ve sonuca ulaşırken nitel-nicel veriler bütünleştirilir (Maxwell, 2016). Creswell (2014)'e göre de karma araştırma deseni, çalışmaların problemini ortaya çıkarmak için nicel ve nitel verilerden elde edilen bulguları bir araya getirip bütünlükten doğan faydalardan önemli sonuçlar çıkarılmasını sağlayan bir metodolojik yaklaşımdır.

Başlıca dört temel karma yöntem deseni vardır (Creswell ve Plano Clark, 2014: 15). Bu araştırmada *iç içe desen* kullanılmıştır. İç içe desende, “bir veri başka veri türünün içinde hem nicel hem de nitel veri şeklinde yer alır (nitel ve nicel verileri kapsayan coğrafik bilgi araştırmaları)” (Creswell ve Plano Clark, 2014:203)

Araştırma grubu olan 6-18 yaş grubuyla görüşüp deneyimlerini öğrenmek zor olacağı için alternatif yöntemlere başvuruldu. Bunlardan ilki; 30 yaş altı, geçmişte siber kafelere sıklıkla gidip gelen insanlarla geçmişe dönük mülakatlar yapılacaktır. Bu sayede Türkiye’de yaklaşık 25 yıllık bir geçmişi olan dijital kültürün zamansal ve mekânsal boyutları ortaya çıkarılabilir.

Bu araştırmada, geçmişe dönük yaklaşımın yanı sıra, ocukluğının geçtiği semtlerdeki gözlemler de otoetnografi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Otoetnografi, araştırmacının kendi deneyimlerini ve bakış açısını araştırma nesnesi olarak kullanmasıdır. Bu yöntem sayesinde, araştırmacı kendi deneyimlerini toplumsal bir bağlama yerleştirerek, araştırma nesnesi ve araştırmacı arasındaki sınırı bir dereceye kadar ortadan kaldırabilir (David ve Besio, 2009). Bu sınırın ortadan kaldırılması, araştırmacının araştırma nesnesi ve etnografik bilginin kendisini daha iyi anlamasına yardımcı olur. Araştırma sürecinde, araştırmacının çocukluk anılarını canlandırması için, hafıza mekânları olan siber kafelere gitmesi faydalı olacaktır.

Belirlenen siber kafelerde yinelenen aralıklarla birçok gözlem gerçekleştirilmiştir. Bu gözlemler etnografik yaklaşımla ele alınıp değerlendirmeye alınmıştır. Etnografide mekânın fiziksel ve toplumsal şartları bir katılımcı gözlem gibi incelenmiştir. Kafe etnografisinin yanında bir fabrika işçisinin günlük yaşamında dijital oyun kültürün yerini ortaya çıkartacak katılımcı gözleme başvurulmuştur. Bu gözleminde ev mekânı içinde dijital kültür, yabancılaşma ve toplumsal cinsiyet konuları ele alınmaktadır. Siber kafe işletmecilerle kapsamlı soruların yer aldığı mülakatlar yapılmıştır. Siber kafe işletmecileriyle siber kafelerin evrimi, kendilerini motive eden faktörleri ve kafe kullanıcıları hakkında gözlemleri sorgulanmıştır (şekil 4.1).

şekil 4.1. Araştırma Tasarımı

2. Araştırma Evreni ve Örneklemi

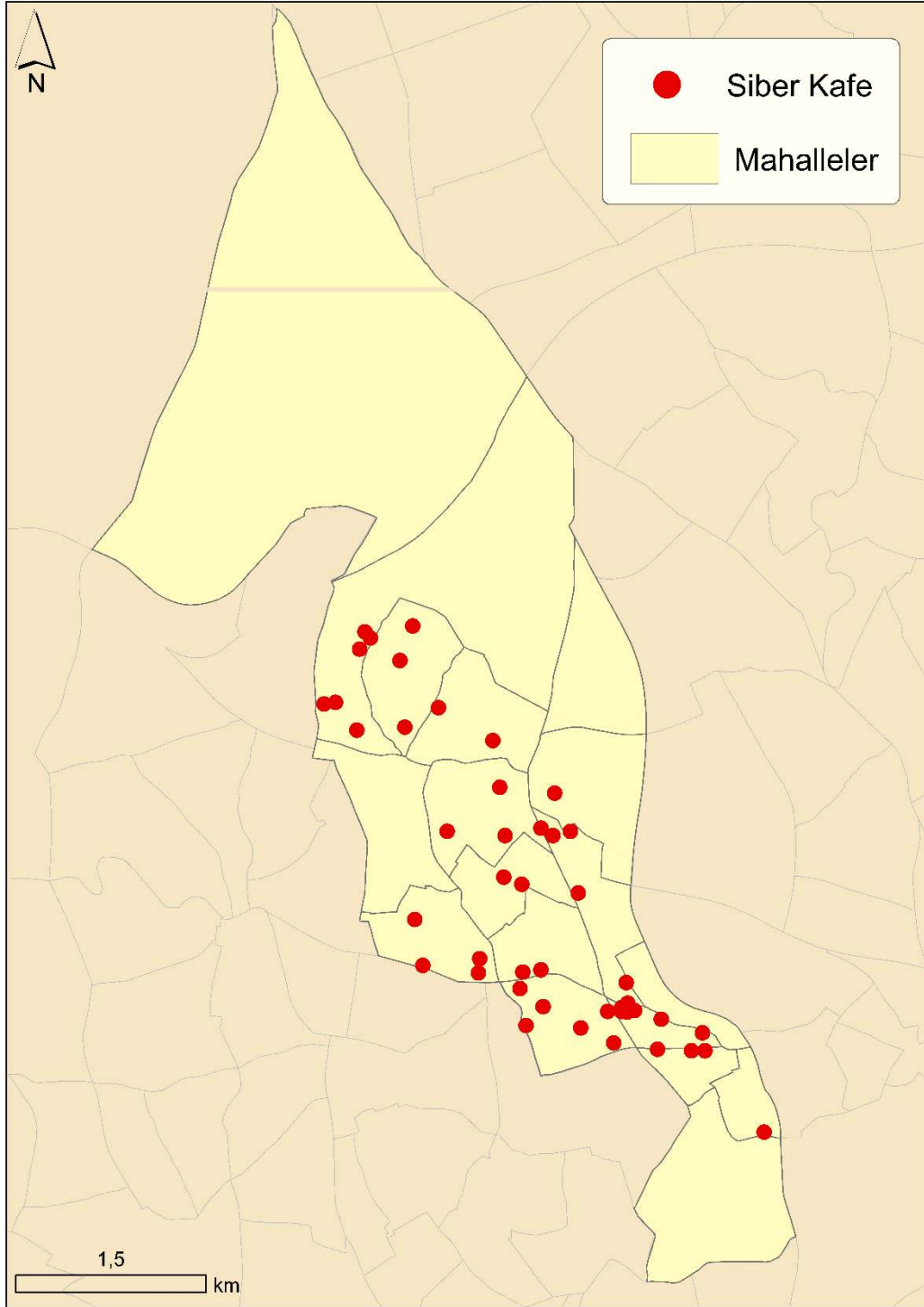
Araştırma sahası Esenler ilçesinde yer alan siber kafeleri salonlarını kapsamaktadır (Şekil 4.2). Araştırma evrenini oluşturan mekânlarda etnografi yönteminin ilkeleri çerçevesinde gözlem yapılmıştır.

Araştırma evreni temelde üç analiz biriminden meydana gelmektedir. İnternet kafe ve Playstation salonu işletmecileri, bu yerlerin etrafını sardığı okulların idareci ve öğretmenleri ve geçmişte siber kafelerde vakit geçirmiş kullanıcılar. Dolayısıyla; işletmeciler, erkek kullanıcılar ve kadın kullanıcılar için olmak üzere toplamda üç örneklem belirlenmiştir (Tablo 4.1.).

Tablo 4.1. Mülakat grupları

Yanıtlayıcı Gruplar	Grup Kategorileri	Kategori Açıklaması	Kişi sayısı
1	Siber kafelerin ortaya çıkmasında ve yönetilmesinde doğrudan etkili olan.	Siber kafe işletmecileri	15
2	Siber kafeleri kullanan ve kafelerin dönüşümünde belirleyici rol oynayan	Erkek kullanıcılar	18
3	Siber kafelerle doğrudan olsa da nadir ve yüzeysel ilişki kuran	Kadın kullanıcıları	12

Esenler ilçesinde 44 siber kafe bulunmaktadır. İlçede toplam ilkokul ve ortaokul sayısı ise 25'tir (Şekil 4.2.).

Şekil 4.2. Esenler ilçesinde siber kafelerin dağılışı.

3. Nitel yöntem çeşitlemesi (üçleme)

Bu çalışmada, *nitel yöntem çeşitleme* (üçleme) kullanılarak bulguların doğruluğu ve güvenilirliği artırılması hedeflenmiştir. Yöntem çeşitleme, farklı veri toplama ve analiz yöntemlerini bir arada kullanarak araştırmanın kapsamını ve derinliğini genişletmeyi amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu sayede bir araştırma tek bir kaynağın ve tek bir bakışın yargısıyla değerlendirilmesinin önüne geçilerek çalışmanın geçerliliği güçlendirilebilir (Streubert ve Carpenter, 2011: 22) .

Bu çalışmada, veri toplama için etnografi, otoetnografi ve mülakat yöntemleri kullanılmıştır. Etnografi, katılımcı gözlemi, röportaj ve kültürel ürün incelemesi gibi yöntemler kullanılarak bir kültür veya topluluğun derinlemesine incelenmesidir. Otoetnografi, araştırmacının konuyla ilgili kendi yaşamından deneyimleri eleştirel bir bakışla ortaya çıkardığı bir veri toplama yöntemidir. Mülakat, araştırmacının katılımcılarla yüz yüze, telefon veya çevrimiçi ortamda gerçekleştirdiği bir görüşmedir.

Bu yöntemler, çalışmanın amacına ve bulgularına uygun olarak seçilmiştir. Etnografi, çalışmanın amacı olan siber kafelerin yeniden üretim sürecini derinlemesine anlamaya yardımcı olmuştur. Otoetnografi, bireyin siber kafelerin deneyimini birincil kaynaktan anlamamıza yardımcı olmuştur. Mülakat, siber kafe işletmecileri ve kullanıcılarının deneyimlerini ve görüşlerini anlamamıza yardımcı olmuştur.

Bu yöntemler birlikte kullanılarak, siber kafelerin yeniden üretim sürecinin farklı yönleri hakkında kapsamlı ve derinlemesine bilgiler toplanmıştır. Bulgular, farklı veri toplama ve analiz yöntemleri kullanılarak elde edildiği için, daha doğru ve güvenilir olarak kabul edilebilir (Grix, 2001). Mülakat ve otoetnografi yöntemlerini bir araya getirerek bulgular karşılaştırılabilir. Araştırmacının da bir siber kafe kullanıcısının olması siber kafe kullanıcılarının deneyimleri paralellik göstermiştir. Örneğin, Esenler ilçesinde yoğun yapılaşmanın sınırlandırdığı oyun alanlarının yetersizliği siber kafelerin tercihini kolaylaştırıcı bir neden olduğu her iki yönlemlerle tespit edilmiştir. Benzer şekilde, siber kafelerin bir çocuk mekânına dönüşmesi meselesi, hem etnografi hem de mülakat bulgularıyla gözlemlenmiştir.

3.1. Mülakat

Esenler İlçesindeki siber kafelerde ve mahalledeki erkek ve kadınlarla gerçekleştirilen 45 adet yüz yüze mülakatı içeren nitel yöntemler kullanıldı. Mülakatlar 20 Kasım 2021 – 26 Eylül 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Siber kafelerde öğleden sonra yoğunluk oluşmaya başladığı için kafe işletmecisinin en rahat olabileceği vakit olan sabah saatleri seçildi.

11 kafede işletmeci tek başına çalıştığı için kafenin kasa bölümünde izin alınarak ses kaydı alındı. Bundan dolayı ses kayıtlarında kafe kullanıcılarından kaynaklı gürültü de eklendi. Ses kaydını yazıya çeviren programlar gürültüye hassas olduğu için ses kayıtları manuel olarak metne çevrildi.

Yarı yapılandırılmış görüşmeler yapıldı ve gerektiğinde daha fazla açıklama ve daha iyi anlamak için takip soruları soruldu. Sorular işletmeci deneyimlerini, kafeyi açma amaçları, kafenin yaşadığı dönüşümleri, kafe müşterilerinin tercihleri ve motavisyon kaynakları ve kafedeki davranış ve kurulan sosyal ilişkilerini içerdi. Görüşmelerin uzunluğu 18 ile 66 dakika arasında değişirken ortalama uzunluk süresi 34 dakika olmuştur.

3.2. Etnografi

Bu tez çocukların dijital mekânlarına odaklanılmıştır. Çocuk mekânları kavramı, çocukların kendi yaşamlarının ortak yaratıcıları olduğu fikriyle ilişkilidir (Christensen ve James, 2000). Bu nedenle, çocukların ne tür ortamları daha ilgi çekici bulduklarına dair bir içgörü sağlamak için çalışma, çocukları oyun yerlerinin birincil uzmanları ve kendi hayatlarının ortak yaratıcıları olarak görülmüştür. Tezin amacına ulaşmak ve araştırma sorularını cevaplamak için bu tez, çocukluklar ile siber kafelerde serbest oyunları aracılığıyla nitel bir etnografik yaklaşım benimsemiştir. Etnografi, çocukların çevrelerindeki ortamı, onunla meşgulken nasıl algıladıklarını anlamalarına olanak tanır. Böylece araştırmacı, çocukların dünyasıyla derinden meşgul olur (Husseiny, 2016). Etnografîyi çocukların coğrafyalarını araştıran birçok yayın bulunmaktadır (Hemming, 2008; Burn, 2013; Lincoln, 2015; Tilhou, 2021). Bu nedenlerden dolayı, veri toplama ve analizine rehberlik etmesi için etnografik bir yaklaşım seçilmiştir

Etnografi, araştırmacının kendisini sosyal ortama kaptırmasını ve saha notları ve 'yoğun betimleme' (Geertz 1973), çalışma alanıyla ilgili ilginç gözlemler (Pole ve Morrison 2003) aracılığıyla kaydetmesini içerir. Bununla birlikte, yaklaşım kendi içinde çeşitlidir ve pozitivism, hümanizm, realizm ve postmodernizmden etkilenmiştir. Örneğin, hümanist etnografik araştırma modelinde araştırmacı, "içeriden öğrenen" veya "öteki"nin görüşlerini doğru bir şekilde yeniden üretmeye çalışır (Brewer 2000). Araştırmacılar, çocuklarla yapılan etnografik araştırmalara, sahadaki kendi rollerini ve bunun çocukların gündelik yaşamları üzerindeki etkisini göz önünde bulundurarak özdüşünümsel bir yaklaşım benimsemektedir (Emond, 2005). Bu doğrultuda 90'lı yılların sonlarına doğru siber kafelerle kurduğum müdavimlik ilişkisi siber kafe ortamında çocukları gözlemlerken faydalı oldu. Çocukluğumun

geçtiği Esenler'deki sokaklardan ve aynı kafelere araştırmacı gözüyle yönelmek anılarımı daha nesnel bir şekilde değerlendirmemi sağladı. Bunu ileri ve sistematik hale getirmek için çocukluğumun mekânsal açıdan bir otoetnografisini kurdum. Bu siber kafelerin başlangıcından günümüzdeki dönüşümünün dinamiklerini öğrenmek yolunda fayda sağladı.

Etnografi süreci, iki döneme ayrılarak yürütülmüştür. Eğitimin yoğun olduğu dönemler ve tatil ayları boyunca belirlenen siber kafelere sürekli gidilmiştir. Siber kafelerdeki olası yeniliklerle karşılaşmak için, kafelere girerken araştırmacı yerine müşteri olarak bulunulmuştur. Oturulan kafede ortamın duyuları, ses kayıt cihazı kullanılarak kaydedilmiştir. Müşterilere sunulan dijital ürün ve hizmetler, herhangi bir bilgisayarın başına geçilerek oyun, film, müzik, internet ve yazılım gibi içeriklerin ekran görüntülerinin bir klasöre toplanması ve mailine gönderilmesi yoluyla kaydedilmiştir. Her kafede bu işlemler için en az iki saatlik müşteri konumunda bulunulmuştur. Son olarak, genellikle oyun oynayan çocukların aralarındaki sohbet, konuşma, bağırış ve çağırışlar, dikkate alınarak kaydedilmiştir. Bu kayıtlar, mekâna özel akranlar arasında üretilen dilin anlaşılmasını kolaylaştırmıştır.

3.3. Otoetnografi

Bu tezde, araştırmacı kendi deneyimlerini, katılımcıların deneyimleriyle karşılaştırarak, siber kafelerin çocukların hayatlarındaki rolünü otoetnografi yöntemiyle daha iyi anlamaya çalışmaktadır. Otoetnografi, araştırmacının kendi deneyimlerini ve öznel bakış açısını kullanarak bir kültürü veya toplumu anlama ve açıklamayı amaçlayan bir nitel araştırma yöntemidir (Barak, 2020). Otoetnografik araştırmacılar, genellikle kendi kişisel deneyimlerini ve anılarını yansıtan yazılar, günlükler, resimler veya videolar gibi yaratıcı anlatılar kullanarak veri toplarlar.

Bu tezde, araştırmacının çocukken siber kafelerle olan deneyimlerini yansıtan otoetnografik bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu yaklaşım, araştırmacının siber kafelerin başlangıcından günümüzdeki dönüşümünün dinamiklerini anlamasına yardımcı olmuştur. Otoetnografik araştırmanın temel özellikleri şunlardır:

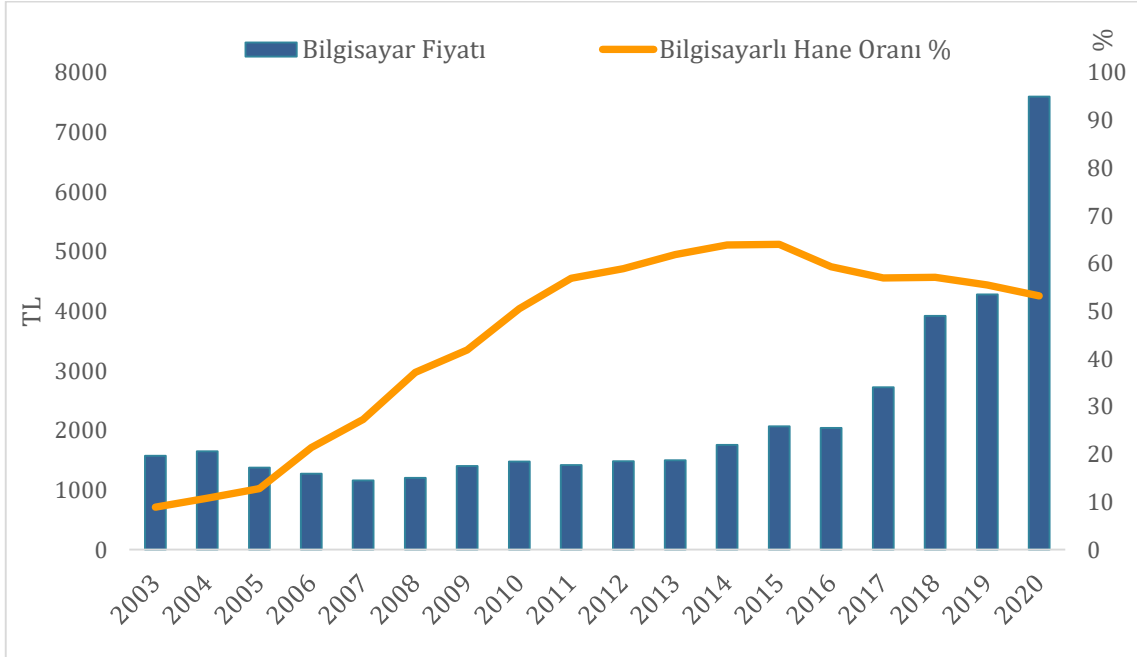
- Kişisel deneyim ve öznel bakış açısı: Otoetnografik araştırmacılar, kendi kişisel deneyimlerini ve öznel bakış açılarını kullanarak araştırma yaparlar. Bu, araştırmacıların kendi kültürel kodlarını ve normlarını anlamalarına ve araştırma konusu olan kültür veya toplumu daha derinlemesine anlamalarına olanak tanır.
- Yaratıcı anlatılar: Otoetnografik araştırmacılar, genellikle kendi kişisel deneyimlerini ve anılarını yansıtan yaratıcı anlatılar kullanarak veri toplarlar. Bu, araştırmacıların

araştırma konusu olan kültürü veya toplumu daha canlı ve ilgi çekici bir şekilde sunmalarına olanak tanır. Coğrafi araştırmaların haritalama teknikleriyle araştırmacının çocukluğunu geçirdiği mahalleler, sokaklar, okullar ve kamusal mekânlar haritalandırılarak yaratıcı bir bakış oluşturulması hedeflenmiştir.

4. Veri Toplama Süreci ve Analizi

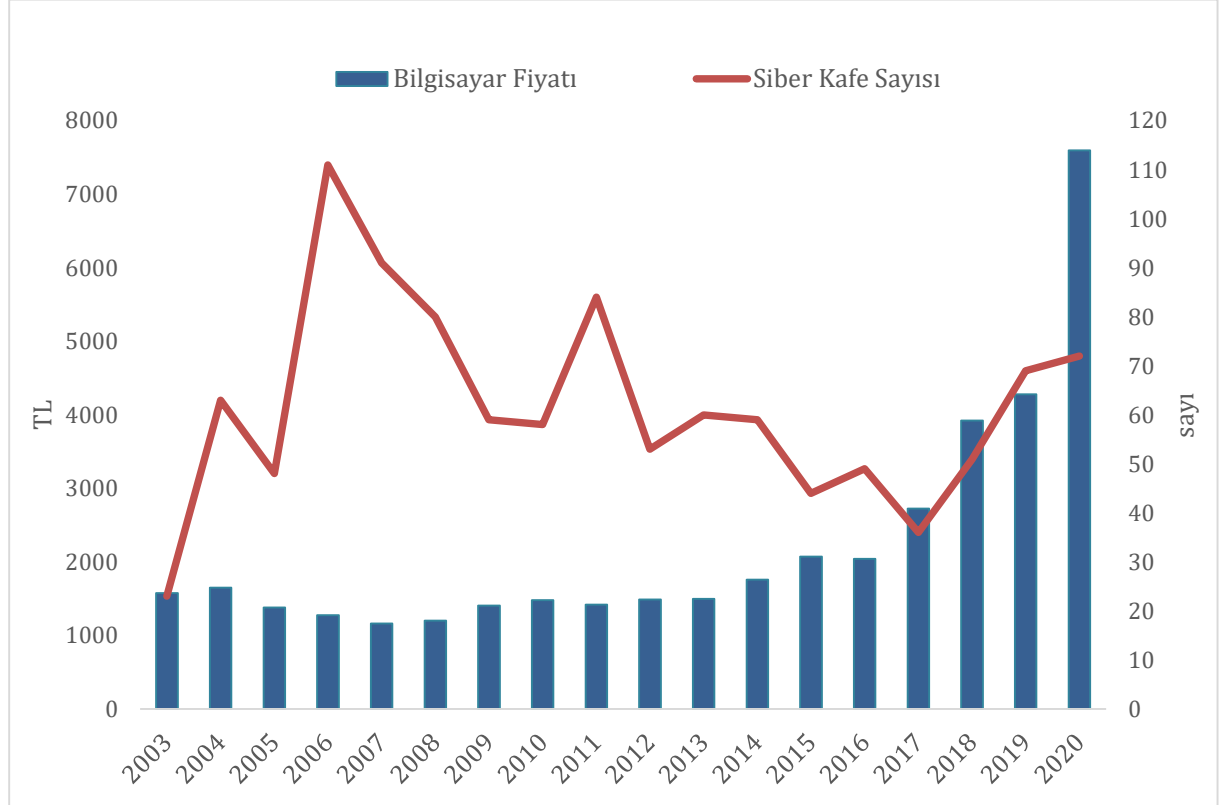
Dijitalleşme projelerinin vadinin aksine özellikle çeper coğrafyalar dijital teknolojilere erişmek için mekâna daha bağımlı hale geldi. Bunu ortaya koymak için siber kafelerin konumları belediyelerden elde edilerek bulundukları mahallenin eğitim seviyesiyle arasındaki bağ haritalandırılmıştır. Siber kafe, özellikle Espor ile çocukların boş zaman aktiviteleri için kişisel bir alan sağlayan dijital bir yerdir.

Çalışmada, Espor'u sürdürmek için çağdaş BİT'ne sahip ekonomik sektörlerden biri olması nedeniyle siber kafeler esas alınmıştır. Ayrıca, İstanbul'daki siber kafeler, kentsel dijital uçurumun dijital eğlence ile beceri ve kullanım açısından incelenmesi için stratejik bir vaka sunmaktadır, çünkü gelişmekte olan ülkelerde düşük hane halkının geliri evde bilgisayar ve konsol oyunlarına sahip olmayı karşılayamaz. Türkiye gibi ülkelerde kişisel bilgisayar ve dizüstü bilgisayar sahipliğinin yaygınlaşması 2005-2015 yılları arasında yükselmeye başlamıştır. Bu 10 yıllık yükseliş sırasında bilgisayar fiyatlarının seyrinin sabit olduğu gözlemlenmiştir (Grafik 4.1.).

Grafik 4.1. Türkiye’de bilgisayarlı hane oranı ve bilgisayar fiyatları (2003-2020).
Veri kaynağı: (TÜİK, Tüketici Fiyat Endeksi, 2021)

Ne zaman ki fiyatlar artmaya başlıyor, evde bilgisayar sahipliğindeki yükseliş duraklamaya başlamaktadır. Bu noktada internet erişiminin cep telefonlarıyla sağlanması nedeniyle demode haline gelen siber kafeler hane halkının ekonomik gerilemesi nedeniyle yeniden yapılanmaya başladı. Bu, dijital teknoloji ile ekonomik durum arasında yakın bir ilişki olduğunu göstermektedir. Özellikle ekonomik açıdan kırılgan olan kesimlerde bilgisayar sahipliği oldukça düşüktür. Varsayımımıza göre siber kafelerin yeniden üretimi kentlerdeki bilgisayar fiyatlarıyla ilişkilidir (Grafik 4.2).

Grafik 4.2. İstanbul'da açılan siber kafe sayısı ve bilgisayar fiyatları (2003-2020).

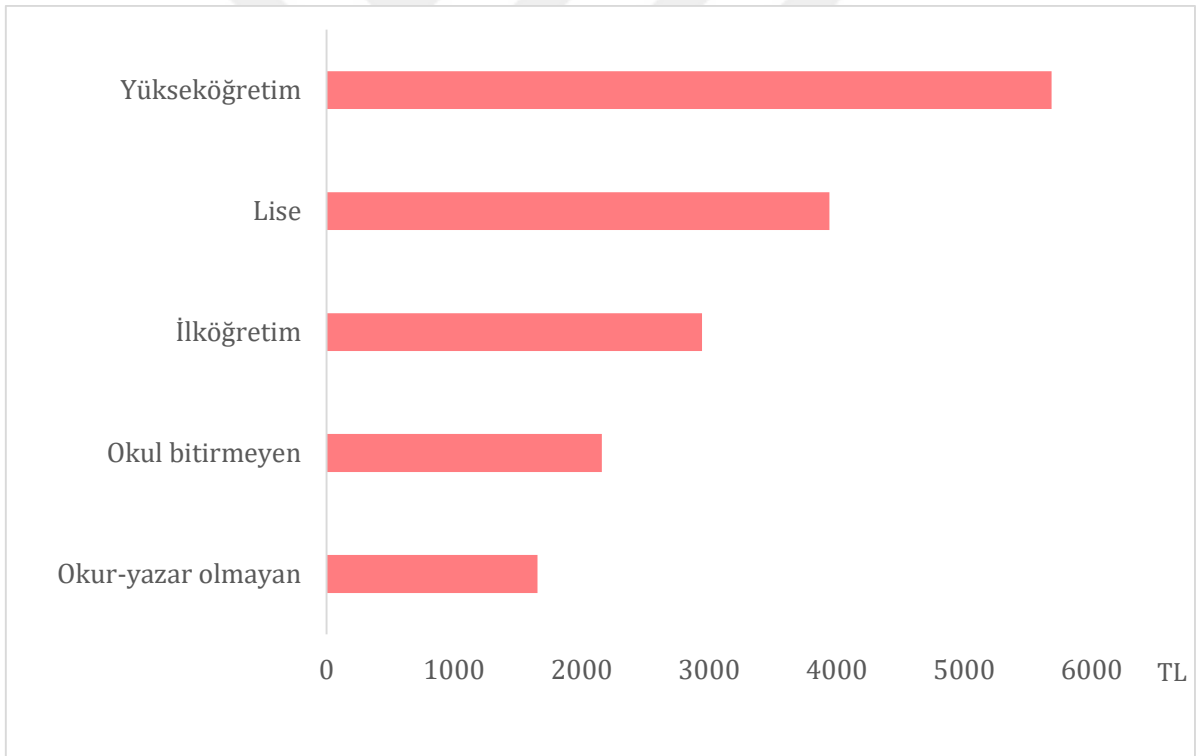
Veri kaynağı: (TÜİK, Tüketici Fiyat Endeksi, 2021)

Büyük kentler hem küresel hem de ulusal ekonomilerin en çok büyüyen merkezi olmasına rağmen çeperlerinde, sanayi bölgelerinin etrafında ve çöküntü alanlarında hane geliri düşük ve eğitim düzeyi sınırlı kalmış yüzlerce mahalle bulunmaktadır. Bu bağlamda, siber kafelerin dağılımını mahallelerin sosyo-ekonomik durumuyla birlikte incelemek kentsel dijital ayrımı anlamada faydalı olacağını savunuyoruz. Ne yazık ki, Türkiye'de mahalle düzeyinde hane halkı gelirine dair verinin yokluğu Pıncıoğlu ve Işık (2000), Tülek vd. (2018), Friedman vd. (2021) ve Işık (2021) gibi İstanbul'daki mekânsal ayrışmayı ele alan araştırmacıları eğitim durumu verisini kullanmaya yönlendirmiştir. Buradan hareketle bu çalışmada mahallelerin

ortalama eğitim durumu, sosyo-ekonomik düzeyini anlamak için bir gösterge olarak kullanılmıştır.

İstanbul gibi hem küresel hem kültürel hem de tarihi olarak önemli bir kentin ne ilçe ne de mahalle bazında insanların gelir ve istihdam verileri düzenlenmemektedir. Mahalle ve ilçe bazında sadece eğitim düzeyi verisi bulunmaktadır. Bu yüzden, çalışmada siber kafeler mahallelerin eğitim seviyeleriyle birlikte ele alınmıştır. Türkiye’de eğitim düzeyi ekonomik şartlarla yakından ilişkilidir. Kamusal eğitim kalitesinin giderek zayıflaması nedeniyle yeterli gelire sahip aileler çocuklarını özel okul ve dershanelere gönderirken yoksul kesimlerde çocukların tek şansı devlet okullarıdır. Eğitimdeki uçurum öğrencilerin mesleki kariyerini de doğrudan belirlemektedir. Dolayısıyla eğitim ile ekonomik seviye arasında ilişki kurmak mümkündür.

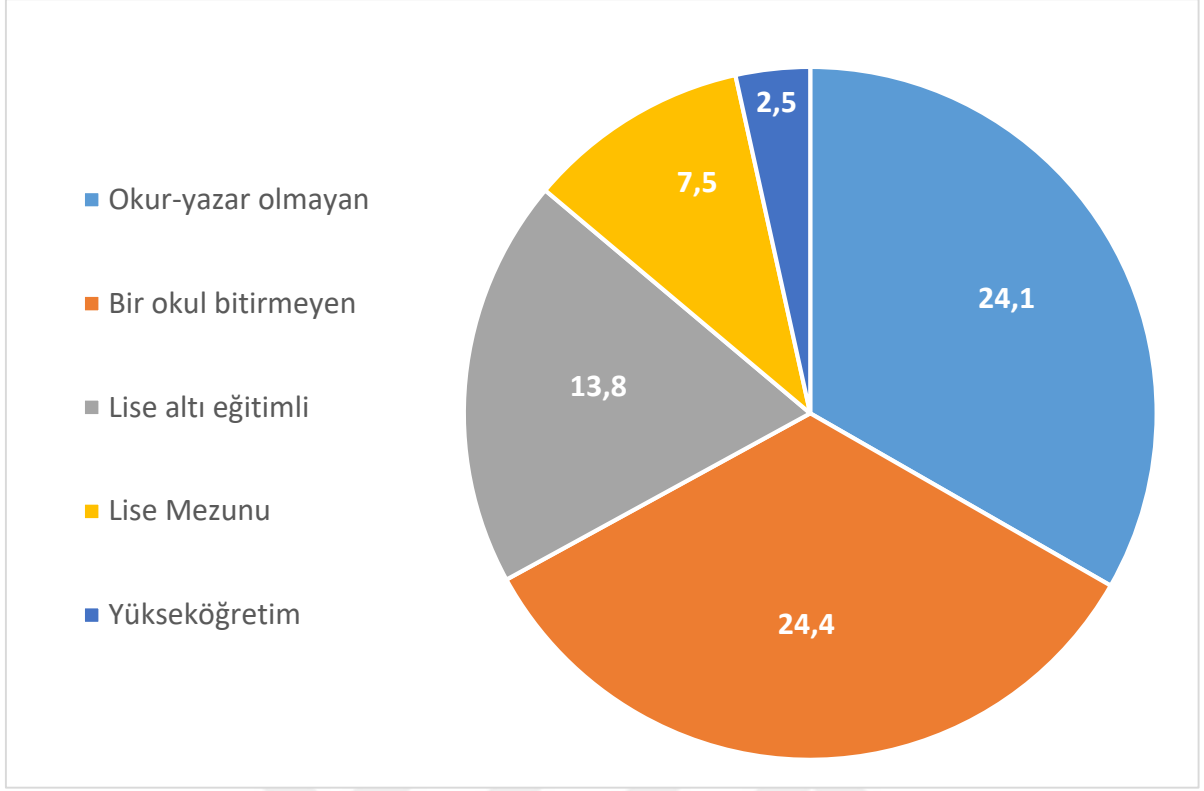
Türkiye’de insanların eğitim düzeyi ve yoksulluk durumu arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır (Grafik 4.3).

Grafik 4.3. Türkiye’de eğitim düzeyi ve yoksulluk ilişkisi.

Veri kaynağı: (TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2021)

Okur-yazar olmayan fertlerin %24,1'i, bir okul bitirmeyenlerin %24,4'ü, lise altı eğitilmişlerin %13,8'i, lise ve dengi okul mezunlarının ise %7,5'i yoksul olarak belirlenmiştir. Yükseköğretim mezunları ise %2,5 ile en düşük yoksulluk oranına sahip grup oldu (Grafik 4.4).

Grafik 4.4. Türkiye’de yoksulluk oranlarının eğitim düzeylerine göre dağılımı.

Veri kaynağı: (TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2021)

Özellikle eğitimde özel sektörün girişimleri arttıkça geliri yüksek kesimler daha çağdaş bir eğitim programı altında sağlıklı bir ortamda, nitelikli öğretmen kadrolarıyla ve birebir derslerle eğitim görmektedir. Devlet okullarının çoğunda kalabalık sınıf mevcudiyetleri ve sürekli değişen eğitim kadroları öğrencilerin bireysel gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Milli eğitimdeki bu tarz eşitsizlikler toplumsal sınıflar arasındaki uçurumu büyötmektedir. Buradan hareketle bu çalışmada mahallelerin ortalama eğitim durumu, sosyo-ekonomik düzeyini anlamak için bir gösterge olarak kullanılmıştır.

Verilerin metodolojik temeli üç aşamaya ayrılmıştır: İlk aşama, birçok kaynaktan çeşitli formatlarda CBS verilerinin bu çalışmada üretilen CBS uygulamasına dahil edilmesi için hazırlanmasını içermektedir. Bu aşamada, uydu görüntüleri kullanılarak çalışma alanındaki mevcut yeşil alanlara ilişkin veriler poligonlar halinde elde edilmiştir.

Tezin saha analizi İstanbul'un ilçelerinin demografik özellikleri incelenmiştir. Bu çerçevede, ortalama hanehalkı büyüklüğü, nüfusun eğitim düzeyi, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ve derslik başına düşen öğrenci sayısı açısından temel hizmetlerin kalitesi, liselerin üniversite sınavlarındaki ortalama puanı ve eğitim kalitesi başvuru sayısı ve klinik başına düşen hasta sayısı bakımından sağlık hizmetlerinin tümü anlamlıdır. İlçelerin

sosyoekonomik belirleyicilerini karşılaştırmak için Türkiye İstatistik Kurumu, ilçelerde yaşayan haneler, cinsiyete ve yaşa göre nüfus ve çocuk ölüm oranlarını (TÜİK) içeren 2020 Nüfus Sayımı verilerini yayınladı. Toplam başvuru sayısı ve hekim başına düşen toplam hasta sayısını içeren istatistiksel veriler ilçe sağlık müdürlüğü resmi sağlık raporlarından elde edilmiştir. Bu istatistik, İstanbul ilçelerinde genel sağlık hizmeti kalitesini değerlendirmek için bir kriter olarak kullanılmaktadır. İl Milli Eğitim Müdürlüğü eğitim verilerini (eğitim düzeyi, öğrenci ve öğretim elemanı sayısı, okullardaki toplam ders sayısı) sağlamıştır (Tablo 4.2.). Nüfus, eğitim, sağlık ve iletişim gibi konulardan elde edilen veriler Excel ve ARCGIS 10.2 programlarında görselleştirilmiştir. Nüfus verilerinden nüfus piramitleri ve cinsiyet eşitsizliğini gösteren grafikler tasarlanmıştır.

Tablo 4.2. Tezde kullanılan veriler hakkında genel bilgiler.

Konu	Veri Adı	Veritabanı	Veri Kaynağı
Demografi	İBBS-Düzyey1, İBBS-Düzyey2, İl, İlçe ve Mahalle Nüfusları	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi	TÜİK
	Yaş Gruplarına Göre İlçe ve Mahalle Nüfusları	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi	TÜİK
	Nüfusa kayıtlı olunan ilçeye göre ikamet edilen il	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi	TÜİK
	Ortalama hanehalkı büyüklüğü	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi	TÜİK
	Nüfus yoğunluğu (kilometrekareye düşen kişı sayısı)	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi	TÜİK
Eğitim	Bitirilen Eğitim Düzeyi	Ulusal Eğitim İstatistikleri Veritabanı	TÜİK
	Liselere Geçiş Sistemi (LGS) Liselerin Taban Puanları	e-okul.meb.gov.tr	MEB
	Okullar ve Diğer Kurumlar	İl Milli Eğitim Müdürlükleri	MEB
Sağlık	İlçe Sağlık Kurumları	İlçe Sağlık Müdürlüğü	Sağlık Bakanlığı
Telekominikasyon	Yıllık İl İstatistikleri	Bilgi Merkezi	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
Siber Kafeler	İstanbul'daki İnternet ve Playstation Kafelerin Adresi	Ruhsat Müdürlüğü	Tapu ve Kadastro Müdürlüğü

Verilerin ikinci kısmı, uydu veri görüntülerinin manuel olarak sayısallaştırılması yoluyla üretilen parklar ve spor alanları gibi yeşil alanlar sunmak için vektör verilerinin kullanıldığı CBS analizini içermektedir. Ayrıca araştırma bölgesindeki yeşil alanların dağılımı tematik haritalar kullanılarak incelenmiştir. Bu değerlendirmeler sonucunda vektör, nüfus

yoğunluğu ve ilçe büyüklüğü entegre edilerek her ilçede kişi başına düşen yeşil alan büyüklüğü hesaplanmıştır. Araştırmaların bulguları, çeşitli sosyal sınıflar arasında yapılı çevre farklılıklarını anlamak için yorumlanmıştır. Çalışmanın tüm aşamalarında kullanılan CBS programı, ESRI'nin ArcGIS 10.8 yazılımı ile oluşturulmuştur.

Üçüncü veri ise İstanbul'daki 39 ilçenin Tapu ve Kadastro Müdürlüğünden siber kafelerin açılış yılı ve konumları alınan bilgileri içermektedir. Bu veriler sayesinde hem mekânsal hem de zamansal değişimler analiz edilmiştir. Elde edilen tüm mekânların adresine göre koordinatları girilerek kesin konumları tanımlanmıştır.

Esenler'deki 13 siber kafe ve 8 kafenin saatlik yoğunluk verileri işletmecilerinden alınmıştır. Bu verilerle mekânların gün içerisindeki yoğunlukları ortaya çıkarılarak mekânsal ritimanaliz uygulanmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR

Hem nitel hem nicel yöntemlerle elde edilen bulgular da nice ve nitel olarak iki bölüme ayrılmıştır.

1. Nicel Bulgular

Öncelikli nicel bulgular arasında çalışma sahası Esenler ilçesinin sosyo-ekonomik analizi bulunmaktadır. Bu analizin yapılmasının başlıca nedeni dijital eşitsizliğin mekânsal boyutlarını sosyo-mekânsal olarak az gelişmiş bir coğrafya ile ilişkilendirmektir. Gelişmiş kentler bütünüyle homojen bir yapıda değildir. Gözde yerleri olduğu gibi az gelişmiş veya geride kalmış yerleri de bulunmaktadır. Türkiye'nin gelişmiş kentleri arasında sayılan İstanbul'da da az gelişmiş coğrafyalar bulunmaktadır. Nicel olarak kentlerdeki bu farklılaşmayı incelemek mümkündür. Eğitim, sağlık ve rekreasyonel hizmetlerden oluşan sosyal altyapı açısından İstanbul'un Esenler ilçesi incelenmiştir. Sosyal altyapının eksikliği ile yeni nesillerin az gelişmiş coğrafyalardaki mekânsallığı arasında önemli ilişkiler bulunmaktadır. Sosyal altyapının sınırlı olması enformel kamusal mekânların plansız bir şekilde doğmasına neden olmaktadır (Latham ve Layton, 2019: 3). Bu bağlamda, siber kafeler de sosyal altyapının yetersiz olduğu yerlerde boş vaktin değerlendirilebileceği yegâne mekânlar olarak işlev görmektedir. Dolayısıyla Esenler'de çocukların siber kafelerle kurduğu yer aidiyetini anlamak için ilçenin sosyal altyapı şartlarının gözden geçirilmesi gerekmektedir.

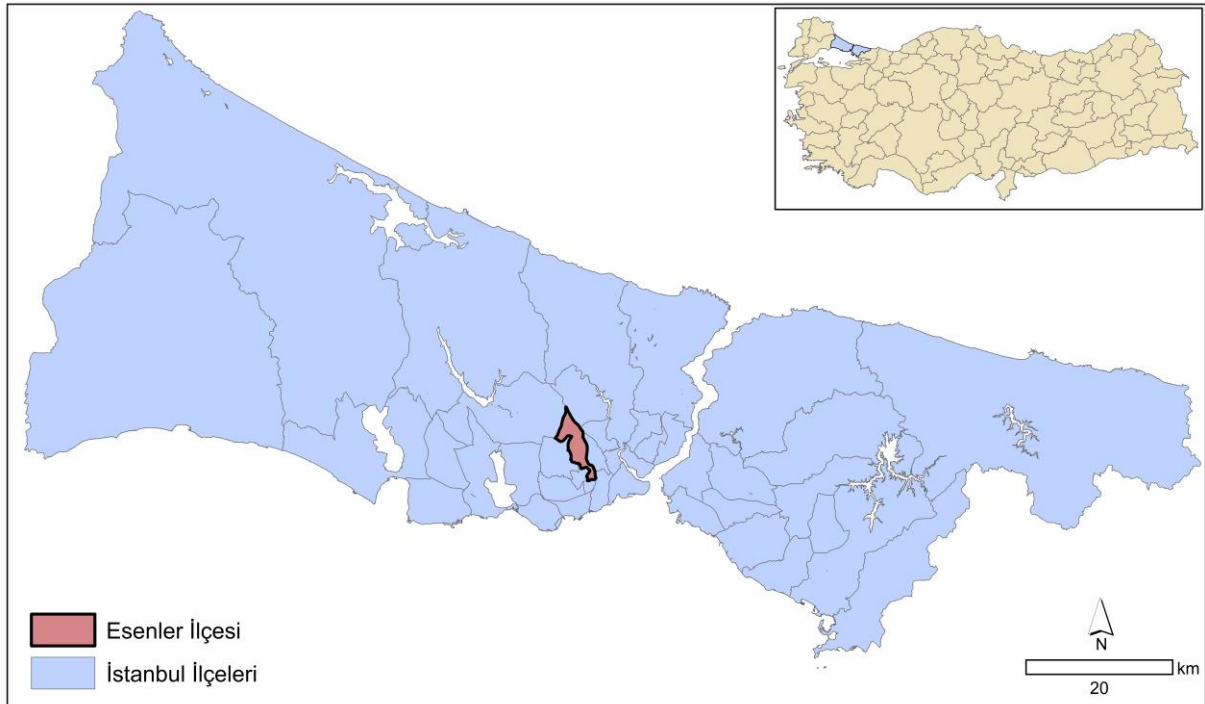
1.1. Esenler: Metropolün Çeperinde Bir İşçi Semti

Şehirler, maddi ve maddi olmayan mübadelenin gerçekleştiği, çeşitli sosyal ilişkilerin kurulduğu ve inovasyonun gerçekleştiği yerlerdir. Ancak, şehirler aynı zamanda merkez ve çeper şeklinde yapılandırılmış hiyerarşi ağları ve örüntülerine de sahiptir. Modern kentler, çeşitli sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetlerin zenginleştiği merkezlerden ve bu merkezlere bağımlı olan çeper alanlardan oluşmaktadır. Bu kentsel eşitsizlik biçimine merkez ve çeper teorisi adı verilmektedir.

Merkezi İş Alanları (MİA), finans, ticaret, turizm, yükseköğretim ve idari kurumlar gibi yüksek gelirli ve eğitilmiş nüfusun yoğun olarak yaşadığı alanlardır. MİA'larda yaşayanlar, genellikle beyaz yakalı, yöneticiler ve yaratıcı sınıflardan oluşmaktadır. Çeper ise, sanayisizleşme sürecinde kentin merkezinden dışına itilen sanayi alanları ve düşük gelirli, eğitimsiz ve göçmen nüfusun yaşadığı alanlardır. Son yıllarda, küresel göç kriziyle birlikte kentin çeperlerine göçmen ve mülteciler de eklenmiştir.

Mekânsal dışlanma, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde yaygın bir sorundur. Bu durum, kentsel eşitsizlik ve kentsel ayrılmaya yol açmaktadır. Kentin merkezindeki zengin ve ayrıcalıklı kesimler, güvenli ve konforlu yaşam alanlarına sahipken, kentin çeperlerinde yaşayan yoksul ve dışlanmış kesimler, gürültü, trafik, suç, şiddet ve eğitimsizlik gibi sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. İkinci grup literatürde kentsel çeper olarak adlandırılmaktadır. Bu çeperlere verilen isimler ülkeden ülkeye değişmektedir. ABD’de getto, Avrupa’da yoksun semt olarak adlandırılan kentsel çeperler (Mugnano, 2012), Türkiye’de ise yoksulluğu ve dışlanmışlığı çağrıştıran gecekondu, kenar mahalle ve varoş gibi kelimelerle isim bulmuştur.

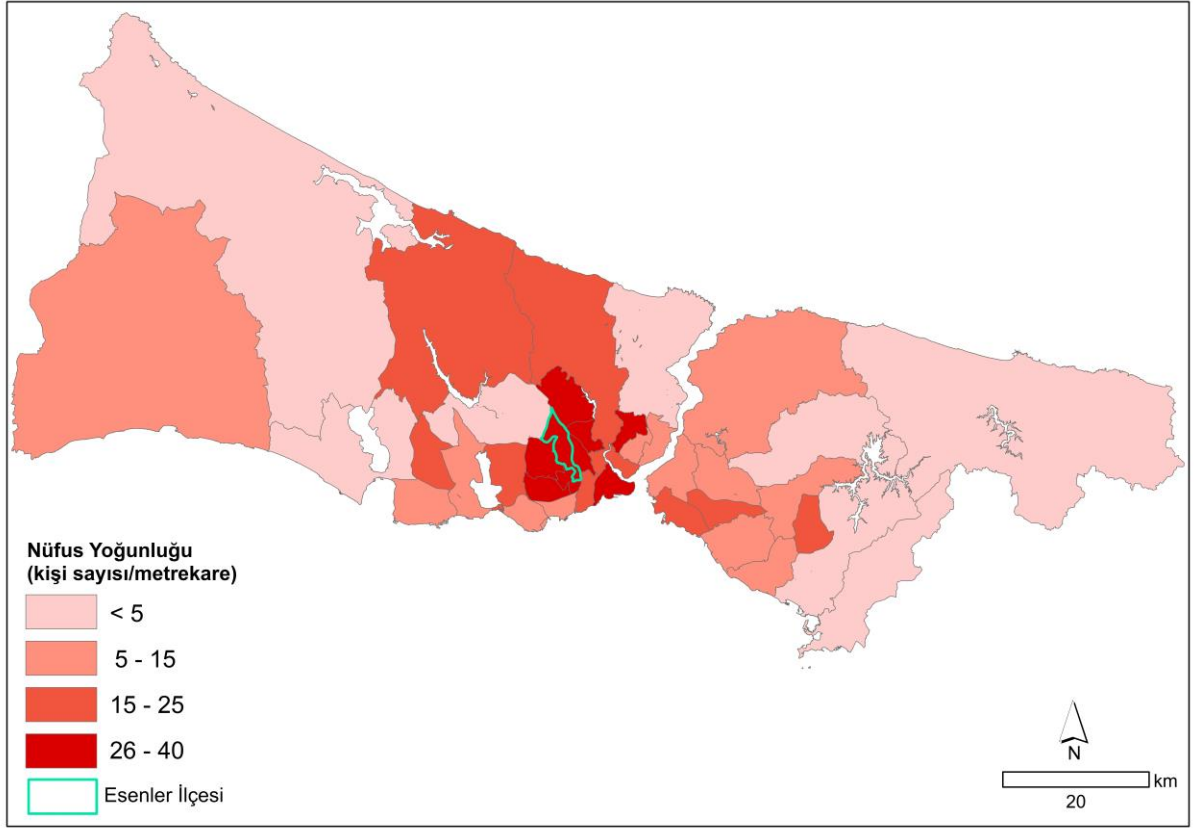
2020 verilerine göre İstanbul, dünyanın en kalabalık şehirlerinden biridir ve yaklaşık 15 milyonluk nüfusuyla dünyanın 12., Türkiye’nin ise en büyük kentidir. Ekonomik, sosyo-kültürel ve tarihi özellikleri nedeniyle Türkiye’nin kalbi olarak bilinir. Şehir, çeşitli sosyal ve ekonomik koşullara sahip 936 mahalleden oluşan 39 ilçeye ayrılmıştır. Esenler ilçesi ise İstanbul’un Avrupa yakasında İstanbul Boğazının yaklaşık 40 km batısında yer almaktadır (Şekil 5.1). İlçe İstanbul merkezinin dışında kurulsun da kuzeyinden geçen TEM Otoyolu faktörüyle lojistik açıdan bir öneme sahiptir.

Şekil 5.1. Esenler İlçesi’nin konum haritası.

19 km²'lik bir alanı kaplayan Esenler ise; Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından sağlanan 2020 Adrese Dayalı Nüfus Sayımı istatistiklerine göre 450.344 insandan oluşan bir

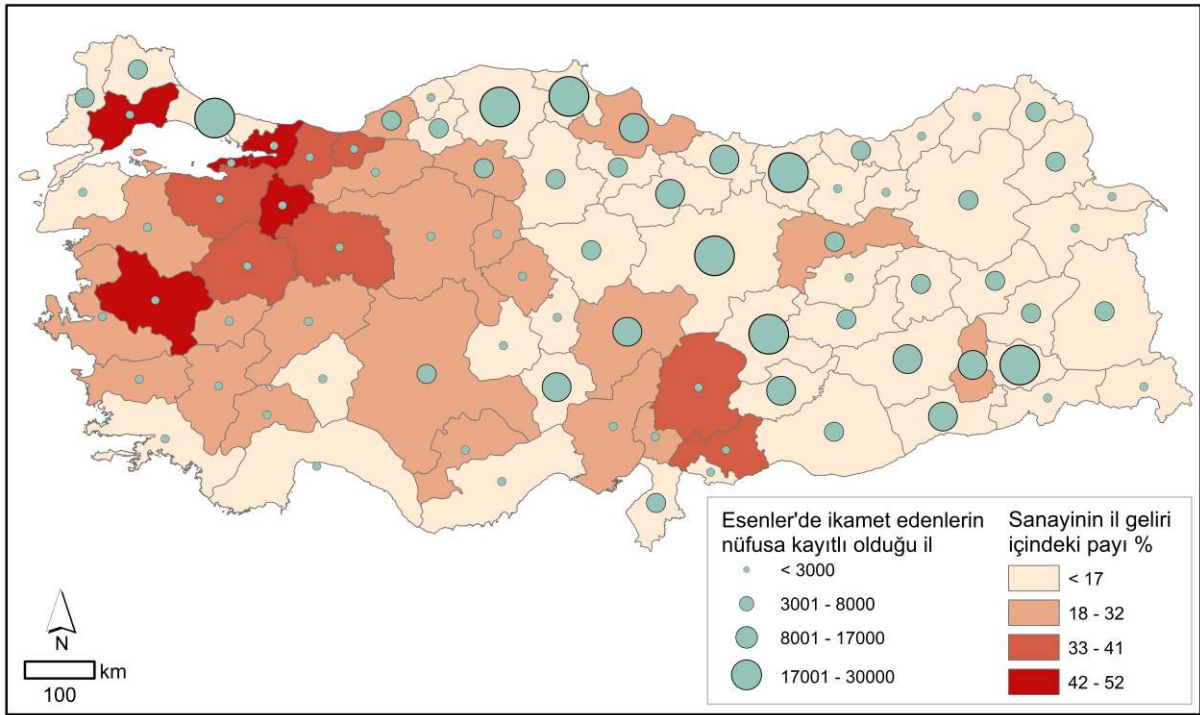
nüfusa sahiptir. Buna göre; km² başına düşen insan sayısı 23702'dir. Bu yönüyle, il ortalamasından yaklaşık sekiz kat fazla bir nüfus yoğunluğuna sahiptir (Şekil 5.2.).

Şekil 5.2. İstanbul'da ilçelere göre nüfus yoğunluğu (Ay ve Kılıç, 2023b).

Veri kaynağı: (TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2022)

Bu yoğun demografik peyzajın nedenlerinden birisi Esenler'in sahip olduğu İstanbul'un merkez bölgelerine göre düşük kira fiyatlarının çevre kentlerden, kırsal bölgelerden ve iç savaşın yaşandığı ülkelerden gelen göçmenler için uygun olmasıdır. Şekil 5.3'te görüleceği üzere Esenler'de ikamet eden vatandaşların büyük çoğunluğu oldukça geliri düşük İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'daki illerden gelmiştir.

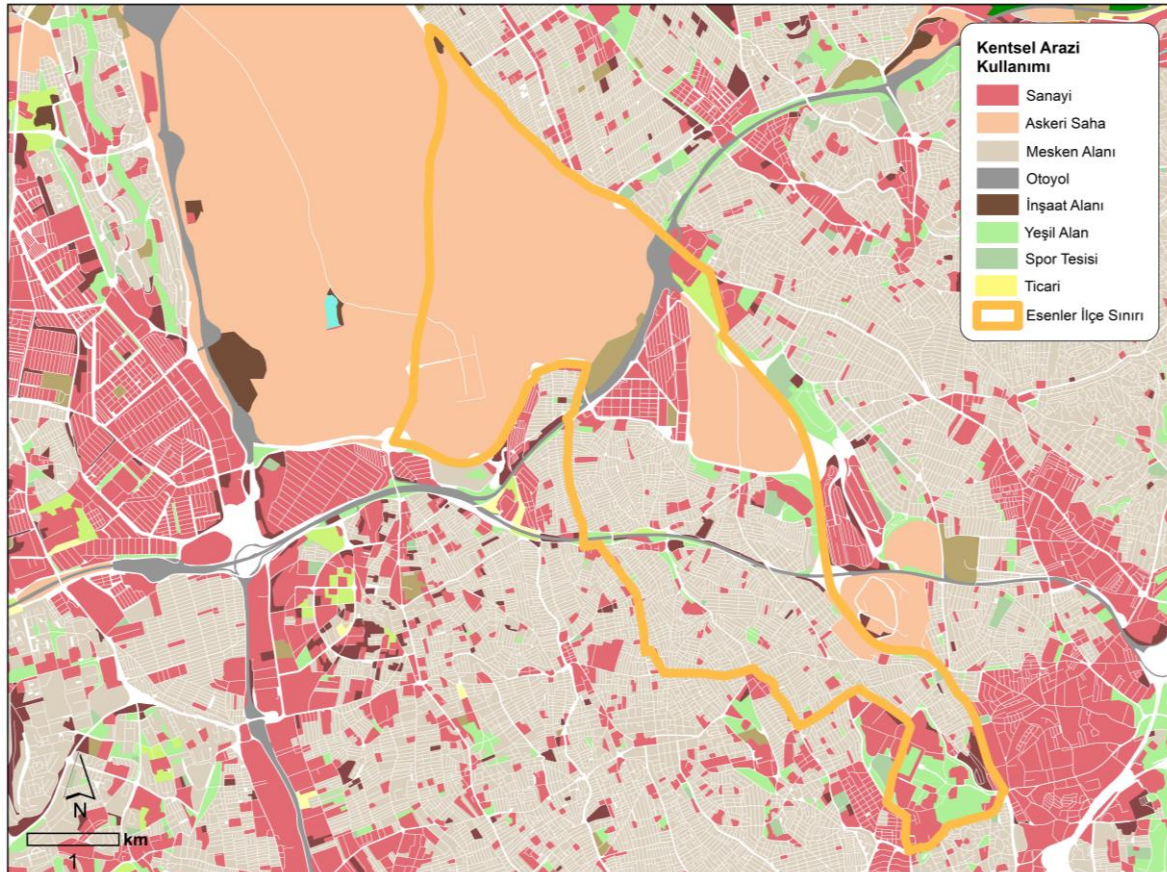
Şekil 5.3. Esenlerlilerin doğum yerleri ve ilçeye göçün sanayileşmeyle ilişkisi
Kaynak: (Ay ve Kılıç, 2023b)

Göçmenlerin Esenler'i tercih etmesinin temel nedenlerinden biri, ilçenin hemen yakınında yer alan sanayi alanlarında çalışmak ve işe daha kısa mesafede gitme ihtiyacıdır. Çeper ilçeleri ile sanayi kuruluşları arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki, iki yönlü olarak gerçekleşmektedir.

Birinci yön, yüksek kar amacı güden firmaların işsizliğin yüksek olduğu yerlerin çevresine fabrikalarını kurmasıdır. Bu sayede, firmalar merkezi yerlerde geçerli olan maaştan daha düşük maaşlara ikna olabilecek işçileri çalıştırabilmektedir. Bu yol, Avrupa'daki büyük firmaların üretim merkezlerini Orta Doğu, Afrika ve Asya gibi çeper ülkelere taşımasının başlıca nedenidir. İkinci yön, kentin dışına yayılan sanayi alanlarının etrafına zamanla kırsal yörelerden işsizlik nedeniyle göç eden grupların Esenler, Bağcılar ve Gaziosmanpaşa gibi çeper ilçelere yerleşmesidir. Sanayi alanlarının etrafına yerleşmek, hem ulaşım hem de arazi değerinin düşük olması gibi önemli avantajlar sağlamaktadır.

Sonuç olarak, Tümerterkin'in (1997) öne sürdüğü gibi İstanbul'da şehrin çepere yayılmasında, sanayi faaliyetlerinin büyük rol oynadığı söylenebilir. İstanbul'da kentsel alanın genişlemesi sanayi faaliyetleri öncü rolü oynamıştır (Şekil 5.4). Sanayi alanlarının etrafında kırsaldan göç eden insanların inşa ettiği gecekondu ve kaçak binalardan oluşan konut alanları İstanbul'da merkezin dışında bir çeper kent meydana getirmiştir. Bir tür kentsel çeperlenme

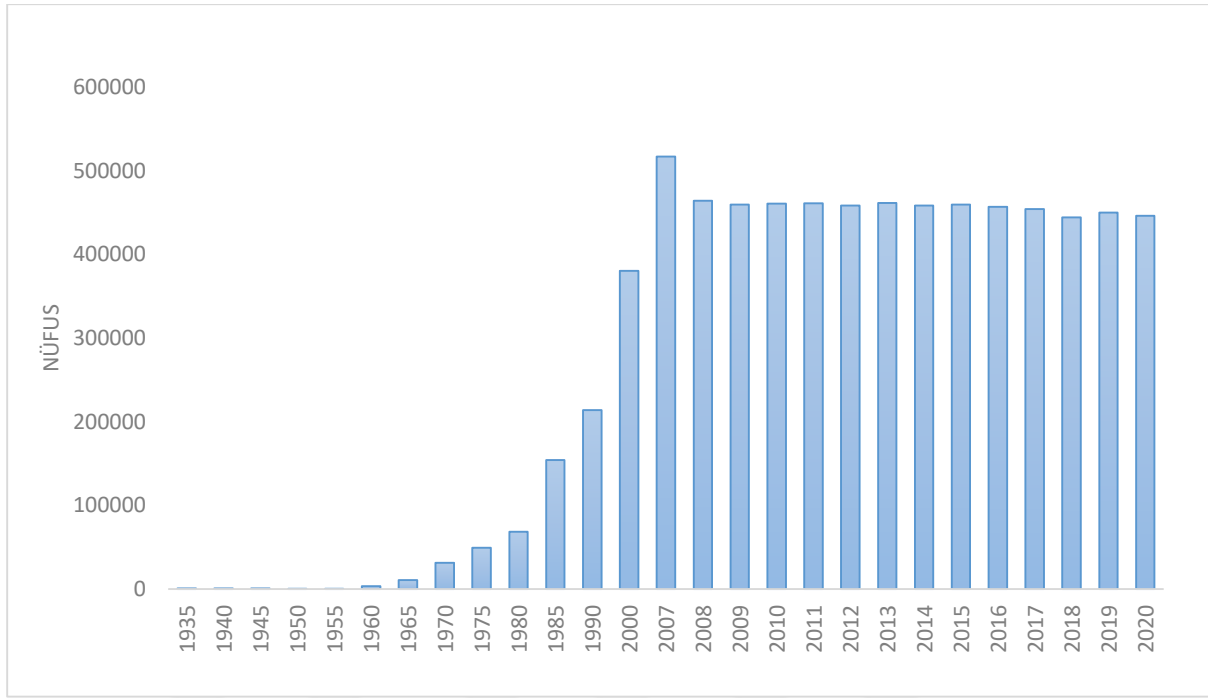
olarak adlandırabileceğimiz bu süreçte fabrikaların etrafında işçi banliyöleri gelişim göstermiştir. Özden (2008) kent çeperine konumlanmış kaçak yapılardan oluşan bu yerleşmeleri, metropolitan alanla uyuşmadığını, denetimden uzak bir biçimde kendi “cumhuriyetlerini” kurarak kenti tehdit eder hale geldiklerini savunmaktadır.

Şekil 5.4. Esenler ve çevresinde kentsel arazi kullanım haritası.

Veri Kaynağı: (Copernicus, Urban Atlas, 2018)

1970 yılına kadar İstanbul'un bir köyü olan Esenler hızla büyüyerek on yıl içinde yaklaşık 350.000 nüfusa ulaştı ve 1993 yılında bir belediye teşkilatına sahip oldu. 90'lardan günümüze doğru ilçedeki nüfus 400.000'i aşarak Türkiye'deki 37 ilin nüfusundan daha büyük bir semte dönüşmüştür (Grafik 5.1).

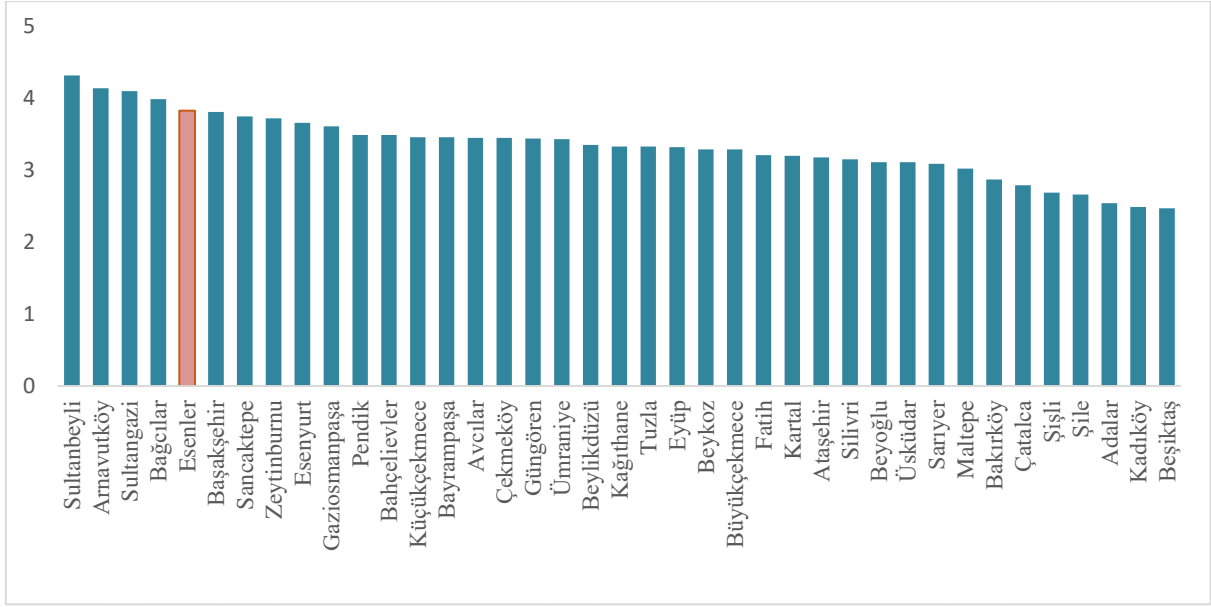
Grafik 5.1. Esenler ilçesinde nüfusun gelişimi (1935-2020).
Veri kaynağı: (TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2020)

İlçenin yeni merkez Esenler otobüs terminaline ve ana karayollarına yakınlığı ticarileşme eğilimlerini yoğunlaştırdı ve hem konut hem de iş piyasalarında büyük ölçüde devlet düzenlemeleri ve denetiminin dışında var olan geniş bir kayıt dışı sektör yarattı. Bugün ilçe ağırlıklı olarak konut olmakla birlikte, bazı apartmanların bodrum katları yerel halkın istihdam edildiği ‘konfeksiyon’ adı verilen giyim üretim atölyeleri olarak kullanılmaktadır (Şekil 5.5). Konfeksiyonlar çorap, iç çamaşırı, pantolon ve terlik gibi temel giyim ürünlerini ihraç etmektedir. İlçenin çevresindeki sanayi işletmelerinde çalışan Esenlilerin bir kısmı kayıt dışı ekonominin işlediği bu konfeksiyon atölyelerinde sağlık güvencesiz ve sigortasız şartlarda çalışmaktadır.

Şekil 5.5. Esenler'in Oruçreis ve Turgut Reis mahallelerindeki konfeksiyonların dağılışı.

Bunun yanında hane halkı büyüklüğünde de Esenler en yoğun ilçelerden birisidir (Grafik 5.2). Bu durum hanenin kalabalık olmasının yanı sıra hane gelirinin daha fazla paylaşması anlamına da gelmektedir. Bir işçi sınıfı semti olduğu düşünüldüğünde 3,83 hane halkı büyüklüğü, aylık gelirin gıda, konut ve eğitim harcamaları arasında dengeli bir biçimde paylaşılmasını da zorlaştırmaktadır.

Grafik 5.2. İstanbul'da ilçelere göre ortalama hane halkı büyüklüğü
Veri kaynağı: (TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2022)

İstanbul'un en kalabalık ilçelerinden biri olan Esenler, son yıllarda hızlı bir kentleşme sürecine girmiştir. Bu süreç, beraberinde birçok sorunu da getirmiştir. İlçeyle ilgili yapılan çalışmalarda, Erman ve Eken'in (2004) kentsel şiddet, Angın (2017), Yulu (2017) ve Hardal (2019)'ın kentsel dönüşüm, Küçük ve Özden (2019)'in kentsel dönüşüm ve güvenlik sorunları, Acar (2019)'ın mahalle ve aile apartmanı ilişkisi gibi konular öne çıkmaktadır. Bu çalışmalar, Esenler'in hem sınıfsal hem de yoğun nüfuslu durumunun, kentin sorunlarını şekillendirmede önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Bir yandan, çarpık kentleşmenin getirdiği altyapı sorunları, ilçede yaşayanları olumsuz etkilemektedir. Altyapı yetersizliği, ulaşım, temizlik ve sağlık hizmetlerinin kalitesini düşürmektedir. Diğer yandan, şiddet ve güvenlik gibi sorunlar, semtin toplumsal düzenini tehdit etmektedir. Esenler, İstanbul'un en yüksek suç oranına sahip ilçelerinden biri olarak bilinmektedir.

Kentsel dönüşüm, ilçenin sorunlarını çözmek için bir fırsat olarak görülebilir. Ancak, dönüşümün, mevcut sorunları daha da derinleştirmemesi için dikkatli bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Örneğin, dönüşümün, kentsel şiddeti ve güvenlik sorunlarını azaltacak şekilde tasarlanması önemlidir. Ayrıca, dönüşümün, kentin sosyal dokusunu korumaya ve güçlendirmeye yönelik olması gerekmektedir. İlçede yaşayanların büyük bir kısmı, orta ve alt gelir grubundandır. Bu nedenle, sakinlerin ekonomik şartlarının kentsel dönüşüm için yeterli olup olmadığı, bir endişe kaynağıdır. Yeni konutların, sakinlerin ekonomik şartlarına uygun

olması önemlidir. Aksi takdirde, sakinler yeni konutları karşılayamayabilir ve kentsel dönüşümün temel hedeflerine ulaşılması zorlaşabilir.

1.1.1. Esenler’de eğitimin altyapısı

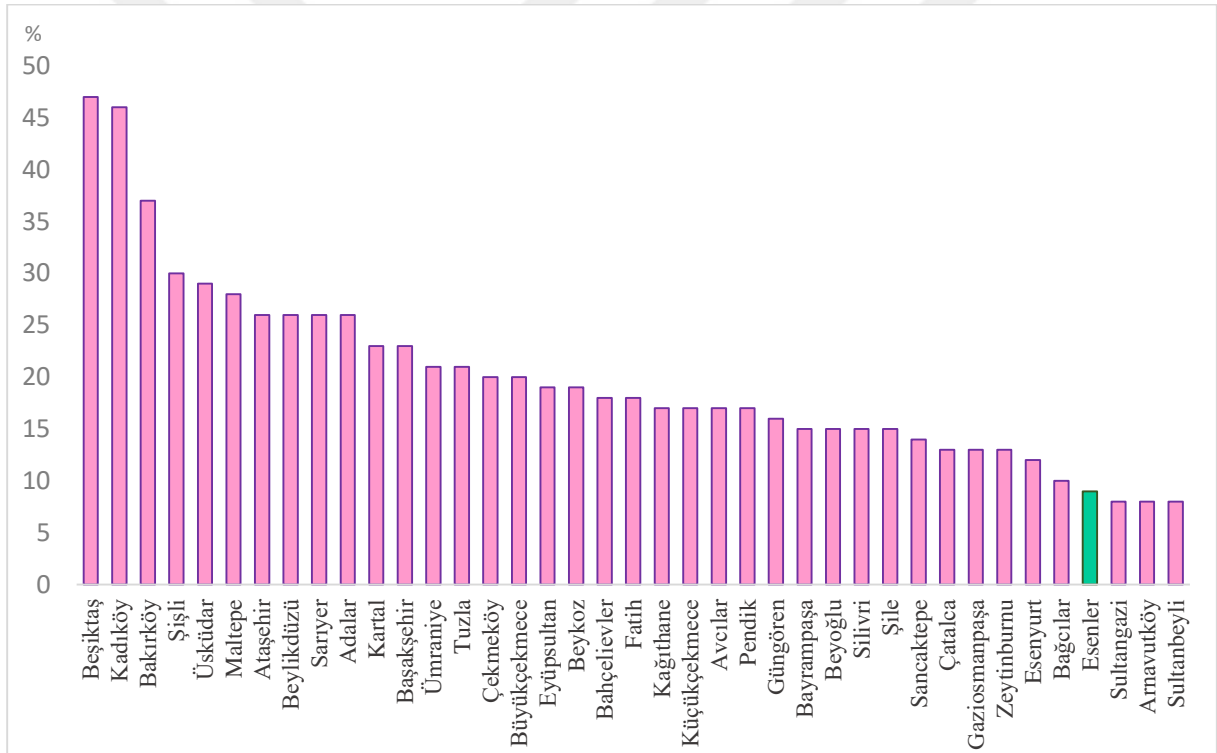
Beşeri coğrafyacılar, son yıllarda eğitim ve mekân ilişkisini konu alan araştırmalar yapmıştır. Bu araştırmaların odak noktası, eğitim mekânlarının çocukların yaşamları üzerindeki etkisidir (Holloway vd., 2010). Yoğun nüfuslu şehirlerde, rekreasyonel alanlar sınırlı olduğu için öğrenciler, kapalı ve kalabalık sınıflarda eğitim almak zorunda kalmaktadır. Bu durum, çocukların fiziksel ve sosyal gelişimini olumsuz etkileyebilir (Holt, 2007; Daniel ve Gustafsson, 2010). Eğitimin neoliberalleşmesi, devlet okullarına ayrılan kaynakları azaltmıştır. Bu durum, devlet okullarında eğitim kalitesinin düşmesine neden olmuştur. Devlet okullarında spor, sanat ve yaratıcı etkinlikler için yetersiz altyapı bulunmaktadır. Bu nedenle, aileler, çocuklarını özel okullara göndermeyi tercih etmektedir. Özel okullarda ise, öğrencilerin sportif, sanatsal ve yaratıcı yeteneklerini geliştirmeye yönelik zengin bir altyapı bulunmaktadır. Bu durum, özel okul öğrencilerinin devlet okul öğrencilerine göre daha avantajlı olmasına neden olmaktadır.

İstanbul, dünyanın en kalabalık şehirlerinden biridir. Şehir, 16 milyondan fazla nüfusa sahiptir ve bu nüfusun çoğunluğu kentsel alanlarda yaşamaktadır. Bu durum, İstanbul’da rekreasyonel alanların sınırlı olmasına neden olmaktadır. Şehirdeki parklar, bahçeler ve spor alanları, nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamayacak kadar azdır. Bu durum, çocukların fiziksel ve sosyal gelişimini olumsuz etkileyebilir. Özellikle, İstanbul’un kenar mahallelerinde yaşayan çocuklar, rekreasyonel alanlara erişim konusunda daha fazla zorluk yaşamaktadır. Bu mahallelerde, aileler genellikle dar gelirlidir ve bu nedenle çocuklarını özel okullara göndermek için yeterli paraları yoktur. Bu durum, çocukların nitelikli eğitim fırsatlarından yararlanmalarını engellemektedir.

İstanbul’da eğitimin neoliberalleşmesi de, devlet okullarının durumunu olumsuz etkilemektedir. Devlet okullarına ayrılan kaynaklar, özel okullara ayrılan kaynaklara kıyasla daha azdır. Bu durum, devlet okullarında eğitim kalitesinin düşmesine neden olmaktadır. Devlet okullarında spor, sanat ve yaratıcı etkinlikler için yetersiz altyapı bulunmaktadır. Bu durum, çocukların yeteneklerini geliştirmelerini engellemektedir. Bu nedenle, İstanbul’daki aileler, çocuklarının daha iyi bir eğitim almasını sağlamak için özel okullara göndermeyi tercih etmektedir. Özel okullarda, öğrencilerin sportif, sanatsal ve yaratıcı yeteneklerini geliştirmeye yönelik zengin bir altyapı bulunmaktadır. Bu durum, özel okul öğrencilerinin devlet okul öğrencilerine göre daha avantajlı olmasına neden olmaktadır. Örneğin, İstanbul’da bulunan bir

özel okul, öğrencilerine futbol, basketbol, voleybol, yüzme, tenis, satranç, müzik, resim ve drama gibi çeşitli spor ve sanat etkinlikleri sunmaktadır. Bu etkinlikler, öğrencilerin fiziksel ve sosyal gelişimine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, öğrencilerin yeteneklerini keşfetmelerine ve geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Özel okullardaki bu zengin altyapı, İstanbul'daki ailelerin özel okulları tercih etmelerinin en önemli nedenlerinden biridir. Aileler, çocuklarının daha iyi bir eğitim almasını ve yeteneklerini geliştirmesini istemektedir. Bu nedenle, özel okullar, İstanbul'daki eğitim sisteminde önemli bir rol oynamaktadır.

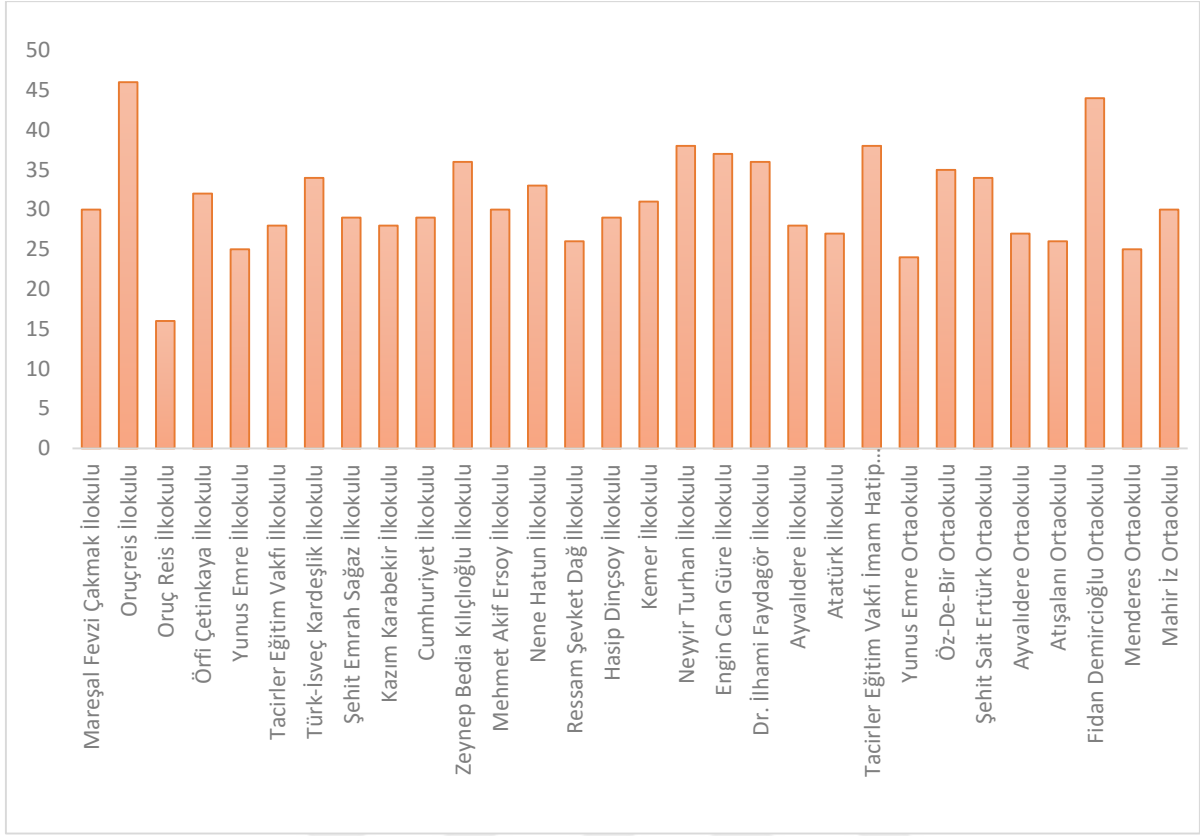
Düzensiz göç ve kentleşme deneyimlerinin yanında, sosyokültürel açıdan yeterli bir seviyeye ulaşamayan Esenler nüfusu düşük bir eğitim seviyesine sahiptir. Nüfusun sadece %9'u üniversite mezunuyken %74'ü ilköğretim mezundur (Grafik 5.3). İstanbul genelinde üniversite mezunu ortalaması olan %19'un altında kalmaktadır.

Grafik 5.3. İstanbul'da ilçelere göre üniversite mezunu oranı.

Veri kaynağı: (TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri, 2022)

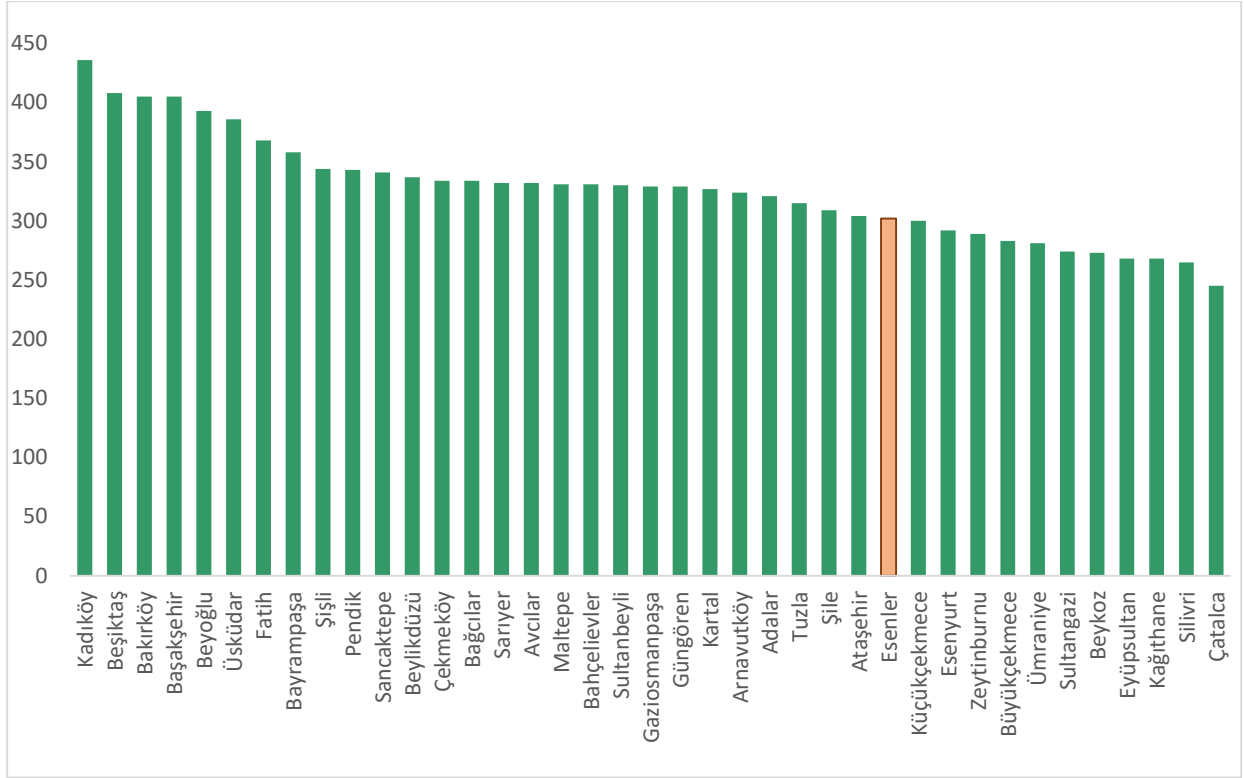
Bu seviyede olumsuz eğitim özelliklerine rağmen ilçedeki öğrencilerin eğitim seviyesinin yükselmesinde dezavantajlı durumlar bulunmaktadır. İlçedeki ilköğretim eğitim altyapısı nüfusunun %28'ini oluşturan çocuklar için yetersiz kalmaktadır. Örneğin; öğretmen başına düşen ortalama öğrenci sayısı 31'dir (Grafik 5.4).

Grafik 5.4. Esenler ilçesindeki ilkokullarında ortalama sınıf mevcudiyeti.

Veri kaynağı: (MEB, İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2020)

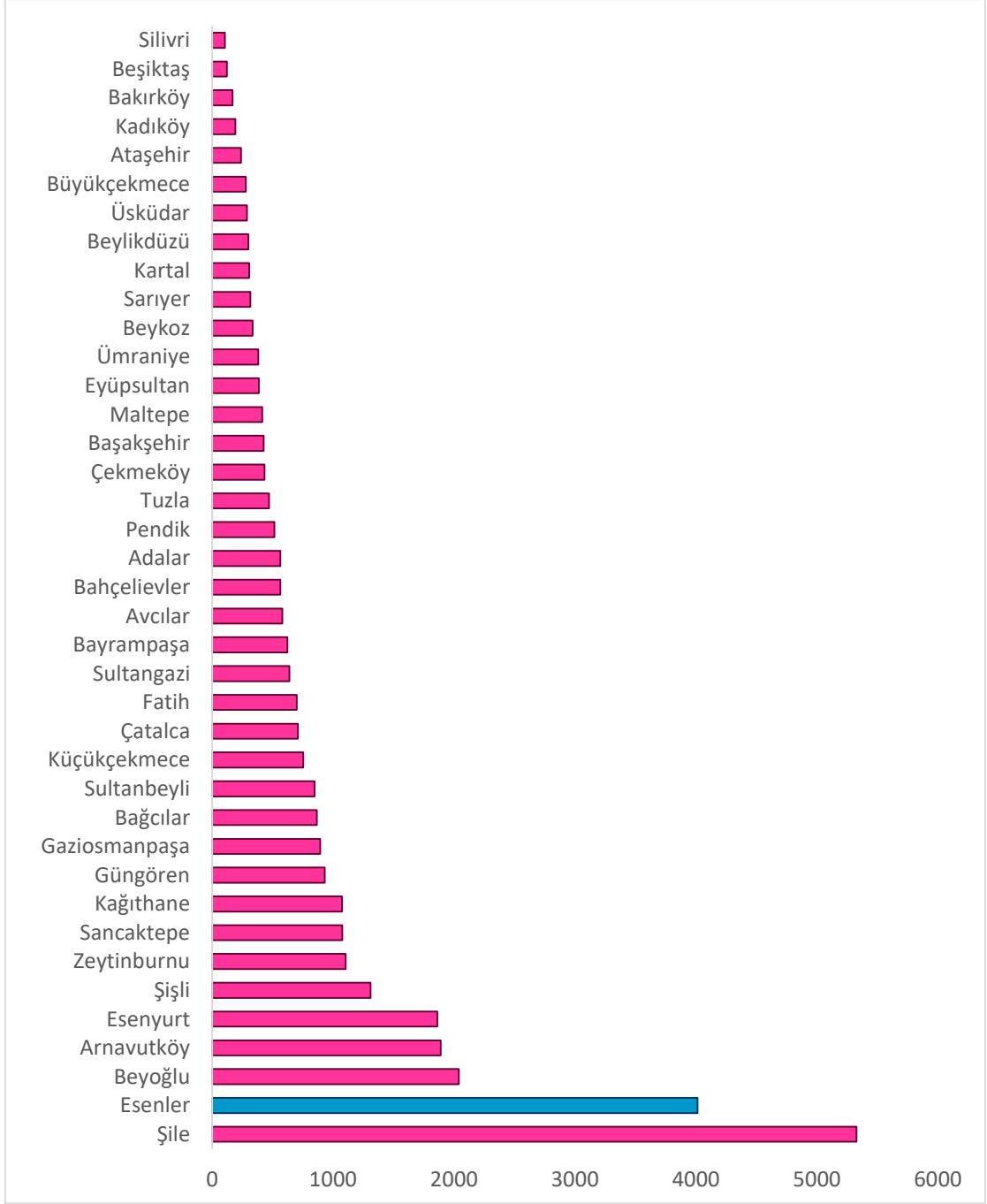
Hem ailelerin eğitim seviyesinin düşük olması hem de okullardaki dersliklerin yetersizliği öğrencilerin nitelikli eğitime erişmesinde engel olmaktadır. Bu handikap, öğrencilerin mahallelerindeki liselerin başarısına da yansımaktadır. Esenler'deki liselere giriş sınavlarından elde ettikleri başarı seviyesine olumsuz olarak yansımıştır. Liselerin taban puanı ortalaması merkez ilçelere göre çok düşük düşük olan Esenler'de aileler çocuklarını bu okullara göndermek durumunda kalmaktadır (Grafik 5.5).

Grafik 5.5. İstanbul’da ilçelere göre liselerin ortalama taban puanları.

Veri kaynağı: (MEB, İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2020)

Kalabalık sınıfların öğrencilerin öğrenmesini olumsuz etkilediğine dair birçok araştırma bulunmaktadır (Hattie, 2009; Brophy, 2008). Bu araştırmalar, kalabalık sınıflarda, öğrencilerin dikkatlerini toplamaları, öğretmenleri anlamaları ve aktif olarak öğrenmeye katılmalarının zorlaştığını göstermektedir. Bu durum, öğrencilerin akademik başarılarını ve motivasyonlarını olumsuz etkilemektedir. Alt yaş gruplarının okul öncesi eğitimi açısından da semtin eğitim hizmetlerinin mevcudiyeti oldukça kısıtlıdır. Semtte anaokulu başına 2000’i aşkın çocuk düşmesi, erken eğitimin sağlayacağı bireysel gelişimi engelleyen bir durumdur (Grafik 5.6).

Grafik 5.6. İstanbul’da anaokulu başına düşen çocuk sayısının ilçelere göre dağılışı

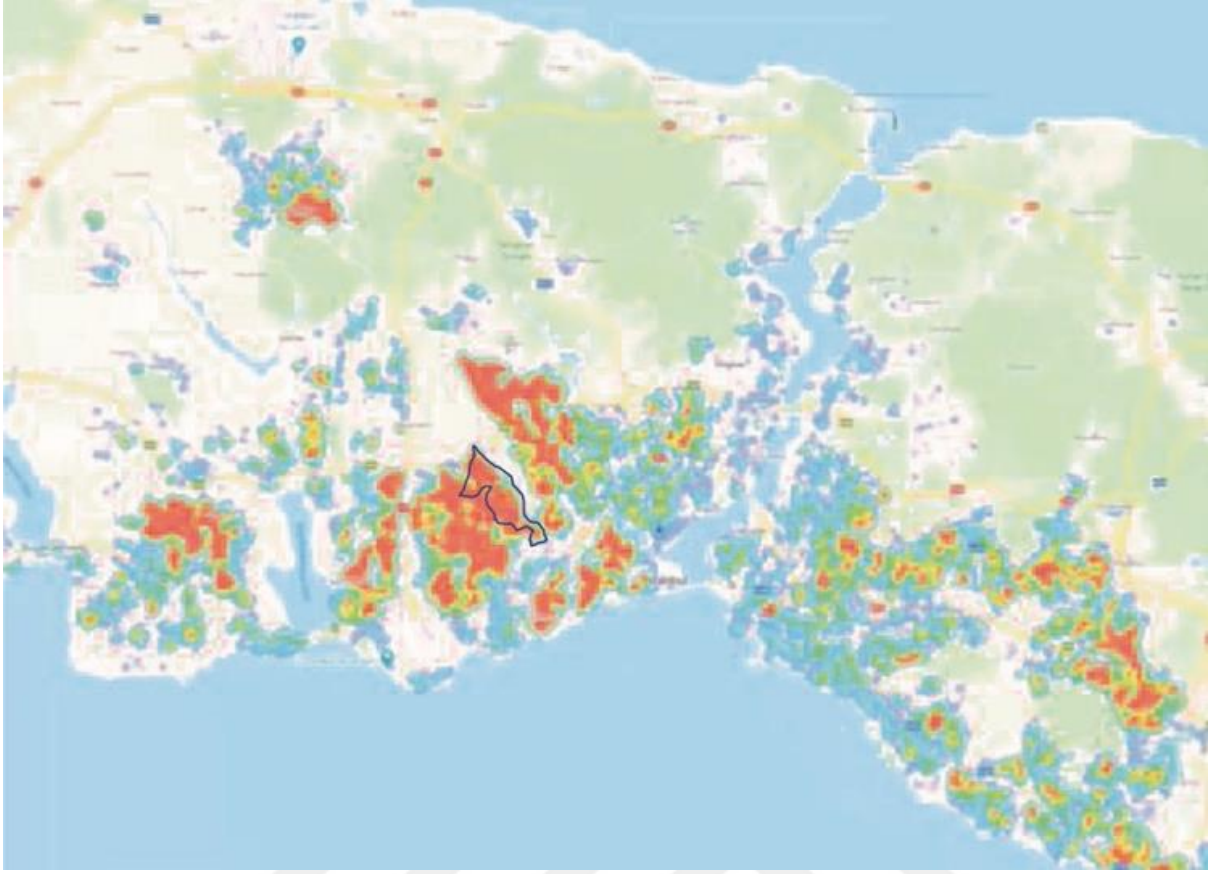
Veri kaynağı: (Sağlık Bakanlığı, İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2020)

Esenler’de anaokulu başına düşen çocuk sayısı oldukça yüksektir. Bu durum, öğretmenlerin öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarını karşılayamamasına ve öğrencilerin öğrenme deneyimlerinin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Kalabalık sınıflarda, öğrenciler dikkatlerini toplamak ve öğretmenlerini anlamak için daha fazla çaba sarf etmek zorunda kalmaktadır. Bu durum, öğrencilerin akademik başarılarını ve motivasyonlarını olumsuz

etkilemektedir. Esenler'de okul öncesi eğitiminin kalitesini artırmak için, anaokulu sayısının artırılması ve sınıf mevcutlarının düşürülmesi gerekmektedir. Bu durum, öğretmenlerin öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarını daha iyi karşılamasına ve öğrencilerin öğrenme deneyimlerini daha verimli hale getirmeye yardımcı olacaktır. Ancak, Esenler'de okul öncesi eğitiminin mekânsal altyapısının kısıtlı olması, eğitimin kalitesini artırmayı zorlaştırmaktadır. İlçenin nüfusunun hızla artması, okul öncesi eğitim ihtiyacını da artırmaktadır. Ancak, bu ihtiyacı karşılamak için yeterli kaynak ayrılması gerekmektedir.

1.1.2. Esenler'de sağlık hizmetlerinin altyapısı

İtalya pandemiye kontrol etmekte en çok zorlanan ülkelerden birisi olmuştur. Okul, ofis ve kafe, restoran ve müze gibi kamusal mekânlar kapatılmasına rağmen vaka oranlarının hızı durmak bilmedi. İşçi sınıfı kesiminden virüsün kontrol altına alınması için fabrikaların da kapatılması gerektiğine dair protestolar başladı. Fabrikalar kapatıldıktan sonra vakaların artış hızı duraklamaya başladı. Dolayısıyla, fabrikaların virüsün yayılmasında rol oynayan başlıca yerlerden biri olduğu anlaşıldı. Bu durumun temel nedeni fabrikalardaki çalışma koşullarıdır (Bajos vd, 2021). Ağır fiziki koşullar altındaki işçiler fabrika alanlarında uygun sosyal mesafeyi kuracak alan bulmakta zorlanıyordu. Esenler'in de tipik geçim kaynağı sanayi faaliyetleri olduğu için fabrikaların sosyal mesafeyi korumaya engel çalışma şartları nedeniyle semt genelinde vaka sayıları kentin merkezi alanlarına göre daha fazlaydı (Şekil 5.6).

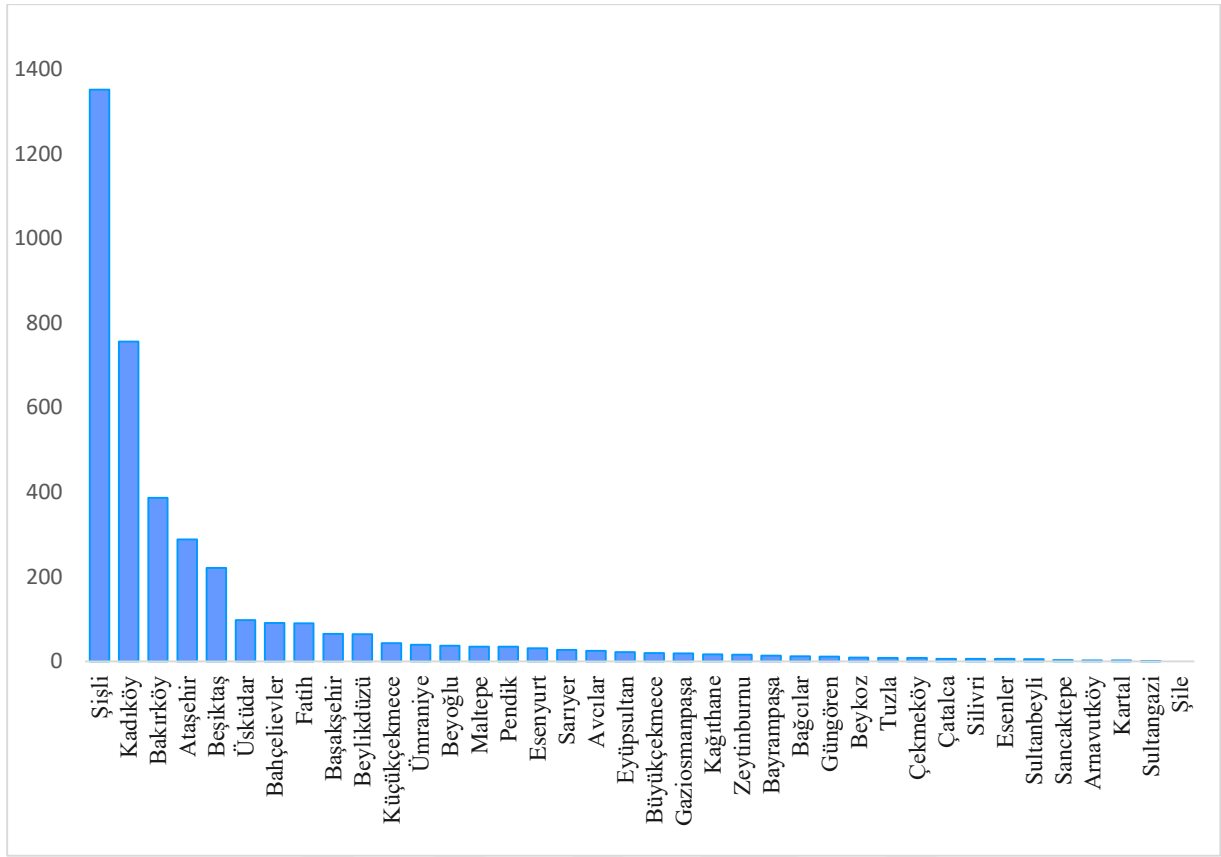

Şekil 5.6. Covid-19 vakalarının İstanbul'daki mekânsal yayılımı (Nisan, 2020).

Kaynak: (Sağlık Bakanlığı, 2020)

İşçi sınıfında ağır çalışma koşulları nedeniyle fiziksel yıpranın diğer toplumsal sınıflara göre daha yaygın olduğu göz önünde bulundurulursa fiziki tedavi açısından da bir yoksunluğun bulunması endişe verici durumdur. İstanbul'un en kalabalık ilçelerinden biri olan Esenler, aynı zamanda önemli bir sanayi merkezidir. Bu nedenle, ilçede yaşayan nüfusun büyük bir kısmı işçi sınıfındandır. İş koşullarının ağırlığı ve düşük yaşam standartları, Esenler halkının sağlık sorunlarını daha da artırmaktadır.

Esenler'de sağlık hizmetlerine erişim, nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. İlçede, Şişli, Kadıköy ve Bakırköy gibi ilçelerde bulunan muayenehanelere göre çok daha az sayıda sağlık kuruluşu bulunmaktadır (Grafik 5.7). 2022 yılı verilerine göre, Esenler'de 9 adet muayenehane ve 1 adet toplum sağlığı merkezi bulunmaktadır. Bu durum, Esenler'de yaşayan nüfusun, özellikle de işçi sınıfının, sağlık hizmetlerine ulaşmasını zorlaştırmaktadır.

Grafik 5.7. İstanbul’da muayenelerin ilçelere göre dağılışı.
Veri kaynağı: (Sağlık Bakanlığı, İstanbul İl Sağlık Müdürlüğü, 2020)

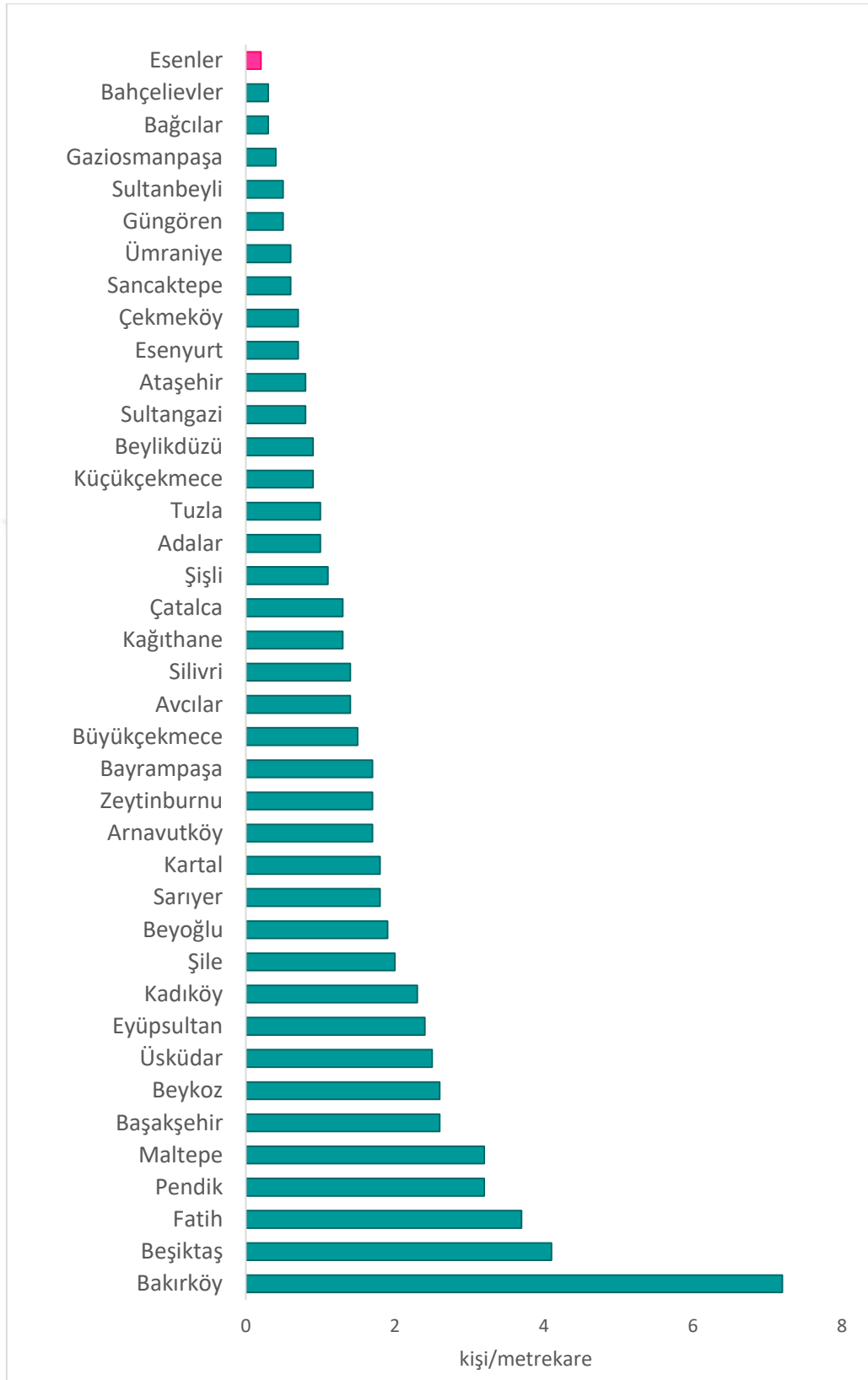
Esenler'deki sağlık hizmetlerinin yetersizliği, hem özel hem de kamu sağlık hizmetlerinden kaynaklanmaktadır. Öte yandan, Esenler'in işçi sınıfı nüfusunun ağır çalışma koşulları nedeniyle fiziksel yıpranmaya daha açık olması, fiziki tedaviye olan ihtiyacı da artırmaktadır. Ancak, ilçede fiziki tedavi hizmetlerine erişim de oldukça sınırlıdır.

Esenler'de sağlık hizmetlerine erişimin önündeki engeller, ilçenin sağlık sorunlarını daha da artırmaktadır. Bu durumun giderilmesi için, hem özel hem de kamu sağlık kuruluşlarının Esenler'e yatırım yapması gerekmektedir. Ayrıca, işçi sınıfının sağlık sorunlarına yönelik daha kapsamlı politikalar geliştirilmelidir.

1.1.3. Esenler’de kentsel yeşil alan yoksunluğu

Esenler, İstanbul'un en yoğun nüfuslu ilçelerinden biridir. İlçenin nüfusu, 2022 yılı itibarıyla yaklaşık 445.000 kişidir. Bu yoğun nüfus, ilçedeki yapılaşmanın da yoğun olmasına neden olmaktadır. Kentsel arazi kullanım haritasına göre, Esenler'de binalar arasında neredeyse boş alan kalmamıştır. Bu durum, ilçenin yeşil alanlar bakımından yoksun olmasına neden olmaktadır. İlçedeki kişi başına düşen yeşil alan miktarı, sadece 0,4 metrekaredir (Grafik 5.8). Bu miktar, İstanbul'un diğer ilçelerine göre oldukça düşüktür.

İlçedeki yeşil alanların yetersizliği, ilçe sakinlerinin rekreasyon açısından alan bulmakta zorlanmasına neden olmaktadır. Özellikle, ağır iş koşulları nedeniyle boş vakti kısıtlı olan ilçe sakinleri, bu duruma daha fazla maruz kalmaktadır. Yeşil alanlar, insanlar için önemli bir yere sahiptir. İnsanlar, yeşil alanlarda dinlenmek, eğlenmek ve sosyalleşmek için vakit geçirmektedir. Ayrıca, yeşil alanlar, hava kalitesini iyileştirmeye ve iklim değişikliğiyle mücadele etmeye yardımcı olmaktadır. Esenler'deki yeşil alanların yetersizliği, ilçe sakinlerinin yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir. İlçe sakinlerinin, nefes alabileceği ve dinlenebileceği yeşil alanlara erişimi bulunmamaktadır. Bu durum, ilçe sakinlerinin stres ve yorgunluk seviyesini artırmaktadır.

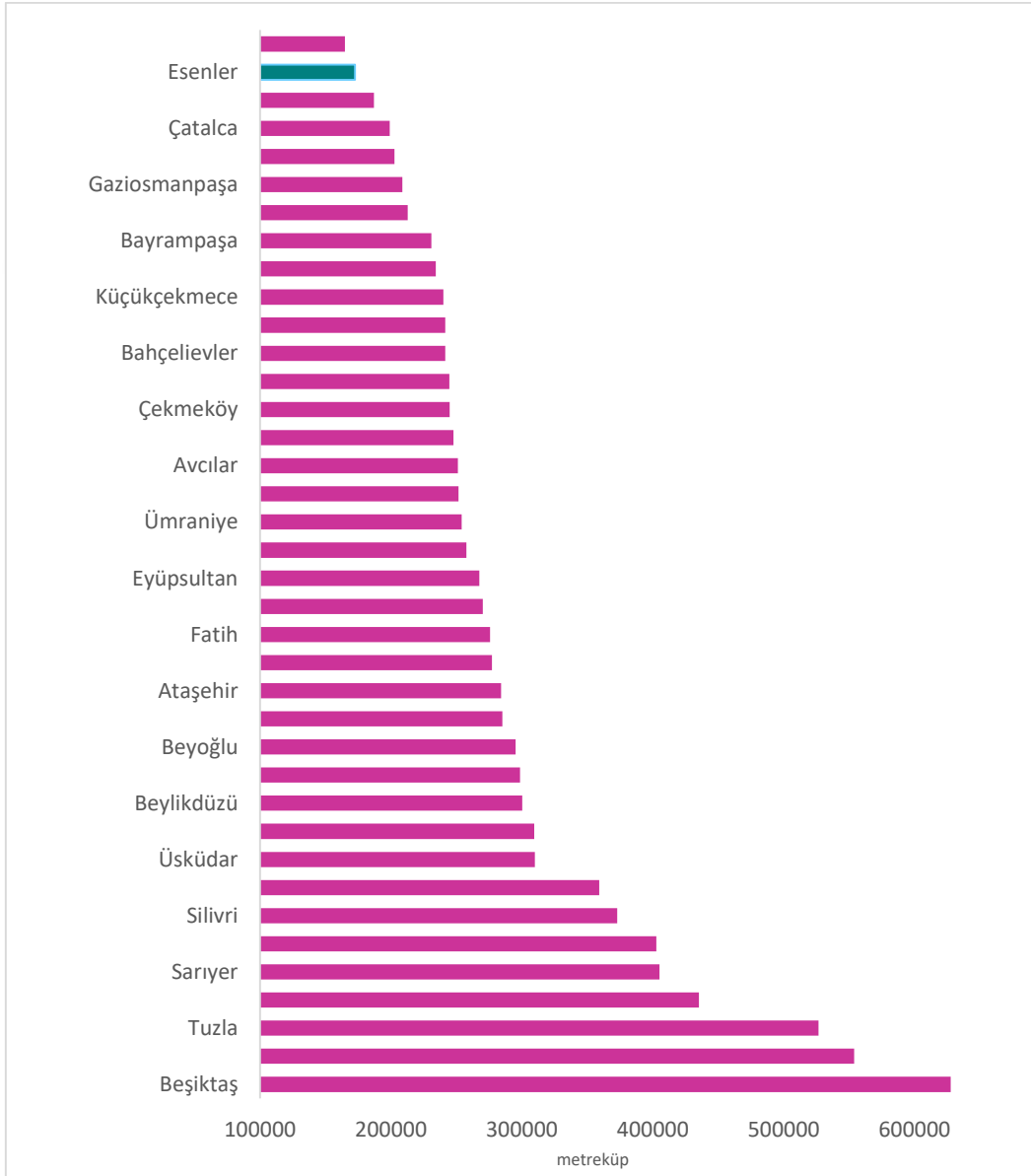

Grafik 5.8. İstanbul’da kişi başına yeşil alanın ilçelere göre dağılışı.

Veri kaynağı: (Copernicus, Urban Atlas, 2018)

1.1.1.4. Esenler’de enerji yoksunluğu

Kentsel yaşamın barınma açısından en temel gerekliliklerinden olan doğalgaz ekonomik krizin etkisiyle fiyatları alt ve orta sınıfların geçinmesini zorlaştırmaktadır. Çeper işçi sınıfı semti olarak Esenler’de hane halkı büyüklüğünün diğer semtlere göre yüksek olmasına rağmen doğalgaz tüketim oranı Kadıköy, Beşiktaş ve Bakırköy gibi beyaz yakalıların yoğun olduğu semtlerin bir hayli gerisinde kalmaktadır (Grafik 5.9)

Grafik 5.9. İstanbul’da ilçelere göre evlerde doğalgaz tüketimi.

Veri kaynağı: (İstanbul İstatistik Ofisi, Doğalgaz tüketimi, 2022)

2023 kışında hem enflasyon hem de Ukrayna-Rus savaşının etkisiyle yakıt fiyatlarının artışı İstanbul’da en çok zorlayacak semtlerin başında da Esenler gelebilir. Ekonomik krizin giderek arttırdığı gelir eşitsizliği iktisat, sosyoloji ve siyaset gibi birçok alandaki

araştırmacıların ilgi odağına çekmiştir. Artan eşitsizliğin neden olduğu toplumsal sınıflar arasındaki uçurumlar kent coğrafyasını da yakından ilgilendirmektedir. Bu boşluğu doldurmak amacıyla çalışmamız toplumsal sınıf ile kentsel mekân arasında yakın ilişki olduğunu göstermektedir. Toplumsal sınıfların kentsel mekânda nasıl dağıldığını anlamak için merkez ve çeper teorisinin getirdiği yaklaşım ve kavrayışın önemi anlaşılmıştır. Kentsel çalışmaları merkezleştirip kentin çeperine doğru odağı çevirmek için özellikle işçi sınıfı semtlerindeki sosyal altyapının yoksun olduğu sonucuna varılmıştır. Bu çerçevede bir örneklem olarak Esenler ilçesi eğitim, sağlık, rekreasyon ve enerji kullanımı açısından kentsel eşitsizliklerin apaçık bir biçimde var olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda çalışmamız kentsel çeperdeki işçi sınıfı semtlerinin coğrafi analizine teori ve amprizmin birleştiren bir yaklaşım getirmektedir. Kentsel çeperdeki semtlerin sermaye gruplarının kentsel dönüşüm stratejileriyle odağında olması da semtteki yoksunlukları anlamak açısından önem arz etmektedir.

Esenler ilçesindeki sosyal altyapı yetersizliğini eğitim, sağlık, rekreasyon ve enerji konularıyla ortaya çıkartmaya çalıştım. Analiz sonucunda İstanbul'un 39 ilçesi arasında eğitim altyapısında 34., sağlık hizmetlerinde 33., kentsel yeşil alan varlığında 39. ve doğalgaz kullanımında 38. sırada yer aldığı ortaya çıkmıştır. Bu bulguları kentsel yoksulluk, kenar semtler ve geride bırakılmış yerler açısından şu çerçevede değerlendirebilir:

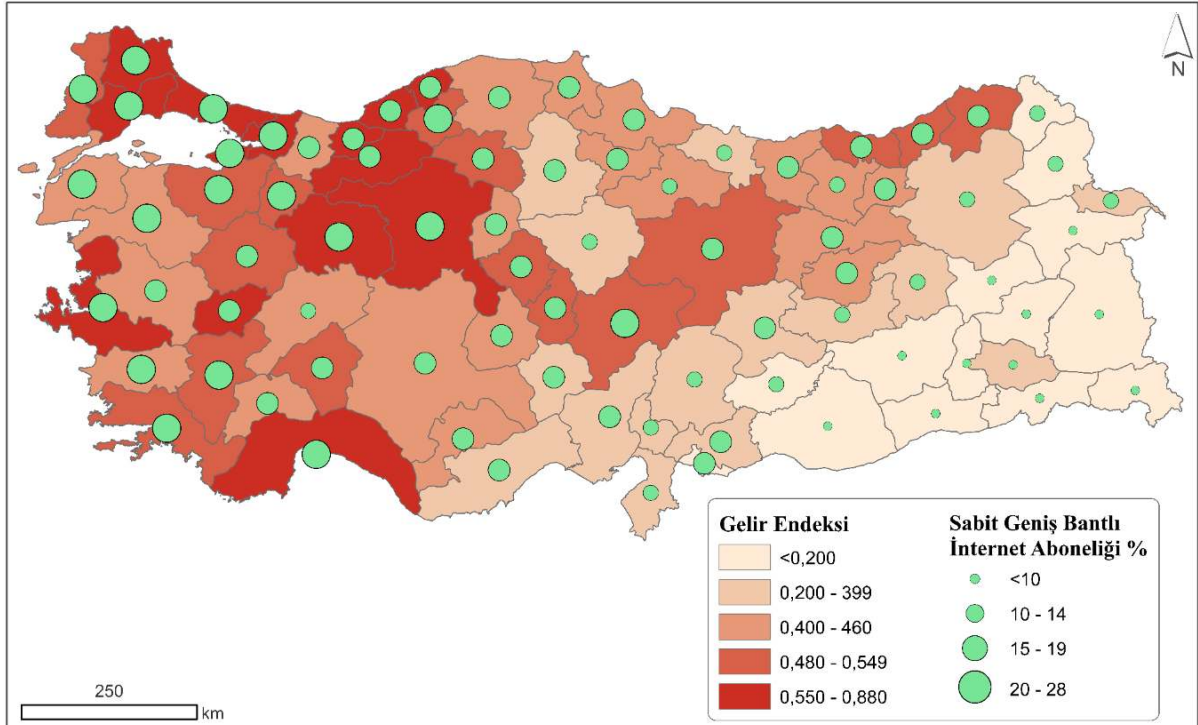
- Esenler ilçesindeki sosyal altyapı yetersizliği, kentsel yoksulluk, kenar semtler ve geride bırakılmış yerler açısından önemli bir sorundur. Bu bulgular, Esenler'in, İstanbul'un diğer ilçelerine göre daha dezavantajlı bir konumda olduğunu göstermektedir.
- Eğitim, sağlık, rekreasyon ve enerji, çağdaş kentsel yaşamın temel unsurlarıdır. Bu unsurlara erişimin kısıtlı olması, kentsel yoksulluğun ve dezavantajlılığın bir göstergesidir. Esenler'de bu unsurlara erişimin kısıtlı olması, ilçenin kentsel yoksulluk açısından geride bırakılmış bir yer olduğunu göstermektedir.
- Kenar semtler, genellikle kentin merkezinden uzakta bulunan, düşük gelirli ve dezavantajlı nüfusun yaşadığı bölgelerdir. Esenler, İstanbul'un merkezinden uzakta bulunan bir ilçedir. Ayrıca, ilçenin nüfusunun büyük bir kısmı düşük gelirli ve eğitim düzeyi düşük ailelerden oluşmaktadır. Bu özellikler, Esenler'in bir kenar semt olduğunu göstermektedir.
- Geride bırakılmış yerler, kentin diğer bölgelerinden daha dezavantajlı koşullara sahip olan bölgelerdir. Esenler'de eğitim, sağlık, rekreasyon ve enerji gibi sosyal

altyapı unsurlarına erişimin kısıtlı olması, ilçenin geride bırakılmış bir yer olduğunu göstermektedir.

Bu bulgular, Esenler ilçesindeki kentsel eşitsizliklerin önemli boyutlarda olduğunu göstermektedir. Bu eşitsizliklerin giderilmesi için, ilçede sosyal altyapıya yatırım yapılması gerekmektedir. Bu yatırımlar, eğitim, sağlık, rekreasyon ve enerji gibi temel unsurların ilçenin tüm sakinleri tarafından erişilebilir olmasını sağlayacaktır.

1.2. Coğrafi Dijital Uçurum ve Siber Kafeler

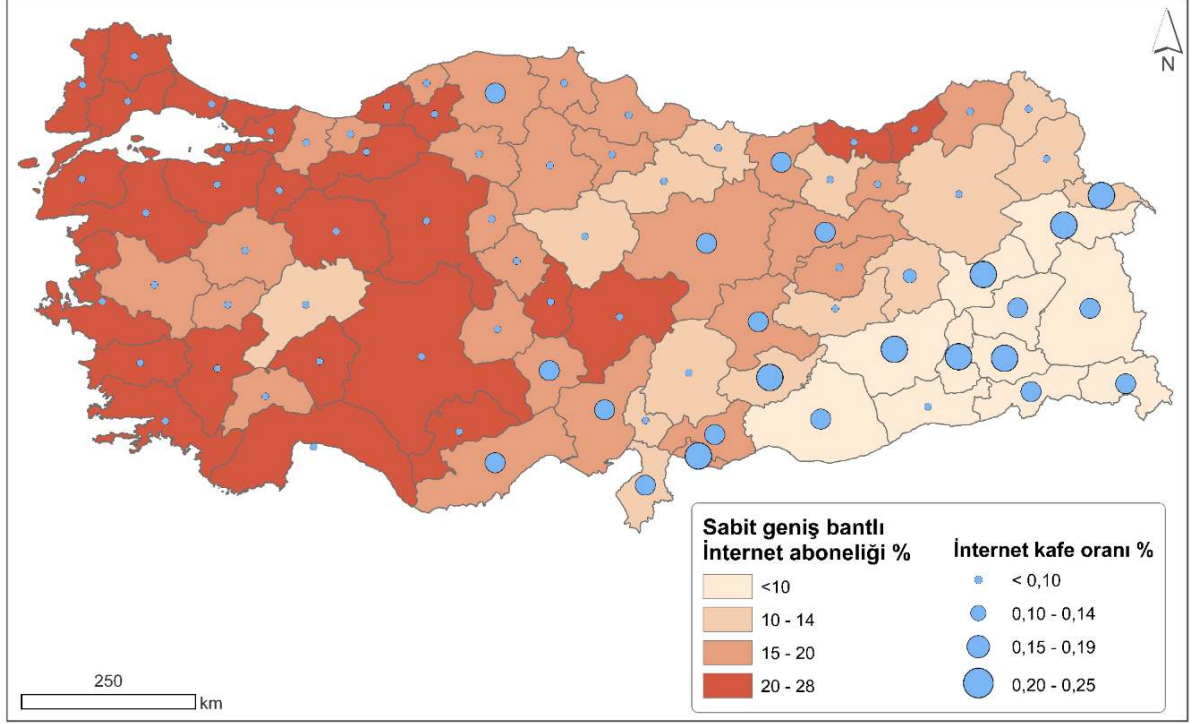
Yüksek eğitim seviyesi, yüksek gelir grupları ve gelişmiş hizmet sektörünün varlığı, İnternet aboneliğinin yoğun olduğu kentlerin başlıca ortak özellikleridir. Bu durumda yeterli gelişmişlik seviyesine ulaşamamış kentlerde dijital teknolojiyle farklı ilişki biçimlerinden söz edebiliriz. Yüksek hızlı İnternet hizmeti sabit geniş bant bağlantısıyla sağlanmaktadır. Bu hizmetin sağlanması hanehalkı gelirinin gücüne bağlıdır. Sanayileşmiş ve hizmet sektörü gelişmiş Batı bölgelerindeki illerde yüksek gelir seviyesi sabit geniş bantlı İnternet aboneliğini arttırmaktadır (Şekil 5.7). Doğu ile güneydoğu bölgelerindeki illerde ise düşük gelir seviyesine bağlı olarak sabit geniş bant aboneliği de oldukça düşük kalmıştır. Benzer durum İç Anadolu bölgesinin Yozgat, Çorum ve Çankırı gibi illerde de görülmektedir.

Şekil 5.7. İllerin gelir seviyesi ve sabit geniş bantlı İnternet aboneliği.

Kaynak: (Ay ve Kılıç, 2023a)

Doğu bölgelerindeki sabit geniş bant İnternetin yokluğu alternatif dijital erişimlerle sağlanmaktadır. Modasının geçtiği varsayılan İnternet kafelerin Türkiye'nin nispeten yoksul şehirlerinde hala varlığını sürdürmektedir. İnternet kafelerin sayısı, yukarıdaki haritada İnternet aboneliğinin az olduğu doğu bölgelerde daha fazla olduğu görülmektedir (Şekil 5.8).

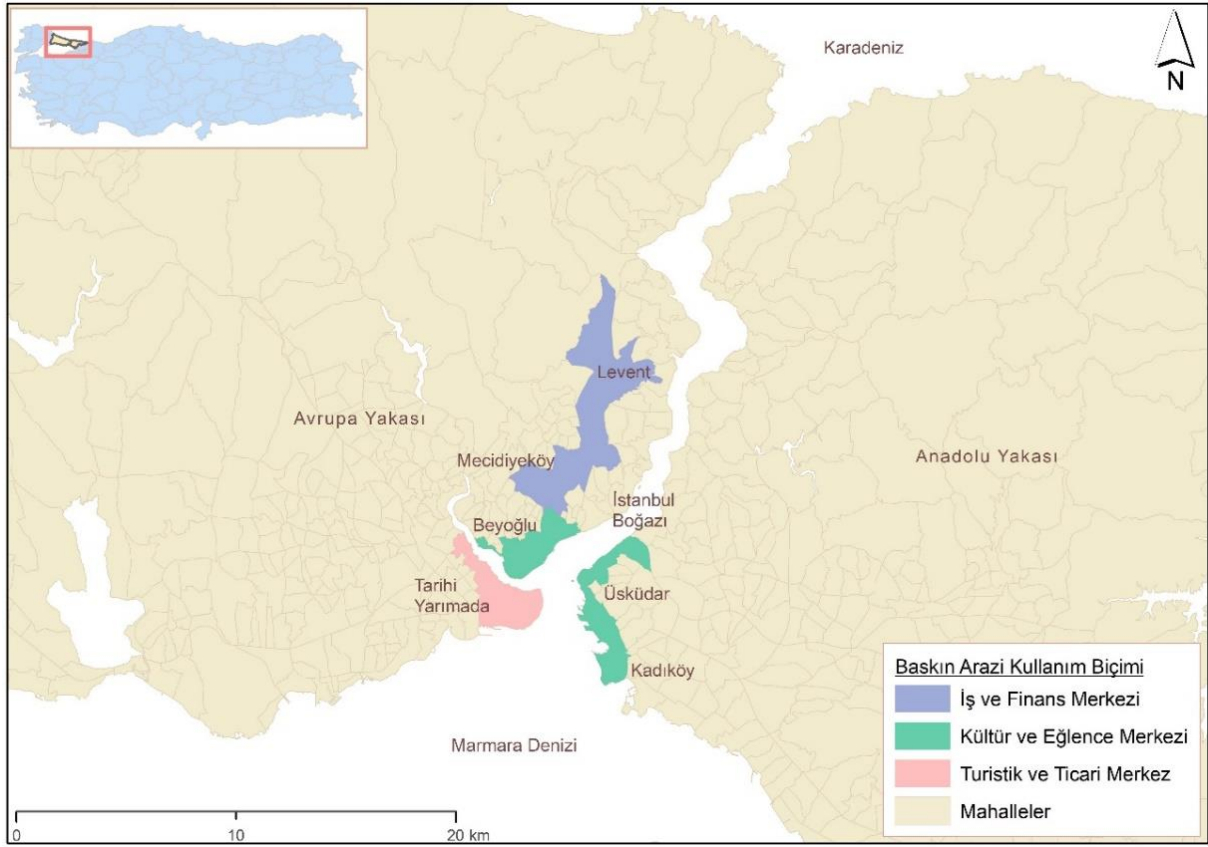

Şekil 5.8. İnternet kafelerin illere göre dağılışı (2022).

Kaynak: (Ay ve Kılıç, 2023a)

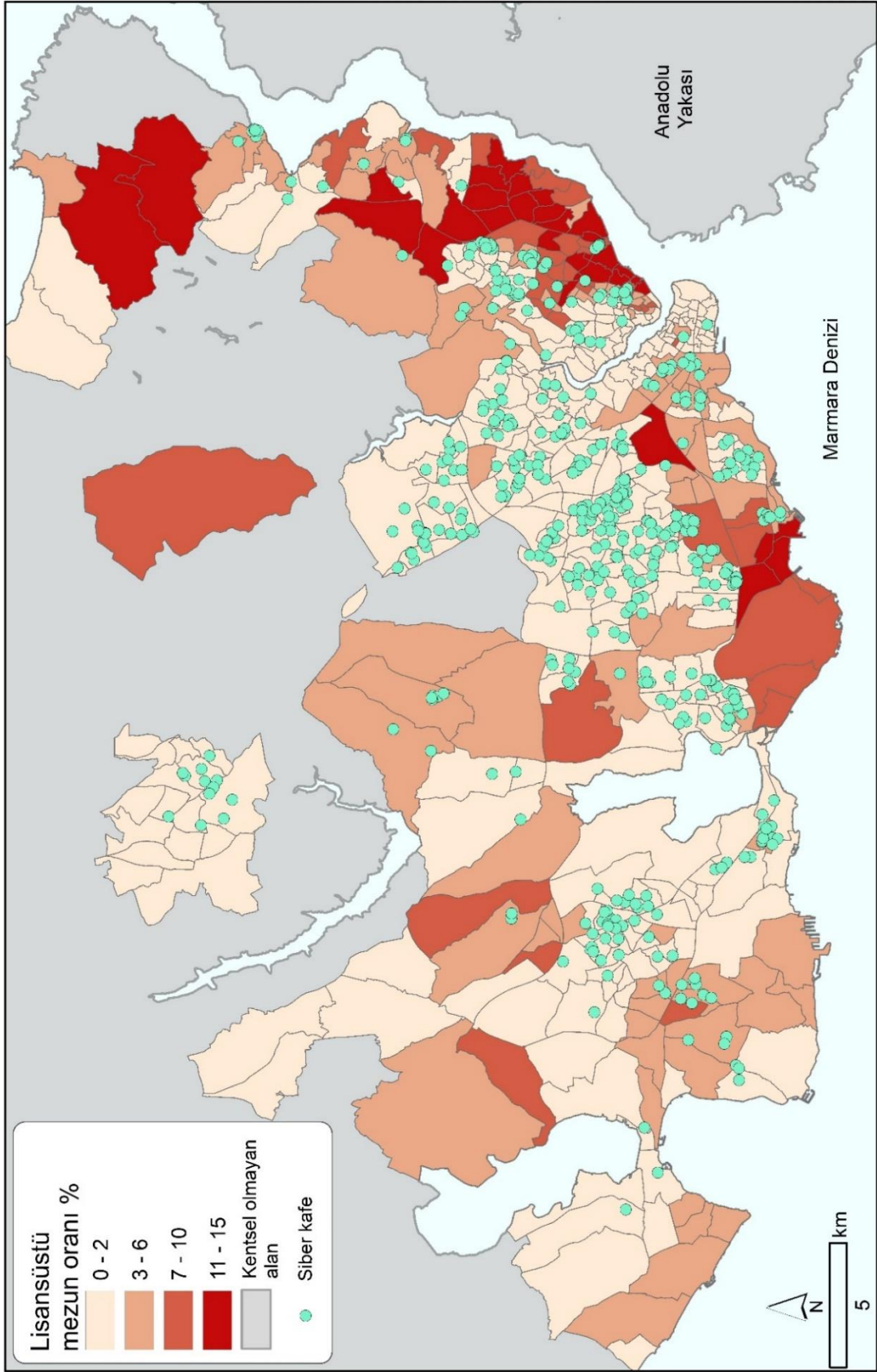
Şekil 5.7'deki harita ile İnternet kafeler oranının yüksek olduğu bölgeleri bir arada düşünüldüğünde İnternet kafelerin coğrafi dijital uçurumun görünmeyen yönlerini aydınlatmada önemli bir gösterge olduğu anlaşılabacaktır. İller arasındaki bu uçurumun en gelişmiş kentlerin içinde varlığından bahsetmek mümkün.

İstanbul'da eşitsizliğin dijital kültüre yansımalarına merkez ve çeper arasındaki mekânsal farklılaşmaktan bakmak mümkündür. İstanbul'da kültürel faaliyetler ve iş yaşamı çağdaş metropollerin aksine hala bir merkeze bağımlı gelişmektedir. Bu merkez İstanbul'un Tarihi Yarımada'sındaki Fatih ve Beyoğlu'nun ardında gelişen Mecidiyeköy, Levent, Kadıköy ve Üsküdar'ı kapsamaktadır. Bu yerler İstanbul'un çeşitli fonksiyonlarıyla merkezi konuma gelmiştir. Tarihi yarımada turizm ve ticaret merkezi; Beyoğlu, Kadıköy ve Üsküdar kültür ve eğlence merkezi; Levent ve Mecidiyeköy ise iş ve finans dünyasının merkezi konumundadır (Şekil 5.9).

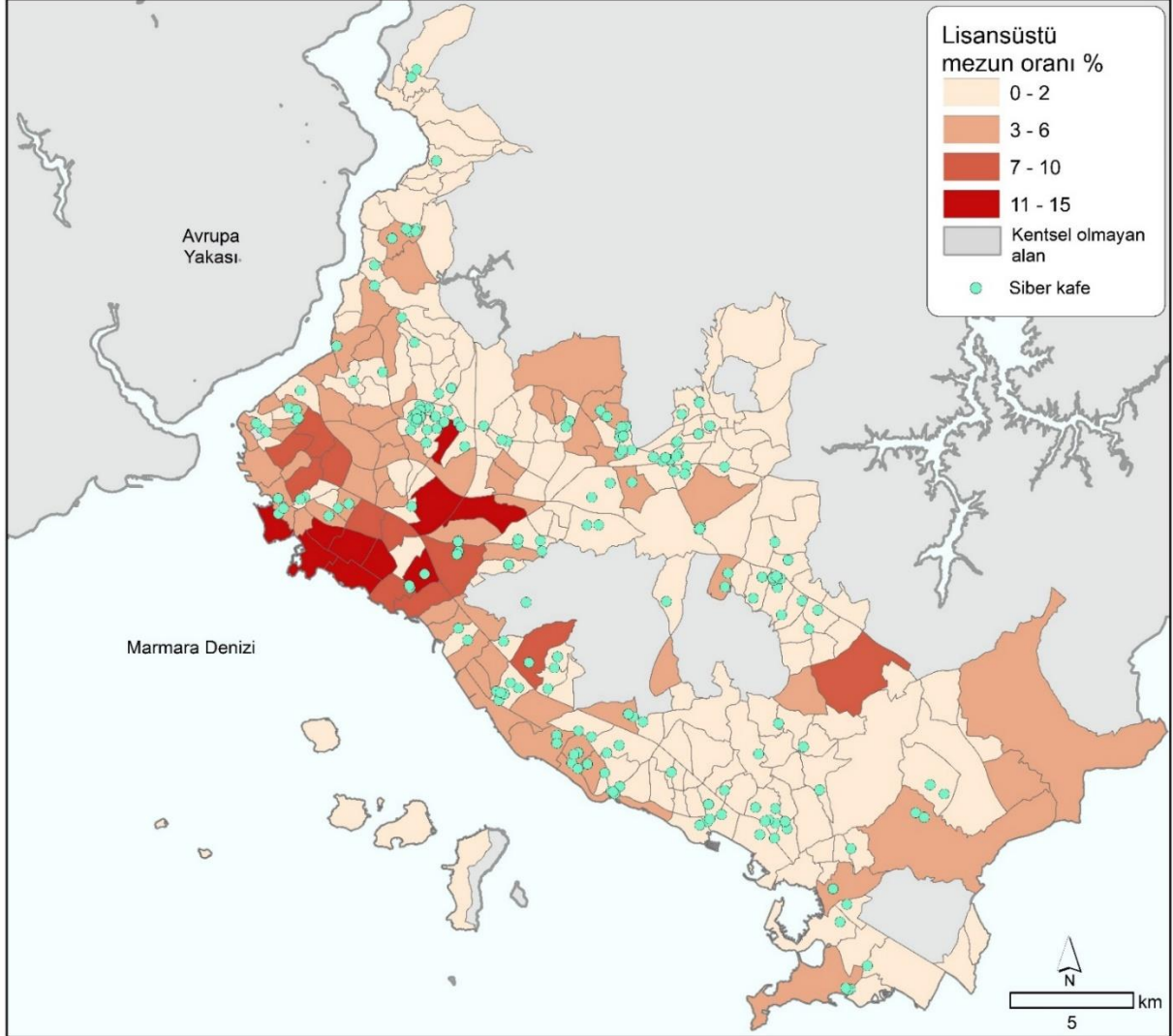
Şekil 5.9. İstanbul’da merkezi i  sahasının dokusu (2022).

İstanbul Boğazı boyunca şekillenen bu merkezlerin hemen ardından eğitim seviyesi ve geliri yüksek hane halkları konumlanırken merkezden uzaklaştıkça 1990’lara doğru olu mu  eski sanayi mahalleleri bulunmaktadır. Bu bağlamda, siber kafelerin Avrupa Yakası’ndaki da ılı ına bakıldığında Levent’in hemen batısında yer alan Kağıthane İlçesi’nde siber kafelerin da ılı ı daha yo unken (46 mekândan 33’ ), üst sınıfların yer aldığı İstanbul Bo azına yakın mahallelerde siber kafeler yok denecek kadar azdır ( ekil 5.10).

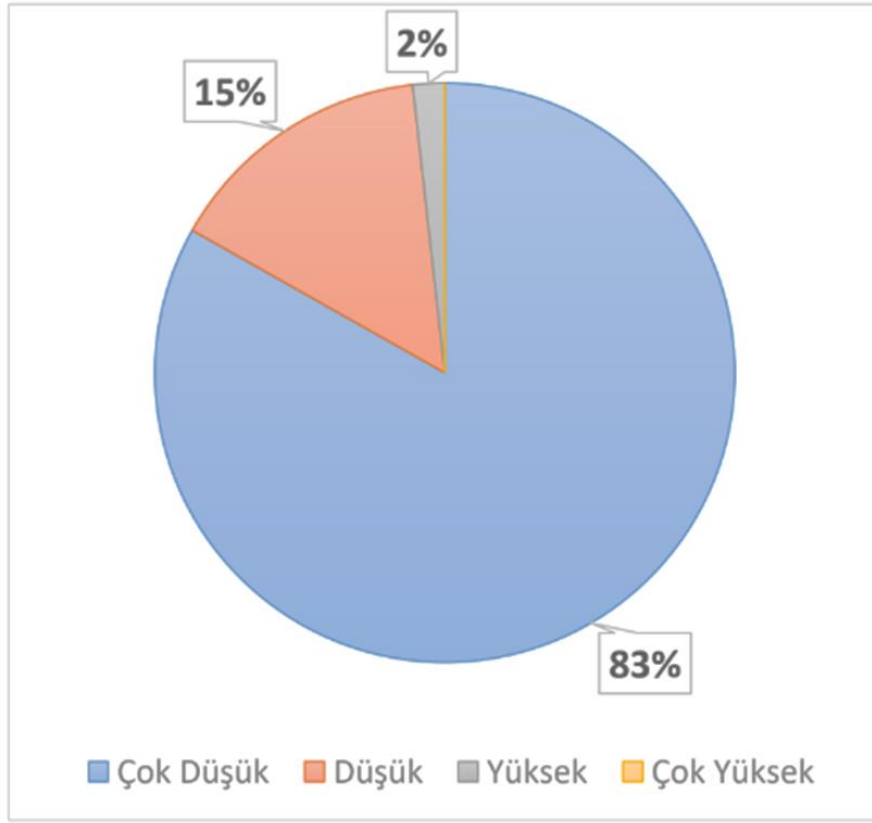
Şekil 5.10. Avrupa yakasında siber kafelerin dağılışı ve mahallelerin eğitim düzeyi

Benzer eşitsizlik örüntüsü Anadolu Yakası'nın Kadıköy ilçesi ve çevresiyle bulunmaktadır. Kadıköyden güneydoğu yönünde kıyı boyunca gidildiğinde eğitim seviyesinin düşmesiyle paralel siber kafelerin artışı da gözlenmektedir (Şekil 5.11). Hem Avrupa Yakası hem de Anadolu Yakası'nda İstanbul Boğazından uzaklaştıkça kentin iç göçle oluşmuş eski çeperlerinde siber kafeler bir hayli yoğundur.

Şekil 5.11. Anadolu yakasında mahallerde siber kafelerin dağılışı ve lisansüstü mezun.

Oransal bakıldığında siber kafelerin dağılışı oranı eğitim seviyesi çok yüksek mahallelerde %0, eğitim seviyesi yüksek mahallelerde %2, eğitim düşük mahallelerde %15 iken, eğitim seviyesi çok düşük mahallelerde %83'tür (Grafik 5.10).

Grafik 5.10. Siber kafelerin eğitim düzeyine göre dağılımı

Bu sonuçlara ve örüntülere dayanarak, İstanbul'un merkez-çeper ilişkisinin keskin olduğu ve buna bağlı olarak dijital eşitsizliklerin varlığından net bir biçimde söz edebilir. Sosyoekonomik eşitsizliğin bir göstergesi olarak gördüğümüz eğitim seviyesinin düşük olduğu mahallelerde siber kafeler dijital uçurumun varlığını göstermektedir. Bu yerlerde dijital kültürün mekânsallaşması ve günlük yaşamdaki dönüştürücü rolü bakımından önem arz etmektedir.

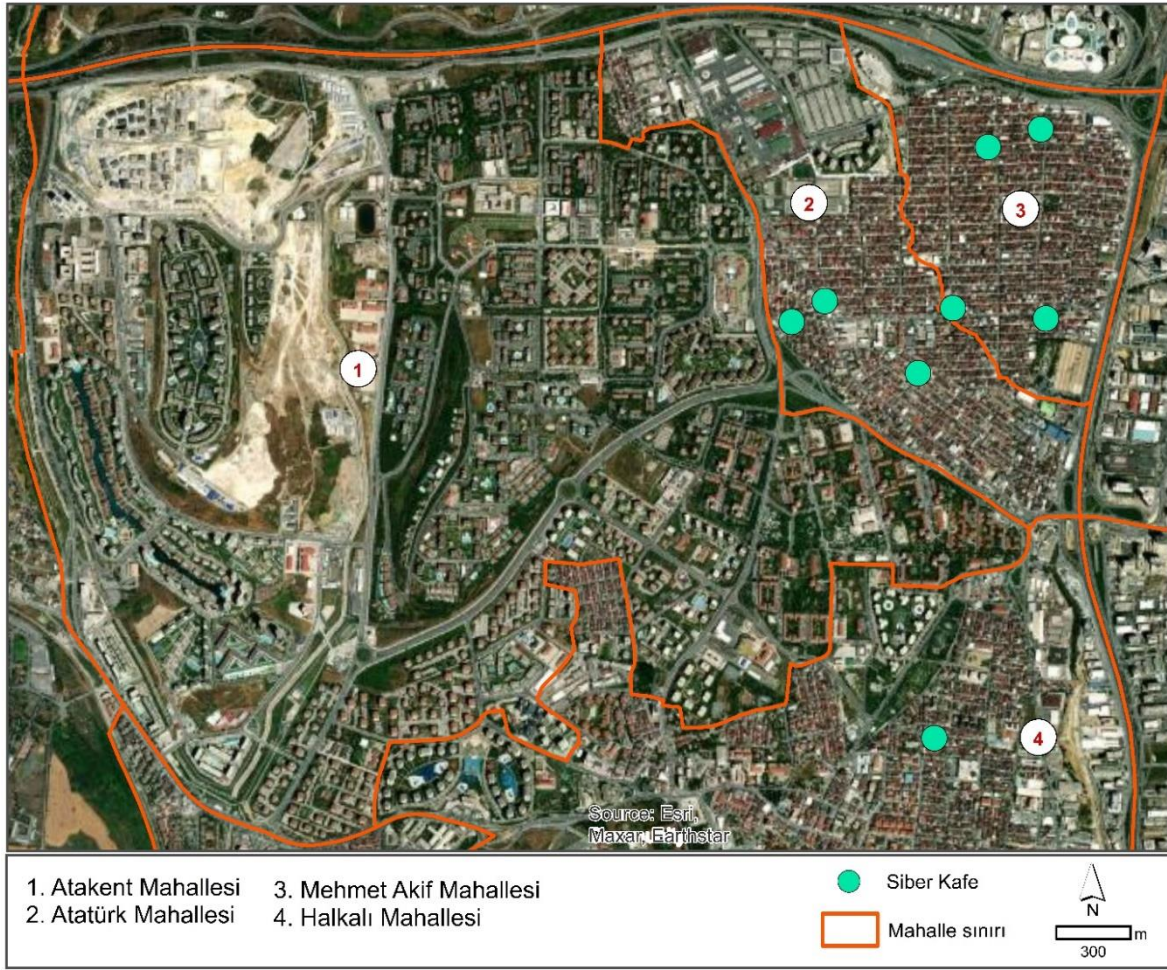
Bu bölümde çocukların dijital mekânları bağlamında siber kafeler tarafından kentsel dijital uçurumun üretimine ilişkin ayrıntılı bir çerçeve sağlamaya çalışılmıştır. Siber kafelerin, dijital uçurumun kentsel eşitsizliklerinin incelenmesiyle açıklanabilecek çeşitli kentsel dijital bölünme biçimleri ürettiğini göstermek için İstanbul'daki siber kafe sektörünün coğrafyalarının bir analizinden yararlandık. Hem gelişmekte olan bir dijital eğlence teknolojisi hem de çevredeki çocukların günlük yaşamlarının mekânsal deneyimi için siber kafelerinin çok önemli olduğu çıkarılmıştır. Sınıfsal analizi barındırmayan dijital coğrafya çalışmalarından farklı olarak, siber kafeler dijital fenomenlerin birçok maddi mekânsallığını ortaya çıkarabilir. Özellikle çocukların dijital coğrafyalarının sınıfsal dokusunun ve mekânsal pratiklerinin nasıl yaratıldığını ve dönüştürüldüğünü ve kullanım

biçimlerinin kent içi ölçekte nasıl farklılaştığını anlamak dijital ayırım literatüründe yer alan boşluğu giderebilir. Çocuklar ve dijital ayırım açısından incelenmeyen siber kafelerin varlığını dönüştürerek sürdürdüğü çıkarılarak sınıfsal bir coğrafya içerisindeki yeri gösterilmiştir.

Kentsel ayırışma, farklı sosyoekonomik grupların kentsel mekânda farklı mahallelerde yoğunlaşma eğiliminin olduğu bir durumdur. Bu durum, kentsel alanda farklı gruplar arasında dijital eşitsizliklerin oluşmasına neden olabilir. İstanbul'da, kapalı lüks konut siteleri ile yoksun mahalleler yan yana gelerek belirgin bir kentsel ayırışmayı meydana getirmektedir. Bu durum, kentsel dijital eşitsizliği sınıf temelli bir biçime dönüştürmektedir.

Tezdeki bulgulara göre, eğitim seviyesinin düşük olan mahallelerde internet kafelerin sayısı giderek artıyor. Bu durum, düşük gelirli ve eğitim düzeyi düşük mahallelerde yaşayanların dijital eğlence endüstrisinin gerektirdiği yüksek donanımı karşılayamaması nedeniyle internet kafelere yöneldiğini göstermektedir. Siber kafeleri kentsel ayırışmaya göre haritaladığımızda siber kafelerin yoksun mahallelerde kümелendiği görülmektedir. Bu durum, kentsel dijital eşitsizliğin kentsel ayırışma ile yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Siber kafelerin kentsel ayırışmadaki yansımaları mahalle, semt ve ilçe ölçeğinde analiz etmek mümkündür.

Mahalle ölçeğinde, siber kafelerin varlığı, mahallenin sosyoekonomik durumunu yansıtabilir. Örneğin, eğitim seviyesinin düşük olduğu mahallelerde siber kafelerin sayısı daha fazla olabilir. Bu durum, düşük gelirli ve eğitim düzeyi düşük mahallelerde yaşayanların dijital eğlence endüstrisinin gerektirdiği yüksek donanımı karşılayamaması nedeniyle internet kafelere yöneldiğini göstermektedir. İstanbul'un Küçükçekmece ilçesinde yer alan Atatürk Mahallesi ve Atakent mahallesi ve Mehmet Akif mahallesi, farklı sosyoekonomik özelliklere sahip mahallelerdir. Atatürk Mahallesi ve Mehmet Akif Mahallesi, eğitim seviyesinin düşük olduğu, gelir düzeyi ortanın altında olan bir mahallelerdir. Atakent mahallesi, eğitim seviyesinin yüksek olduğu, gelir düzeyi yüksek olan bir mahalledir. Atakent mahallesi lüks ve güvenli siteleri, yüzme havuzları, spor salonları ve geniş parklarıyla, Atatürk mahallesi ise yan yana inşa edilmiş eski binalar ve dar sokaklarla doludur. Bölgedeki siber kafelerin 7'si Atatürk ve Mehmet Akif mahallesinde bulunmaktadır (Şekil 5.12).

Şekil 5.12. Küçükçekmece ilçesi mahallelerinde mekânsal ayrışma ve siber kafelerin dağılışı.

Semt ölçeğinde, siber kafelerin varlığı, semtin sosyoekonomik durumunu yansıtabilir. Örneğin, yüksek gelirli ve eğitim düzeyi yüksek semtlerde siber kafelerin sayısı daha az olabilir. Bu durum, bu semtlerde yaşayanların dijital eğlence endüstrisinin gerektirdiği yüksek donanımı evlerinde karşılayabildiği için internet kafelere daha az ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. İstanbul'un Bakırköy ilçesi eğitim seviyesinin yüksek olduğu, gelir düzeyi yüksek olan bir semttir. Hemen kuzey komşusu Bahçelievler ilçesi ise eğitim seviyesinin orta düzeyde olduğu, gelir düzeyi orta düzeyde olan bir semttir. Haritada siber kafelerin Bahçelievler ilçesinde yoğun bir şekilde yayıldığı görülmektedir (Şekil 13).

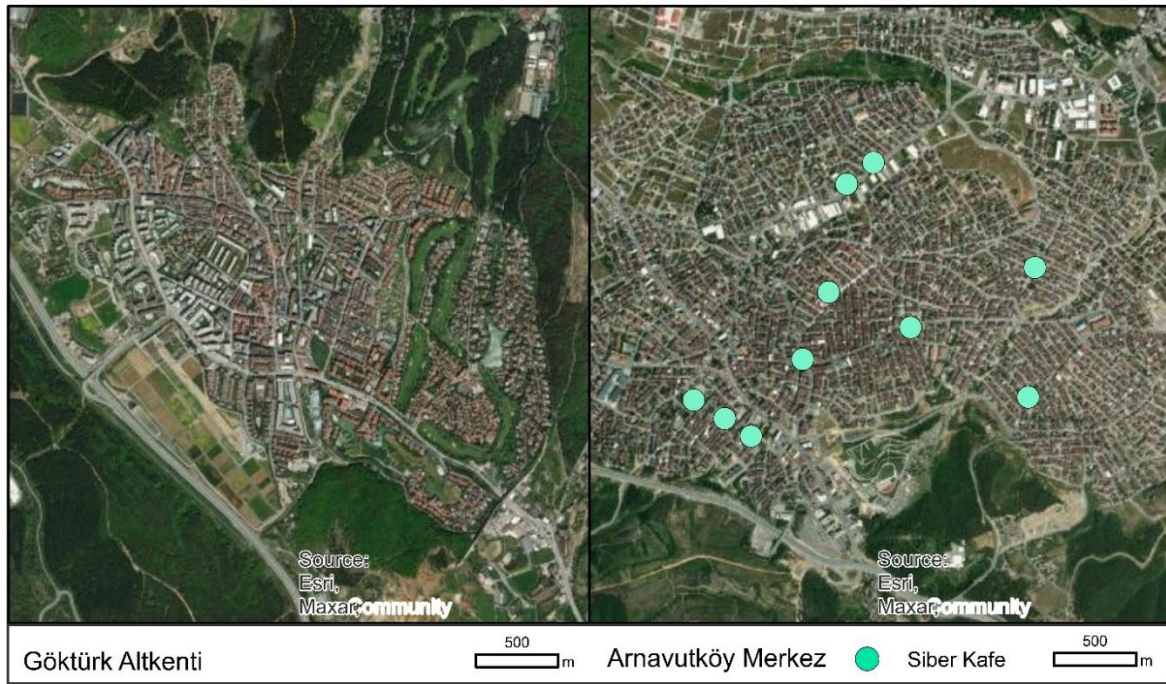

Şekil 5.13. Başakşehir – Esenyurt ve Bakırköy - Bahçelievler arasındaki mekânsal ayrışma ve siber kafeler

Benzer mekânsal örüntü kentte yeni oluşmaya başlayan işçi semtleri ile altkentler arasında tespit edilebilir. Göktürk ve Arnavutköy ilçeleri, İstanbul'un Avrupa Yakası'nda yer alan iki ilçedir. Göktürk, İstanbul'un en hızlı gelişen bölgelerinden biri olarak bilinmektedir. Arnavutköy ise daha geleneksel bir yapıya sahip bir ilçedir. Göktürk ve Arnavutköy ilçeleri, sosyoekonomik açıdan da farklılık göstermektedir. Göktürk, daha yüksek gelirli ve eğitilmiş

nüfusa sahip bir ilçedir. Arnavutköy ise daha düşük gelirli ve eğitilmiş nüfusa sahip bir ilçedir. Bu farklılıklar, kentsel mekâna da yansımaktadır. Göktürk, modern alışveriş merkezleri, lüks restoranlar ve kafeler ile doludur. Arnavutköy ise daha geleneksel sokakları ve esnafıyla öne çıkan bir ilçedir.

Siber kafeler, bu farklılıkları yansıtan bir unsurdur. Göktürk'te, siber kafelere rastlamak oldukça zordur. Bunun nedeni, bu ilçede yaşayanların dijital eğlence endüstrisinin gerektirdiği yüksek donanımı evlerinde karşılayabilmesidir. Arnavutköy ise siber kafelerin yoğun olduğu bir ilçedir (Şekil 5.14). Bunun nedeni, bu ilçede yaşayanların dijital teknolojiye erişimi daha sınırlı olmasıdır.

Şekil 5.14. Göktürk ve Arnavutköy arasındaki mekânsal ayrışma ve siber kafeler

Bu durum, kentsel ayrışma ve dijital eşitsizlik arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Yüksek gelirli ve eğitilmiş nüfusun yaşadığı bölgelerde, siber kafelere olan ihtiyaç daha azdır. Düşük gelirli ve eğitilmiş nüfusun yaşadığı bölgelerde ise siber kafeler, dijital eğlence endüstrisine erişimi sağlamanın bir yoludur.

1.3. Siber Kafelerde Zaman

Kentlerde neredeyse her şey birbiriyle bağlantılıdır; neden ve sonucun ayrılması genellikle zordur. Bir bütün olarak coğrafya disiplini içinde, şehirleri anlamak için birkaç farklı yaklaşım vardır. Günümüz literatüründe dört ana yaklaşım tanımlanabilir: nicel

yaklaşım, davranışsal yaklaşım, yapısalcı yaklaşım ve postyapısalcı yaklaşım. Bu bölümde bahsi geçen davranışsal ve nicel yaklaşım arasında bir bağ kurarak çocukların siber kafe davranışlarının zamansal boyutu ortaya çıkarılmaktadır. Amaç; siber kafelerin diğer üçüncü yerler olan kamusal mekânlardan farklarını göstermektir.

Çocuklar için ev ve okul dışında üçüncü bir yer olarak siber kafeler günlük yaşamda sürekli hareket doludur. Bu hareket çocukların günlük yaşamlarıyla birebir ilişkilidir. Kimi zamanlar çocuklar okuldan kaçıp tüm gününü siber kafede geçiriyor:

Bir yerden sonra farklı oyunları ve farklı kafeleri keşfetmeye başladım. O dönemlerde okula gitmeyeyip okulu atıyordum. Açılışından oturup kapanışına kadar hiç kalkmadan oyun oynadığım günler olurdu. (K16)

Bunun gibi okul sonrası eve gitmek yerine kafeye giden çocuklar da oluyor. Ev ve okulun getirdiği sıradanlıktan kaçışı siber kafelerde buluyorlardı (Şekil 5.15)

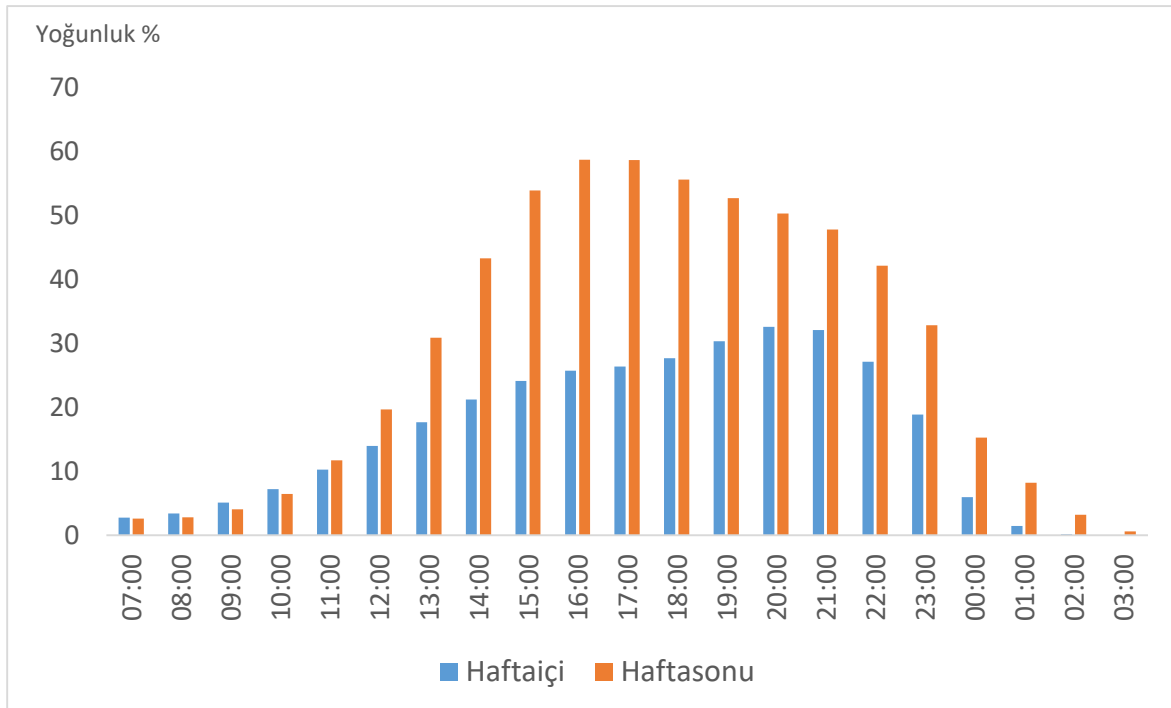
Şekil 5.15. Esenler'in Fevzi Çakmak Mahallesi'ndeki siber kafeden bir görünüm.

Diğer üçüncü yerler olan buluşma kafelerinden farklı olarak Esenler'de haftaici zamanlarında bile kafeler ciddi bir yoğunluğa sahiptir. Sadece haftasonu gereken yoğunluğa ulaşan kafelerin yanında siber kafeler hafta boyunca aktif bir ritme sahip olduğu görülmektedir (Grafik 5.11).

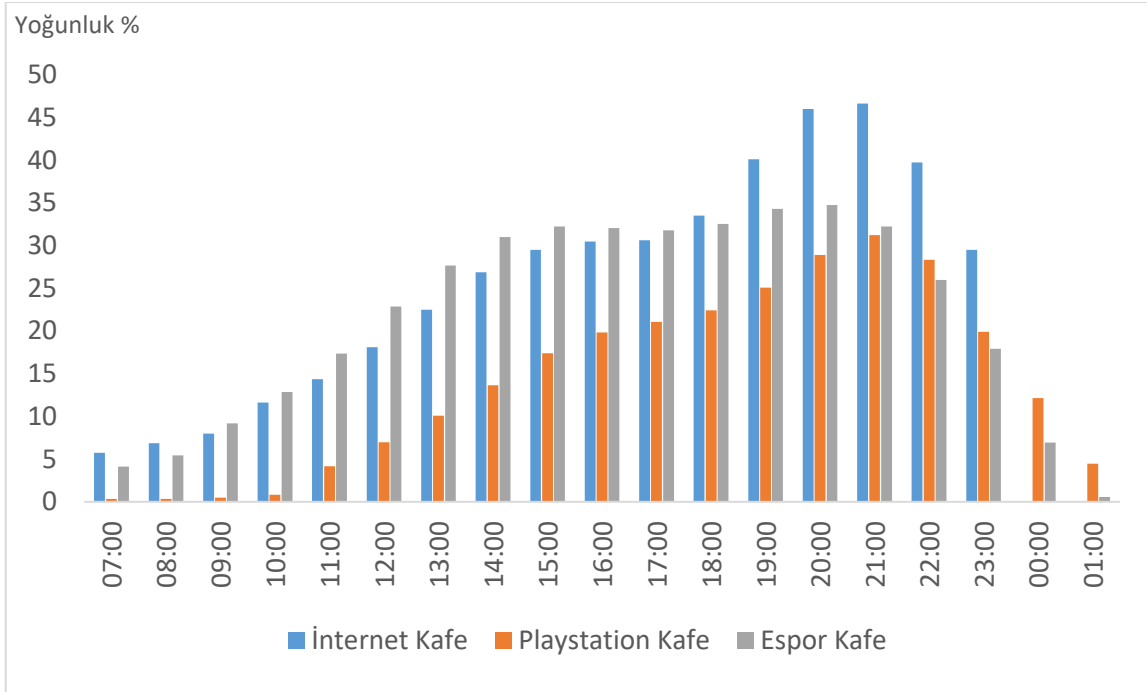
Grafik 5.11. Esenler'deki siber kafe ve kafe & restoranların haftaiçi yoğunlukları

Siber kafelere ait bir zamansal ritme baktığımızda daha çok haftasonu esas yoğun ritmine ulaşmaktadır. Birçok aile çocuklarına okul dışı zamanlardan özellikle cumartesi günü izin verdiği için haftaiçi orta seviyede bir yoğunluk bulunmaktadır (Grafik 5.12). Bu durum çocukların rekreasyonel zamanları için yetişkinler gibi bir yere bağımlı olduklarını ve ev ve okul dışında bir yere ihtiyaç duyduklarını göstermektedir.

Grafik 5.12. Siber kafe yoğunluğunun haftasonu ve haftaiçi karşılaştırması

Siber kafeler kendi aralarında değerlendirildiğinde birbirinden farklı yapılara sahip oldukları görülmektedir. İnternet kafe ve Espor kafelerine nispeten Playstation kafeler güne daha geç başlayıp daha geç kapanış yaptığı görülüyor. Espor ve İnternet Kafeler ise birbirine yakın bir günlük seyre sahiptir (Grafik 5.13).

Grafik 5.13. Siber kafelerin günlük ritimleri

İşçi sınıfının yoğun olduğu yerlerde rekreasyon amaçlı boş vakit bulmak yetişkinler için oldukça zordur. Esenler gibi kentin periferisinde yer alabilen bu semtlerde günlük zaman sabahın altısında işe gitmek için başlayıp akşam saat sekiz ve dokuzu bulmaktadır. Kentin en dışında yer alan fabrikalara giderken metropol trafiğine takılmamak için işe henüz gün doğmadan gidiliyor. Eve dönüş ise 1,5 – 2 saat gibi yorucu bir trafikte geçiyor. Haliyle bu semtin yetişkinlerinin rekreasyon vakti için sadece cumartesi ve kısmen Pazar günleri kalıyor. Siber kafelerin ritimanalizi sonucunda söz konusu coğrafyalarda farklı bir grubun farklı bir boş vakit değerlendirilmesi öne çıkıyor. Burada işçi sınıfında özellikle çocuk ve gençlerin ebeveynlerinin aksine farklı bir günlük aktivitesinin varlığı tespit edilebiliyor. Okul dışındaki vaktin büyük çoğunluğunun siber kafelerde geçirildiği görülüyor. Bu durum mekân üzerine yapılan sınıfsal okumalara istisnai bir örnek olarak sunabilir.

2. Nitel Bulgular

2.1. Mülakat Bilgileri

Görüşme yapılan 15 kafe işletmecisinin hepsi erkekti, kadın işletmeci bulunmamaktadır. Tezin temel amaçlarından biri siber kafelerin dönüşümünü incelemek olduğu için işletmeci tercih ederken siber kafe deneyiminin uzun olması öncelikli kılındı. Mülakat yapılan siber kafe işletmelerinin ortalama yaşı da 16 oldu. İşletmecilerle ilgili diğer önemli özellikler aşağıdaki tabloda listelenmiştir (Tablo 5.1).

Tablo 5.1. İşletme sahipleriyle ilgili tanımlayıcı bilgiler.

Katılımcı Kodu	Yaş	Cinsiyet	İşletme Türü	İşletme Yaşı
K1	52	Erkek	Espor Kafe	18
K2	47	Erkek	Espor Kafe	18
K3	33	Erkek	Espor Kafe	12
K4	39	Erkek	Espor Kafe	15
K5	25	Erkek	Espor Kafe	11
K6	42	Erkek	Espor Kafe	12
K7	38	Erkek	Espor Kafe	18
K8	50	Erkek	Espor Kafe	19
K9	42	Erkek	İnternet Kafe	17
K10	54	Erkek	İnternet Kafe	24
K11	48	Erkek	İnternet Kafe	22
K12	26	Erkek	Playstation Kafe	6
K13	28	Erkek	Playstation Kafe	7
K14	31	Erkek	Playstation Kafe	4
K15	48	Erkek	Playstation Kafe	3

Kafe işletmecilerinin yanı sıra siber kafenin günlük yaşamında önemli bir yere sahip 18 yaş üzeri siber kafe kullanıcılarıyla mülakatlar yapıldı. Mülakatlarda siber kafeleri tercih etme nedenleri, kafedeki aktiviteler, kurdukları sosyal ilişkiler ve onlar için ifade ettiği anlamlar

üzerine sorular yöneltildi. Mülakatlar için seçilen katılımcılarla ilgili genel bilgiler şöyle listelenebilir:

Tablo 5.2. Erkek kullanıcılarla ilgili tanımlayıcı bilgiler.

Katılımcı Kodu	Yaş	Cinsiyet	Dijital Kültür Deneyimi (yıl)	Başlangıç Yaşı
K16	30	Erkek	24	6
K17	25	Erkek	17	8
K18	27	Erkek	19	8
K19	18	Erkek	11	7
K20	19	Erkek	11	8
K21	24	Erkek	18	6
K22	25	Erkek	18	7
K23	26	Erkek	19	7
K24	24	Erkek	18	6
K25	21	Erkek	13	8
K26	22	Erkek	13	9
K27	24	Erkek	18	6
K28	24	Erkek	16	8
K29	27	Erkek	19	8
K30	26	Erkek	18	8
K31	22	Erkek	16	6
K32	23	Erkek	17	6
K33	25	Erkek	18	7

Siber kafeyle geçmişte sıkı bağı olan kişilerle şimdiye kadar 18 mülakat yapıldı. Mülakat yapılan kişilerin yaş ortalaması 26,5'tir. Seçilen katılımcıların ortak özelliği 6-8 yaşlarından itibaren siber kafelerin müdavimi olmaya başlanmasıdır. Dijital iletişim ve oyun kültürüyle olan deneyimlerine bakıldığında ortalama 16,1 yıl gibi uzun bir süre ortaya çıkmıştır. Hepsisi erkek olmakla birlikte çalışmanın bir sonraki aşamasında kadın katılımcılarla mülakat

yapılıp siber kafeye bakışları ve deneyimleri ele alınacaktır. Mülakatlar incelendikten sonra bulgular belirli bir tema altında sunuldu. Öne çıkan ilk tema siber kafelerin aile ve devlet için bir korku mekânı olması işlenmiştir. Sonrasında siber kafelerin bir kaçış mekânı olması konu edinildi. Üçüncü konu ise sokaktan siber kafelere geçişin boyutları ele alınmıştır.

Tablo 5.3. Kadın kullanıcılarla ilgili tanımlayıcı bilgiler.

Katılımcı Kodu	Yaş	Cinsiyet	Dijital Kültür Deneyimi (yıl)	Başlangıç Yaşı
K34	25	Kadın	Sınırlı	10
K35	24	Kadın	Sınırlı	8
K36	24	Kadın	Sınırlı	9
K37	28	Kadın	Sınırlı	12
K38	23	Kadın	Sınırlı	11
K39	30	Kadın	Sınırlı	12
K40	22	Kadın	Sınırlı	9
K41	22	Kadın	Sınırlı	10
K42	25	Kadın	Sınırlı	13
K43	21	Kadın	Sınırlı	9
K44	19	Kadın	Sınırlı	11
K45	22	Kadın	Sınırlı	11

2.2. Ebeveynlerin Korku Coğrafyası olarak Siber Kafeler

Bilgi teknolojisi, ekonominin hızla büyüyen sektörlerinden biridir. Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması sonuçlarına göre 2021 yılında Türkiye'deki hanelerin yüzde 55'inden fazlası artık bir ev kişisel bilgisayarına sahip. Çocuklu aileler en yüksek sahiplik seviyelerine sahiptir (TÜİK, 2021). 1990'larda başlayan iç bilgisayar pazarı başlangıçta dar bir etki alanı olmasına rağmen, 2000'lerin başında Türk hükümetinin okullara bilgisayar koyma girişimleri, bilgisayar şirketlerine tüketici pazarını hedeflemeleri için ilham verdi. Bilgisayar oyunları, eğlence paketleri ve internette gezinme fırsatı çocukların ilgisini çekmeye başladı.

BİT, çocukların teknolojik becerilerini ne kadar erken geliştirirse, gelecekteki eğitim ve istihdam beklentilerinin o kadar iyi olacağı yönündeki yönlendirmelerle “öncü teknoloji”

olarak pazarlanmaktadır. Yine de, ebeveynlere çocuklarının teknolojik yetkinliğini geliştirmeleri için baskı yapılırken, BİT’ni kullanma konusundaki bu yetkinliğin çocukları potansiyel riske attığı iddia ediliyor. Siber mekânın sahip olduğu kaotik doğası, pornografik içerikler, milliyetçi gruplar, pedofiller, ırksal ve etnik nefret, kendilerine yabancı insanlarla tanışabilme durumu çocukların uygun olmayan materyaller tarafından yozlaşabileceğine dair korkulara yol açıyor (Kitchin 1998; Squire 1996).

Çocuklar ve teknoloji arasındaki ilişki, çocukların mekân ve zaman kullanımıyla ilgili güncel popüler tartışmalarda da önemli bir ilgi odağıdır. Bazı akademisyenler, bilgisayarların hareketsiz bir aktivite olduğunu ve çocukların açık havada kamusal alanlarda fiziksel egzersiz yapmak yerine BİT’ni kullanarak içeride çok fazla zaman harcadıklarını savunmaktadır (Holloway, S., Valentine, G., ve Bingham, N., 2000). Sonuç olarak teknoloji, çocukların ev içindeki sosyal ilişkilerini ve mahalle içindeki dostluklarını etkilemekte ve yetişkinlerin kendi çocukluklarından yaratıcı açık hava oyunlarından zevk alma kapasitelerini çalmakla suçlanmaktadır.

Yine de, yukarıdaki popüler korkuların medyada sunulma biçimiyle ilgili iki temel sorun var. Birincisi, teknolojinin çocukların yaşamlarını olumsuz veya zararlı şekillerde etkilediğini varsaydıkları için teknolojik olarak deterministler. Başka bir deyişle, belirli sonuçlar, teknolojinin etkisinin zaman ve yerin özelliklerine, onu kimin kullandığına, kullanım amaçlarına ve teknolojinin bağlı olabileceği diğer gündemlere göre değişebileceğini göz ardı edilmektedir (Bromley, 1997).

İletişim teknolojisi Türkiye’de siber kafelerde kullanıcılarla bir araya geldi. Zamanla kafeler hem devlet hem de basın tarafından istenmeyen mekân olarak ilan edilmeye başlandı. Böylelikle ebeveynler için siber kafeler, çocuklarını olumsuz yönde dönüştüren, vaktini boş yere harcatan ve tehlikeli bir korku mekânına dönüştü. Nitekim, bu gibi nedenlerden dolayı aileler ister istemez çocuklarının odasına bilgisayar koymaya başladılar. Bunun aksine, mülakat yapılan birçok siber kafe işletmecisi ise; esas tehlikeli kullanım biçiminin evde olduğunu, kafelerin çocuklar için daha güvenli olduğunu savunmaktadır:

Anne-babalar şunu düşünüyor; “eve bilgisayar alayım, çocuğum dışarı çıkmasın evinde oynasın” diyerek çocuklarının güvende olduğunu zannediyorlar. Ama güvende değil! O çocuk beş katı daha tehlikede. Google’da ne ararsanız bulunuyor. El yapımı bomba da bulabilirsiniz, cinsel sitelere üye de olabilirsiniz... 17 yıldır siber kafeciyim. İlk başladığım yılın kayıtları burada (güvenlik kamerası kayıtları), filtre programlarının

kayıtları burada. Belediyeden eliyorlar iki haftada bir baştan aşağı denetliyorlar. Ve artık sana gerek yok diyorlar... Geçen bir abla geldi, “artık çocuğumu almayın buraya” dedi. Ben de “bakın gelin kendiniz gezin, kafede çift tuvalet var, güvenlik kamerası var, filtre programı var istenmeyen hiçbir siteye giremiyorlar” dedim. Zaten buraya geldikleri zaman telefon numaramı anne babalara veriyorum. “Bu bilgisayarın kayıtlarını aç, oğlum hangi sitelere giriyor, kimlerle chatleşiyor” diye de sorabilirsin ve her şeyini bileceksin... Ve tüm bunların karşılığında bana sadece 3 lira (saatlik ücret) vereceksin. İnanın burası okuldan bile daha güvenli... Çocuk küfür ettiği zaman hemen uyarıyorum. Buraya bazen yabancılar geliyor. Hemen hangi sitelere girdiklerini kontrol ediyorum, gerekiyorsa bilgisayarını kapatıp çıkartıyorum. Bir gün bir müşteri gelip “filtre programını kaldır, saat ücretinin beş katını ödeyeceğim” dedi. Ben de değil beş katını 60 katını versen yine kaldırmam çünkü bunlar benim çocuklarım, onların yanında izin vermem” dedim.(K11)

Pandeminin ve teknolojik güncellemelerin karşısında ayakta kalmaya çalışan birçok siber kafe işletmecisi bu mekânlarla ilgili oluşan algılarla mücadele vermektedir. Birçok olumsuz alışkanlıkların döndüğü ve “merdiven altı kafeler” olarak anılan mekânların 2000’lerin başında kaldığını dile getiren işletmeciler çağın gereklerine uymaya çalışıyor. Yeni dijital çağa kafelerini uygun hale getirmek için dört temel hususa büyük önem veriyorlar.

- i. Kafenin hem fiziki hem de yazılım güvenliğini sağlayacak sağlam bir sistem oluşturmak
- ii. İnternet kullanımı yerine en güncel oyun sürümlerini kullanıcılarla buluşturmak
- iii. Kafe kullanıcılarının mekâna aidiyetini sağlamak için çeşitli ödül yarışma ve turnuvaları düzenlemek
- iv. Kafe kullanıcılarının ebeveynleriyle güven duyabilecekleri bir iletişim kurmak

İşletmeci politikalarının varmak istediği yer ise 2015’ten itibaren gençler arasında popüler hale gelen Esport oyunları için tercih edilen bir adres olmak. Geleneksel siber kafelerden farklı olarak Esport daha yüksek donanım ve vizyona sahip olmayı gerektiriyor. Bunun nedeni çocukların Esportcu olmak için sürekli güncel oyunları takip ederek bir ün ve maddi bir kazanç elde etmek. Fakat siber kafelerin donanım seviyesini belirleyen tek unsur işletmecinin sermaye

büyüklüğü ve vizyonu değil. Özellikle işçi sınıfının yoğun olduğu mahallelerde insanların alım gücünün düşük olması Espor kafelerinin seviyesini belirlemektedir:

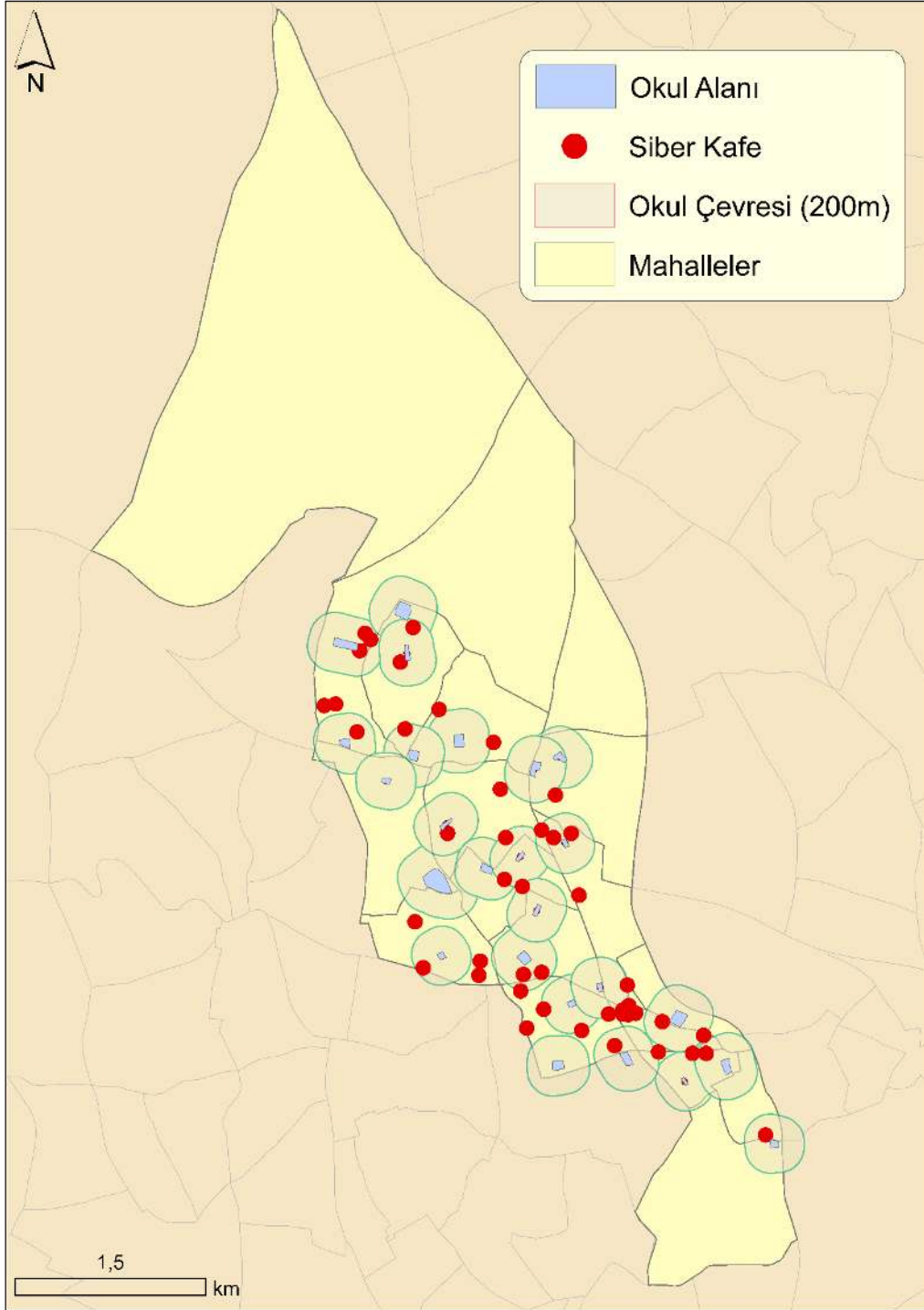
Espor'un çok çok lüks mekânları da var. Hep yatırım hep yatırım yapılan bir burası, 4-5 trilyonlardan büyük paralardan yatırım yapan arkadaşlarımız var... Ama böyle kırsal yerlerde ayakta durmak için için polislerle amirle uğraşıyoruz. Merkezi yerlerde evinde çok iyi bilgisayarları olan çocuklar Kadıköy, Bakırköy, Beşiktaş gibi merkezi yerlerdeki Espor kafelerindeki ortam için gidiyor. (K2)

Bu durum siber kafelerin bulunduğu kentsel ortamın sosyo-ekonomik seviyesiyle yakından ilişkili olduğunu gösteriyor. Merkezi semtlerdeki Espor kafelerinin locaları, kitaplığı ve dinlenme alanları olduğu düşünüldüğünde çeper semtlerde mekânsal sınırlılıklar varlığını sürdürüyor.

2.3. Gerçeklikten Sanal Dünyaya Kaçışın Kapısı: Siber Kafeler

Son birkaç yılda hızla gelişen teknolojinin bir fonksiyonu olarak dijital oyun işletmeleri ortaya çıkmıştır. İnternetteki hızlı gelişim internet üzerinden oyun oynama gibi sanal eğlencenin sınırlarını genişleterek siber kafelerin gelişme şansını arttırmıştır. Bu kafeleri açarken işletmenin başarısı için dikkat edilmesi gereken birkaç önemli kıstas vardır. Bu kıstaslar arasında bilgisayar altyapısı, pazarlama ve yer seçimi en kilit unsurlardır. Yer seçimi bunlar arasında coğrafi araştırmayı yakından ilgilendirmektedir. Bir siber kafe işletmecisi mekânın yerini seçerken iki temel hususa önem verir: kafenin hedef kitlesi ve bu kitlenin en çok bulunduğu mekânlar. Günümüz siber kafelerin hedef kitlesinde 18 yaş altı gruplar bulunmaktadır. Bu grupların günlük vakitlerini geçirdiği yerlerden olan okulların etrafındaki yerler siber kafe işletmecilerinin ilgisini çekmektedir. Kafelerin yayıldığı ilk dönemlerde MEB çocuklar için bir tehlike olduğunu düşünerek yasal bir düzenlemeye başvurdu. Düzenlemeyle birlikte siber kafe ruhsatı alabilmeniz için işletmenin eğitim öğretimi kurumlarına en az 200 metre uzaklıkta olması zorunluluğu getirildi. Sahadaki gözlemlerime göre bu duruma uymayan birçok işletme bulunmaktadır.

Bu bölümün amacı siber kafeler ile okulların konumlarını analiz ederek dijital kültürün kentsel mekânda yarattığı dokuyu ortaya çıkarmaktır. Bu doğrultuda araştırma sahasında bulunan 44 işletme ve 25 eğitim kurumu bir arada haritalanmıştır. Okul çevresinde 200 metrelik bir alan çizilerek yasal olmayan yer seçimleri tespit edilmiştir. Bu analizin sonucuna göre 44 işletmenin 30'nun okul çevresinin 200 metre içerisinde yer almaktadır (Şekil 5.16).

Şekil 5.16. Esenler ilçesinde yer alan siber kafelerin okullarla ilişkisi.

Öğrenciler okul çıkışında bazı zamanlar okula gitmeyerek dijital eğlence mekânlarına kaçmaktadır. Bu durumda öğrencilerin okul ile siber kafe arasında ritüel haline gelen bir günlük yaşam coğrafyası olduğu varsayılabilir. Mekânsal analiz mülakatlardan elde edilen siber kaçış deneyimleri eklenerek desteklenecektir.

Hugo Munsterberg 1911’de ilk kez bir sessiz film seyrettiğinde modern kitle iletişim araçlarının duyuları körleştirebileceğini düşünmüştü:

Filmlerde dış dünya ağırlığını kaybederken izleyici birey mekândan, zamandan ve nedensellikten kurtulmuştur. Filmlerin pratik dünyadan bütünüyle tecrit olma sonucunu doğuracağından korkmaya başladım...

Munsterberg’i takip eden psikologlar bu uçurumu, kitle iletişim araçlarının izleyiciler üzerindeki etkisine odaklanarak seyretmenin pasifleştirdiği sonucuna varırlar. Film ve mekânsal deneyim arasındaki bu ilişki benzer olarak bilgisayar oyunları ve kitleleri çocuklar arasında da gözlemlenebilir. Sokağı kendilerine mesken edinen çocuklar 2000li yıllardan itibaren yavaş yavaş siber kafelere kaymaya başladılar.

Eğer varoş mahallelerin dar sokaklarındaki bodrum katları belirli bir konfor içinde boş vakitlerinin keyfini çıkarmak amacıyla bir araya gelinen bir yer oluyorsa, çocukları sokaklardan bu yer altı mekânlarına taşıyan mekânsal kaymanın, elle tutulur gerçeklik hissini zayıflatma ve bedeni pasifleştirme konusunda ciddi bir etkisi olmuştur. Bunun böyle olmasının nedeni, yeni coğrafyaların vaad ettiği asgari ve steril deneyimdir, nötr mekân anlayışıdır. Yani kentsel mekân kendi içerisindeki uyarım kapasitesini yitirirken, bireyler sadece mekânın içinden asgari temasla geçip gitmeyi ister, onun tarafından uyarılmayı değil. Böylece saklanan beden mekânından kopukluk hissini doğurur. Mekân içindeki hassasiyetini yitirmiş olan beden dağınık ve süreksiz bir kent coğrafyası içerisinde pasif bir biçimde hareket eder.

Dokunma duyusu yoluyla yabancı bir şeyi ya da birini hissetme riskine gireriz. Teknolojimiz bu riskten uzak durmamızı sağlar. Fiziksel mekândan kopma ve asgari temas sağlama çocukların dünyasına da girmeye başladı. Özellikle Z kuşağıyla günlük kültüre yerleşen dijital oyunlar çocukları kentlerden kopuk karanlık ve merdiven altı mekânlar olarak anılan siber kafelere çekmektedir. Çocuklar sokakta dip dibe, kol kola aktif bir halde yaşarken 2000li yıllardan sonra siber mekânlara kaymaları duyumsal gerçekliklerinin ve bedensel faaliyetlerini ortadan kalkması tehlikesiyle karşı karşıyadır:

O dönemde yaşayan insanın da günlük hayatında hiç öyle bir şey olmadığı için... Bir oyun dünyası var ve oyun dünyası dışında yaşadığı herhangi bir şey kesinlikle birbirine uymuyor. Dolayısıyla o bir arzu nesnesi oluyor en baştan. Çünkü bir tek o var. Onun gibi bir şeyi başka bir yerde deneyimlemiyor. Oyun oynama süresi içerisinde tamamen izole oluyorsun. Özellikle tek kişilik oyunlar oynayınca yapay zekayla baş başa

kalıyorsun. Öyle oyunlar da bir flow içinde oluyorsun. O akışın içerisine seni alıyor ve dış dünyadan kopuyorsun. (K21)

Başka bir siber kafe kullanıcısı da benzer şekilde sanal deneyimin bilinçli bir tercih ve bir kaçış pratiği olduğunu vurguluyor:

Zaten amaç biraz her şeyden kaçmak. Bir sanal karaktere bürünüyorsun ve olmayan bir dünyada yer edinmeye çalışıyorsun. Bir süre geçiyor ve o sürede realiteden uzak kalıyorsun. Özellikle kendi adıma söyleyeyim ben inanılmaz odaklanıyorum. Kimseyi duymam. Bazen takım arkadaşşıma bile cevap veremiyorum. (K16)

6 yaşından itibaren kafelerde aktif olarak yer almaya başlayan başka bir kullanıcı da aile baskısının getirdiği psikolojik durumdan kurtuluşu siber kafelerde aramış:

Babam ve annem boşandığı için dedemlerde kalıyordum. Ataerkil bir aileydi. Erkek ne derse o oluyordu. Bir de siyaset açısından dayatıcı düşünceleri vardı. Bu bana hitap etmiyordu. “Bizim zamanlarımızda elektrik bile yoktu” demeleri hele ki. Beni ve çağı anlamıyorlardı. Bağdaşamıyorsun kopukluk oluyordu. İster istemez kendi dünyama çekiliyordum. Ne yapayım yani? Ben de mi gaz lambasıyla yaşayayım... Sinir bozucuydu. Ve bu gerçeklikten kaçıp kafede nefes alıyordum. (K16)

Babam esnafta küçük bir köfteci dükkanı var. Dayımlarla aynı işi yapıyorlar. Ne bileyim onlarla çalışmak istemedim. Evet zor gidip gelmek fabrikada günde 10 saati aşıyorsun bazen. Cumartesi de çalışıyorsun. Ama daha iyi. Bizimkilerden uzağım, tek başımayım, tanıdık olmaması rahat geliyor. (K 32)

Liseyi yarıda bıraktım. Sadece ekonomik değildi. Okul çok kötüydü. Sürekli öğretmenimiz değişiyordu. Gelen giden o kadar oldu ki isimlerini sorsan bilemem. Bi de çok kalabalıktı. Sürekli öğrenciler kavga ederdi. Okula ısınamadım doğrusu, zorla gidiyordum zaten. (K 27)

Çocukluğu toplumsal çatışmaların ve dertlerin ortasında geçmiş Suriyeli bir mülteci ise Espor kafeye gidişinin nedenini şöyle özetliyor:

Babamın ayağı sakat sadece ben çalışabiliyorum. Annem çok hastalandı, sigortamız yok. Tek çare onu özel hastanede annemi tedavi ettirmek için geceleri mesai yapmaya başladım. Haftaya götüreceğim inşallah. Dayım da her zaman bu kafeye geliyormuş. Sen de gel kafanı dağıt dedi. Tek lüksümüz bu artık... (K19)

Ailevi ve toplumsal sorunlardan bir süreliğine kaçışın adresi özellikle mülteci gençler için böyle siber mekânlar oluveriyor. Hem bireysel hem de Türkiye’deki mülteci korkularından dolayı sosyal ağları henüz kuramayan ve İstanbul’u yeterince keşfedemeyen bazı Suriyeliler için sanal mekânlar bir teselli, bir kaçış mekânı işlevi de görüyor. Özellikle İstanbul’un yoksul semtlerine yoğunlaşan mülteciler buradaki siber kafelerin varlığını sürdüren belirli gruplar olarak göze çarpıyor.

2.4. Sokaktan İnternet Kafeye Geçiş

Çeper coğrafyalarda kentsel yaşamın temel faaliyetleri gerektiği kalitede yapılamamaktadır. Bu faaliyetler eğitim, ulaşım, rekreasyon ve sağlık gibi konulara sınıflanabilir. Araştırma sahasının genel özelliklerinde gösterildiği gibi ilköğretimdeki sınıf mevcudiyeti 32 olan semtte hanehalkı büyüklüğü 4’e varmaktadır. Bunların yanında ilçede insanların boş vakitlerini değerlendirebileceği rekreasyon mekânları oldukça azdır. Semtteki çocuklar için boş arsalar ve sokaklar geçici oyun oynama alanları olarak kullanılmaya çalışılmaktadır. Fakat aşırı konut üretimi ve kentsel dönüşüm çocukların kullanmaya çalıştığı boş arsaları doldurdu. Sokaklar ise sağlıklı soluk araçların otoparkı olarak kullanılıyor. Bu durumda çocuklar ancak mahallelerin geçiş ve koridorlarında oyun oynamaya çalışıyor (Şekil 5.17).

Şekil 5.17. Esenler Oruçreis mahallesinde bir geçiş mekânı ve çocuklar

K18 ile yapılan mülakatlarda bu konuyla ilgili farklı bir bakış göze çarpıyor. Çocukluğunu hem sokak hem de siber kafede deneyimleyen K18'e göre çocuklar yetişkinlerin ve kent yönetiminin çocuklara bir alan bırakmadığı ve onlara alternatif bir mekân sunulmadığı için siber kafeler daha çekici hale geldiğini ifade etmektedir:

Benim çocukluğum sokakta geçti. Misket falan birçok oyunu deli gibi oynardık. Tabi sonrasında bir jenerasyon kayması oldu. Çağ değişti. İstanbul'daki bu yoğun yapılaşma bizim sokakta oynadığımız oyun alanlarının kalkmasıyla birlikte siber kafeler değişik geldi, daha cazip geldi. Fiyatı da uygundu, siber kafelere kaydık oyunlar için. Sosyal ortam da siber kafede oluşmaya başladı. "Sokaktan arkadaşlar hadi siber kafede buluşalım, işte yarım saat bunu oynayalım bir el bunu oynayalım" şekline dönüştü. Benden sonra da bu gittikçe arttı... İki taraflı aslında; sokağın sosyal yapısı değişti ve bilgisayarlar daha cazip geldi. Ve bunu başlatan çocuk değildi. Çocukların sosyal ortamı daralınca anne babanın üzerinde yük arttı. Haliyle çalışıyorlar gece gündüz. Bir yerden sonra zorunlu olarak ailem beni kreşe gönderir gibi siber kafeye teslim etmeye başladı. Bu çocuk şu oyunu oynasın şu saatte gelip alacağım. (K18)

Görüldüğü üzere sokaktan siber kafelere geçiş birkaç boyuta sahip. Bu boyutların göz önünde bulundurulması kentsel mekânda çocukların katılımcılığı adına oldukça önemlidir. Esasen Esenler Belediyesi kent merkezine çocuklara özel tasarladığı "Çocuk Sokağı" ile bilinir. Bu politika hem medya hem de belediye politikalarında defalarca övülmesine rağmen semt merkezinin dışına yaygınlık kazanmamıştır. Çocuk dostu kent için düşünce ve politikaların yetersiz olduğu bu açıdan da ortadadır.

2.5. Siber Kafenin Esporla Değişimi: Siber Kafelerin İşlevsel Dönüşümü

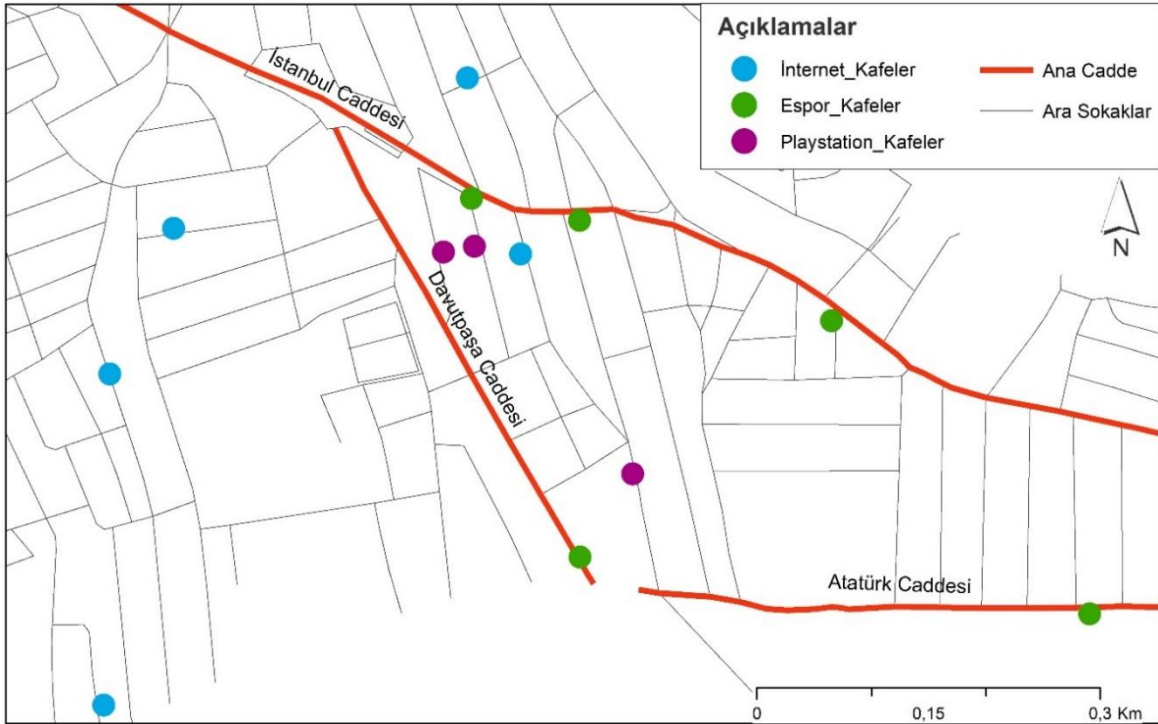
Siber kafeler başlangıçta utangaç bir şekilde ortaya çıktı. Bilinemez ve "yoldan çıkarıcı" yönüyle mahalle halklarının ve yönetimlerin istemediği ve dolayısıyla sürekli baskı altında denetim altında tutulan bir mekân oluverdi. Bunun farkında olan kafe işletmecileri ise "öcü mekân" olarak gösterilmelerine karşılık şöyle bir savunma geliştiriyorlar:

Siz sanıyor musunuz ki; tüm kötü şeyler bu internette. Hayır. Gidin iddiaa bayilerine, gidin genelevlere hatta gidin kahvehanelere her türlü pislik yapılıyor. Toplumda onca sahtekarlık varken neden tüm denetimler bizim üzerimize. Bir de onca düzenlemeye rağmen. Filtre programlarına ve herkesin denetleyebileceği güvenlik kameralarına rağmen... Ben sana bir şey söyleyeyim mi artık siber kafelerde değil,

ceplerde ceplerde. Bugün isteyen insan cep telefonuyla her şeyi yapabiliyor. Artık kafelere ihtiyaç kalmadı. Biz çocuklar için sağlıklı bir ortam derdindeyiz. Ben sürekli yatırım yapıyorum oyunlara bilgisayarlara. Daha yeni ekran kartlarını yeniledim Espor için. Artık bunu görün biz internet değil oyun alanı yaratıyoruz. (K9)

Girdiğim bazı siber kafelerde mekânda gözlem yapabilmek için bilgisayar açtırıyordum. Bilgisayar açtırmadan önce kafe sahibi ne için istiyorsun bilgisayarı diye sorular yöneltiliyorlardı. Meğer artık internet kullanımı amacı yerine oyun oynamak için bilgisayarlar hizmete sunuluyordu. Bu durum siber kafelerin dijital oyun kültürüne odaklandığını ve ciddi bir dönüşümün yaşandığını gösteriyor.

Esenler ilçesinde merdiven altı olarak görülen siber kafeler eskiden arka sokaklarda saklı bir mekân edasında yer alabiliyorken bugün Espor vizyonuyla birçok kafe kentin en işlek ve ticari caddesinde yer açmaya başlamış durumda. Esenler'in sosyoekonomik merkezi olarak bilinen Dört Yol ve çevresinde yer alan Espor kafeler ana cadde üzerinde kendilerine yer açıp görünür hale gelmiş durumdadır (Şekil 5.18).

Şekil 5.18. Esenler Dört Yol Meydanında siber kafelerin dağılışı haritası

Geleneksel siber kafe olarak gördüğümüz siber kafeler ise kentin ara sokaklarında varlıklarını göstermeye çalışıyor. Siber kafelerin internet kullanımından dijital oyun

merkezine olan dönüşümü çocukların günlük yaşamlarının daha görünür hale geldiğini de göstermektedir.

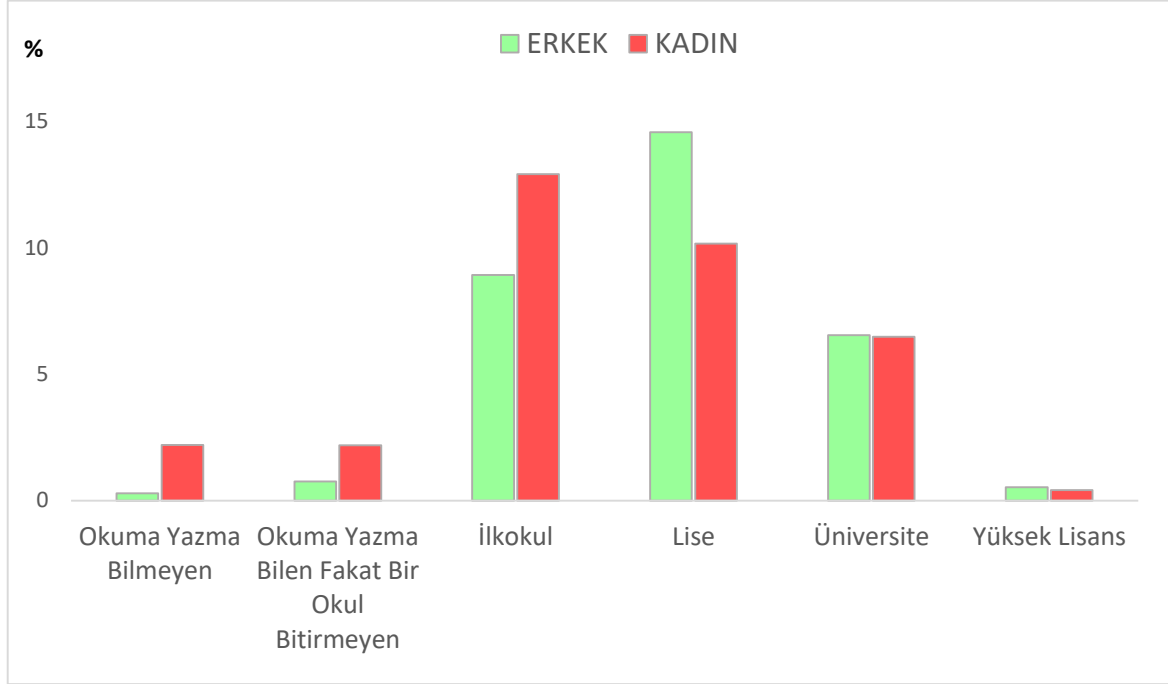
2.6. Dijital Cinsiyet Eşitsizliği ve Siber Kafe

Son dönemlerde önemli sosyal gelişmelerden birisi, kadının kamusal alandaki yeri ve rolünün güçlendirilmesi ve kadın haklarının genişletilmesi için verilen mücadelenin yaygın hale gelmesidir. Özellikle 2000’li yıllardan itibaren kadınların iş gücüne ve eğitime katılım oranları çarpıcı bir şekilde artmıştır. Türkiye’de 2010’da üniversiteye giden kadınların oranı %17 iken 2020’de %40’a ulaşmıştır (TÜİK, 2021). Kadın haklarında ve kamusal mekânda kadınların etkinliğinde önemli gelişmeler olmasına rağmen, dünyanın az gelişmiş ve hatta gelişmiş coğrafyalarında kadınlar hala ayrımcılık, şiddet, taciz, eğitimsizlik ve yoksulluk gibi ciddi toplumsal, kültürel ve ekonomik engellerle yaşamak zorundadır.

“Günümüzün önemli toplumsal cinsiyet sorunlarından biri de dijital teknoloji ve hizmetlerin erişimi ve kullanımında ortaya çıkan eşitsizlikler ile ilgilidir” (Acılar ve Sæbø, 2021). Özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki kadınların sanal dünyadaki varlığı, henüz sağlam temellere oturtulabilmiş değildir. Sosyal medya hesaplarında kadınlar neredeyse her gün sayısız dijital taciz ve şiddete maruz kalmaktadır. Öte yandan, dijital okuryazarlıkta kadınlar geride bırakılmaktadır. Bu bağlamda, *Cinsiyete dayalı dijital uçurum*, cinsiyetler arasında dijital teknolojilerin eşit olmayan erişimi ve kullanımı anlamına gelir ve dünya çapında bir olgudur.

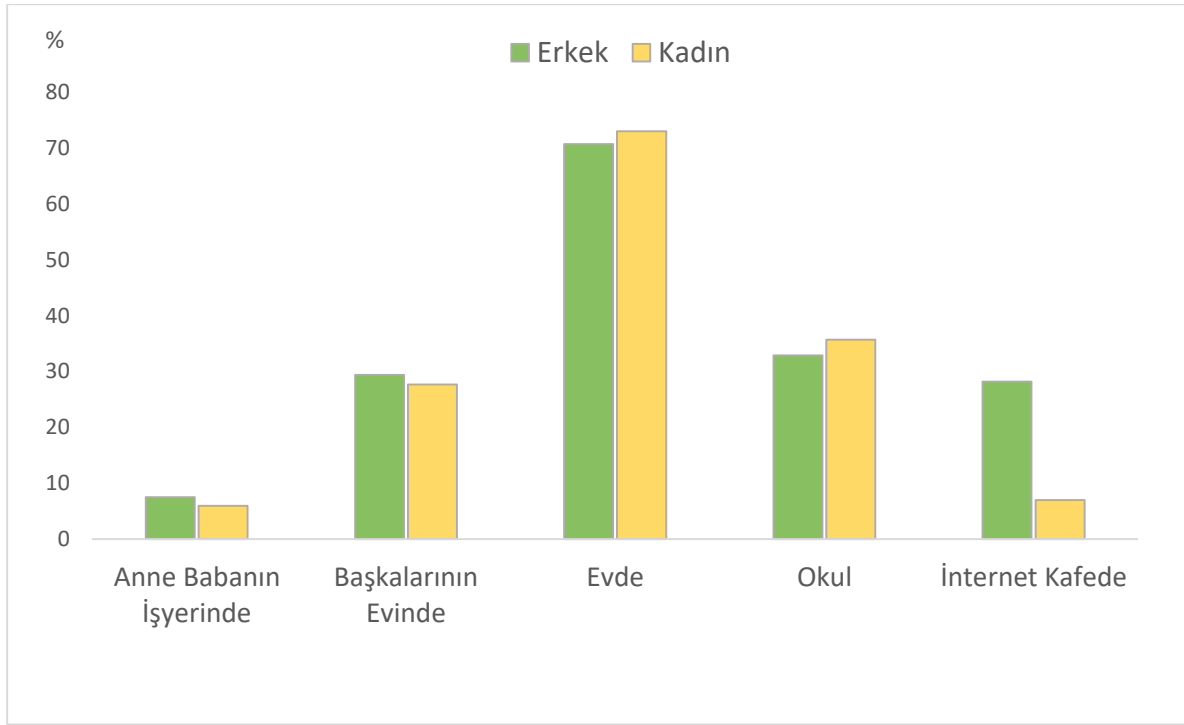
Günümüz iş dünyasında başarı giderek bilgi ve bilişim teknolojilere dayandığı için kadınların bu alandaki ilgi ve potansiyelleri göz ardı edilmemelidir. Uzun zaman önce Haraway, ataerkil bir bilgisayar dünyasının ortaya çıkmasına izin vermenin tehlikesini dile getirmiştir (Haraway 1991). Özellikle Instagram ve Youtube gibi görsel dijital platformların kültürü ve ekonomiyi şekillendirdiği bu dönemde, kadınların kendi dünyalarını ve becerilerini yansıtan görsel medyada içerik hazırlama potansiyeli desteklenmelidir. Örneğin; 100’ü aşkın dijital hesaplarda kadınlar kamera ve mikrofonla günlük yaptıkları yemeklerin tarifini video halinde sunarak maddi gelir kazanmaktadır. Yine kadına şiddetin önüne geçmeyi hedefleyen Kadın Destek Uygulaması (KADES) gibi platformların başarılı olması için kadınların dijital okuryazarlık durumlarının iyileştirilmesi gerekmektedir. Dijital teknolojilerin bu tarz faydalarının gelişmekte olan ülke ve bölgelerde yaygınlaşması cinsiyete dayalı dijital uçurumu kapatmada etkili olabilir. Bu eşitsizliğin temelleri kadınların eğitime katılımlarında yatmaktadır. Esenler ilçesinde okuma yazma bilmeyen, okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen ve ilkokul mezun oranlarında kadınların payı erkeklere göre

daha fazladır (Grafik 5.14). Ataerkil toplumsal düzende kadınların eğitime katılımları çeşitli yollarla engellenmektedir. Bu durum dijitale erişim konusuna da yansımaktadır.

Grafik 5.14. Esenler İlçesi’nde cinsiyete göre eğitim düzeyi.
Veri Kaynağı: (TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri, 2022)

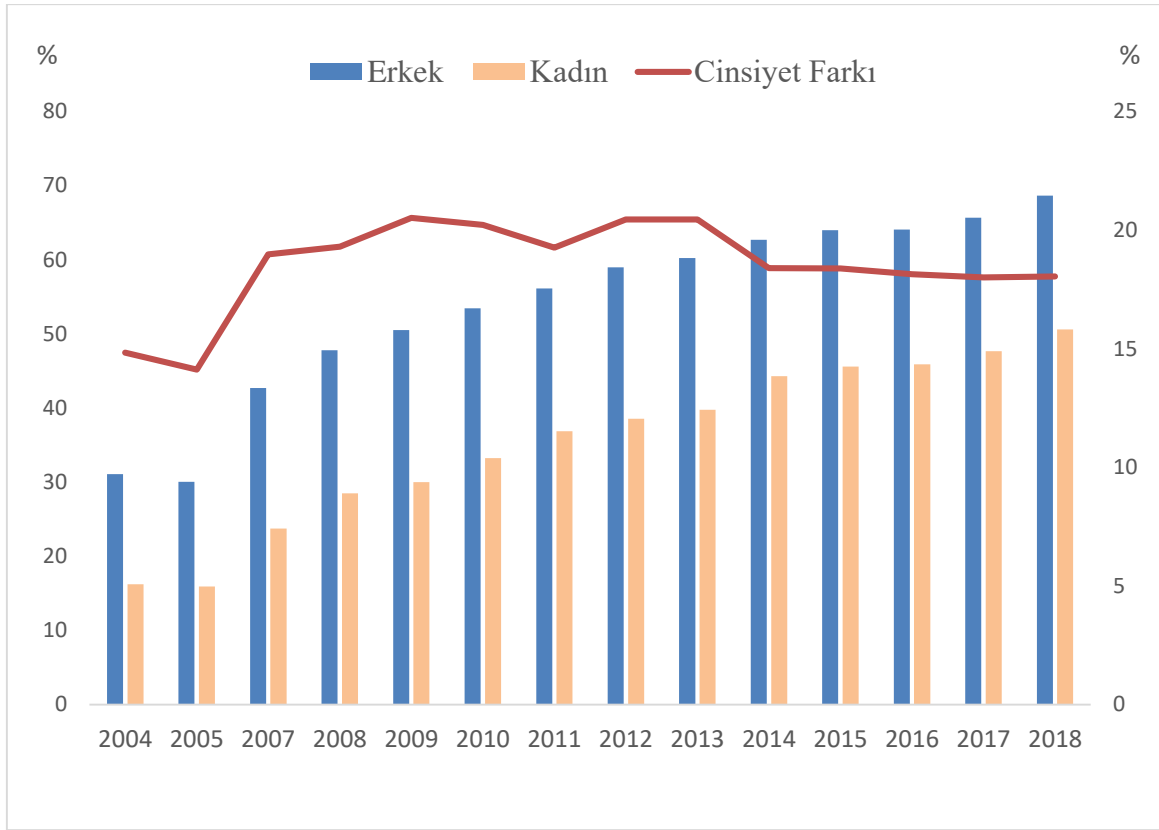
Cinsiyete dayalı dijital eşitsizlikleri gidermek için öncelikle cinsiyet uçurumunun en çok bulunduğu coğrafyaları tespit etmek gerekmektedir. Cinsiyete dayalı yapılan önceki çalışmalar eğitim, sağlık, kamu ve ulaşım hizmetlerine erişim gibi konulara ağırlık verirken (Stoilescu ve McDougall, 2011; Antonio ve Tuffley, 2014; Abu-Shanab ve Al-Jamal, 2014), kamusal mekândan dışlanmanın etkisi göz ardı edilmiştir. Bu boşluğu doldurmak için hem Eurostat hem de TÜİK’in bilgisayar ve İnternete erişimi inceledikleri araştırmalarda kullanılan sorularından birisi “dijital teknolojilere erişim yeri” hakkındadır. Araştırmalarda dijital teknolojiye erişim yerini sorgulamak maddi koşulların neden olduğu dijital eşitsizliği ortaya çıkartmaktadır. Araştırmaya göre Türkiye’de bilgisayar bulunan hanelerin oranı %50 iken OECD ülkeleri ortalaması %78’dir. Bilgisayara evinde ulaşamayanların %35’i İnternet kafeyi kullanırken bunların büyük çoğunluğunu erkek kullanıcılar oluşturmaktadır. Kadınların İnternet kafeyi kullanma oranı sadece %7’dir (Grafik 5.15). Cinsiyete dayalı farklılık aslında mekânın cinsiyet üretimindeki rolüyle birebir ilişkilidir. İnternet kafeler büyük oranda erkek egemen bir kamusal mekân olduğu için kadına yer verilmemektedir.

Grafik 5.15. Cinsiyete göre bilgi ve bilişim teknolojilerinin kullanım yeri ve cinsiyet farkı

Veri Kaynağı: (TÜİK, Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması, 2022)

Mekânın cinsiyete dayalı ürettiği dijital uçurum kamusal mekânlardan daha geniş ölçeklerde de yer aldığını söylemek mümkündür. Gelir ve maddi koşullar nedeniyle dijital uçurumu yakından hisseden yoksul semtlerde cinsiyet açısından da ciddi eşitsizlikler varlığını sürdürmektedir. Bu bağlamda dijital uçurum sadece sınıfsal değil aynı zamanda kültürel bir dayatma olarak da karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de internete erişimde erkek ve kadınlar arasındaki fark 2013’lere kadar %20’lerden aşağı düşmekteyken son yıllarda farkın kapanması durma noktasına gelmiştir (Grafik 5.16).

Grafik 5.16. İnternet kullanımında cinsiyete eşitsizliğin değişimi.

Veri Kaynağı: (TÜİK, Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması, 2022)

Kadınların internete erişimi dışında bilgisayara erişiminin de mekânsal engeller bulunmaktadır. Hanede bilgisayar bulunduramayan ailelerin çocukları bilgisayar erişimini siber kafelerden sağlamasında bir tür cinsiyet eşitsizliği sorunu da meydana gelmektedir. Çocukluğun mekânsal sorunlarıyla ilgili olarak keşfedilmesi gereken temel konu, kontrol sorunudur. Kamusal /özel mekânın (sokak ve ev gibi) daha önce cinsiyetlendirildiği bazı uygulamaları hesaba katmak gerekmektedir. Sokakta genç kadınlara yönelik saldırı ve saldırı riski algısı nedeniyle kızların kamusal mekânı, erkeklerden çok daha sıkı ebeveyn denetimine tabi tutulmuştur. Bu nedenle, geleneksel olarak kadınlar, kamusal mekânlarda erkeklerden daha fazla risk altında olarak algılanmıştır. Bu algı kızların dijital teknoloji ve eğlenceye erişiminde dekültürel engelleri meydana getirmektedir. Dijital teknolojiye evden ulaşamayan kesimlerde siber kafeler tek adres olarak bilinmektedir. Kadınların çocukluk dönemindeki siber kafe deneyimleri bu yüzden kısıtlı kalmıştır:

“Fen Bilgisi öğretmenimizin bir ödevi için siber kafeye ilke kez gitmeye çıktım. Kafeye gidip bir masa açtım. Biraz sonra ağabeyim geldi. Herhalde arkadaşları haber etti. ‘Hayırdır ne işin var burada’ dedi. Ödev yapmak için geldiğimi söyledim. (K 38)

Bu deneyimde görüldüğü gibi aynı aileden olmalarına rağmen kız çocukları çeşitli sınırlamalar altında dijital ihtiyacını karşılayabiliyorken erkek çocukları izinsiz ve denetimsiz olarak istediği gibi siber kafede bulunabilmektedir. Üstelik mekânda sosyal ağlar kurarak kimin içeriye alınıp alınmayacağını da belirleyebilmektedir.

Siber kafe etnografisi bölümünde karşılaşılan ödev sorunu burada da karşımıza çıkmaktadır. Öğretmenlerin internet kaynakları üzerinden istediği ödevler için kız çocuklarına yukarıdaki gibi dolaylı ve sınırlandırıcı bir siber kafe kullanım hakkı tanınmaktadır. Bir başka örnekte kız çocuklar ödev için bile olsa tek başına siber kafeye gitmedikleri belirlenmiştir:

“Sadece ödevlerim olduğu zaman siber kafeye giderdim. Yanımda annem, işi olmadığında babam gelirdi. ‘Tek başına gitme kızım, tehlikeli yerler orası’ derlerdi” (K41).

“Ödevi hazır alırdık. Sağolsun siber kafeci abi ödevleri önceden hazır ederdi. Gelen öğrencilere verirdi” (K34).

Kafe sahibinden alınıp araştırılmadan hazırlanan ödevlerin gösterdiği sorun ciddi olmakla birlikte kızların siber kafeye gitmesindeki kültürel engellerin haklılık payı da bulunmaktadır. Kadınlara çocukluklarında karşılaştıkları siber kafe ortamının ürkütücü olması da kızlar için uygun bir mekân olmadığını göstermektedir:

“Sınıftaki çocukların kendi aralarında sürekli ‘counter’a gidelim, counter’a gidelim” diyerek okul etrafındaki siber kafeye gittiğini hatırlıyorum. Baya merakımı çekmişti. Bir keresinde ben de gidip yanlarında durdum. Çok ses yapıyorlardı, çok gürültü oluyordu, küfürler ediyorlardı birbirlerine... Kafe sahibi bile kontrol edemiyordu.

- Neden bir bilgisayara oturmadınız?

Aslında düşünmedim değil, ama bizden büyük erkeklerin bakışları rahatsız ediyordu. Ortam çok karanlıktı zaten” (K 36).

Kadınlar dijital teknolojiyle yatkın olmadığı algısına yukarıdaki anlatılardan yola çıkarak bakmak gerekmektedir. Teknolojiye yatkınlıkla ilgili kadınlar söz konusu olduğunda özcü bir bakış açısının varlığı dikkat çekmektedir. Kadınların “doğa”sına uygun olmadığı için teknolojik bilgilerinin erkekler kadar iyi olmadığı düşüncesine sahip bir anlayış hakim olmaktadır. Acaba kadınlarının “yeri”nin evle sınırlandırılıp siber kafede bulunmalarının önemslenmemesi teknolojik kültürü edinmelerinin önünde engel teşkil olamaz mı? Erkeklerin kadınlara göre dijital teknolojide daha becerikli olmalarında çocukluklarını siber kafelerde rahat bir şekilde deneyimlemelerinin etkisi yok mudur? Özcü bakış yerine bu türden ilişkisel sorgulamalar yapılmadan dijital cinsiyet eşitsizliğinin nedenlerini anlamak ve çözüm üzerine düşünmek mümkün değildir.

2.7. Çeperde Kamusal Mekân ve Dijital Kültür

Mekânsal açıdan mekâna üç yönden bakmak mümkündür. Birincisi, barınma, beslenme ve aile kültürünün vücut bulduğu evdir. İkincisi, bireyin ev dışında her gün gitmek zorunda olduğu yerlerdir. Bu yerler genellikle ya iş ya da okuldur. Üçüncüsü de ev ve iş dışında başkalarıyla sosyal ilişkiler kurulan ya da bireysel olarak boş vakitlerin değerlendirildiği kamusal ve sosyal mekânlardır. Mekânsal otoetnografi oluşturulurken bu çerçevede deneyim, algı ve tutumların ev, kamusal mekân, okul, işyeri ve İstanbul olmak üzere beş farklı mekâna göre düzenlenmek mümkündür.

2.7.1. Ev

1990 yılında Siirt’in merkezine iki km uzaklıktaki Gökçebağ köyünde ailenin 9. ve son çocuğu olarak dünyaya geldim. İstanbul’a göç ettiğimiz 1994 yılına kadar köyle ilgili hatırladığım tek şey evin çok kalabalık olmasıdır. Bir oda, bir salondan oluşan evde kendime ait hissettiğim bir yer ne zaman yoklasam gelmiyor. Köy içinde ve dışında hatırladığım tek yer Veysel Karani’ye annem ve dayımla yaptığım ziyaret. Ziyaretten bana bir oyuncak kamyon alınmıştı. Hatırladığım tek oyuncağımı bir gün sonra nereye koyduğumu hatırlayamadığım için bulamadım.

Esenler’de yerleştiğimiz ev ise daha genişti. İki balkona sahip olmasına rağmen apartmanların bodrum katlarına kayıt dışı açılan konfeksiyonlardan gelen makinelerin ve müziğin çıkardığı yüksek ses nedeniyle balkonlar pek kullanılamıyordu. Yaz sıcaklığında bile gürültü duyulmasın diye açık olması gereken pencereler kapalı tutulmak zorundaydı. Mahalledeki çoğu evde hanehalkı sayısı yüksek olduğu için bireysel mekânın oyun ve eğitim

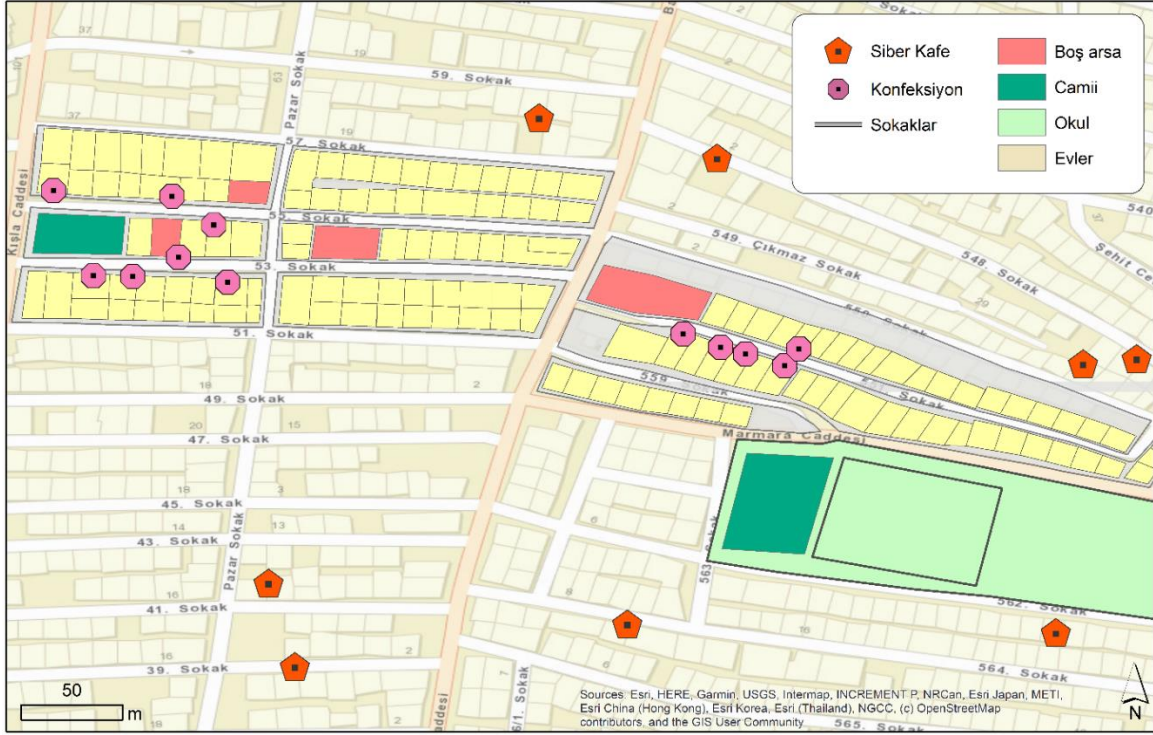
için elverişli durumda değildi. Mahallenin çocukları okul dışındaki çoğu vaktini sokakta geçiriyordu.

2.7.2. Kamusal mekân

4 yaşına geldiğimde işsizlik ve geçim derdiyle ailem İstanbul'a göç etmiş. Göç ettiğimiz semt teyzemlerin aracılığıyla Bağcılar ilçesinin 100. Yıl mahallesi olmuş. Kiralık ev arama sürecinde sonunu göremediğim yokuşlu sokaklar hafızamda hala yer ediniyor. Uzunca bir süre kendimi yabancı ve tekinsiz hissediyordum. Kardeşlerimin hepsi mahallenin yakınlarındaki konfeksiyon denilen çorap dikim atölyelerinde ve mahallenin aşağısında bulunan matbaacılar sitesinde çalışıyorlardı ve ben de gün boyu yalnız kalıyordum. Annem semt pazarına gittiğinde arkasından ağladığım ve yolunu gözlediğim oluyordu. Öyle ki peşinden gitmeye korkardım çünkü yokuşlu sokaklar gözüme oldukça uzun ve aşılmaz geliyordu.

İlk evimiz mahallenin en büyük camisinin tam karşısındaydı. Belki de evden çok vakit geçirdiğim apartmanın merdivenleri ile caminin merdivenleri arasında oyunlar oynardık. Camiye ibadet etmek için giden insanlardan birçok kez “uzakta” oynamamız konusunda uyarılar almıştık. Bir süre sonra abimin vasıtasıyla mahalledeki yaşlılarımla tanışıp oyunlar oynamaya başladık. Futbol, misket, taso ve diğer oyunları sokağın ortasında genellikle çöplerin bırakıldığı boş toprak arsada oynardık. Sokağa yakın herhangi bir park da yoktu (Şekil 5.19). İlk zamanlar idare etsek de sonradan çöplerden arındırmayı başardık. Ailelerimizin bizi bulmak için baktığı ilk yer ve oyun sahamız orası olmuştu. Kendi kendimize oluşturduğumuz oyun sahamızda mahalledeki diğer sokaklardaki çocuklarla “mahalle maçı” adı verilen futbol müsabakaları düzenlemeye başladık. Orası bizim için tuttuğumuz takımların stadlarını andıran futbol sahamız, mabedimiz yani “evimiz” olmuştu. Diğer sokaklardaki çocukların oluşturdukları takımları “evimize” çağırıp bir galibiyet serisi peşinde koşardık. Kimi zamanda diğer sokaklara “deplasman” a giderdik. Sokağımızdaki boş arsa ile kurduğumuz boş arsayı şimdilerde kavramaya başladığımı coğrafyanın temel kavramlarından olan “topraksallık” (territory) ile bağdaşık görüyorum. Topraksallık kavramına göre insanlar ve devletler bir mekân parçası üzerine bir nüfuz bir hak iddia ederek mekânı kendisine ait kılarken ötekilere yabancı kılar. Nitekim, çocuklukta bireylerin yer aidiyeti sürecinde topraksallığın önemli bir anlamı bulunmaktadır. Ev ve okuldaki kabalık ortam, park, spor salonu ve halı saha gibi spor salonlarının yokluğundan teselliye birkaç yıl sonra yeni bir apartman inşaatı yapılacak boş arsada bulmak çocukluğun mekânla kurduğu

yer duygusunu var etmiştir. Kısaca, çeperdeki yersiz çocuklar kendi kendilerine enformel kamusal yerler üretme peşindedir.

Şekil 5.19. Çocukluğumun geçtiği mahalle

Liseye geçtiğimiz dönemlerde arsayı kapatan bina inşaatı nedeniyle araç parkıyla dolu sokağımızda oyunlar oynamaya devam ettik. Özellikle futbolda oyunun hızlandığı anlarda atılan birçok topun otomobillere çarpması araç sahiplerini rahatsız ediyordu. Bu yüzden çocukların ailelerine birçok kez şikayet gidiyordu. Benzer kısıtlamalar apartmanların bodrum katlarına illegal yöntemlerle açılan konfeksiyonların şikayetlerinde de meydana geliyordu. Bodrum katlarına açılan konfeksiyonlara oyun esnasında top doğal olarak daha kolay gidiyordu. Bundan rahatsız olan işletme sahipleri kimi zaman futbol topunu patlatıp önümüze atıyordu. Hem yasal dışı işletmecilik hem de mahalledeki hane huzuruna yüksek müzik ve makine sesiyle etki etmesi ise nedense hiç tartışılmıyordu. Bu hususta mesken alanlarında üretime dayalı işyerlerinin bulunması çocukların kendilerine ait görebildiği sokaktan da edebiliyordu. Mahalle ortamlarında normalde açılmaması gereken yerler işletmelerken çocukların oyunları sokakta istenmiyordu.

Birçok erkek çocuğu gibi sokaktaki arkadaşlarımızla tuttuğumuz takımların maçlarını izlemeyi öncelikli kılmiştık. Futbol ligindeki maçların 2000'lerden sonra televizyon hakları ücretli olmaya başlayınca maçları takip edemez olduk. Mahalledeki

“büyükler” haftasonları maç izlemek için kahvehanelere ya da “lig tv salonları” adı verilen maç izleme mekânlarına giderdi. Maç izleme ücreti çocuklar için yüksek olduğu için çok az sayıda çocuk maçları takip edebiliyordu. Ben de beslenme için aldığım harçlıkları biriktirerek tuttuğum takımın maçlarını tamamı erkeklerden oluşan “büyüklerin” arasında karışarak izlemeye çalışırdım. Maç izleme mekânlarında sigaraya izin verilmesi, küfürlü söylemler ve aşırı kalabalık olması çocuklar için sağlıklı bir mekân olmasının önüne geçiyordu.

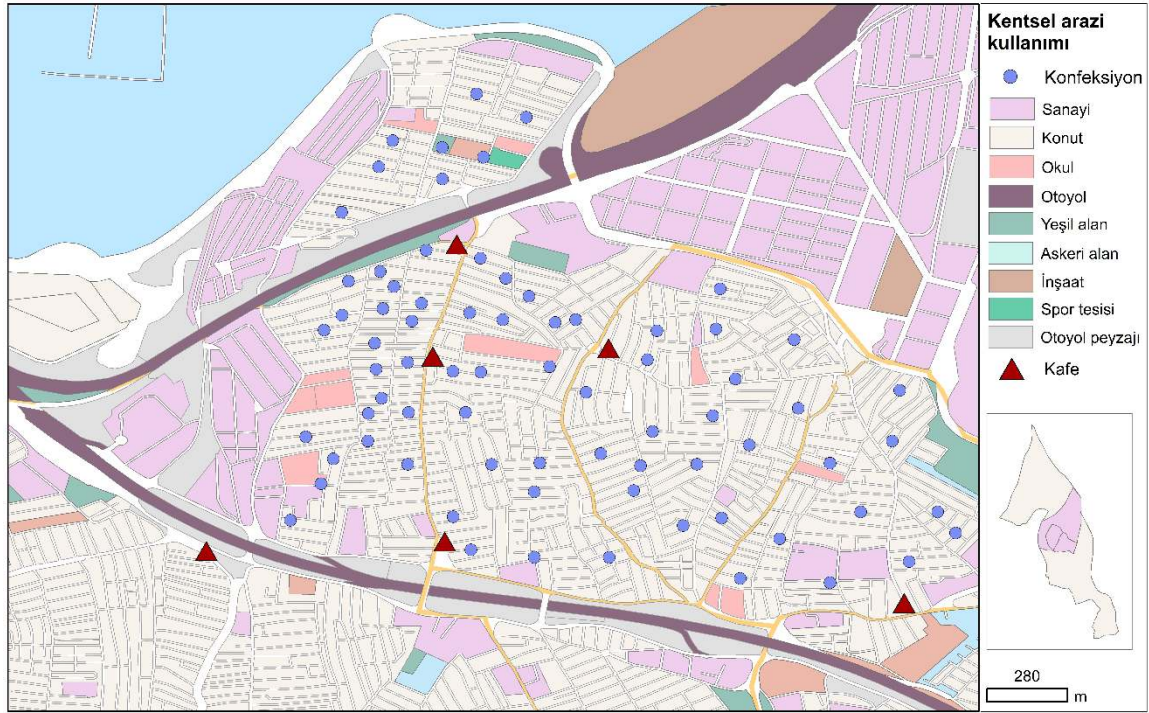
2.7.3. Okul

İlkokulda bulunduğum sekiz yıl boyunca mekânsal açıdan birçok soruna tanık oldum. Birincisi, 50-60 kişilik sınıf mevcudiyetleri sınıf ortamını son derece çekilmez kılıyordu. Her dönem bir masada üçerli oturduğumuzu hatırlıyorum. Üç kişinin aynı masada bulunması öğrenciyi kısıtlarken öğretmenlerimizin de sınıfla başa çıkmasını güçleştiriyordu. İkincisi, okulun hem sınıflarında hem de tuvaletlerinde öğrencileri zorlayan temizlik sorunu bulunuyordu. Üçüncüsü, beslenme açısından okul yönetimi yüksek ücretlerine rağmen öğrencileri sadece kantine mecbur kılıyordu. Okulun etrafını öğrencilerin okuldan kaçmasını engellemek için yapılan ve hapis ortamını anımsatan yüksek duvar ve dikenli telleriyle çevrilmişti. Bu şartlarda teneffüslerde okul dışındaki nispeten ucuz yiyecek satan esnafa gitmemiz de engelleniyordu. Dördüncüsü okulda uygulamalı olarak dersleri deneyimleme şansımız hem oyun alanlarının az olması hem de bilgisayar laboratuvarının yokluğu yüzünden bulunmuyordu. Liseyi okuduğum okulda bilgisayar laboratuvarı bulunmasına rağmen derslerde bilgisayar eğitimi yerine üniversiteye giriş sınav hazırlıkları adı altında test kitabından soru çözmemiz isteniyordu. Okulda birçok disiplin suçu işleniyordu. Müzik öğretmenimiz sınıftaki bir öğrenci tarafından bıçaklanırken okul müdürüne bile saldırılar oluyordu. Bunlar okuldaki şiddet alışkanlığının kontrol edilmesini güçleştiriyordu. Sonuç olarak hem altyapı hem de disiplin açısından çocukların kendilerini okullarına ait hissedecek şartlar henüz oluşmamıştır. Bu durumda ev ve okul çocuk için kendisini iyi hissettirecek bir yer olmaktan oldukça uzakla kalmakla birlikte tek kalan kalan sokaklar ise işyerleri ve otomobil parkları yüzünden çocuklar için bir vakit geçirme yerinden ziyade bir geçiş mekânına dönüşüyordu.

2.7.4. İşyeri

Bir işçi sınıfı semti olan Esenler’de ailelerin sınırlı istihdam seçenekleri çocuklarının da geleceğini belirliyordu. Okul ortamının kısıtlayıcı şartlarına rağmen yaz tatili geldikçe strese giriyordum. Yazın ben de birçok Esenlerli çocuk gibi ucuz emeği kullanan bodrum

katlarındaki konfeksiyonlarda sağlıksız ve ucuz ücretle çalışmak durumunda kalıyordum. Bu yönüyle semt çocuk işçiliği tartışmalarının gündemine hiç gelmemektedir. Ucuz ücretlerin yanında en çok zorlayan kural ise 12 saat çalışma zorunluluğuydu. Akşam eve geldiğimde fiziksel olarak yıpranan bedenimde ne eğitim ne de eğlence aktivitesine yetecek enerjiyi bulamıyordum. Buna normalde yasak olmasına rağmen cumartesileri de eklenince çekilmez bir hal alıyordu. Çocukken çalışmanın tek avantajı dar geçimli ailelerinden yeterli harçlık alamayan çocukların eğlence ve eğitim gibi bazı ihtiyaçlarını karşılamasıydı. Çocuk bedeninin kendisini bu şartlarda yeniden üretmesi için tek gün pazar günleri kalıyordu. Pazar günleri de tüm çocuklar siber kafelerde oyunlarla rahatlamaya çalışıyordu. Ailelerin de günlük yaşamı konfeksiyon ve ev arasında ikame ediliyordu. Bunların dışında kalan sosyal mekân olarak parklar, kafeler, spor salonu ve sinema gibi kültür ve eğlence mekânlarının sayısı azdı (Şekil 5.20). Varolan az sayıdaki kafeler ise erkek egemen mekânsal biçimindeydi.

Şekil 5.20. Esenler'in Oruçreis ve Turgut Reis mahallelerinde konfeksiyonlar ve kafeler.

2.7.5. Boş vakit

Eşsiz bir manzaraya sahip İstanbul Boğazını kentte yaşayan birçok insanın hiç görmediğini çocukluğum üzerine düşünmeye başlayınca daha iyi anlamlandırıyorum. İstanbul'da büyüssem de kentin gözde yerlerini üniversiteye başladığımda keşfettim.

Çocukken sadece aile pikniği vesilesiyle Florya ve Belgrad gibi ormanlık yerleri görmek için Esenler dışına çıkma şansım oldu. O piknikler de ancak akrabaların arabaları müsait olduğunda gerçekleşiyordu. Haftada sadece bir gün tatil yapabilen araç olmadığında mahalle kenarlarında bulunan henüz parka dönüştürülmemiş çimenliklerde piknik yapabiliyorduk. Küçük bir alana sahip olan bu çimenlikler mahallenin kuzeyinden geçen otobanların hemen kenarında yer aldığı için çocuklar ve oyunları için tehlikeler barındırıyordu. Özellikle birçok toplumumuzun otobana düşerek süratli araçların altında kaldığını hatırlıyorum. Bu çimenlikler mahalle sakinleri tarafından bir nevi enformel park alanı haline getirilmişti.

2.7.6. Siber kafe

Siber kafeye ilgili ilk şeyleri sokakta top oynarken arkadaşlardan duydum. Futbol maçını bırakıp 10-15 sokak aşağıdaki siber kafeye gittiğimi hatırlıyorum. O zamanlar 2002 Dünya Kupası'nda Türkiye'nin olağan dışı başarısıyla gururlanıyorduk. İlk gittiğimde çocukların bilgisayarlarda FIFA'nın ürettiği 2002 Dünya Kupası oyununu oynaması ilgimi çok çekiyordu. Ancak televizyonda görebildiğim takımları seçip kendi başımıza maç edebiliyorduk. Sokak maçlarında her birimizin ismiyle seslendiğimiz futbolcuları sanal da yönetebilmek daha önce karşılaşmadığım bir deneyimdi. Zamanla siber kafeye alışınca ilk zamanlar tuşların yerini karıştırdığım bilgisayarın birçok yönüne hakim olmaya başladım. Neredeyse her gün gitmeye çalışıyordum. Harçlık bulamadığım zamanlar ise sadece oyun oynayan çocukları takip edebiliyordum. Kafe ortamı diğer yerlerden farklıydı. Esenler'de olmasına rağmen sanki semtin dışına bir tuşla çıkmış gibi olurdum. Zamanla futbol dışında strateji oyunları da ilgimi çekmeye başlayınca oyunlar hakkında internette araştırma yapmaya başladım. Okuldaki bazı ilgili konularda ödevlerimi hazırlamak için de kullanmaya başladım. Kafe sahipleriyle “ağabey-kardeş” ilişkileri oluşuyordu. Kimi zaman çocuklarını göndermek istemeyen aileleri ikna etmeye de çalışıyorlardı. Özellikle çalıştığım tatil dönemlerinde işten rahatlamak için siber kafeye gitmek iyi geliyordu. Ev, okul ve kamusal mekânın boş vakitleri değerlendirmek için yetersiz olan bir semtte siber kafeler tek eğlence yeri haline gelmişti. Bunun ötesinde, yaşadığım sokak dışındaki mahalledeki diğer çocuklarla sosyalleştığımız ilk yer de siber kafelerdir. Çocuklar daha önce sokaktaki yaşlılarıyla arkadaşlık kurarken siber kafe mahalledeki diğer sokaklardaki çocukları bir araya getirdiği için arkadaşlık halkasını çeşitlendiği yer haline gelmişti. Bu bağlamda, okul çıkışlarında çocukların akıllarında eve gitmek ya da sokakta oyun oynamak yerine siber kafeye gitmek yerleşmişti. Bu açıdan, siber kafe çocuklara ait bir yer olmaya başlamıştı.

2.8. Siber Kafe Etnografisi: Esenler İlçesi, İstanbul Örneği

Bu bölümde siber kafelerin ortamını daha yakından tanımak için hazırlanan bir etnografi sunulmaktadır. Bu etnografi, 2021 yılının Ekim ve Aralık aylarında İstanbul'un Esenler İlçesi'ndeki 25 siber kafeye en az ikişer defa yapılan ortalama üç saatlik süren gözlemlerden alınan notlardan ve çekilen fotoğraflardan arındırılarak oluşturuldu. Siber kafeler özellikle hem görsel hem de işitsel yönüyle kullanıcıları etkilemeye çalıştığı için etnografi beş duyunun esasları dikkat edilerek duysal bir etnografi niteliğinde hazırlandı. Mekânları tek tek sunmak yerine, benzer ve farklı yönleriyle gözlemlenen tüm mekânlar bir arada değerlendirilmiştir.

1990'ların sonlarından bu yana Türkiye'nin özel iş sektöründe hızla çoğalan binlerce siber kafe. Şehirdeki restoran, kafe, kiraathane, spor salonu, kuaför ve diğer ticari kamusal mekânlardan farklı olarak yürüyüş caddelerinin ve meydanların en görünür yerden ziyade mahallelerin içinde en arka sokakların kuytu köşelerinde yer alıyorlar. Dahası birçok binaların bodrum katında yer alarak “saklı” ve “gizemli” havaya sahip oluyor. Dolayısıyla bu mekânlara herkesin değil sadece bilenlerin tercih ettiği anlaşılmaktadır. Bu durum bir mesken alanı olmasına rağmen mahallede alt kültürün olduğu bir mekânı üretmektedir. Siber kafeleri bulmak için bir yerden sonra her gittiğim mahallede yürümeye okul çevresinden başladım. Konumlarının çoğu okula 100-200 metre yakınlığında yer alıyordu. Dolayısıyla, okul çantası ve kıyafetiyle eve uğramadan ya da okulu asıp kafeye kaçan birçok öğrenciyle karşılaşmak şaşırtmadı.

Siber kafeleri diğer geleneksel kafelerden ayıran şey 'hız, kaçış ve macera'dır. Kafeye girdiğinde, kapının yanındaki küçük bir tezgahta bir bilgisayar başında bir siber kafe yöneticisi tarafından karşılanır. Tezgahın arkasındaki duvarda, çerçeveler içinde epeyce ruhsat ve sertifikalar ve bunların yanında resmi duyuru ve yönetmeliklerin afişleri sergilenir. Diğer duvarlarda en popüler (genellikle en yeni) oyunların ve filmlerin reklamını yapan posterler bulunur (“PES 2022 çok yakında!"). Nasıl sinema ve tiyatrolarda film ve oyunların gösterim tarihi izleyiciye duyuruluyorsa siber kafelerde de en sevilen dijital oyunların duyurusu her yıl yapılır.

Duyurularda dikkat çeken bir diğer husus ise ödev çıktısı oldu. “Ödev çıktısı alınır” ya da “Ödev hazırlanır” gibi birçok ilanın olduğu kafeler evinde bilgisayarı, internet veya yazıcı cihazı bulunmayan öğrencilerin işini kolayca görüyor. Kolayca diyorum çünkü ödevler aynı biçimlerde hazır olarak kafe işletmecisi tarafından sayfası 1 TL karşılığında bastırılıyor. Ödevini hazır olarak çıktı genellikle kız öğrenciler oluyormuş. Böyle olmasının

nedeni kızların hazıra konmak istemesi değil, tamamen sosyo-kültürel engellerdir. Kız çocukları siber kafelerde rahatça oturup bilgisayarlarla etkileşim kuramamasının iki temel nedeni bulunuyor. Birincisi, aileleri siber kafe ortamını kız çocukları için tehlikeli görüyor. İkincisi siber kafelerin karanlık, gürültülü ve cinsiyetçi dil kullanımı kız çocuklarının kafede sağlıklı bir şekilde vakit geçirmesini engelliyor.

Bilgisayarlar, sınırlı alandan en iyi şekilde yararlanacak şekilde sıralar halinde düzenlenmiştir. Gözlem yaptığım kafelerde en az 40 bilgisayar masası bulunuyordu. Her iki tarafındaki kişilerin ne yaptığını çevrimiçi olarak kolayca görebilirsiniz. Siber kafelerin ilk dönemlerinde masalar arasında ahşap bölmeler bulunurken yeni mekânlarda şeffaf bölmeler kurulmuş durumda. Bunun iki nedeni var. Birincisi; yeni düzenlemelere göre kafe kullanıcı ekranının açık halde tutulması cinsel içerikli uygulamaların çalışmasını önlemeye çalışıyor. İkincisi, bölmeler arasındaki şeffaflık özellikle Esporcuların birbirlerinin oyunlarını takip edip daha hızlı hareket etmelerini kolaylaştırıyor.

Bir diğer dikkat çekici özellik (Esenler'deki diğer tüm siber kafeler için de geçerli) bilgisayarlarda Microsoft Office kurulu olmaması. Bunun nedeni, bazı yöneticilerin açıkladığı gibi, sağlanmış olsalar bile kimse bu şeyleri kullanmıyor. Ancak, her bilgisayara bir web kamerası ve şık kulaklıklar takılıydı. Çocuklar ders çalışmak ya bir şeyler öğrenmek için değil; eğlenmek, oyun oynamak, müzik dinlemek, film izlemek, sohbet etmek vb. için bilgisayarlara kullanıyorlardı.

Gözlemlerim siber kafelerin bu özelliklerini doğrular niteliktedir. Her girdiğimde, çoğu kullanıcının özellikle erkeklerin oyun oynadığını görüyordum. Diğer popüler etkinlikler arasında film izlemek, müzik dinlemek, sohbet etmek (bazen web kamerası açıkken) ve sosyal ağ sitelerinde diğer kişilerin kişisel alanlarını ziyaret etmek yer alır. Gençler hem fiziksel dünyada hem de 'sanal oyun dünyasında' insanlarla (genellikle siber kafede bulunan arkadaşları dahil) etkileşime girerken aralarında kahkahalar, bağırımlar ve küfürler duyardım. Bu tür seslerin arasından özellikle ter kokusunu dağıtan havalandırmanın gürültüsü rahatsız ediciydi. Bütün bunlar Esenler'deki diğer siber kafelerde gördüklerime benziyordu.

Etnografi yaptığım siber kafelerdeki kullanıcıların büyük çoğunluğu 6-18 yaş arası erkek çocuklardı (Şekil 5.21). Nadiren yalnız gelirlerdi, ama her zaman en az bir arkadaşıyla gelirlerdi. Ziyaret ettiğim diğer siber kafelerde de aynı görünüyordu. Tipik bir günde, yoğun saatlerde, kafede boş koltuk bulunamıyor, sadece kulaklıklarla kafalar sıralanıyor.

Şekil 5.21. Esenler’deki bir siber kafeden günlük bir görünüm.

Öğrencilerin okulda olduğu sabah saatlerinde yer bulmanın çok daha kolay olduğunu gördüm. Sık sık bazı gençlerin veya ilkokul öğrencilerinin (çoğunlukla erkek) öğle yemeği molası sırasında siber kafeye koştuklarını gördüm. Saha çalışmam sırasında nadiren 20 yaş üstü bir kullanıcı gördüm. Orta yaşlı durumum ve çevrimiçi olma amacım göz önüne alındığında bu bağlamda dikkat çekici görünüyordum. Bu nedenle, kafe işletmecileri bana karşı dostça davranışlar da çoğu zaman bir şekilde yersiz olduğumu hissettim. Ara sokaklarda oldukça karanlık bir ortama sahip bir kafede çocuklar sorgulamaksızın bir bilgisayar masası açtırabiliyor iken bir yetişkin olarak masa açma talebim sorgulandı. Son yıllarda çoğunlukla çocuklara ait olmaya başlayan siber kafelerde Kafe sahibi “Oyun mu oynayacaksın?” diye soruverdi. “Hayır, internete gireceğim” yanıttımdan sonra beni çocuklardan ayrı bir bölümde uzak bir köşede yer alan masaya yönlendirdi. Bu durum geçmişte çocukların siber kafelerden dışlanmasının tam tersine döndüğünün somut bir göstergesi oldu.

Yiyecek ve içeceklerle ilgili olarak, siber kafeler şehirdeki diğer kafelere de benzer olarak kafede müşterilere satmak için çay, kahve ve soğuk içecekler (şişe su ve alkolsüz içecekler) için bir buzdolabı bulunur. Bazıları tatlı ve benzeri hazır atıştırmalıklar satıyor. Bu şeyler, süpermarketten alabileceklerinizle aynı. Bu durumda dışarıya bağımlı olmadan

birçok kullanıcı hem bilgisayarla vakit geçiriyor hem de gıda ihtiyacını giderebiliyordu. Bu durum kullanıcıların kafenin birer müdavimi olmasını kolaylaştıran bir hizmetti.

Siber kafelerin ayırt edici özelliklerinden olan atmosfer ve sosyallik durumunun dışında mekânda üretilen bir dil kullanımı da hakim bir özellikti. Kafelere girdiğimde ilk duyduğum seslerden birisi “ağabey” olması dikkat çekiciydi. Müşterilerin çocuk yaşta olmaları nedeniyle kafe işletmecisine olan taleplerini “ağabey” diyerek bir hitap biçimi kuruluyordu. Kullanıcılar arasında da bazı dijital oyunlara has slogan sözler günlük dillerine yerleşmiş durumdaydı.

Masaya oturan çocuklar bilgisayarın yönünü, koltuğun duruşunu, ekranın parlaklığını ve hatta masaüstünün arka planını istediği gibi değiştirerek kendilerine geçici de olsa bir özgürlük bir kişisel alanı kurmaya çalışıyordu. Bu durum çocukların failliğinin ve öznelliğinin gelişimini sağlıyordu. Dahası, bilgisayara oturur oturmaz, çocuklar kendi isimlerini verdikleri bir dosya klasörünü açıp kaldıkları yerden devam edebiliyorlardı. Normalde her bilgisayar kapandığında kullanıcıların tüm işlemleri silinip giderdi. Son yıllarda gelişen depolama teknolojisi sayesinde işletmeciler, kafe kullanıcılarının istediği tüm oyun deneyimlerini kayıt altına alıp liste halinde depolamaya başlamış. Bu hizmet de çocukların bir mekâna aidiyetini güçlendirerek mekânsal bir müdavimliğe doğru evrilmesini sağlıyor. Dolayısıyla üçüncü yeri diğer kamusal mekânlardan ayrı olan evinde hissetme ve müdavimlik durumları siber kafelerde kendisine daha fazla yer bulabilmesini sağlıyor.

SONUÇ

İnternet ve bilgisayara erişimin yaygınlaşması siber kafelerin önemini azaltmıştır. Bu tez 2010'lu yılların ikinci yarısından itibaren siber kafelerin yeniden ortaya çıktığını ve varolanların da ciddi bir dönüşüm geçirdiğini ortaya koymuştur. Dijitalleşmenin mekâna bağımlılığı azalttığı yönündeki varsayımlarının aksine siber kafelerin yeniden ortaya çıkışı dijital dönüşümün hala mekâna bağımlı gerçekleştiğini göstermektedir. Tez bunu ortaya koyarken, bu yeni siber kafe dalgasının nedenlerini ve temel dinamiklerini açıklamaktadır. Sadece İstanbul'da sayısı 600'ü aşan siber kafeler, belirli sosyoekonomik özelliklere sahip yerlerde kendisine alan bulmaktadır. Kentin genelinde mahalle bazında yaptığımız haritalarda siber kafelerin %83'ü eğitim seviyesi düşük mahallelerde ortaya çıkmıştır. Bu açık sonuç, dört farklı boyuttan ele alınmıştır. Bu boyutlar şöyle açıklanabilir:

- I. *Siber kafelerin varlığı sınıfsaldır.* Türkiye bağlamında eğitim seviyesi bir toplumsal sınıf göstergesidir. Türkiye'de eğitim ve gelir arasındaki ilişki, son yıllarda giderek daha da belirgin hale gelmiştir. Yüksek eğitilmiş bireyler, daha düşük yoksulluk oranlarına ve daha yüksek iş gücüne katılım oranlarına sahiptir. Bu doğrusal ilişki, eğitimin ekonomik koşullardan bağımsız salt bir toplumsal kurum olmadığını gösterir. Dolayısıyla, siber kafelerin eğitim seviyesi düşük mahallelerdeki yayılımı mahalledeki hanehalkının alım gücüyle de ilişkilidir. Türkiye'de yapılmış çalışmalarda siber kafelerin genellikle kullanıcı profili ve bağımlılık düzeyi ortaya çıkarılması amaçlanmıştır (Taşpınar ve Gümüş, 2005; Yücel, 2008; Yüksel ve Yılmaz, 2015). Siber kafelerin konumlandığı mahallenin ya da semtin sosyal ve ekonomik özellikleriyle kafelerin dağılışı arasında bir ilişki kurulmamıştır. Bu tezle, siber kafelere coğrafi perspektiften yaklaşarak siber kafelerin merkez ve çevre arasındaki farklılaşması ortaya çıkarılmıştır.
- II. *Gözetimsiz çocukluk ile siber kafeler arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır.* Alt gelir grubu ve işçi kesiminden oluşturan mahallelerde anne babalar İstanbul'a kırsal gelip tutundukları için eğitime katılımları ve boş vakitleri oldukça sınırlı kalmıştır. Bu şartlar anne babaların çocuklarına toplumsal yaşama hazırlama ve bireysel gelişimlerinde rehberlik etme konusunda yetersiz kalmalarına yol açmaktadır. Bu kesimlerde çocuklar nitelikli ebeveyn gözetimi olmadan büyüdükleri için suç ve şiddete bulaşmaları giderek daha olası hale gelmiştir. Esenler'deki birçok çocuk siber kafeleri ebeveyn gözetimi olmadan kullanmaktadır. Eğitimli ve elverişli

günlük yaşam koşullarına sahip ebeveynler çocuklarının boş vakitlerinde daha fazla rol alabildikleri için siber kafelere gitmelerini denetleyebilmektedir. Sonuç olarak, siber kafeler, gözetimsiz çocuklar için bir risk faktörü olarak görülebilir. Bu durum, alt gelir grubu ve işçi kesiminden oluşan mahallelerde daha belirgindir.

III. *Siber kafeler, alternatif kamusal mekânların eksikliği ile ilişkili gelişmektedir.* Siber kafeler, çocukların ve gençlerin sosyalleşme ve kültürel gelişim ihtiyaçlarını karşılayabilecek alternatif kamusal mekânların eksikliği nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu bulgu, Esenler ilçesinde yapılan mülakat, etnografi ve kentsel arazi kullanım analizine dayandırılmıştır. Araştırmada, siber kafelerde sürdürülen etnografi, otoetnografik bağlam, işletmeci ve kullanıcılarıyla yapılan görüşmelerde, çocukların sokak yerine siber kafeyi tercih etmelerinin sadece merak veya boş zaman geçirmekten kaynaklanmadığı görülmüştür. Çarpık kentleşme ve sokakların araç parkıyla işgal edilmesi, çocukların oyun alanlarını yerinden etmiştir. Buna ek olarak, plansız büyüyen Esenler ilçesinde kültürel gelişimi ve sosyalleşmeyi sağlayacak sosyal altyapı yetersizliği bulunmaktadır. Bu durum, siber kafeleri, çocuklarına alternatif bir kamusal mekân düzeni sunamayan bir ilçede sosyalleşmenin yegane seçeneği olarak bırakmıştır. Araştırmada, Esenler ilçesindeki sosyal altyapı yetersizliği eğitim, sağlık, rekreasyon ve enerji konularıyla ortaya çıkartılmıştır. Analiz sonucunda, Esenler'in İstanbul'un 39 ilçesi arasında eğitim altyapısında 34., sağlık hizmetlerinde 33., kentsel yeşil alan varlığında 39. ve doğalgaz kullanımında 38. sırada yer aldığı görülmüştür. Bu veriler, Esenler ilçesindeki sosyal altyapının yetersizliğinin somut göstergeleridir. Sonuç olarak, siber kafeler, çocukların ve gençlerin sosyalleşme ve kültürel gelişim ihtiyaçlarını karşılamak için alternatif kamusal mekânların eksikliğinden kaynaklanan bir olgudur. Bu durum, çarpık kentleşme, plansız büyüme ve sosyal altyapı yetersizliği gibi faktörlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

IV. *Siber kafelerin yeniden ortaya çıkışı yeni nesillerin gelecek kaygılarıyla bağlantılıdır.* Z kuşağının gelecek kaygılarının temelinde, ekonomik istikrarsızlık ve belirsizlik yatmaktadır. Küreselleşmenin ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle, iş dünyası ve istihdam yapısı büyük bir değişim geçirmiştir. Bu değişim, geleneksel mesleklerin yerini yeni mesleklerin alması ve iş bulmanın daha zorlaşması anlamına gelmektedir. Z kuşağı, bu değişimin etkilerini daha fazla hissederek büyümüştür. Bu

nedenle, bu kuşak bireyleri, gelecekte iş bulmakta ve geçimlerini sağlamada zorlanabilecekleri kaygısı içindedirler. Z kuşağının gelecek kaygılarını artıran bir diğer sosyoekonomik neden de, gelir eşitsizliğinin artmasıdır. Küreselleşme ve teknolojik gelişmeler, gelir eşitsizliğini artıran faktörler arasında yer almaktadır. Bu durum, Z kuşağı bireyleri arasında, kendilerinin ve gelecek nesillerin daha az fırsata sahip olacağına dair bir endişe yaratmaktadır. Z kuşağının gelecek kaygılarını şekillendiren kültürel nedenler de bulunmaktadır. Bu kuşak, çevresel sorunlar, iklim değişikliği ve küresel salgınlar gibi küresel sorunların farkındadır. Bu sorunlar, Z kuşağı bireylerinin gelecekte daha zor bir yaşam sürecekları kaygısını artırmaktadır. Z kuşağı, önceki kuşaklardan farklı olarak, daha bireyci ve daha az geleneksel bir anlayışa sahiptir. Bu durum, Z kuşağı bireylerinin, gelecekte geleneksel değerler ve kurumlara güvenme konusunda daha isteksiz olmalarına neden olmaktadır. Bu durum da, Z kuşağı bireylerinin gelecek kaygılarını artıran bir faktör olarak görülebilir. Sonuç olarak, Z kuşağının gelecek kaygıları, sosyoekonomik ve kültürel nedenlerin bir araya gelmesiyle şekillenmiştir. Bu kaygılar, Z kuşağı bireyleri üzerinde önemli bir baskı oluşturmaktadır ve bu kuşağın yaşam tarzı ve davranışlarını etkilemektedir. Siber kafeler, yeni nesillerin geleceğini güvence altına alma kaygısı ile yeniden ortaya çıkmıştır. Z kuşağı bireyleri, ailelerinin ve devletin kendilerine dayattığı gelecekteki rollerden ve mesleklerden memnun değildir. Geçmişte hayalleri süsleyen memurluk, öğretmenlik ya da mühendislik gibi mesleklerin geliriyle günlük yaşamlarını güvence altına alamayacaklarının kaygıları içindedirler. Bu durum, onları dijital ekonomiye yöneltmektedir. Dijital ekonomi, dijital içerik üreticilerine maddi kazanç fırsatı sunmaktadır. Özellikle Espor ile birlikte, hem çevrimiçi oyunlarda yarışmak hem de Espor yayıncılığı yapmak Z kuşağı bireyleri için yeni bir hedef haline gelmiştir. Bu hedefi gerçekleştirmek için, evlerinde bulunmayan nitelikli donanım ve yüksek performanslı internet ve bilgisayar teknolojilerini barındıran yeni siber kafeleri tercih etmektedirler. Aktaş (2000) ve Korkmaz ve Mahiroğlu (2007) siber kafelerin dijital eğlence boyutunu ortaya koyarken Z Kuşağı ve Espor motivasyonu gibi boyutlar incelenmemiştir. Bu tezle birlikte siber kafelerin eğlence amaçlı kullanımının yanında ekonomik kazanç ve “dünyayı yakından takip etme” gibi önemli amaçlarının ve kimliksel boyutlarının olduğu ortaya çıkarılmaktadır.

- V. *Siber kafelerdeki aidiyet ve etkileşim ortamı, dijital temelli sosyal izolasyonu engelleme potansiyeline sahiptir.* Dijitalleşmenin bireyin toplumdan uzaklaşmasını beraberinde getirdiği üzerine birçok vaka bulunmaktadır. Özellikle evdeki bilgisayarla yaşamaya başlayan birey hem mekânsal aktivisini düşürürken hem de sosyal çevresinden uzaklaşmaktadır. Siber kafeler ise bireyleri kamusal mekâna çekerek akranlarıyla etkileşim içerisinde dijital bir ilişkilene biçimi sunmaktadır. Bu yönüyle evde yalnız başına dijital kültür edinmekten daha faydalı görülebilir.
- VI. *Yeni nesil siber kafeler, çocukların sosyalleşme ve kültürel gelişimleri için önemli bir mekân haline gelmiştir.* Bu bağlamda, siber kafeler, çocukların coğrafyası olarak değerlendirilebilir. Saha araştırmaları, siber kafelerin daha çok çocuklara hitap ettiğini göstermektedir. 2010 öncesi siber kafe çalışmalarında yetişkinlerin varlığı yapılan anketlerle ortaya konulurken, yeni nesil siber kafelerde yetişkinlerin yerini çocuklar almaktadır. Bu durum, çocukların teknolojiye olan ilgisinin artması ve siber kafelerin daha uygun fiyatlı hale gelmesi ile açıklanabilir. Siber kafeler, çocukları boş vakitleri için tercih edilen bir üçüncü yerdir. Çocuklar, kamusal mekânda kendilerine ait bir yer edinemedikleri için siber kafelerde yaşlılarıyla birlikte ebeveyn denetiminden uzak bir şekilde günlük yaşam aktivitelerini sürdürmektedir. Çeper semtlerinde boş vaktin kısıtlı olmasına rağmen çocukların kafeleri gün içerisinde yoğun olarak kullandıkları ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca, Taşpınar ve Gümüş'ün (2005) çalışmasında ortaya çıkarıldığı gibi siber kafelerin güvenli olmayan ve korku duyulan görüntüye sahipti. Bu görüntü özellikle çocukların siber kafeyi benimsemesi ve Espor dönüşümü ile birlikte siber kafeler daha güvenli ve daha şeffaf bir fiziki çehreye büründüğü ortaya çıkarılmıştır. Bu tez bu yönüyle siber kafelerin mekanın imajı açısından da ciddi bir dönüşüm geçirdiğini ortaya çıkartmıştır.
- VII. *Dijital cinsiyet eşitsizliği mekânsal kökenli olarak siber kafeler ile yaratılmaktadır.* Saha gözlemleri ve kafe işletmecileri ile yapılan görüşmeler, kız çocuklarının siber kafelerde etkin bir biçimde yer alamadığını göstermektedir. Kafe işletmecileri, mekânlarını kız çocuklarının rahatlıkla vakit geçirmesi için mücadele vermektedir. Ancak, hem kültürel engeller hem de erkek kullanıcıların maskülen tutum ve davranışları, kız çocuklarının siber kafelerden uzak kalmasına neden olmaktadır. Kültürel engeller, kadınların siber kafelere gitmelerini olumsuz yönde

etkilemektedir. Örneğin, bazı aileler, kız çocuklarının siber kafelere gitmesine izin vermemektedir. Bu durum, kız çocuklarının dijital kültürle tanışmasını ve bu kültürün sağladığı fırsatlardan yararlanmasını engellemektedir. Erkek kullanıcıların maskülen tutum ve davranışları, kız çocuklarının siber kafelerde kendilerini rahat hissetmelerini engellemektedir. Örneğin, erkek kullanıcılar, kız çocuklarının yanında yüksek sesle ve küfürli bir şekilde konuşabilmektedir. Bu durum, kız çocuklarının kafeden uzaklaşmasına neden olmaktadır. Sonuç olarak, siber kafeler, kadınların dijital kültürle tanışmasını engelleyen bir faktör olarak görülebilir. Bu durumun ortadan kaldırılması için, kültürel engelleri azaltmaya yönelik çalışmalar yapılması ve erkek kullanıcıların maskülen tutum ve davranışlarının değiştirilmesi gerekmektedir. Siber kafe literatüründen Salvador (2003), Haseloff (2007), Yung vd., (2020) ile Rios (2023) çalışmalarında siber kafe ile dijital uçurum ilişkisi bulunmaktadır. Bu çalışmalarda siber kafelerin dijital teknolojilere sahip olma gücü bulunmayan kesimler için önemli olduğunu ve dijital uçurumun zorluklarını gidereceğini öne sürmektedir. Bu tez ise siber kafelerin bir dijital eşitsizlik biçimi olduğunu göstermiştir. Siber kafeler dijital eşitsizliği giderecek potansiyele sahip olsa da kız çocuklarının bu dijital mekândan dışlanması ciddi bir sorundur. Dolayısıyla literatürün aksine siber kafeler hala dijital eşitsizlikler barındırmaktadır.

- VIII. Siber kafe etnografisi boyunca bulunduğum her siber kafede en az 2-3 mülteci çocukla karşılaşıyordum. Yaşama tutunmak için geldikleri şehirde yoğun iş ortamı dışında mültecilerin sosyal yaşamı ve kamusal mekândaki varlığı hakkında az şey bilinmektedir. Özellikle Suriyeli mülteci çocuklarının dijital kültürle ilişkilenmesinin tek fırsatını bu mekânlar karşılamaktadır. Ancak, dijital kültürü edinmelerinin önünde birçok engel bulunmaktadır. Bunların en önemlisi siber kafelerdeki etkileşime katılamamalarıdır. Bilgisayarların kullanım dili ile oyunların Türkçe olması dijital eğlenceyi giderek zorlaştırmaktadır.

Esenler ilçesinde yapılan saha çalışmaları, siber kafelerin ve dijital dönüşüm politikalarının birbiriyle yeterince uyumlu olmadığını göstermektedir. Bu durum, siber kafelerin potansiyel faydalarından yeterince yararlanılmasını engellemektedir. Bu bağlamda, dijital dönüşüm politikalarına sunulabilecek bazı öneriler şunlardır:

- *Siber kafeler ile okullar arasında işbirliği geliştirilebilir.* İlçedeki devlet okullarında hem oyun alanı hem de bilgisayar laboratuvarı eksikliği bulunmaktadır. Çoğunluğu

okullara yakın olan siber kafeler, bu eksiklikleri gidermek için kullanılabilir. Özellikle dijital okur yazarlık eğitimi için verilecek dersler, siber kafelerin yoğunluğu fazla olmayan vakitlerinde siber kafe bilgisayarları öğretmenlerin katılımıyla kullanılabilir. Bu iş birliği, okul ve siber kafeler arasında daha sağlıklı bir ilişkinin kurulmasını sağlarken, çocukların da enformel faaliyetleri denetlenebilir hale getirilebilir.

- *Spor ve Gençlik Bakanlığı bünyesinde Espor eğitmenleri yetiştirilebilir.* Günümüzün maddi açıdan önem kazanmaya başlayan Espor sektörüne hem ulusal hem uluslararası yarışmalar düzenlenmektedir. Siber kafeleri kullanan çocuklar, kendi başlarına eğitimini almadan Espor faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu durum, çocukların Espor becerilerinin gelişmesini engellemektedir. Spor ve Gençlik Bakanlığı bünyesinde Espor eğitmenleri yetiştirilerek işletmelerde görevlendirilebilir. Bu sayede çocuklar, Espor becerilerini eğitmen gözleminde geliştirebilir.
- *Kız çocuklarının siber kafelere erişimi kolaylaştırılabilir.* Saha çalışmasında, siber kafelerin erkeklerin egemen olduğu bir mekân olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, kız çocuklarının dijital bilgi ve oyun teknolojisine erişimini zorlaştırmaktadır. Kız çocuklarının siber kafelere erişimini kolaylaştırmak için, kafelerin bazı bölümleri veya tamamı sadece kız çocuklarına ayrılabilir. Ayrıca, sadece kız çocuklarının yer alabileceği kafeler açılabilir. Bu girişim, ailelerin siber kafelere bakışını değiştirebilir. Kadınların siber kafelere erişimini artırmaya yönelik politika önerileri şunlar olabilir:
 - Kültürel engelleri azaltmaya yönelik çalışmalar yapmak. Örneğin, kız çocuklarının ve kadınların siber kafelere gitmesine karşı önyargıların azaltılması için eğitim ve farkındalık çalışmaları yapılabilir.
 - Erkek kullanıcıların maskülen tutum ve davranışlarını değiştirmeye yönelik çalışmalar yapmak. Örneğin, siber kafelerde kadına şiddet ve ayrımcılığın önlenmesi için eğitim ve farkındalık çalışmaları yapılabilir.
 - Siber kafelerin kadın dostu hale getirilmesi için teşvikler sağlamak. Örneğin, siber kafelerin kadın dostu uygulamaları için devlet tarafından maddi teşvikler sağlanabilir.

Bu öneriler, kadınların siber kafelere erişimini artırmaya ve siber kafelerin daha kapsayıcı bir mekân haline gelmesine katkıda bulunabilir. Siber kafelerin kadın dostu hale getirilmesi için bazı spesifik öneriler şunlar olabilir:

- Siber kafelerde güvenlik önlemleri artırılabilir. Örneğin, kadınların güvenliğini tehlikeye atabilecek davranışları engellemek için kamera ve güvenlik görevlisi gibi önlemler alınabilir.
- Siber kafelerde rahat ve güvenilir bir ortam yaratılabilir. Örneğin, kadınların rahatça oturabilecekleri ve kendilerini güvende hissedebilecekleri alanlar oluşturulabilir.
- Siber kafelerde kadınlara yönelik etkinlikler ve programlar düzenlenebilir. Örneğin, kadınlara yönelik teknoloji eğitimleri, kurslar ve atölyeler düzenlenebilir.

Bu öneriler, kadınların siber kafelerde kendilerini daha rahat ve güvende hissetmelerine yardımcı olabilir.

Siber kafe etnografisi ve mülakatları, mülteci çocukların dijital kültüre erişiminde karşı karşıya kaldıkları zorlukları ortaya koymaktadır. Bu zorlukların başında, siber kafelerdeki etkileşime katılamama sorunu gelmektedir. Bilgisayarların kullanım dili ile oyunların Türkçe olması, mülteci çocukların bu mekânlarda kendilerini yabancı hissetmelerine ve dijital kültürün tam anlamıyla parçası olmaktan alıkoymalarına neden olmaktadır. Bu sorunun çözümü için, siber kafelerin mülteci çocuklar için daha erişilebilir ve kapsayıcı hale getirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, siber kafelerde aşağıdaki önlemler alınabilir:

- Bilgisayarların kullanım dili ve oyunların dil seçenekleri artırılabilir. Bu sayede, mülteci çocuklar da bu mekânlarda Türkçe bilmeyen arkadaşlarıyla birlikte oyun oynayabilir ve dijital kültürü deneyimleyebilirler.
- Siber kafelerde mülteci çocuklara yönelik özel etkinlikler ve programlar düzenlenebilir. Bu etkinlikler ve programlar, mülteci çocukların dijital kültürle tanışmalarını ve bu kültürün bir parçası olmalarını kolaylaştırabilir.
- Siber kafe işletmecileri ve çalışanları, mülteci çocuklarla iletişim kurabilmeleri için gerekli eğitimlere tabi tutulabilir. Bu eğitimler, işletmecilerin ve çalışanların mülteci çocukların ihtiyaçlarını daha iyi anlamalarına ve onlara daha iyi hizmet vermelerine yardımcı olabilir.

- Bu önlemlerin alınması, mülteci çocukların dijital kültüre erişimini kolaylaştıracak ve onların toplumsal uyumuna katkıda bulunacaktır.

Siber kafeler, çocukların coğrafyası, dijital coğrafya, kent coğrafyası, sosyal teori ve kesişimsellik gibi disiplinlerarası bir çerçevede incelenmesi gereken bir konudur. Siber kafeler, çocukların sosyalleşme ve kültürel gelişimleri için önemli bir mekân haline gelmiştir. Bu bağlamda, siber kafeler, çocukların coğrafyası alanına dahil edilebilir. Siber kafeler, çocukların teknolojiye erişimini kolaylaştırmakta, sosyalleşmelerini ve yaşitlarıyla etkileşim kurmalarını sağlamaktadır. Siber kafeler, dijitalleşmenin önemli bir parçasıdır. Bu bağlamda, siber kafeler, dijital coğrafya alanına dahil edilebilir. Siber kafeler, insanların dijital dünyaya erişimini sağlayan mekânlardır.

Siber kafeler, kentlerde önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle alt gelir grubunun yaşadığı mahallelerde, siber kafeler, çocukların sosyalleşmek için alternatif bir mekân sunmaktadır. Bu bağlamda, siber kafeler, kent coğrafyası alanına dahil edilebilir. Siber kafeler, disiplinlerarası çalışmaya yatkın bir konudur. Siber kafeler, yaş, sınıf ve cinsiyet gibi temel toplumsal kategorileri etkilemektedir. Bu nedenle, siber kafeler, kesişimsel bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Siber kafeler, toplumsal kimlik açısından dönüştürücü bir güce sahiptir. Siber kafeler, çocukların dijital dünyayı keşfetmelerine ve farklı kimliklere maruz kalmalarına yardımcı olmaktadır. Bu açıdan, siber kafeler, sosyal teoriyle birlikte ele alınabilir. Bu çalışma, siber kafelerin epistemolojik önemini vurgulamaktadır. Siber kafeler, çocukların sosyalleşme, kültürel gelişim ve dijitalleşme gibi önemli süreçlerinde rol oynamaktadır. Bu nedenle, siber kafeler, disiplinlerarası bir yaklaşımla incelenmeye değer bir konudur.

KAYNAKÇA

- Acar, S.** (2019). *Şehir Dokusunda Mahalle: İstanbul Esenler'de Aile apartmanı Olgusunun İncelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) . Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ahring, K. K., Ahring, J. P. K., Joyce, C., & Farid, N. R.** (1992). Telephone modem access improves diabetes control in those with insulin-requiring diabetes. *Diabetes Care*, 15(8), 971-975.
- Alvaredo, F.** (2022). *World inequality report 2018*. Harvard University Press.
- Angın, M.** (2017). *İstanbul Esenler'de (Çifte Havuzlar-Havaalanı-Turgut Reis mahallelerinde) kentsel dönüşüm projelerinin sosyal & mekânsal yansımaları* (Yüksek Lisans, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Apperley, T.** (2017). Digital Gaming, Social Inclusion, and the Right to Play: A Case Study of a Venezuelan Cybercafé. *The Routledge Companion to Digital Ethnography*. London: Routledge, 235-244.
- Arora, P.** (2012). The leisure divide: Can the 'Third World' come out to play? *Information Development*, 28(2), 93-101.
- Arora, P.** (2019). *The Next Billion Users: Digital Life beyond the West*. Harvard University Press.
- Ash, J.** (2009). Emerging spatialities of the screen: Video games and the reconfiguration of spatial awareness. *Environment and Planning A* 41: 2105–2124.
- Ash, J., Kitchin, R., & Leszczynski, A.** (2018). Digital turn, digital geographies? *Progress in Human Geography*, 42(1), 25-43.
- Augé, M.** (2020). *Non-places: An introduction to supermodernity*. Verso Books.
- Ay, S. & Kılıç, T.** (2023a). Coğrafi Dijital Uçurum: Türkiye'de Dijital Dönüşümün Kentsel-Kırsal, Bölgesel & Cinsiyet Eşitsizlikleri. *Coğrafya Dergisi*, (46) , 111-122.
- Ay, S. & Kılıç, T.** (2023b). Deprivation of social infrastructure in the urban periphery: The case of Esenler District in Istanbul. *Kent Akademisi*, 16 (2) , 1017-1036 .
- Bajos, N., Jusot, & F., Pailhé, A.** (2021) When lockdown policies amplify social inequalities in COVID-19 infections: evidence from a cross-sectional population-based survey in France. *Public Health* 21, 705. <https://doi.org/10.1186/s12889-021-10521-5>

- Bányai, F., Griffiths, M. D., Király, O., & Demetrovics, Z.** (2019). The psychology of Esports: A systematic literature review. *Journal of gambling studies*, 35, 351-365.
- Barak, A.** (2020). My Childhood Neighborhood: A Critical Autoethnography. *Qualitative Inquiry*, 26(6), 667-673.
- Barton, K., & Collins, C.** (2012). Generational geographies: millennials' and baby boomers' perceptions and use of nature. In J. P. Stoltman *21st century geography: A reference handbook* (Vol. 2, pp. 255-266). SAGE Publications.
- Batool, S. H., & Mahmood, K.** (2010). Entertainment, communication or academic use? A survey of Internet cafe users in Lahore, Pakistan. *Information Development*, 26(2), 141-147.
- Batty, M. & Miller, H.J.** (2000). Representing and visualizing physical, virtual and hybrid information spaces. In Janelle, D.G. and Hodge, D.C., editors, *Information, place, and cyberspace*. Springer, 133–46.
- Batty, M.** (1997). Virtual geography. *Futures*, 29(4-5), 337-352.
- Beavis, C., & Charles, C.** (2007). Would the 'real' girl gamer please stand up? Gender, LAN cafés and the reformulation of the 'girl' gamer. *Gender and Education*, 19(6), 691-705.
- Bilgic, P.** (2016). *Neoliberal urbanization: Socio-spatial disparities of the urban periphery: The case of Ankara, Turkey*. DUMAS - Soutenance.
- Bingham N** (1996). Object-ions: From technological determinism towards geographies of relations. *Environment and Planning D: Society and Space* 14: 635–657.
- Bingham N** (1999). The governance of cyberspace: Politics, technology and global restructuring by Brian D Loeder (ed.). *Transactions of the Institute of British Geographers* 24: 249–251.
- Braun, L. N.** (2015). Cyber siren: What Mami Wata reveals about the Internet and Chinese presence in Kinshasa. *Canadian Journal of African Studies*, 49(2), 301-318.
- Breathnach P.** (2000). Globalisation, information technology and the emergence of niche transnational cities: The growth of the call centre sector in Dublin. *Geoforum* 31: 477–485.
- Brophy, J.** (2008). Developing students' appreciation for what is taught in school. *Educational psychologist*, 43(3), 132-141.
- Burn, A. (2013).** Computer games in the playground. In R. Willett, J. Richards, J. Marsh, A. Burn, & J. Bishop (Eds.), *Children, media and playground cultures: Ethnographic studies of school playtimes* (pp. 120–144). Basingstoke: Palgrave

- Butz D., & Besio K., (2009).** Autoethnography. *Geography Compass*, Cilt 3, Sayı 5, s. 1660-1674.
- Caldeira, T. (2017).** Peripheral urbanization: Autoconstruction, transversal logics, and politics in cities of the Global South. *Environment and Planning D: Society and Space* 35(1), 3–20.
- Cao, Y., & Downing, J. D. (2008).** The realities of virtual play: video games and their industry in China. *Media, culture & society*, 30(4), 515-529
- Castells, M. (2005).** *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum & Kültür Birinci Cilt Ağ Toplumunun Yükselişi 1.* (Çev: Kılıç, E.) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chachage, B. L. (2001).** Internet cafés in Tanzania: a study of the knowledge and skills of end-users. *Information Development*, 17(4), 226-233.
- Chancel, L., Piketty, T., & Saez, E. (2022).** World Inequality Report 2022. Harvard University Press.
- Chew, M. M. (2019).** A critical cultural history of online games in China, 1995–2015. *Games and Culture*, 14(3), 195-215.
- Cilesiz, S. (2009).** Educational computer use in leisure contexts: A phenomenological study of adolescents' experiences at Internet cafes. *American Educational Research Journal*, 46(1), 232-274.
- Cohen, J.E. (2007).** Cyberspace as/and space. *Columbia Law Review* 107, 210–56.
- Crang, M., Crang, P., & May, J. (1999).** *Virtual geographies: bodies, space and relations.* Psychology Press.
- Cresswell, T. (1996).** *In place/out of place: Geography, ideology and transgression.* London: University of Minnesota Press.
- Cresswell, T. (2014).** *Place: an introduction.* John Wiley & Sons.
- Creswell, J.W. & Plano Clark, V.L. (2014).** *Karma yöntem araştırmaları tasarımı & yürütülmesi.* (Y. Dede, S.B. Demir, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Davison, R., Harris, R., Vogel, D., & Vreede, G. J. D. (1999).** Information technology in developing countries: Closing the digital divide. *Journal of Global Information Technology Management*, 2(3), 1-4.

- De Falco, S., Angelidou, M., & Addie, J. P. D.** (2019). From the “smart city” to the “smart metropolis”? Building resilience in the urban periphery. *European Urban and Regional Studies*, 26(2), 205–223. <https://doi.org/10.1177/0969776418783813>
- Dembski, S., Bäing, A. S., & Sykes, O.** (2017). What about the urban periphery? The effects of the urban renaissance in the Mersey Belt. *Comparative Population Studies*, 42.
- Diebäcker, M., Glogar, I., Stoik, C., Bengesser, A., Eder, A., & Putz, P.** (2018). Working Class Districts. Urban Transformations and Qualities of Life in the Growing City. Book of Abstracts.
- Dodge, M. & Kitchin, R.** (2001). *Atlas of cyberspace*. Addison-Wesley.
- Dogru, A., David, R.M., Ulugtekin, N., Goksel, C., Seker, D., & Sözen, S.** (2017). GIS based spatial pattern analysis: Children with Hepatitis A in Turkey. *Environmental Research*, 156, 349–357.
- Erman, T., & Eken, A.** (2004). The “Other of the Other” and “unregulated territories” in the urban periphery: Gecekondu violence in the 2000s with a focus on the Esenler case, İstanbul. *Cities*, 21(1), 57-68.
- Fan, P., Xu, L., Yue, W., & Chen, J.** (2017). Accessibility of public urban green space in an urban periphery: The case of Shanghai. *Landscape and Urban Planning*, 165, 177-192. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2016.11.007>
- Fengshu, L.** (2011). *Urban youth in China: modernity, the Internet and the self*. Routledge.
- Fong, M. W.** (2009). Digital divide between urban and rural regions in China. *The Electronic Journal of Information Systems in Developing Countries*, 36(1), 1-12.
- Friedman, S., Kurtulus, A., & Koç, I.** (2021). Residential segregation by educational status in Turkey, 2013: Examining the association with political preferences. *Population, Space and Place*, 28(3).
- Furuholt, B., & Kristiansen, S.** (2007). A rural-urban digital divide? Regional aspects of Internet use in Tanzania. *The Electronic Journal of Information Systems in Developing Countries*, 31(1), 1-15.
- Furuholt, B., Kristiansen, S., & Wahid, F.** (2008). Gaming or gaining? Comparing the use of Internet cafés in Indonesia and Tanzania. *The International Information & Library Review*, 40(2), 129-139.

- García-Lanzo, S., & Chamarro, A.** (2018). Basic psychological needs, passion and motivations in amateur and semi-professional Esports players. *Aloma: revista de psicologia, ciències de l'educació i de l'Esport Blanquerna*, 36(2), 59-68.
- Geniş, Ş.** (2009). Neo-liberal kentleşmenin mekânda yansımaları: İstanbul'da güvenli siteler. *Toplum & Bilim*, (116), 121-156.
- Gomez, R., Fawcett, P., & Turner, J.** (2012). Lending a visible hand: an analysis of infomediary behavior in Colombian public access computing venues. *Information Development*, 28(2), 117-131.
- Graham, S.** (2002). Bridging Urban Digital Divides? Urban Polarisation and Information and Communications Technologies (ICTs). *Urban Studies*, 39(1), 33-56.
- Grix, J.** (2001). *Demystifying postgraduate research*. University of Birmingham University Press.
- Hamari, J., & Sjöblom, M.** (2017). What is Esports and why do people watch it?. *Internet research*, 27(2), 211-232.
- Hardal, S.** (2019). *İstanbul'da tamamlanan kentsel dönüşüm projelerinin sosyal & mekânsal etkileri (Gaziosmanpaşa, Esenler & Zeytinburnu örneği)*. Yayınlanmamış doktora tezi. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.
- Harvey, D.** (1989). *The condition of postmodernity* (Vol. 14). Oxford: Blackwell.
- Haseloff, A., & Ghadially, R.** (2007). Gender, cybercafes and internet access: bridging the digital divide. *Urban women in contemporary India: A reader*, 270-283.
- Hawkins, C. J., & Ryan, L. A. J.** (2013). Festival spaces as third places. *Journal of place management and development*.
- Hemming, P. J.** (2008). Mixing qualitative research methods in children's geographies. *Area*, 40(2), 152–162. doi:10.1111/j.1475-4762.2008.00798.x 10.1111/j.1475-4762.2008
- Hindman, D. B.** (2000). The rural-urban digital divide. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 77(3), 549-560.
- Hoffman, D. L., & Novak, T. P.** (1999). The growing digital divide: Implications for an open research agenda. *Understanding the digital economy*, 245.
- Holloway, S., Valentine, G., & Bingham, N.** (2000). *Transforming Cyberspace: Children's Intervention in the New Public Sphere.*. Children's geographies: Playing, living, learning.

- Holt-Jensen, A.** (2017). *Coğrafya: tarihi, felsefesi & temel kavramları*. Çev. E. Bekaroğlu, ÖF Anlı, H. Turut & S. Tuysuz). İdil Yayıncılık, İstanbul.
- Hopkins, P.** (2019). Social geography I: Intersectionality. *Progress in Human Geography*, 43(5), 937–947.
- Huo, L., Shang, W., & Xu, S. Y.** (2015). *Mining potential determinants of Internet addiction among Chinese cybercafé users*. In Control Engineering and Information Systems: Proceedings of the 2014 International Conference on Control Engineering and Information Systems (ICCEIS 2014, Yueyang, Hunan, China, 20-22 June 2014). (p. 471). CRC Press.
- Husseiny, S. E.** (2016). *An Ethnographic Study Of Children's Play Spaces In Cairo*. MSc Thesis.
- Işık, O.** (2021). Residential Segregation in a Highly Unequal Society: *Istanbul in the 2000s*. In *Urban Socio-Economic Segregation and Income Inequality* (pp. 293-309). Springer, Cham.
- James, J.** (2012). Institutional and societal innovations in information technology for developing countries. *Information Development*, 28(3), 183-188.
- Johnston, R., & Sidaway, J. D.** (2015). *Geography and geographers: Anglo-American human geography since 1945*. Routledge.
- Jung, Y., Peng, W., Moran, M., Jin, S. A. A., McLaughlin, M., Cody, M., & Silverstein, M.** (2010). Low-income minority seniors' enrollment in a cybercafé: psychological barriers to crossing the digital divide (Los Angeles). *Educational gerontology*, 36(3), 193-212.
- Jung, Y., vd.** (2010). Low-income minority seniors' enrollment in a cybercafé: psychological barriers to crossing the digital divide. *Educational gerontology*, 36(3), 193-212.
- Kara, N., & Cagiltay, K.** (2013). *Flow experiences of adolescents in terms of internet café environment and computer game play characteristics*. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 89, 298-307.
- Kaygalak, İrfan** (2020). *Mekân & Ekonomi: Ekonomik Coğrafyada Yeni Yaklaşımlar*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keil, R.** (2018). Extended urbanization, “disjunct fragments” and global suburbanisms. *Environment and Planning D: Society and Space*, 36(3), 494–511.
- Kern, L.** (2020). *Feminist Şehir*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

- Kinsley, S.** (2013). The matter of “virtual” geographies. *Progress in Human Geography*, 38(3), 364–384.
- Kitchin, R.** (1998). *Cyberspace*, Chichester: John Wiley & Son.
- Korlu, Ö.** (2019). Bir Bakışta Eğitim 2019’a Göre Türkiye’de Eğitimin Durumu. Eğitim Reformu Girişimi.
- Krishnatray, P., Singh, P. P., Raghavan, S., & Varma, V.** (2009). Gratifications from new media: Gender differences in Internet use in cybercafes (India). *Journal of Creative Communications*, 4(1), 19-31.
- Kristiansen, S., Furuholt, B., & Wahid, F.** (2003). Internet cafe entrepreneurs: pioneers in information dissemination in Indonesia. *The International Journal of Entrepreneurship and Innovation*, 4(4), 251-263.
- Korkmaz, Ö., & Mahiroğlu, A.** (2007). İnternet Kafelerin Kullanım Amaçları, Yanlış Alışkanlıklar ve Eğitim Düzeyine Göre Farklılıklar. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 99-116.
- Küçük, H., & Özden, P.** (2019). Kentsel Dönüşüm & Kent Güvenliği İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme: Esenler Havaalanı Mahallesi Örneği. *ASSAM*, 305-321.
- Kwan, M.P.** (2002). Feminist visualization: Re-envisioning GIS as a method in feminist geographic research. *Annals of the Association of American Geographers* 92: 645–661.
- Latham, A. & Layton, J.** (2019). Social infrastructure and the public life of cities: Studying urban sociality and public spaces. *Geography Compass*, 13 (7), 12444.
- LeBlanc, M., & Shrum, W.** (2017). The evolution of Ghanaian Internet cafés, 2003–2014. *Information Technology for Development*, 23(1), 86-106.
- Lees, L., Shin, H. B., & López-Morales, E.** (2016). *Planetary gentrification*. John Wiley & Sons.
- Lefebvre, H.** (2017). *Ritimanaliz*. Çev: Ayşe Lucie Batur), İstanbul: Sel Yayınları.
- Liff, S., & Steward, F.** (2003). Shaping e-access in the cybercafé: networks, boundaries and heterotopian innovation. *New Media & Society*, 5(3), 313-334.
- Lin, H.** (2005). *Gendered gaming experience in social space: From home to internet café (Taiwan)*. Proc. of DIGRA.

- Lincoln, S.** (2015). Bedroom Culture: A Review of Research. In: Nairn, K., Kraftl, P., Skelton, T. (eds) *Space, Place and Environment. Geographies of Children and Young People*, vol 3. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-4585-90-3_7-1
- Liu, F.** (2009). It is not merely about life on the screen: urban Chinese youth and the Internet café. *Journal of Youth Studies*, 12(2), 167-184.
- Lobato, R.** (2020). *Netflix nations: The geography of digital distribution*.
- Longhurst, R.** (2016). Mothering, digital media and emotional geographies in Hamilton, Aotearoa New Zealand. *Social & Cultural Geography*, 17(1), 120-139.
- López-Bonilla, G., del Carmen Yáñez-Kernke, M., & Vidauri-González, G.** (2016). Cybercafés as constellations of social practices: Exploring “place” and “technospace” in cybercafés in México. *Cogent Social Sciences*, 2(1), 1254846.
- Luff, P. P.** (1978). The electronic telephone. *Scientific American*, 238(3), 58-68.
- Luo, Y.** (2021). New OLI advantages in digital globalization. *International Business Review*, 30(2), 101797.
- Maxwell, J. A.** (2016). Expanding the history and range of mixed methods research. *Journal of Mixed Methods Research*, 10(1) 12–27.
- McCauley, B., Nguyen, T. H. T., McDonald, M., & Wearing, S.** (2020). Digital gaming culture in Vietnam: an exploratory study. *Leisure Studies*, 1-15.
- Melamud, E. A.** (1994). Design concepts for rural telephone networks in Russia. *IEEE Journal on Selected Areas in Communications*, 12(7), 1152-1155.
- Mobach, M. P.** (2008). Do virtual worlds create better real worlds?. *Virtual Reality*, 12(3), 163-179.
- Montgomery, S. E., & Miller, J.** (2013). The third place: The library as collaborative and community space in a time of fiscal restraint. In *Leveraging Library Resources in a World of Fiscal Restraint and Institutional Change* (pp. 102-112). Routledge.
- Mugnano, S.** (2012). Peripheral Neighbourhoods. İçinde S. J. Smith (Ed.), *International Encyclopedia of Housing and Home* (ss. 174-177). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-047163-1.00529-4>
- Münsterberg, H., & Langdale, A.** (2013). *Hugo Munsterberg on film: The photoplay: A psychological study and other writings*. Routledge.

- Nemer, D.** (2022). *Technology of the Oppressed: Inequity and the Digital Mundane in Favelas of Brazil*. MIT Press.
- Nilan, P., & Mansfield, M.** (2013). Space, Time and Discourse: Indonesian Youth Socialising in Urban Places. *Jurnal Studi Pemuda*, 2(2), 157-171.
- Norris, D. T., & Conceição, S.** (2004). Narrowing the digital divide in low-income, urban communities. *New directions for adult and continuing education*, 2004(101), 69-81.
- Oldenburg, R.** (1999). *The great good place: Cafes, coffee shops, bookstores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a community*. Da Capo Press.
- Omar, S. Z., Shaffril, H. A. M., D'Silva, J. L., Bolong, J., & Hamzah, A.** (2015). Mapping the patterns and problems in using rural library services among rural youth in Malaysia. *Information Development*, 31(5), 393-404.
- Otioma, C., Madureira, A. M., & Martinez, J.** (2019). Spatial analysis of urban digital divide in Kigali, Rwanda. *GeoJournal*, 84(3), 719-741.
- Özden, P. P.** (2008). *Kentsel yenileme*. İmge Kitabevi, Ankara, 44.
- Parker, E. B.** (2000). Closing the digital divide in rural America. *Telecommunications Policy*, 24(4), 281-290.
- Pérouse, J. F., & Daniş, A. D.** (2005). Zenginliğin mekânda yeni yansımaları: İstanbul'da güvenli siteleri. *Toplum & Bilim*, 104, 92-123.
- Perouse, J.F.** (2011). *İstanbul'la Yüzleşme Denemeleri: Çeperler, Hareketlilik & Kentsel Bellek*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pinarcioğlu, M. M., & Işık, O.** (2009). Segregation in Istanbul: patterns and processes. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 100(4), 469-484.
- Puel, G., & Fernandez, V.** (2012). Socio-technical systems, public space and urban fragmentation: The case of 'cybercafés' in China. *Urban Studies*, 49(6), 1297-1313.
- Qiu, J. L.** (2013). Cybercafés in China: Community Access Beyond Gaming and Tight Government Control. *Library Trends*, 62(1), 121-139.
- Rangaswamy, N.** (2008). Telecenters and Internet cafés: the case of ICTs in small businesses (India). *Asian Journal of Communication*, 18(4), 365-378.

Reay, D. (2021). The working classes and higher education: Meritocratic fallacies of upward mobility in the United Kingdom. *European Journal of Education*, 56(1), 53–64. <https://doi.org/10.1111/ejed.12438>

Ríos, C. B., Ortiz, M. A., & González, R. A. (2023). Cybercafes as Instances of Public Access to Information and Coadjuvant in Closing the Digital Divide in Morelos. *PAAKAT: Revista de Tecnología y Sociedad*, (25).

Rose, G. (1994). The Cultural Politics of Place: Local Representation and Oppositional Discourse in Two Films. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 19(1), 46–60.

Rose, G. (1997). Situating knowledges: positionality, reflexivities and other tactics. *Progress in human geography*, 21(3), 305-320.

Rose, G. (2015). Rethinking the geographies of cultural ‘objects’ through digital technologies: Interface, network and friction. *Progress in Human Geography*.

Rosenbaum, M. S., Ward, J., Walker, B. A., & Ostrom, A. L. (2007). A cup of coffee with a dash of love: An investigation of commercial social support and third-place attachment. *Journal of Service research*, 10(1), 43-59.

Salem, M., Tsurusaki, N., Divigalpitiya, P., Osman, T., Hamdy, O., & Kenawy, E. (2020). Assessing progress towards sustainable development in the urban periphery: A case of Greater Cairo, Egypt. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 15(7), 971-982.

Savini, F. (2014). What Happens to the Urban Periphery? The Political Tensions of Postindustrial Redevelopment in Milan. *Urban Affairs Review*, 50(2), 180–205. <https://doi.org/10.1177/1078087413495809>

Sayın, Ö. (2022). İstanbul: Sanayisizleşmeyen Bir Küresel Kent. *Journal of Economy Culture and Society*, 0(65), 329-349. <https://doi.org/10.26650/JECS2021-881837>

Schuurman, N. (2002). Women and technology in geogra phy: A cyborg manifesto for GIS. *The Canadian Geo grapher* 46: 258–265.

Scott, A. J. (2017). *The constitution of the city*. Palgrave Macmillan.

Seo, Y. (2013). Electronic sports: A new marketing landscape of the experience economy. *Journal of Marketing Managemen*, 29(13-14), 1542-1560.

Servon, L. J., & Nelson, M. K. (2001). Community technology centers: Narrowing the digital divide in low-income, urban communities. *Journal of Urban Affairs*, 23(3-4), 279-290.

- Shields, R.** (1996). *Cultures of the Internet: Virtual spaces, real histories, living bodies*. Sage.
- Sidney Howland, J.** (1998). "The 'Digital Divide': Are we becoming a world of technological 'haves' and 'have-nots?'"', *The Electronic Library*, Vol. 16 No. 5, pp. 287-289. <https://doi.org/10.1108/eb045651>
- Soriano, C. R. R., Davies, H., & Hjorth, L.** (2019). Social surveillance and Let's Play: A regional case study of gaming in Manila slum communities. *New Media & Society*, 21(10), 2119-2139.
- Soriano, C. R., Cao, R. J., & Sison, M.** (2018). Experiences of ICT use in shared, public access settings in Philippine slums. *Development in Practice*, 28(3), 358-373.
- Squire, S.** (1996). 'Re-territorialising knowledge(s): electronic spaces and virtual geographies', *Area* 28, 101–3.
- Steinkuehler, C. A.** (2005). The new third place: Massively multiplayer online gaming in American youth culture. *Tidskrift Journal of Research in Teacher Education*, 3(3), 17-32.
- Streubert, H. J. & Carpenter, D. R.** (2011). *Qualitative research in nursing*. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins.
- Szymkowiak, A., Melović, B., Dabić, M., Jeganathan, K., & Kundi, G. S.** (2021). Information technology and Gen Z: The role of teachers, the internet, and technology in the education of young people. *Technology in Society*, 65, 101565.
- Şahin, K.** (2019). Neoliberal Bir Kent Deneyimi Olarak Kentsel Yaşamın & Mekânın Risk, Korku & Belirsizlikler Bağlamında İrdelenmesi: İstanbul'daki Güvenlikli Siteler Üzerinden Bir Değerlendirme. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 112-139.
- Tahiroglu, A. Y., Celik, G. G., Uzel, M., Ozcan, N., & Avci, A.** (2008). Internet use among Turkish adolescents. *Cyberpsychologyve Behavior*, 11(5), 537–543.
- Taspinar, M., & Gumus, C.** (2005). Environment and user profile of Internet cafés in Turkey: An evaluation in terms of information community. *The Electronic Journal of Social Sciences*. C.4 S.14 (80–93).
- Tezel, E.** (2011). Exploring parental concerns about children's interactions in gated communities: a case study in Istanbul. *Children's Geographies*, 9 (3–4), 425–437.
- Turner, A.** (2015). Generation Z: Technology and social interest. *The journal of individual Psychology*, 71(2), 103-113.

- Tülek, M., Erginli B. E. & Güvenç, M.** (2018). *İstanbul Geneli ve İlçeleri: Yaş & Rayiç Bedel İtibariyle Katmanlaştırma Haritaları*. TESEV Yayınları.
- Tümertekin, E.** (1997). *İstanbul, insan & mekân (Vol. 50)*. Türkiye Ekonomik & Toplumsal Tarih Vakfı.
- Tümertekin, E., & Özgüç, N.** (2012). *Coğrafya, Geçmiş Kavramlar Coğrafyacılar*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Uotinen, J.** (2003). Involvement in (the information) society-the Joensuu community resource centre netcafe (Finland). *New Media & Society*, 5(3), 335-356.
- Valentine G. and Holloway S.L.** (2002). Cyberkids? Exploring children's identities and social networks in on-line and off-line worlds. *Annals of the Association of American Geographers* 92: 302–319.
- Valentine, G.** (2019). Geographies of youth—a generational perspective. *Children's Geographies*, 17(1), 28-31.
- Van Nieuwerburgh, S.** (2023). The remote work revolution: Impact on real estate values and the urban environment: 2023 AREUEA Presidential Address. *Real Estate Economics*, 51(1), 7-48.
- Wahid, F., Furuhoft, B., & Kristiansen, S.** (2006). Internet for development? Patterns of use among Internet café customers in Indonesia. *Information development*, 22(4), 278-291.
- Wakeford, N.** (1999). Gender and the landscapes of computing in an Internet cafe. *Virtual Geographies: bodies, space and relations*. M. Crang, P. Crang and J. May.
- Wakeford, N.** (2003). The embedding of local culture in global communication: independent internet cafés in London. *New Media & Society*, 5(3), 379-399.
- Warf, B.** (2015). The Hermit Kingdom in cyberspace: unveiling the North Korean internet. *Information, Communication & Society*, 18(1), 109-120.
- Wellenius, B.** (1980). Extending communication and information services: principles and practical solutions. *Global Trends and Policies*, 1990, 41.
- Wellhofer, E. S.** (1989). Core and periphery: Territorial dimensions in politics. *Urban Studies*, 26(3), 340-355.
- Wertheim, M.** (1999). *The pearly gates of cyberspace: A history of space from Dante to the internet*. Virago Press.

- Williams, J. F., & Brunn, S. D.** (2004). Cybercities of Asia: measuring globalization using hyperlinks (Asian cities and hyperlinks). *Asian Geographer*, 23(1-2), 121-147.
- Wright, S.** (2012). From “third place” to “third space”: Everyday political talk in non-political online spaces. *Javnost-the public*, 19(3), 5-20.
- Xu, J. H.** (2019). Young Women and Internet Cafés in China: Risks and Aspirations in a Contested Techno-social Space. *In Media in the Global Context* (pp. 143-162). Palgrave Macmillan, Cham.
- Yulu, A.** (2017). Esenler’de Şehirsel Yenileme. *Coğrafya Dergisi*, (35), 29-40.
- Yücel, C.** (2008). İnternet kafeye gitme alışkanlığının öğrencilerin sosyal çevreyle olan ilişkilerine etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (8), 55-68.
- Yüksel, Ş.** (2017). *Kamusal Alan Okumaları: Esenler*. Esenler Belediyesi Şehir & Düşünce Merkezi yayınları.
- Yüksel, M., & Yılmaz, E.** (2016). Lise öğrencilerinin internet bağımlılık düzeyleri ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 15(3).
- Zook, M., Dodge, M., Aoyama, Y., & Townsend, A.** (2004). New digital geographies: Information, communication, and place. *Geography and technology*, 155-176.